

Univerza
v Ljubljani

Fakulteta
za gradbeništvo
in geodezijo

Jamova cesta 2
1000 Ljubljana, Slovenija
<http://www3.fgg.uni-lj.si/>

DRUGG – Digitalni repozitorij UL FGG
<http://drugg.fgg.uni-lj.si/>

To je izvirna različica zaključnega dela.

Prosimo, da se pri navajanju sklicujete na bibliografske podatke, kot je navedeno:

Ban, S., 2016. Razvoj urbanega sistema v Sloveniji. Diplomaska naloga. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo. (mentorica Zavodnik Lamovšek, A., somentor Mrak, G.): 155 str.

Datum arhiviranja: 16-09-2016

University
of Ljubljana

Faculty of
Civil and Geodetic
Engineering

Jamova cesta 2
SI – 1000 Ljubljana, Slovenia
<http://www3.fgg.uni-lj.si/en/>

DRUGG – The Digital Repository
<http://drugg.fgg.uni-lj.si/>

This is original version of final thesis.

When citing, please refer to the publisher's bibliographic information as follows:

Ban, S., 2016. Razvoj urbanega sistema v Sloveniji. B.Sc. Thesis. Ljubljana, University of Ljubljana, Faculty of civil and geodetic engineering. (supervisor Zavodnik Lamovšek, A., co-supervisor Mrak, G.): 155 pp.

Archiving Date: 16-09-2016

Univerza
v Ljubljani

Fakulteta za
*gradbeništvo in
geodezijo*

Jamova 2
1000 Ljubljana, Slovenija
telefon (01) 47 68 500
faks (01) 42 50 681
fgg@fgg.uni-lj.si

UNIVERZITETNI ŠTUDIJSKI
PROGRAM GEODEZIJA
SMER PROSTORSKA
INFORMATIKA

Kandidatka:

SAŠA BAN

RAZVOJ URBANEGA SISTEMA V SLOVENIJI

Diplomska naloga št.: 991/PI

URBAN SYSTEM DEVELOPMENT IN SLOVENIA

Graduation thesis No.: 991/PI

Mentorica:

doc. dr. Alma Zavodnik Lamovšek

Somentor:

asist. dr. Gašper Mrak

Ljubljana, 12. 09. 2016

STRAN ZA POPRAVKE

Stran z napako

Vrstica z napako

Namesto

Naj bo

IZJAVA

Spodaj podpisana študentka SAŠA BAN, vpisna številka 26202801, avtorica pisnega zaključnega dela študija z naslovom: »Deregulacija normativne ureditve urejanja prostora v Sloveniji «

IZJAVLJAM

1. Obkrožite eno od variant a) ali b)

a) da je pisno zaključno delo študija rezultat mojega samostojnega dela;

b) da je pisno zaključno delo študija rezultat lastnega dela več kandidatov in izpolnjuje pogoje, ki jih Statut UL določa za skupna zaključna dela študija ter je v zahtevanem deležu rezultat mojega samostojnega dela;

2. da je tiskana oblika pisnega zaključnega dela študija istovetna elektronski obliki pisnega zaključnega dela študija;

3. da sem pridobila vsa potrebna dovoljenja za uporabo podatkov in avtorskih del v pisnem zaključnem delu študija in jih v pisnem zaključnem delu študija jasno označila;

4. da sem pri pripravi pisnega zaključnega dela študija ravnala v skladu z etičnimi načeli in, kjer je to potrebno, za raziskavo pridobila soglasje etične komisije;

5. soglašam, da se elektronska oblika pisnega zaključnega dela študija uporabi za preverjanje podobnosti vsebine z drugimi deli s programsko opremo za preverjanje podobnosti vsebine, ki je povezana s študijskim informacijskim sistemom članice;

6. da na UL neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravico shranitve avtorskega dela v elektronski obliki, pravico reproduciranja ter pravico dajanja pisnega zaključnega dela študija na voljo javnosti na svetovnem spletu preko Repozitorija UL;

7. da dovoljujem objavo svojih osebnih podatkov, ki so navedeni v pisnem zaključnem delu študija in tej izjavi, skupaj z objavo pisnega zaključnega dela študija.

V: Ljubljani

Podpis študentke:

Datum:

BIBLIOGRAFSKO- DOKUMENTACIJSKA STRAN IN IZVLEČEK

UDK:	UDK/UDC: 711.4(497.4)(043.2)
Avtor:	Saša Ban
Mentor:	doc. dr. Alma Zavodnik Lamovšek
Somentor:	asist. dr. Gašper Mrak
Naslov:	Razvoj urbanega sistema v Sloveniji
Tip dokumenta:	Diplomska naloga-univerzitetni študij
Obseg in oprema:	155 str., 19 pregl., 83 sl., 4 graf.
Ključne besede:	policentrično urbano omrežje, sistem poselitve, urbanizacija, hierarhija mest, centralna naselja

Izvleček

V diplomskem delu obravnavamo razvoj urbanega sistema v Sloveniji. Tematika je pomembna z vidika prostorske ureditve in sistema poselitve, saj predstavlja omrežja mest in naselij in njihovih medsebojnih vplivov, predvsem z vidika hierarhije mest in naselij različnih velikosti in funkcij. V prvem, teoretičnem delu diplomskega dela opredelimo tematiko na podlagi obstoječe teoretične literature, predstavi uveljavljene definicije urbanega sistema in njegovih komponent, predstavi uveljavljeno teorijo centralnih krajev, koncept policentričnosti. V drugem delu skozi časovne mejnike, pregled študij, sprejeto prostorsko zakonodajo in sprejete strategije prikažemo razvoj urbanega sistema in policentrične zasnove poselitve v Sloveniji od konca 2. svetovne vojne dalje. V aplikativnem delu kritično ocenimo razvoj urbanega sistema in naredimo analizo napredka v razvoju urbanega sistema v Sloveniji in oceno skladnosti razvoja policentrične zasnove poselitve, s cilji, ki so bili postavljeni v sprejeti zakonodaji in sprejetih strategijah. Pri tem predvsem poskušamo odgovoriti na vprašanje ali so se cilji, ki so bili za razvoj policentričnega urbanega omrežja postavljeni v preteklosti, uresničili, ugotoviti ali je šel razvoj v zastavljeni smeri in ugotoviti kateri kraji so bili, so in bodo ogrožje sistema.

BIBLIOGRAPHIC- DOKUMENTALISTIC INFORMATION AND ABSTRACT

UDC: UDK/UDC: 711.4(497.4)(043.2)
Author: Saša Ban
Supervisor: Assist, Prof. Alma Zavodnik Lamovšek, Ph. D.
Co-advisor: Assist, Gašper Mrak, Pd. D.
Title: Urban system development in Slovenia
Document type: Graduation Thesis – University studies
Scope and tools: 155 p, 19 tab., 83 fig., 4 graph.
Keywords: polycentric urban network, settlement system, urbanisation, urban hierarchy, central places

Abstract

In this thesis, we focus on the development of the urban system in Slovenia. The topic is important in terms of spatial arrangements and the settlement, as it represents a network of cities and settlement and their interactions, with regard to the hierarchy of cities and settlements of various sizes and functions. In the first part of work, theoretical part, we define the topic based on existing literature, presents the established definitions of urban system and its components; present a well-established theory of central places and the concept of polycentricity. In the second part of work, we use milestones in history, an overview of studies, adopted spatial planning legislation and adopted strategies to present the development of a polycentric urban system and the design of settlements in Slovenia since the end of the 2nd World War. With the analysis and critical assessment of the development of the urban system and an analysis of progress in the development of the urban system in Slovenia, we present a conformity assessment of the development of a polycentric settlement concept, according to the objectives, which were set in the adopted legislation and the adopted strategies. In this part of work, we try to give an answer to the question of whether the objectives to develop a polycentric urban network, installed in the past were met. We also try to determine whether the development of polycentric urban system is going in ambitious direction and we try to find places, which have been, are and will be the frame of polycentric urban system.

ZAHVALA

Za vso pomoč, usmerjanje in nasvete se iskreno zahvaljujem mentorici doc. dr. Almi Zavodnik Lamovšek in somentorju asist. Gašperju Mraku.

Za vso podporo, potrpežljivost in spodbudo se še posebej zahvaljujem staršema.
Matej hvala tudi tebi, da si mi tekom študija stal ob strani in mi vedno nudil pomoč in oporo.
Družini in prijateljem pa hvala za vse vzpodbudne besede med študijem in pisanjem diplome.

» Ta stran je namenoma prazna.«

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	1
1.1	Namen in cilji naloge	1
1.2	Metoda dela	2
1.3	Opredeitev pojmov	2
2	TEORETIČNA IZHODIŠČA	5
2.1	Urbano omrežje.....	6
2.2	Christallerjeva teorija centralnih krajev	9
2.2.1	Stopnje centralnosti po Christallerju	11
2.2.2	Gravitacijska območja.....	12
2.2.3	Principi centralnosti naselja po Christaller-ju.....	14
2.2.4	Osnovni koncepti teorije centralnih krajev	15
2.3	Policentrično omrežje	17
2.3.1	Evropski koncept policentrizma	18
	<i>Prostorske ravni policentričnosti</i>	21
	<i>Komplementarna vidika policentričnosti</i>	22
	<i>Temeljna procesa policentričnosti</i>	23
	<i>Nacionalna urbana omrežja članic ESPON</i>	25
3	RAZVOJ SLOVENSKEGA URBANEGA OMREŽJA	29
3.1	Obdobje do konca 2. svetovne vojne.....	31
3.2	Obdobje od konca 2. svetovne vojne do leta 1970	33
3.3	Obdobje od leta 1972 do leta 1984	46
3.4	Obdobje od leta 1984 do osamosvojitve Slovenije leta 1991	60
3.5	Obdobje od leta 1991 do sprejema Strategije prostorskega razvoja Slovenije leta 2004.....	67
3.6	Strategija prostorskega razvoja Slovenije - SPRS	87
3.7	Po letu 2004.....	94
3.7.1	Od leta 2014 do danes	106
4	KRITIČNA OCENA STANJA	118
4.1	Število in izbor središč policentrične zasnove skozi glavne planske dokumente... ..	119
4.2	Vloga Centralnih naselij skozi razvoj urbanega omrežja.....	125
4.3	Primerjava razvoja urbanega sistema z administrativnimi členitvami Slovenije	127
4.3.1	Administrativne členitve Slovenije.....	127
	<i>Kohezijski regiji Slovenije</i>	127
	<i>Statistične regije Slovenije</i>	128

<i>Upravne enote Slovenije</i>	130
<i>Delitev slovenskega ozemlja na občine</i>	131
4.3.2 Ugotovitve glede na urbani sistem	132
4.4 Stanje urbanega sistema danes	136
5 ZAKLJUČEK	140
6 VIRI IN LITERATURA	142

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1:	Stopnje centralnih naselij po W. Christallerju (Vrišer, 1978, str. 231).....	11
Preglednica 2:	Centralnost naselij danes (prirejeno po: Pogačnik, 1992 in Nared, 2016: 4-5).....	13
Preglednica 3:	Gravitacijska območja slovenskih mest in centralnih krajev (Izdelano po: Gravitacijska območja slovenskih mest in centralnih krajev, (Kokole, 1968a) 43	
Preglednica 4:	Značaj omrežja naselij (Kokole, 1968b: 38).....	45
Preglednica 5:	Policentrična zgradba urbanega omrežja leta zasnovana leta 1974 (Izdelano po Zasnova urbanizacije 1974: 57-58).....	59
Preglednica 6:	Študijske regije leta 1974 (Izdelano po Zasnova urbanizacije. 1974: 78) ..	59
Preglednica 7:	Zasnova urbanega omrežja po DPSRS:	63
Preglednica 8:	Rezultati vrednotenja stopnje urbaniziranosti slovenskih občin (Izdelano po: Ravbar et al., 1995, str. 35)	68
Preglednica 9:	Sedem stopenjske hierarhije razvrstitve središč (Prirejeno po Ravbar et al., 1995, str. 116-117):	71
Preglednica 10:	Štiri stopenjska hierarhija razvrstitve naselij (Ravbar et al., 1995, str 117)	71
Preglednica 11:	Centralna naselja v Sloveniji in njihova vplivna območja v letu 1999 (Izdelano po Cigale D., 2002 in Ravbar et al., 2000).....	75
Preglednica 12:	Shema slovenskega urbanega omrežja in njihova prostorska razporeditev (Ravbar et al., 2001: 16).....	83
Preglednica 13:	Sintetični prikaz prednosti in slabosti slovenskih mest v luči njenega geografskega položaja (Ravbar et al., 2000: 15).	84
Preglednica 14:	Policentrično urbano omrežje glede na SPRS:	91
Preglednica 15:	Prednosti in slabosti različnih modelov funkcionalnih regij (Povzeto po Pogačnik et al., 2010).....	103
Preglednica 16:	Kazalniki za spremljanje razvoja urbanega omrežja (Prirejeno po: Zavodnik Lamovšek et al., 2014)	110
Preglednica 17:	Primerjava izbora ogrodja policentričnega omrežja skozi posamezne planske dokumente od leta 1968 do 2016	122
Preglednica 18:	Število prebivalcev in gostota poseljenosti po statističnih regijah (Pogačnik et al., 2011 in SI-STAT, 2016d)	133
Preglednica 19:	Sprememba števila prebivalcev v regionalnih središčih statističnih regij (Zavodnik Lamovšek et al., 2014 in SI-STAT, 2016c)	135

KAZALO SLIK

Slika 1:	Prikaz različnih faz urbanizacije mesta (Pogačnik, 1992, str. 66).....	3
Slika 2:	Različne vrste mestnih regij (Pogačnik, 1999, str. 3)	4
Slika 3:	Možnosti razvoja policentričnega urbanega omrežja (Urban networks. 2016b)	8
Slika 4:	Christallerjev koncept centralnih krajev (Prirejeno po Christallerjeva teorija centralnih krajev. 2016 in Warf. 2010).....	10
Slika 5:	Doseg in mejni prag v teoriji centralnih krajev (Warf. 2010).....	11
Slika 6:	Središčna naselja in vplivna območja pomembnejših središč leta 1994 (Geografski atlas Slovenije, 1998, str. 309).....	13
Slika 7:	Oskrbni princip Christallerjeve teorije (Christallerjeva teorija, heksagonalna razporeditev. 2016).....	14
Slika 8:	Prometni in upravni princip Christallerjeve teorije centralnih krajev (Prometni in upravni princip v teoriji centralnih krajev. 2016).....	15
Slika 9:	Razni sistemi razporeditve centrov (Pogačnik, 1992, str. 75)	17
Slika 10:	Različni tipi razporeditve naselij (ESPON 1.1.1. 2005, str 152).....	20
Slika 11:	Območje Pentagona (ESPON 1.1.1., 2005, str. 119).....	20
Slika 12:	Prostorske ravni policentričnosti (Polyce. 2013, str.72)	21
Slika 13:	Morfološki komplementarni vidik (ESPON 1.1.1., 2005, str 46).....	22
Slika 14:	Relacijski komplementarni vidik (ESPON 1.1.1., 2005, str. 46).....	23
Slika 15:	Razlika med morfološkim in relacijskih vidikom v monocentričnem in policentričnem omrežju (Urban networks. 2016a).....	24
Slika 16:	Institucionalni in strukturni proces policentričnosti (ESPON 1.1.1., 2005, str. 47)25	
Slika 17:	Stopnja policentričnosti urbanega sistema držav članic EU + Švica in Norveška (ESPON 1.1.1., 2005, str. 7)	26
Slika 18:	Funkcionalna urbana območja v EU + Švica in Norveška (ESPON 1.1.11, 2005, str 6 in 10).....	27
Slika 19 :	PUSH in PIA območja EU + Švica in Norveška (ESPON 1.1.11, 2005, str. 14 in 151)	28
Slika 20:	Slovenska funkcionalna urbana območja upoštevana v projektu PLANet CenSE (2005) (Nared, 2016, str. 107).....	28
Slika 21:	Prikaz mest v obdobju med obema svetovnjima vojnoma (Izdelano po Vrišer, 1995)	32
Slika 22:	Industrijski centri S.R. Slovenije – 1951, razmerje med zaposlenimi stanujočimi v kraju zaposlitve in izven njega (Klemenčič et al. 1965, str. 10).....	35
Slika 23:	Industrijski centri S.R. Slovenije – 1961, razmerje med zaposlenimi stanujočimi v kraju zaposlitve in izven njega (Klemenčič et al., 1965, str. 10).....	35

Slika 24:	Gravitacijska območja industrijskih centrov glede na dnevno migracijo delovne sile l. 1951 in 1961 (Klemenčič et al., 1965, str. 18).....	36
Slika 25:	Prebivalstvo SRS 1953 po katastrskih občinah (RSU, 1965, str. 19).....	37
Slika 26:	Gibanje števila prebivalstva med 1953-1961 in 1961-1969 (po katastrskih občinah) (Izhodišča, poglavitni smotri in smernice za urejanje prostora, 1972)..	38
Slika 27:	Gostota prebivalstva in gostota naselij po občinah v letu 1961 (RSU, 1965, str. 20).....	39
Slika 28:	Značilnosti zemljišča (RSU, 1965, str. 21).....	39
Slika 29:	Področja nadpovprečne rasti prebivalstva (RSU, 1965, str. 22).....	40
Slika 30:	Delež agrarnega prebivalstva in urbanizacija (RSU, 1965, str. 24).....	41
Slika 31:	Regionalni premiki prebivalstva na področju SR Slovenije (migracijski saldo 1958-1963) (RSU, 1965, str. 23).....	41
Slika 32:	Urbanizirana področja v Sloveniji (področja, kjer nad 45% aktivnega prebivalstva posameznih naselij, dela v enem izmed mest ali drugih centrov neagrarne zaposlitve) (RSU, 1965, str.25).....	42
Slika 33:	Prikaz okrajev in njihovih središč po stopnjah (Izdelano po Gravitacijska območja slovenskih mest in centralnih krajev, (Kokole, 1968a).....	44
Slika 34:	Gravitacijska območja v Sloveniji leta 1962 (Kokole, 1968a).....	45
Slika 35:	Funkcije naselij (Prikaz poenostavljenih funkcionalnih tipov: mesta, industrijski centri in podeželski centralni kraji) (Kokole, 1968b).....	46
Slika 36:	Industrijski kraji 1951 in 1970 (Izhodišča, poglavitni smotri in smernice za urejanje prostora, 1972).....	47
Slika 37:	Razporeditev prebivalstva po večjih naseljih 1971 (Izhodišča, poglavitni smotri in smernice za urejanje prostora, 1972).....	48
Slika 38:	Težnje prostorskega razvoja v SR Sloveniji in sosednjih regijah (Izhodišča, poglavitni smotri in smernice za urejanje prostora, 1972).....	49
Slika 39:	Osnovno prometno omrežje 1972 (Izhodišča, poglavitni smotri in smernice za urejanje prostora, 1972).....	49
Slika 40:	Stopnja urbanizacije po občinah in razvoj mest med leti 1869 in 1971 SR Sloveniji (Vrišer, 1978, str. 105).....	50
Slika 41:	Območja naraščanja in razseljevanja prebivalstva (Poglavitni smotri in smernice za urejanje prostora, 1974).....	51
Slika 42:	Shema omrežja mest 1971 in tri variante urbanega omrežja okoli leta 2000 (Zasnova urbanizacije, 1974, str. 59).....	52
Slika 43:	Stopnja urbanizacije in delež urbanega prebivalstva po občinah v SR Sloveniji leta 1971 (Vrišer v Zasnova urbanizacije, 1974, str. 15).....	53
Slika 44:	Relativni porast naselij (Vrišer v Zasnova urbanizacije, 1974, str. 15).....	54

Slika 45:	Vplivna območja slovenskih mest: Zgornja raven oskrbe (Vrišer, 1971 v Zasnova urbanizacije, 1974, str. 29).....	55
Slika 46:	Vplivna območja slovenskih mest: Srednja raven oskrbe (Vrišer, 1971 v Zasnova urbanizacije, 1974, str. 31).....	55
Slika 47:	Vplivna območja slovenskih mest: Spodnja raven oskrbe (Vrišer, 1971 v Zasnova urbanizacije, 1974, str. 33).....	56
Slika 48:	Dostopnost do razvojnih središč (Zasnova urbanizacije, 1974, str. 19).....	57
Slika 49:	Razvojna središča in njihova vplivna območja - razvojne možnosti (Zasnova urbanizacije, 1974, str. 60).....	58
Slika 50:	Študijsko planske regije leta 1974 (Zasnova urbanizacije, 1974, str. 79).....	60
Slika 51:	Širša in ožja območja poselitve (DPSRS 1985, kartografski del, 1997).....	64
Slika 52:	Zasnova urbanega omrežja (DPSRS, 1985, kartografski del, 1997).....	64
Slika 53:	Lokalna oskrbna središča (DPSRS, 1985, kartografski del, 1997).....	65
Slika 54:	Omrežje središč regionalnega pomena, določena v SrPSRS (SrPSRS-kartografski del, 1997).....	66
Slika 55:	Spremembe v stopnji urbanizacije v Sloveniji med leti 1981-1991 (Ravbar et al., 1995, str. 33).....	68
Slika 56:	Stopnja urbaniziranosti slovenskih občin I. 1991 (Ravbar et al., 1995, str. 34)....	69
Slika 57:	Oblike urbanizacije v prvi polovici devetdesetih let (Geografski atlas, 1998, str.311).....	70
Slika 58:	Nastanek regijskega mesta in funkcijske povezave med središčem in obmestnimi naselji (Drozg, 2008, str. 43).....	72
Slika 59:	Družbeno gospodarska in funkcijska klasifikacija mest (Vrišer v Geografski atlas, 1998, str. 307).....	73
Slika 60:	Makroregionalni središči in njihovi vplivni območji leta 1999 (Cigale, 2002, str. 48).....	77
Slika 61:	Mezoregionalna središča in njihova vplivna območja leta 1999 (Cigale, 2002, str. 50).....	77
Slika 62:	Mikroregionalna središča in njihova vplivna območja leta 1999 (Cigale, 2002, str. 52).....	78
Slika 63:	Časovna oddaljenost med posameznimi mesti (Pogačnik et al., 1997, str. 30)...	80
Slika 64:	Integracija slovenskega ozemlja s konceptom "urbane mreže" (Pogačnik et al., 1997, str. 118).....	81
Slika 65:	Karta sistema urbanih središč in komunikacij (Pogačnik et al., 1997).....	82
Slika 66:	Simulacija možnega omrežja naselij (Ravbar et al., 2001, str. 17).....	82
Slika 67:	Karta zelenega razvoja - varianta vzdržnega prostorskega razvoja (Dimitrovska Andrews, 2000, str. 15).....	89

Slika 68: Zasnova poselitve (SPRS, 2004, str. 22).....	92
Slika 69: Zasnova policentričnega urbanega sistema in razvoj širših mestnih območij (SPRS, 2004, str. 24).....	93
Slika 70: Policentrični urbani sistem s hierarhijo središč in somestij (Zavodnik Lamovšek et al., 2008, str. 269).....	94
Slika 71: Majhna mesta v Sloveniji (Prosen et al., 2008, str. 31).....	98
Slika 72: Srednje velika mesta v Sloveniji (Prosen et al., 2008, str. 33).....	98
Slika 73: Središča izpostavljena v SPRS in majhna ter srednje velika mesta (Zavodnik Lamovšek et al., 2008, str. 282).....	99
Slika 74: Členitev Slovenije na 3 in 7 funkcionalnih regij ter funkcionalna območja delavcev (dnevni) vozačev v središčno občino (Pogačnik et al., 2010, str.62).....	101
Slika 75: Gibanje števila prebivalcev v naseljih od leta 2011-2013 (Zavodnik Lamovšek, 2014, str. 54).....	112
Slika 76: Število in raznovrstnost storitev splošnega pomena po naseljih, središča medobčinskega ali večjega pomena v zasnovi policentričnega urbanega sistema (Miklavčič, 2015, str. 20).....	113
Slika 77: Prikaz delovne mobilnosti med slovenskimi občinami leta 2010 (Miklavčič, 2015, str. 22).....	115
Slika 78: Centralna naselja glede na skupno stopnjo centralnosti (Nared et al., 2016, str. 63).....	116
Slika 79: Gravitacijska zaledja centralnih naselij prve, druge in tretje stopnje na podlagi meja dnevne mobilnosti delavcev leta 2014 (Nared et al., 2016).....	117
Slika 80: Kohezijski regiji Slovenije (SURS, 2016).....	128
Slika 81: Statistične regije Slovenije (Statistične regije Slovenije. 2016).....	130
Slika 82: Upravne enote Slovenije (SURS. 2016).....	131
Slika 83: Občine v Sloveniji 2014 (SURS. 2016).....	132

SEZNAM GRAFIKONOV

Grafikon 1: Prikaz števila naselij glede na velikostni razred po številu prebivalcev (SI-STAT, 2016c)	30
Grafikon 2: Število storitev splošnega pomena po vrstah središč (Miklavčič, 2015, str. 20)	114
Grafikon 3: Prikaz števila prebivalcev po statističnih regijah (SI-STAT, 2016d).....	133
Grafikon 4: Prikaz števila prebivalcev po statističnih regijah (SI-STAT, 2016d).....	134

OKRAJŠAVE

CEMAT	Vodilna načela za trajnostni prostorski razvoj evropske celine
DPSRS	Dolgoročni plan Socialistične republike Slovenije za obdobje od leta 1986 do leta 2000
DRPRS	Državni razvojni program Republike Slovenije za obdobje 2007–2013
ESPON	Evropska raziskovalna mreža za prostorsko načrtovanje
ESDP	EPRP Evropske prostorske razvojne perspektive
EU	Evropska Unija
GURS	Geodetska uprava Republike Slovenije
MGRT	Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo
MJU	Ministrstvo za javno upravo
MOP	Ministrstvo za okolje in prostor
MZIP	Ministrstvo za infrastrukturo in prostor
PRS	Prostorski red Slovenije
RS	Republika Slovenija
RSU	Republiški sekretariat za urbanizem Socialistične republike Slovenije
SKTE	Standardna klasifikacija teritorialnih enot
SrPSRS	Srednjeročni plan Socialistične republike Slovenije za obdobje od leta 1986 do leta 2000
SPRS	Strategija prostorskega razvoja Slovenije
SRS	Socialistična republika Slovenija
SRS (2013)	Strategija razvoja Slovenije 2014 - 2020
SURS	Statistični urad Republike Slovenije
SWOT	Analiza prednosti, slabosti in priložnost, nevarnosti za razvoj določenega območja
UL RS	Uradni list Republike Slovenije
UL SRS	Uradni list socialistične republike Slovenije
ZPNačrt	Zakon o prostorskem načrtovanju
ZRPP	Zakon o regionalnem prostorskem planiranju iz leta 1967
ZUN	Zakon o urejanju naselij in drugih posegov v prostor iz leta 1984
ZUPI	Zakon o urbanističnem planiranju iz leta 1967
ZUreP	Zakon o urejanju prostora iz leta 1984
ZUreP-1	Zakon o urejanju prostora iz leta 2003

1 UVOD

V diplomski nalogi bomo skozi časovne mejnike, ki jih predstavljajo zgodovinski dogodki, sprejetja različnih prostorskih zakonodaj, izidi pomembnejših študij in strategij, predstavili in orisali razvoj urbanega sistema in policentrične zasnove poselitve v Sloveniji. Na podlagi tega kronološkega pregleda bomo nato kritično ocenili razvoj policentričnega omrežja in urbanega sistema v Sloveniji. Pri tem bomo skušali odgovoriti na vprašanja: kako se je razvijalo urbano omrežje, kateri kraji so bili, so in bodo ogrodeje omrežja, ali so se cilji, ki so bili za razvoj policentričnega urbanega omrežja postavljeni v preteklosti uresničili, smo šli z razvojem v zastavljeni smeri, kje smo z razvojem policentričnega urbanega sistema danes?

1.1 Namen in cilji naloge

Namen diplomske naloge je pregled razvoja urbanega sistema in prikaz razvoja policentrične zasnove poselitve v Sloveniji od konca 2. svetovne vojne dalje ter prikaz sedanjega stanja, ki je odraz preteklih odločitev v prostorski politiki. Pri tem želimo pokazati spremembe in procese, ki so vplivali na poselitev v Sloveniji. Raziskati želimo ali je razvoj urbanega sistema poselitve in policentrične zasnove potekal v smeri z zastavljenimi cilji prostorske politike.

V diplomski nalogi bomo sledili zastavljenim ciljem ter podali:

- definicijo policentričnega urbanega omrežja,
- pregled relevantne domače in tuje literature ter študij na temo policentričnega razvoja ubranih sistemov,
- pregled strateških dokumentov in normativnih aktov, ki so opredeljevali zasnovo urbanega omrežja v Sloveniji,
- oceno sprememb v razvoju policentričnega urbanega sistema Slovenije
- ovrednotili načrtovanje poselitve in urbanega sistema v preteklosti ter kritično ocenili sedanje stanje policentričnega urbanega sistema v Sloveniji,
- podali oceno skladnosti razvoja policentrične zasnove poselitve, s cilji, ki so bili postavljeni v Strategiji prostorskega razvoja Slovenije (2004).

1.2 Metoda dela

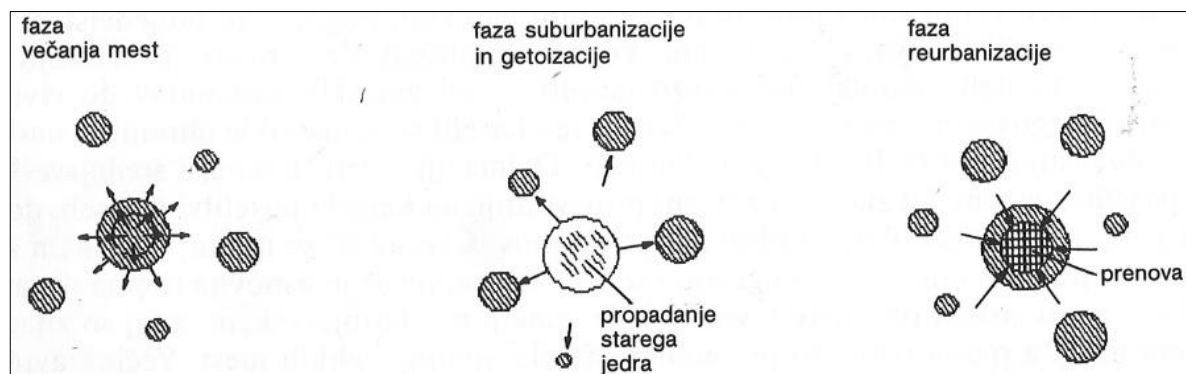
Naloga je sestavljena iz teoretičnega in aplikativnega dela. V teoretičnem delu smo s pregledom literature, raziskav in že narejenih študij, prikazali in opisali zgodovinski razvoj urbanega sistema v Sloveniji. Na podlagi obravnavanih raziskav in študij urbanega sistema kot strokovnih podlag za strategije in zakonodaje na področju urejanja in načrtovanja prostora države smo nato v aplikativnem delu kritično ocenili razvoj urbanega sistema in naredili analizo napredka v razvoju urbanega sistema v Sloveniji in oceno skladnosti razvoja policentrične zasnove poselitve, s cilji, ki so bili postavljeni v Strategiji prostorskega razvoja Slovenije (2004). Sklepne ugotovitve so zapisane v zaključku diplomske naloge.

1.3 Opredelitev pojmov

Urbano omrežje sestavljajo naselja vseh vrst, mesta s svojimi gravitacijskimi območji, somestja, urbane regije, itd. V nadaljevanju bomo te elemente podrobneje opredelili in pojasnili. Prav tako pa bomo predstavili definiciji pojma policentričnost in policentrizem.

Naselja so manjše ali večje skupine zgradb in spremljajočih ureditev prostora, ki predstavljajo naselbinsko celoto. Delimo jih predvsem na **mestna (urbana)** oz. mesta in podeželska (ruralna, agrarna) naselja. Naselje mestnega značaja je večje, večfunkcionalno naselje, ki ne živi od zemljišča, na katerem stoji, temveč od neagrarnih funkcij, ki jih opravlja tudi za širše območje.

Velika mesta poznajo v svoji neposredni okolici tudi obmestna naselja oz. primestna naselja, predmestja, **suburbije**, ki so z njimi funkcionalno tesno povezana (Pogačnik, 1999: 4). **Suburbanizirana naselja** so na novo nastala naselja individualnih stanovanjskih hiš nekmečkega prebivalstva v bližini mestnih središč ali pa so močno preobražene nekdanje vasi. So odraz faze suburbanizacije v urbanizaciji mest (slika 1). Gre za naselja, ki so neodvisna od okoliških kmetijskih zemljišč, v njih živi nekmečko prebivalstvo, imajo povsem bivalno in oskrbno funkciji, delovna mesta pa so po pravilu v bližnjem centralnem kraju. Suburbanizirana naselja najdemo v okolici vseh večjih mest v Sloveniji, pa tudi nekdanje vasi v ožjem gravitacijskem območju pomembnejših središč so skoraj povsem (sub)urbanizirane. (Ravbar et al., 1995: 21)

Slika 1: Prikaz različnih faz urbanizacije mesta (Pogačnik, 1992, str. 66)

V večjih oddaljenostih od velikih mest srečujemo t.i. **satelitska mesta**. Pogosto so jih gradili načrtno, in to z namenom, da bi preprečili pretirano povečanje osrednjih aglomeracij¹. Satelitska mesta imajo dovolj velike zaposlitvene kapacitete in so v osnovnem oskrbnem, upravnem, kulturnem in rekreacijskem pogledu, torej na osnovni ravni funkcij, avtonomna, na višji ravni funkcij pa so odvisna od vodilnega središča (Pogačnik, 1999: 4). Kadar nima mestno naselje poleg bivalnih nobenih drugih dejavnosti in je večina prebivalcev zaposlena drugje, govorimo o **spalnih naseljih** (Pogačnik, 1999: 4).

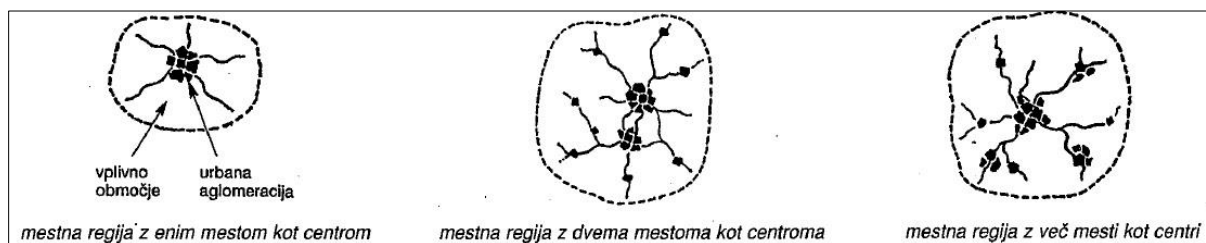
Gravitacijsko območje mesta je tisto območje, ki teži pretežno ali izključno k določenemu urbanemu središču, in to zaradi ene ali več funkcij, ki jih ta center zanj opravlja. Mestna regija je torej tisti enotni prostorski organizem, ki povezuje mesto z njegovim vplivnim območjem. (Pogačnik, 1999: 4)

Urbane (mestne) regije izhajajo iz gravitacijskih območij mest oz. jih le-ta določajo (slika 2). Poleg mest vključujejo obmestno cono ali obmestje in tiste dele širšega prostora, ki sodijo v vplivno območje mest. Okoli mesta tvori značilne obroče, koridorje, suburbije (pariška, newyorška metropolitanska regija, ljubljanska regija). Zaradi "megalopolisov" urbane regije lahko zavzemajo obsežne dele držav in vključujejo vrsto vele mest (metropolitansko območje na vzhodu ZDA od Bostona do Washingtona, na vzhodni obali Japonske) (Pogačnik, 1992). V primeru velikih mest govorimo o metropolitanski regiji, v primeru zlivanja in zraščanja več sosednjih mest govorimo o somestjih², v primeru urbaniziranih regij, v katerih več mest deluje funkcionalno povezano kot enotno urbano omrežje, pa govorimo o regionalnem mestu. Po

¹ Pod pojmom aglomeracija (zgostitveno območje) v mednarodnih strokovnih krogih razumejo vsesplošno urbanizirano območje z enim ali več mestnimi središči z najmanj 250.000 prebivalci ter pretežno neagrarno rabo površja. Prednosti aglomeracij izhajajo iz prostorske koncentracije in iz urbanizacijskih, lokalizacijskih in hierarhičnih efektov. Pod urbanizacijskimi efekti razumemo koncentracijo prebivalstva, delovnih mest in infrastrukture, ki omogočajo najkrajšo možnost za prodajo in regionalno povpraševanje. Lokalizacijski efekti se sestoje iz visoke branžne koncentracije. (Ravbar et al., 1995: 21)

² V Sloveniji tako npr. nastaja somestje v okolici Ljubljane (predvsem ob cestnoprometnih krakih proti Gorenjski – proti Škofji Loki, Primorski – proti Vrhniki in Dolenjski – proti Grosuplju, najstarejše oblike metropolitanezacije pa spremljamo v smeri proti Domžalam in Kamniku), somestja pa se oblikujejo tudi ob obali, Koroškem, Savinjski in Spodnje vipavski dolini, Dravskem ter Krško-brežiškem polju. (Ravbar, et al., 1995)

velikostnem kriteriju ločimo makroregije (npr. na ravni države ali več držav), mezoregije (npr. na ravni pokrajine, dežele) in mikroregije (npr. na ravni več občin ali ene občine) (Pogačnik, 1999).

Slika 2: Različne vrste mestnih regij (Pogačnik, 1999, str. 3)

Ožji prostor okoli mest tvori **obmestje**. Obmestja so deli pokrajin v okolici mest, ki so ob urbanizaciji in industrializaciji povsem spremenila funkcijo in podobo. Obmestje je tesno povezano z mestom in predstavlja njegovo ožje vplivno območje. Danes so obmestja nekaj podaljšan del mesta, v katerem živijo ljudje, ki so sicer zaposleni v mestih, niso pa njegovi prebivalci, v katerem je dovolj prostora za dejavnosti, ki zahtevajo večje proste površine zemljišč, za skladišča, nakupovalna središča z velikimi parkirišči, komunalne dejavnosti, prometne cone, energetske cone, katerih pa v ožjem mestnem območju ni več; so nekakšen prostorski rezervat za razvoj mesta. Sinonim za obmestje je urbana pokrajina, kar pomeni veliko koncentracijo prebivalstva in prevlado neagrarnih dejavnosti v izrabi zemljišč: industrijskih objektov, infrastrukturnih koridorjev, prometnih površin, stanovanjskih območij, rekreacijskih površin (Ravbar et al., 1995: 21).

»**Policentrizem** je koncept upravne ureditve in regionalnega razvoja, pri katerem se načrtuje razvoj več središč s podobno stopnjo centralnosti oziroma s podobnimi upravnimi, socialnimi, izobraževalnimi, kulturnimi in drugimi negospodarskimi funkcijami. Nanaša se na dekoncentracijo in hkrati koncentracijo dejavnosti; dekoncentracijo v smislu preprečevanja koncentracije v enem, običajno državnem središču, in koncentracijo v smislu preprečevanja disperzije oziroma podvajanja dejavnosti v številnih majhnih središčih.« (Policentrizem. 2016)

»Medtem, ko je policentrizem predvsem planski pojem in normativni koncept, je **policentričnost** predvsem analitični koncept, ki opisuje stanje urbanega sistema. Pri tem gre lahko po eni strani za urbani sistem z več bolj ali manj enakovrednimi središči, lahko pa gre po drugi strani za urbani sistem, v katerem so središča medsebojno hierarhično strukturirana v več ravni.« (Policentričnost. 2016)

2 TEORETIČNA IZHODIŠČA

Poselitev oziroma omrežje naselij je eden od najpomembnejših dejavnikov prostora, saj je neposredno povezana s prebivalci, njihovim bivanjem in delom (zaposlitvijo), hkrati pa je eden najbolj stabilnih elementov v pokrajini. Poselitveni vzorci so odvisni od mnogih dejavnikov, v prvi vrsti od naravnih in geografskih razmer (reliefa), nadalje pa od političnih, gospodarskih in kulturnih ureditev v družbi. Pojavi in vprašanja kot npr. zagotavljanje lokacij za razvoj novih dejavnosti, ustrezna dostopnost, opremljenost prostora z infrastrukturo, trg nepremičnin, vključevanje v širši regionalni prostor, obseg funkcij, ki jih naselja opravljajo za prebivalce naselja samega in bližnje okolice, t.i. gravitacijskega zaledja, so dejstva ki povezujejo posamezne poselitvene vzorce v poselitveni sistem.

»Pod pojmom urbani razvoj razumemo spreminjanje poselitvenih razmer ter spreminjanje strukture mest.« (Drozg, 2008: 41)

»Pojma "mesto" in vas" imata močan sociološki naboj, čeprav gre v obeh primerih za naselji, ki se razlikujeta po socialnih odnosih, velikosti, gospodarski raznolikosti, morfologiji. Kljub pomembnim razlikam, ki ju ločujejo, so njune korenine in izvirne značilnosti iste.« (Ravbar et al., 1995: 9)

Vzorec naselij je osnovna matrika človekovega bivanja in dela v prostoru, razporeditev zaselkov, vasi in mest daje pokrajini značilno podobo in identiteto. Razvijal se je postopoma, skozi tisoče let, od časa ko so nastala prva stalna bivališča. (Pogačnik, 1992). Da lahko naselje štejemo za mesto, ni odločilno le število prebivalcev, saj poznamo nekatera mesta, izvirajoč še iz srednjega veka, ki imajo okoli 1.000 prebivalcev (v Sloveniji npr. Višnja Gora, Lož, Kostanjevica). Po drugi strani pa srečujemo vasi z več tisoč prebivalci (npr. v Panonski nižini). Vsekakor pa lahko kriterij števila prebivalcev služi kot orientacija pri določanju mestnosti. V Sloveniji jemljemo kot spodnjo mejo za urbana naselja okoli 2.000 prebivalcev, za mesta okoli 5.000, v mednarodni statistični službi pa je kriterij vsaj 20.000 prebivalcev. (Pogačnik, 1999)

Po velikosti delimo mesta na (Pogačnik, 1999):

- mala mesta,
- srednje,
- večja in velika mesta,
- metropole in megalopolise.

»Malo mesto je manjše, vendar normalno razvito urbano naselje, ki ima praviloma vse za mesto pomembne dejavnosti, od večjega mesta pa se razlikuje po številu prebivalcev in slabši razvitosti mestnih funkcij.« (Ravbar et al., 1995: 17). Metropolita je veliko mesto (običajno glavno mesto države) in je središče obsežnega območja, za katerega opravlja vse, tudi najpomembnejše in najbolj specializirane funkcije. Metropolitansko območje je pretežno urbanizirano območje, ki obsega osrednje veliko mesto (metropolo) z okolico in več manjšimi centri, ki so z osrednjim mestom funkcionalno tesno povezani. Megalopolis je zelo obsežno, intenzivno urbanizirano območje, ki zajema več velikih mest (Pogačnik, 1999: 5 cit. po Gottman).

2.1 Urbano omrežje

Vsako mesto je del nekega povezanega urbanega omrežja, ki je na drugi strani del regionalnega, nacionalnega in mednarodnega urbanega sistema. Na ta način, mesta tvorijo kompleksno medsebojno mrežo. Urbani sistem je omrežje mest in naselij. Urbani sistemi so organizirani v hierarhijo prostorskih mest različnih velikosti in funkcij. Mnogi od teh hierarhično organiziranih urbanih sistemov imajo skupne značilnosti, odvisne od relativne velikosti prostora, kjer se nahajajo mesta.

Pod pojmom urbani razvoj razumemo spreminjanje poselitvenih razmer ter spreminjanje strukture mest. Pravimo, da je struktura mest posledica gospodarskih in socialnih razmer (pa tudi naravnih, kulturnih in tehnoloških), da je fizično rezultat vzpostavitvenih razmerij. Bivanje, oskrbovanje, izobraževanje, delo, komunikacija ter rekreacija in prosti delovni čas so dejavnosti, ki tvorijo urbana območja (Drozg, 2008).

Povzemimo nekaj definicij urbanega omrežja ali urbanega sistema, kot ga opisujejo slovenski avtorji in SPRS (2004):

- »Urbani sistem prikazuje hierarhijo vseh naselij na obravnavanem območju in temelji na opremljenosti naselij z oskrbnimi in storitvenimi dejavnostmi. Urbani sistem je odraz dejanskega stanja.« (Drozg, 2005, : 149)
- Urbani sistem je posledica procesa razvoja mest in somestij ali reurbanizacije na podlagi povezovanja in združevanja (Mušič, 1999).

- »Urbani sistem naj bi bilo urejeno in usklajeno urbano omrežje, v katerem so mesta med seboj povezana in med njimi obstaja delitev dela v smislu centralno naselbinske teorije, teorije gospodarskega prostora in teorije razvojnih polov.« (Vrišer, 1974: 71).
- Bole povzame definicijo urbanega sistema pa Vresk-u »...urbani sistem je skupek vseh mestnih naselij, med katerimi obstajajo določene povezave ter interakcije med ljudmi, blagom in informacijami ...« (Vresk, 1984: 9 cit. po Bole, 2008: 43).
- »Urbani sistem je koncept, ki predstavlja hierarhično organizacijo človeške družbe in temelji na organiziranem sistemu horizontalne in vertikalne komunikacije ter sodelovanju med urbanih središči na določenem ozemlju: regiji (regionalni urbani sistem), državni (državni urbani sistem) ali svetu (svetovni urbani sistem).« (Bole, 2008: 43).
- Strategija prostorskega razvoja Slovenije (2004), definira urbano omrežje kot omrežje urbanih naselij, ki ga tvorijo večja in manjša ubrana in urbanizirana naselja. Značilnost urbanih naselij je, da za svoje prebivalce nudijo oskrbne in storitvene dejavnosti.

Urbano omrežje je v mnogih državah rezultat industrializacije. Vsako urbano omrežje ima značilen prostorski vzorec in hierarhično zgradbo. Mesta v tem omrežju so samostojna enota skupaj s svojim gravitacijskim območjem, kateremu zagotavljajo določene funkcije. So pa tudi mesta z eno izrazito funkcijo, npr. mesta z upravno-politično vlogo, dominantno gospodarsko usmeritvijo (npr. industrijo, promet,...) ali pa prevladujočo turistično-kulturno usmeritev. Hierarhija mest v urbanem omrežju je odvisna tudi od administrativnih funkcij v mestu.

Koncept urbanega omrežja je kot tak prvi opredelil Walter Christaller v svoji teoriji centralnih krajev leta 1933. V teoriji je skušal pojasniti število, velikost in lokacijo posameznih naselij v urbanem omrežju. Trdil je, da naselja funkcionirajo kot centralni kraji, ki zagotavljajo oskrbovalne storitve svoji okolici. Teorija temelji na hierarhiji med naselji, naselja z manj storitvami in najbolj osnovnimi (npr. trgovina z živili) so najnižje na hierarhični lestvici, medtem ko so tista z bolj specializiranimi funkcijami in z več storitvami najvišje na lestvici (Warf, 2010).

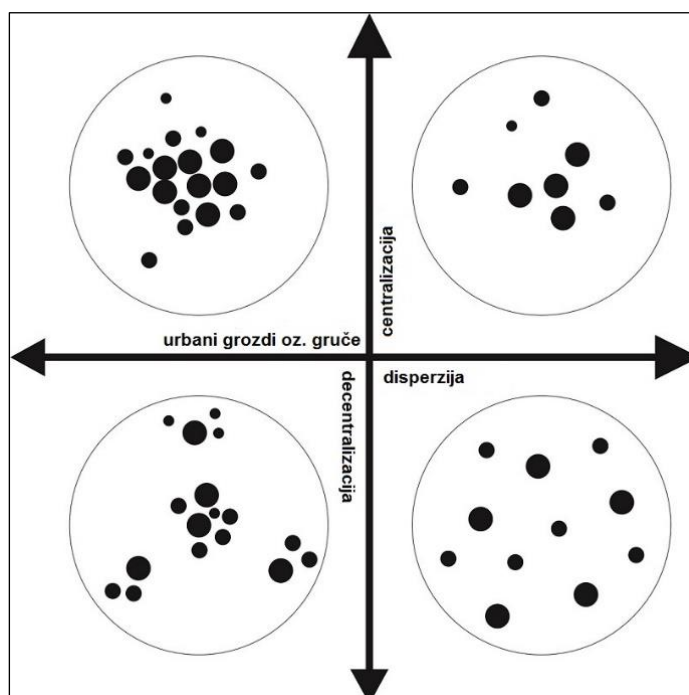
Ekonomске in gospodarske dejavnosti oziroma storitve, ki služijo tako naselju kot njegovi okolici, se pravi da so odvisne od velikega števila uporabnikov, se razvijajo v najbolj

dostopnem naselju. Več specializiranih storitev zagotavlja naselje, višje je na hierarhični lestvici. Glede na to hierarhijo nastane mreža centralnih krajev s pripadajočimi gravitacijskimi zaledji.

V preteklosti so bile glavne funkcije mesta trgovina, obrt, pozneje industrija, javne in zasebne storitve. Moč in privlačnost teh funkcij se od mesta do mesta razlikujeta, vendar sistem vseeno deluje kot celota. Če pride do spremembe posamezne enote urbanega sistema, se pravi, da se funkcija določenega naselja v sistemu spremeni, potem pride tudi do spremembe celotnega urbanega sistema. (Bole, 2008)

Urbana omrežja se razvijajo na podlagi sprememb v družbi, političnem sistemu in gospodarskem okolju. Na splošno je razvoj urbanih sistemov običajno potekal po istem scenariju v vseh delih sveta. Na začetku so agrarna naselja, ki se nato razvijejo v urbana. Izboljšanje mobilnosti in širitev in specializacija dejavnosti značilnih za urbano okolje pripelje nato do nastanka večjih urbanih naselij, ki se nato glede na stopnjo centralnosti razvrstijo po neki hierarhični lestvici.

Slika 3 prikazuje shematski prikaz različnih možnosti razvoja urbanega omrežja na nekem območju, ob predpostavki, da na tem območju ni nekega prevladujočega centra, se pravi da se urbano omrežje razvija v smislu policentričnega omrežja, s kraji ki so po svoji centralnosti na podobnih stopnjah.

Slika 3: Možnosti razvoja policentričnega urbanega omrežja (Urban networks. 2016b)

Urbanega omrežja pa ne smemo enačiti z administrativnimi členitvami teritorija Slovenije (kohezijskimi in statističnimi regijami, delitvijo na občine in upravne enote), saj je urbano omrežje, omrežje mest in naselij, ki so med seboj hierarhično organizirana, pa vendar medsebojno povezana. Urbano omrežje je posledica gospodarskih, socialnih, naravnih in kulturnih razmer, se pravi rezultat dejanskega stanja, medtem ko je ozemlje členjeno na katerekoli administrativne regije rezultat planske kategorije načrtovanja prostora.

Različni avtorji uporabljajo za urbani sistem različne termine, npr. urbano omrežje, sistem poselitve. V nadaljevanju diplomske naloge se bomo skušali držati termina urbano omrežje, saj je ta besedna zveza tudi največkrat uporabljena v zvez z policentričnim razvojem - policentrično urbano omrežje mest.

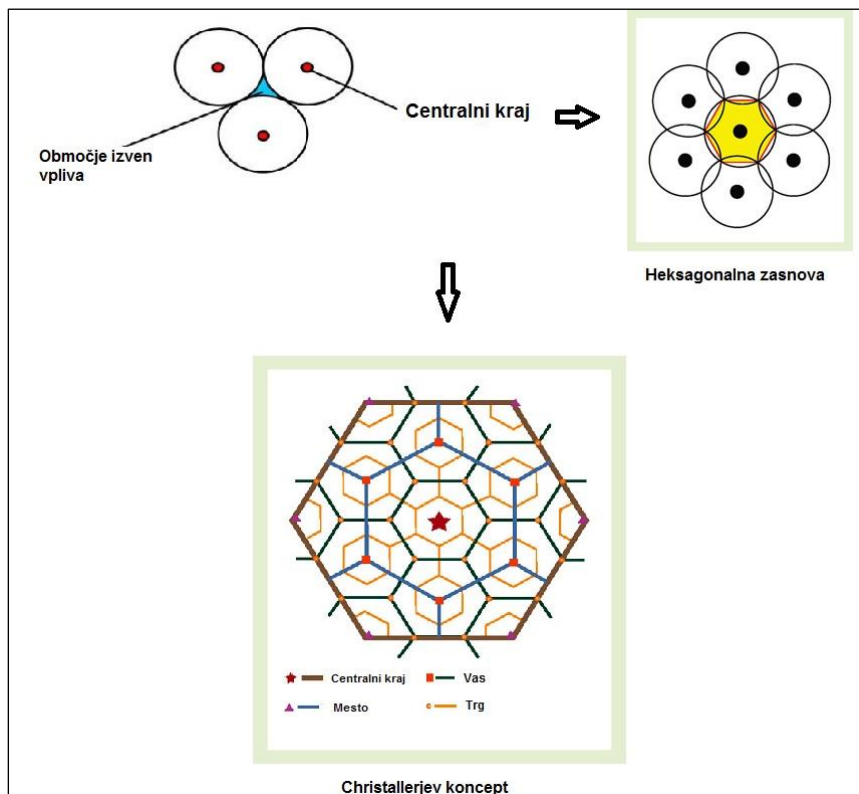
2.2 Christallerjeva teorija centralnih krajev

»Če gledamo zemljevid ali opazujemo pokrajino iz letala, vidimo, kako so v prostoru razmeščena naselja, velika in majhna, blizu skupaj ali daleč narazen. Če opazujemo bolj pozorno, vidimo, da se število, razporeditev ali velikost naselja ravna po nekih razpoznavnih zakonitostih. Med več manjšimi vasmimi vedno najdemo večjo, »centralno« vas. Več takih centralnih vasi se navezuje na manjše mesto, več teh zopet na večjo mesto in tako naprej. Večje naselje ima glede na manjša centralni položaj: če je prostor raven, brez večjih naravnih ovir, so manjša naselja razporejena koncentrično okoli večjega, najbolj pogosto na ogliščih šesterokotnika - heksagonalno (kar pomeni, da 6 manjših naselij gravitira na eno večje).« (Pogačnik, 1992: 66). Christaller je predvidel heksagonalno obliko zaradi večje pokritosti območja, saj v kolikor bi se vpliv centralnega kraja širil strogo koncentrično, bi vmes ostala območja, ki jih vpliv nebi dosegel (slika 4).

Christallerjeva teorija temelji na treh predpostavkah:

- centralnost
- mejni prag (threshold)
- doseg (range).

Da naselje imenujemo za centralno, mora biti naselje središče terciarnih in kvartarnih dejavnosti, za oskrbo prebivalcev naselja samega kot tudi za njegovo okolico pri tem pa je hierarhija takih centralnih naselji odvisna od pogostosti uporabe njegovih storitev in pa od razporeditve v prostoru.

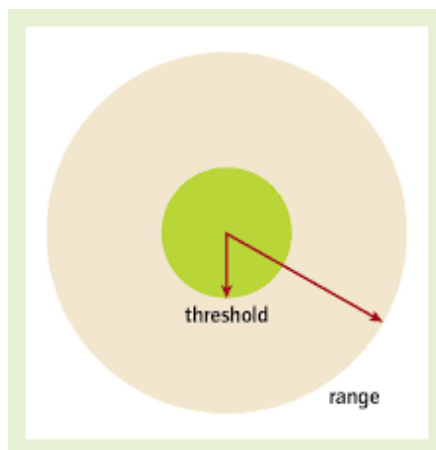

Slika 4: Christallerjev koncept centralnih krajev (Prirejeno po Christallerjeva teorija centralnih krajev. 2016 in Warf. 2010)

Da naselje imenujemo za centralno, mora biti naselje središče terciarnih in kvartarnih dejavnosti, za oskrbo prebivalcev naselja samega kot tudi za njegovo okolico pri tem pa je hierarhija takih centralnih naselji odvisna od pogostosti uporabe njegovih storitev in pa od razporeditve v prostoru.

Mejni prag (threshold) po tej teoriji predstavlja minimalni trg (glede na populacijo ali dohodek), ki je potreben za prodajo določene dobrine ali storitve (slika 5). Vsakodnevni nakupi manjših vsot imajo nižji mejni prag, medtem ko imajo dražji nakupi in specializirane storitve višji mejni prag.

Doseg (range) predstavlja največjo distanco, ki so jo prebivalci še pripravljeni premagati, da bi prišli do željene storitve ali dobrine (slika 5).

Slika 5: Doseg in mejni prag v teoriji centralnih krajev (Warf. 2010).

2.2.1 Stopnje centralnosti po Christallerju

Glede na teorijo centralnih krajev naj bi vsaki stopnji v hierarhiji centralnih naselij ustrezalo tudi vplivno območje in število prebivalcev v središču. Središče najnižje stopnje naj bi obvladovalo ozemlje v radiju 4-5 km, to je 45 km², in bi imelo približno 800 prebivalcev. Razdalja do naslednjega središča naj bi znašala 7 km. Pri naslednjih stopnjah bi se velikost vplivnih območij, naselij in medsebojne razdalje postopoma povečevale, kot lahko preberemo iz preglednice 1 (Vrišer, 1978: 231).

Preglednica 1: Stopnje centralnih naselij po W. Christallerju (Vrišer, 1978, str. 231)

Stopnja naselja	Približno prebivalstvo v središču	Radij vplivnega območja [km]	Površina vplivnega območja [km ²]	Razdalja do enakovrednega središča	Skupno prebivalstvo
Trg	1.000	4-5	45	7	3.500
Upravno mesto	2.000	7	135	12	9.600
Upravno mesto okrožja	4.000	12	400	21	27.500
Središče okrožja	10.000	20	1.200	36	84.000
Glavno mesto pokrajine	30.000	34	8.600	62	252.000
Glavno mesto province	100.000	59	10.800	108	765.000
Glavno mesto zvezne dežele	500.000	102	32.400	180	2.325.000

V Sloveniji je zaradi velikega števila občin (212) in s tem posledično tudi velikega števila občinskih središč ter spričo dejstva, da še vedno nimamo vzpostavljenih pokrajinskih enot, ki naj bi predstavljala vez med regionalnimi središči in prestolnico, ta sistem centralnosti malce porušen. Nekatera občinska središča v bistvu predstavljajo bolj kot ne le lokalna središča, medtem ko so druga regionalna središča. Regionalna središča sedaj v neki meri prevzemajo vlogo pokrajinskih središč.

»Na osnovi določitve centralnosti naselij lahko alociramo v kraje manjkajoče oziroma nove centralne funkcije, poselitev, delovna mesta in podobno. S tem pa posredno usmerjamo razvoj celotne regije, racionalno opremljamo prostor z družbenimi, oskrbnimi in storitvenimi dejavnostmi, infrastrukturo in podobnim.« (Pogačnik, 1992: 68)

»Namen načrtne delitve novih centralnih funkcij (hkrati s širjenjem, preselitvami, ukinitvami) je vzpostavitev sistema centralnih krajev. Omrežje oskrbnih središč, njihova velikost, funkcija, opremljenost, pomeni, skupaj s komunikacijami, osnovno ogrodje, matriko antropogene organizacije prostora. Določitev tako imenovanega urbanega sistema je zato v prostorskem planiranju ključna.« (Pogačnik, 1992: 74)

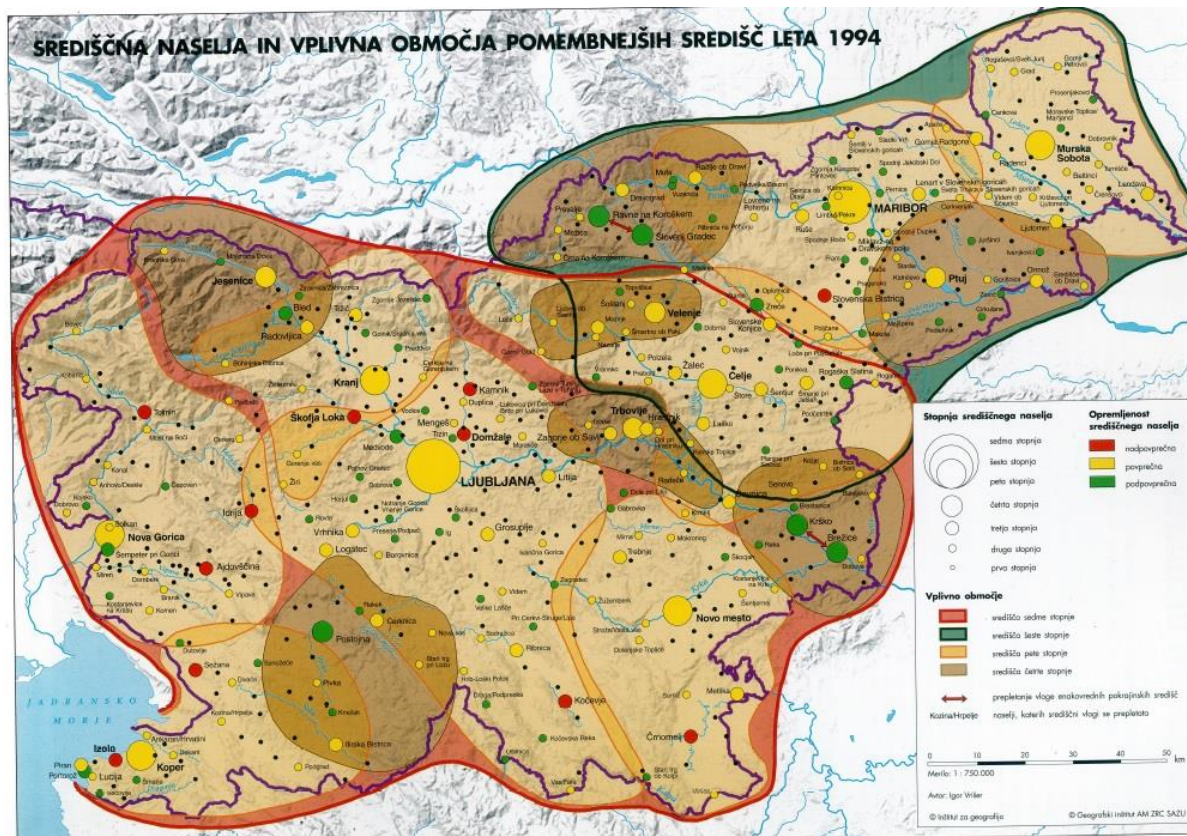
2.2.2 Gravitacijska območja

Gravitacijska polja posameznih mest se lahko tudi prepletajo in celo delno prekrivajo (slika 6). Gravitacijska območja velikih mest pa lahko v nekaterih primerih segajo celo čez meje držav in se pri tem prepletajo z gravitacijskimi območji sosednjih metropol (Ljubljana z Zagrebom, Koper s Trstom, Maribor z Gradcem, Nova Gorica z Gorico). Ta pojav imenujemo pretežna gravitacija ali delež gravitacije reznih tekmujočih centrov. (Pogačnik, 1992). Evropska unija z raznimi razvojnimi regionalnimi programi (npr. INTERREG, ESPON, URBACT) spodbuja in podpira razvoj funkcionalnih regij in s tem teritorialno sodelovanje na čezmejni, transnacionalni in medregionalni ravni sodelovanje ter razvoj evropske kohezijske politike.

Danes bi lahko slovenska naselja, glede na raven oskrbe, gravitacijsko (vplivno) območje in število prebivalcev, razdelili v 6 stopenjsko lestvico centralnosti (preglednica 2).

Preglednica 2: Centralnost naselij danes (prirejeno po: Pogačnik, 1992 in Nared, 2016: 4-5)

Stopnja centralnosti	Število prebivalcev	Raven oskrbe	Gravitacijsko območje	Pričakovane funkcije
1. nacionalno središče mednarodnega pomena	100.001 in več	najvišja	Najširše (redko koriščenje uslug v daljših časovnih presledkih)	- sedež javne univerze - univerzitetni klinični center - višje sodišče
2. središče nacionalnega pomena	20.001–100.000	najvišja	Najširše (redko koriščenje uslug v daljših časovnih presledkih)	- sedež visoke šole, fakultete ali akademije - večja splošna bolnica
3. središče regionalnega pomena	10.001–20.000	višja	Širše (občasno koriščenje uslug središča - enkrat tedensko)	- okrožno sodišče - sedež višje šole - bolnišnica - sedež srednje šole - večji nakupovalni centri
4. središče medobčinskega pomena	3001–10.000	višja	Širše (občasno koriščenje uslug središča - nekajkrat na teden)	- zdravstveni dom - upravna enota - okrajno sodišče - specializirane trgovine in servisi
5. središče lokalnega pomena	1501–3000	osnovna	Najožje (vsakodnevno koriščenj uslug naselja)	- popolna osnovna šola - zdravstvena postaja - sedež občine - pošta - banka
6. središče vicinalnega pomena	501–1500	osnovna	Najožje (vsakodnevno koriščenj uslug naselja)	- podružnica osnovne šole - trgovina z osnovnimi življenjskimi potrebščinami

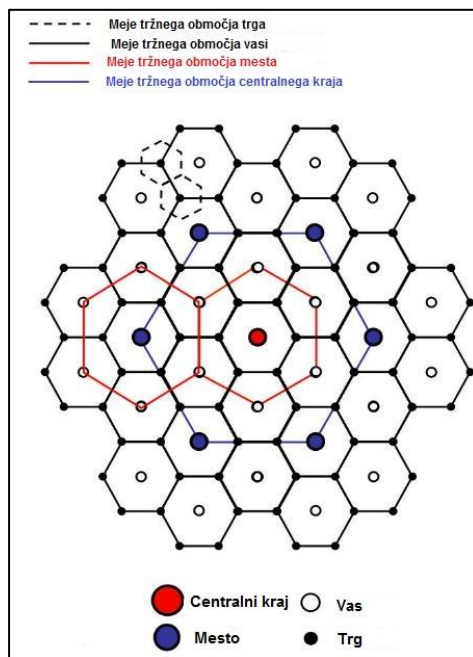
Slika 6: Središčna naselja in vplivna območja pomembnejših središč leta 1994 (Geografski atlas Slovenije, 1998, str. 309)

2.2.3 Principi centralnosti naselja po Christaller-ju

Centralnost naselja je po Christaller-ju odvisna od treh principov (Pogačnik, 1992):

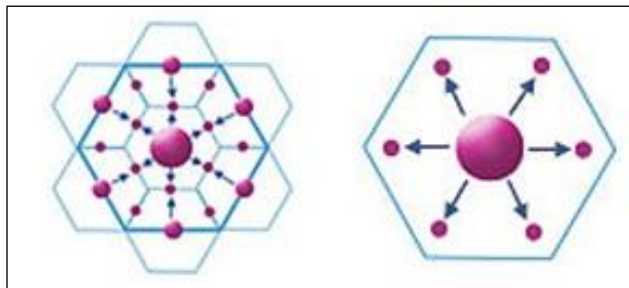
- oskrbnega,
- prometnega in
- upravnega.

Oskrbni princip (slika 7) temelji na predpostavki, da za vsakih šest naselij (trgov), ki so na dnu hierarhične lestvice, obstaja naselje višjega ranga (vas) v tej hierarhiji, ki jim zagotavlja oskrbo. Tudi to naselje (vas) ima svoje heksagonalno območje naselij, ki so po hierarhiji na isti stopnji in vsa ta naselja gravitirajo k naselju, ki je še stopnjo višje na hierarhični lestvici (mesto), in tako dalje do centralnega kraja.

Slika 7: Oskrbni princip Christallerjeve teorije (Christallerjeva teorija, heksagonalna razporeditev. 2016)

Ker je že sam Christaller uvidel, da bi lahko oskrbni princip povzročal težave pri povezovanju različnih stopenj hierarhije, je predlagal t.i. prometni princip (Slika 8). Le-ta naj bi temeljil na predpostavki, da so lahko centralni kraji v prostor umeščeni tako, da so v največji možni meri pozicionirani na prometni povezavi med dvema pomembnima mestoma, ta povezava pa je vzpostavljena po najbolj neposredni trasi in z najnižjimi stroški. Manj pomembni kraji, oziroma naselja, pa so lahko iz te neposredne povezave izpuščeni. Nadalje prometni princip govori o tem, da naj bi bili centralni kraji postavljeni na jasnih prometnih poteh, ki se širijo iz središča. Če so centralni kraji urejeni po prometnem principu, se nižje rangirani centri nahajajo na sredini robov heksagonalne razporeditve, namesto na njenih ogliščih.

Slika 8: Prometni in upravni princip Christallerjeve teorije centralnih krajev (Prometni in upravni princip v teoriji centralnih krajev. 2016)

Upravni princip je naslednji predlog, ki ga Christaller predlaga v teoriji centralnih krajev. Ta princip temelji na ugotovitvi, da si s političnega ali administrativnega vidika centrov ni mogoče medsebojno deliti. Kakršen koli vzorec nadzora, ki preseka funkcionalne enote je lahko problematičen. Christaller zato predlaga, da bi ureditev, kjer so nižje rangirani centri v celoti vključeni v vplivno območje višje rangiranega centra, odpravila takšne probleme. To predstavlja slika 8, kjer je vseh šest nižje rangiranih centrov v celoti podrejeno vplivu višje rangiranega centra.

2.2.4 Osnovni koncepti teorije centralnih krajev

Iz teorije centralnih krajev lahko izluščimo njenih pet osnovnih konceptov:

- koncept centralnega kraja kot naselja, ki zagotavlja storitve za ljudi v njegovem gravitacijskem območju;
- funkcijski koncept predstavlja vrste storitev, ki so na voljo prebivalcem in njihovo hierarhijo, začnši s prodajo osnovnih živil ali storitev, ki jih lahko štejemo kot vsakodnevne potrebe, do storitev najvišjega ranga, ki jih prebivalci uporabljajo v krajših ali daljših časovnih intervalih;
- koncept minimalne populacije se nanaša na minimalno število prebivalcev, ki je potrebno za to, da je izvajanje storitve ekonomsko upravičeno;
- koncept dostopnosti blaga ali storitev, oziroma najmanjše razdalje, ki jo prebivalci opravijo za nakup blaga ali storitev, ki jih ponuja centralni kraj.
- koncept hierarhije, ki vključuje stopnjo centralnih krajev, glede na njihov položaj v omrežju.

Omrežje centralnosti je danes postalo bolj zapleteno, kraji imajo večja gravitacijska območja, pojavljajo se mesta specializirana za določeno funkcijo. Prav tako pa se z napredkom civilizacije širijo raznovrstne funkcije, ki jih zagotavljajo mesta, zaradi tega, in naraščanja

populacije, pa se tudi sama mesta večajo. Različne možne razporeditve centralnih krajev prikazuje slika 9.

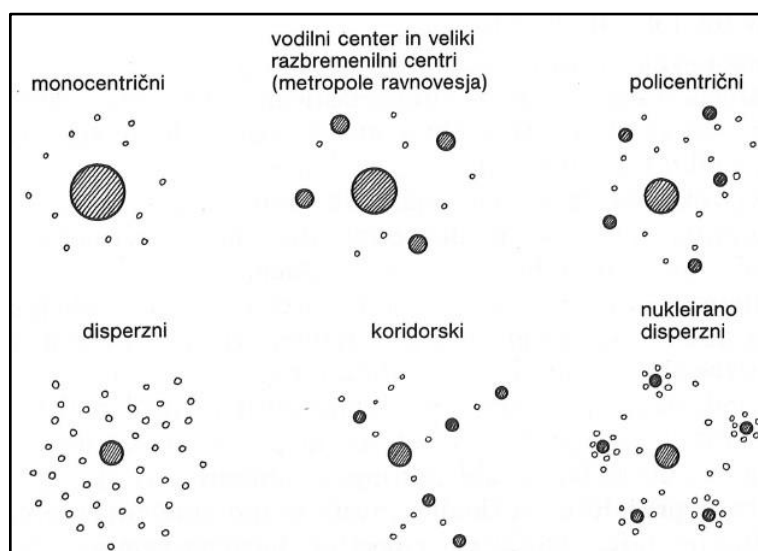
Pogačnik (1992: 74-75) je možen razvoj centralnih krajev ločil na:

- (a) monocentrični (enojederni) sistem poselitve (centralizacija) in
- (b) policentrični sistem poselitve (omrežje urbanih središč).

Policentričen sistem pa nato loči še glede na različne oblike le-tega, in sicer na:

- *policentrizem z velikimi perifernimi centri*, metropolami, ki naj uravnesijo in kompenzirajo pretiran razvoj državnega središča. Imajo višjo raven oskrbe ter nekaj 100.000 ali celo nad 1.000.000 prebivalcev. Ta model je primeren za velike, homogene, centralizirano urejene dežele. Problem je v tem, da te »metropole ravnovesja« le težko konkurirajo vodilni aglomeraciji, ki še naprej nevzdržno raste. Mnoge investicije zato ostajajo brez pravega učinka;
- *zmerni policentrizem*, kjer razvijamo regionalna središča z več kot 10.000 prebivalci (v svetu ustrezno več, tudi nekaj 100.000) s srednjo in deloma višjo ravnijsko oskrbe. Model je teoretično optimalen, enakomerno oskrbuje ves prostor in pomaga k izenačevanju razlik. Racionalno izrablja funkcije, razvija lokalno identiteto in gospodarstvo, toda le malokdaj se v celoti posreči, ker gredo trendi v smeri večjih središč. Policentrični koncept z 12 središči je bil tudi osnova organizacije prostora v Sloveniji;
- *popolni policentizem ali polinukleirana disperzija*, pomeni razvoj lokalnih oskrbnih središč osnovne in delno srednje ravni oskrbe. Ni racionalen, toda spodbuja razvoj lokalnih skupnosti. Dopolnjuje se z monocentričnim. V prihodnosti je tak model realen, ob veliki mobilnosti ljudi, informacijski tehnologiji in visoko specializiranih centrih. Tak model zelo ustreza modernemu geslu, globalnost, univerzalnost na eni in lokalna participacija, specifičnost na drugi strani;
- *popolna disperzija*, popolna disperzija brez splošnih oskrbnih središč je samo teoretično možna, saj ljudje potrebujejo ne le oskrbo, temveč tudi središča urbanega (ali ruralnega) življenja. Res pa je, da jih v mnogočem zamenjujejo specializirani centri, množični mediji, interesni klubi, društva, kar vse pomeni, da se bodo ljudje vse manj družili po lokalnem teritorialnem načelu;

- *koridorski model*, ki razvija centre vzdolž glavnih osi poselitve, industrije in komunikacij, zlasti prometnih. Zelo racionalno izkorišča infrastrukturo, omogoča delitev funkcij. Ker se zaledje oskrbuje v najbližjem centru »pravokotno« na smer koridorja, lahko dovolj enakomerno servisira tudi podeželsko zaledje. Slabost modela je v velikih, kontinuirnih pasovih urbane koncentracije, ki v plodnih dolinah uničuje krajino. Ker si razvite države marsikje prizadevajo ohraniti velike komplekse neokrnjene narave, turizma in rekreacije, se ta model obnese za prostore izven osi razvoja.

Slika 9: Razni sistemi razporeditve centrov (Pogačnik, 1992, str. 75)

V diplomski nalogi bomo podrobneje opisali policentrični sistem poselitve, saj je ta že od leta 1970 v vseh prostorskih dokumentih opredeljen kot koncept po katerem se naj razvija urbano omrežje Slovenije.

2.3 Policentrično omrežje

Koncept policentrizma v veliki meri izhaja iz teorije centralnih krajev, po drugi strani pa se je razvil kot nasprotje koncepta razvojnih polov Francois-a Perroux-a. Koncept razvojnih polov je temeljil na uravnovešenju in zmanjševanju centralizacije z gradnjo novih regionalnih metropol (Metropoles d'equilibre). Ustrezna razmestitev razvojnih polov naj bi spodbudila razvoj zaostalih regij in tako prispevala k hitrejšemu in enakomernemu razvoju celotnega teritorija države.

»V okviru policentrično zasnovanega urbanega sistema se razvija omrežje ustrezno opremljenih urbanih središč, ki omogočajo vsem prebivalcem udobno, cenovno ugodno, varno in okoljsko sprejemljivo dostopnost do javnih funkcij, delovnih mest, storitev in znanja.« (Pichler - Milanović, 2008: 65)

Policentrizem je ureditev kjer nastaja več središč s podobnimi upravnimi, socialnimi, izobraževalnimi in drugimi negospodarskimi dejavnostmi. V policentrično urejenih državah se del pristojnosti prenese na središča večjih upravnih enot (npr. regij, pokrajin, okrajev) (Drozg, 2005).

Na strateški ravni so bili glavni poudarki razvoja policentričnega omrežja Slovenije določeni okoli leta 1964 v okviru priprav na sprejem prvega Regionalnega prostorskega plana SR Slovenije. Leta 1974 so v Zasnovi urbanizacije, kjer so podrobno obdelali izbrano variantno rešitev s 13 razvojnimi žarišči, koncept policentričnega urbanega omrežja prvič konkretno opredelili. V leta 1985 sprejetem Dolgoročnem planu SRS za obdobje 1986 - 2000 policentrizem ostaja temeljni koncept prostorskega razvoja. Tudi SPRS iz leta 2004 policentričen razvoj postavlja v ospredje (Drozg, 2005).

Policentrično omrežje v nasprotju z urbanim omrežjem, ki je odraz dejanskega stanja, pomeni izbor naselij, "regionalnih središč", kjer se bodo izvajale dejavnosti, ki so pomembne za gospodarski in socialni razvoj kraja in njegovega zaledja, je torej planirano stanje. Policentrični koncept tako torej temelji na političnih in strokovnih odločitvah, katerim strokovna podlaga je obstoječe urbano omrežje (Drozg, 2005).

»Vsi ključni elementi EU ob policentrizmu poudarjajo mreženje mest, partnerstvo metropolitanskih območij in obrobja, izboljšanje dostopnosti itd. Policentrizma ne razumejo kot risanje večjih ali manjših pik ali krogov, ki ponazarjajo mesta in hierarhično oskrbovanje ozemlja od ravni velemest do ravni podeželskih naselij in tudi ne kot drobljenje vloge mest in mestec ampak oblikovanje urbanih regij.« (Pogačnik, 2013: 99)

2.3.1 Evropski koncept policentrizma

V nadaljevanju predstavljeni koncept policentrizma v Evropi je pretežno povzet po projektu ESPON 1.1.1.: Potentials for polycentric development in Europe, (2005) (v nadaljevanju ESPON 1.1.1 (2005)) saj je poročilo tega projekta najbolj relevantno za planiranje nadaljnjega razvoja policentričnosti v Sloveniji. Slovenija se je namreč z vstopom v EU

zavezala, da bo upoštevala spoznanja in priporočila raziskav v njenem okviru in čeprav poročilo ni obvezujoč dokument, so njegove smernice vseeno pomembne za prostorski razvoj članic.

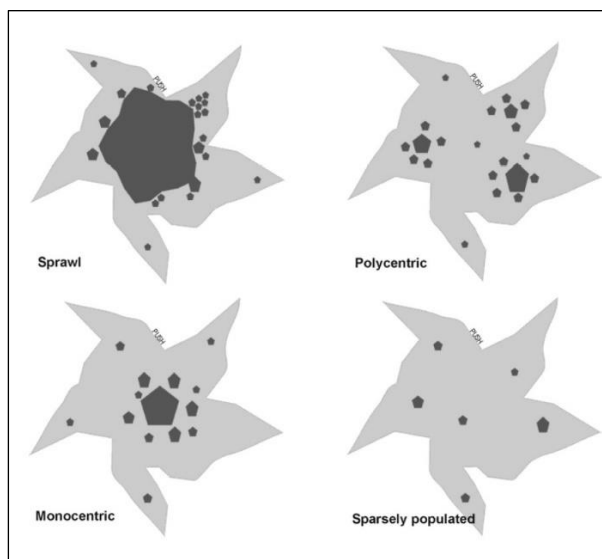
V projektu ESPON 1.1.1. (2005) so ugotovili, da se na evropski ravni koncept policentrizma prvič pojavi s sprejetjem Leipziških načel leta 1994 v povezavi s politikami ESDP. Policentričnost je ključni cilj politike ESDP. Želja je bila, da več policentričnih urbanih struktur pripomore k uravnoteženemu regionalnemu razvoju (koheziji), zmanjšanju regionalnih razlik, povečanju evropske konkurenčnosti, večji vključitvi evropskih regij v svetovno gospodarstvo in trajnostnemu razvoju.

Projekt Polyce (Polyce: Metropolatisation and Polycentric Development in Central Europe, 2012) pa razume policentrično urbano omrežje kot funkcionalno integrirano družbeno-prostorsko entiteto, sestavljeno iz urbanih vozlišč, katerih razvoj je odvisen od vladnih strategij upravljanja, katere prepoznajo, smatrajo in podpirajo, prihodnje krepiteve, vzajemnih interesov, dopolnjevanja, sinergij in potencialov za medsebojno sodelovanje.

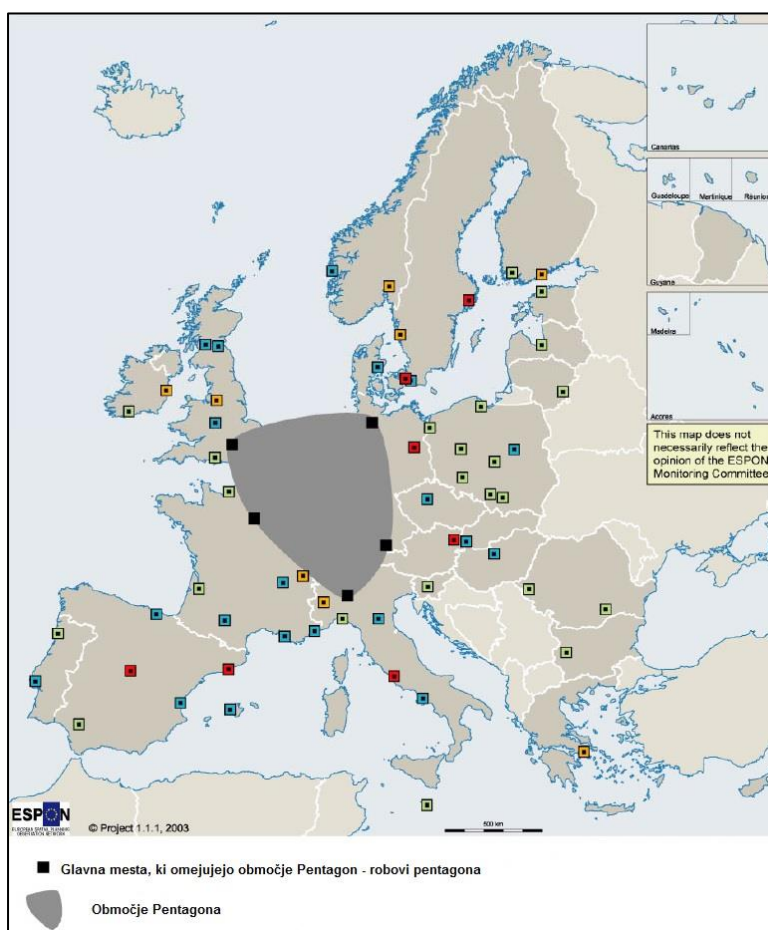
Policentričnost je nasprotje monocentričnosti, pri kateri so funkcije koncentrirane okoli enega samega glavnega centra, je tudi nasprotje razraščanju mest (ang. urban sprawl), pri katerem je struktura sekundarnih centrov razkropljena v prostorsko nestrukturiran kontinuum (ESPON 1.1.1, 2005). Prav tako pa je nasprotje redko raztresenim mestom, z nekaj relativno majhnimi naselji v svojem vplivnem območju in velikimi medsebojnimi razdaljami (ang. sparsely populated) (slika 10). Policentričnost je spodbujanje uravnoteženega in večstopenjskega urbanega omrežja, ki je najkoristnejši iz socialnega in ekonomskega vidika, tako za urbana kot tudi ruralna območja.

Na policentričnost ESPON 1.1.1. (2005) gleda z vidika dveh različnih perspektiv. Z evropske perspektive kot celote enega kontinenta in z nacionalnega vidika posameznih držav ter z regionalnega in lokalnega vidika znotraj držav. Prva perspektiva pojav policentričnosti karakterizira s pojavom večih mest na različnih ravneh oskrbe namesto dominacije enega samega centra - decentralizacija, druga lokalna perspektiva pa policentričnost določa s pojavom dveh ali več mest, ki imata funkcije ki se med seboj dopolnjujejo, ali pa s kooperacijo med seboj v duhu sodelovanja in predstavljanja kot eno veliko mesto - somestje. Na prvi (evropski in nacionalni) ravni policentrične politike spodbujajo rast regij in centrov zunaj središča, ki ga za Evropo imenujejo Pentagon, in obsega ozemlje med Londonom, Hamburgom, Münchnom, Milanom in Parizom (slika 11). a drugi (regionalni in lokalni) ravni policentrične politike stimulirajo funkcionalno delitev dela, kot tudi tokove in raven

sodelovanja med sosednjimi mesti. Obe situaciji sta med seboj povezani, kadar npr. policentrično povezovanje na regionalni ravni prispeva k izravnavi prevlade nacionalnega centra.

Slika 10: Različni tipi razporeditve naselij (ESPON 1.1.1. 2005, str 152)

Slika 11: Območje Pentagona (ESPON 1.1.1., 2005, str. 119)

Prostorske ravni policentričnosti

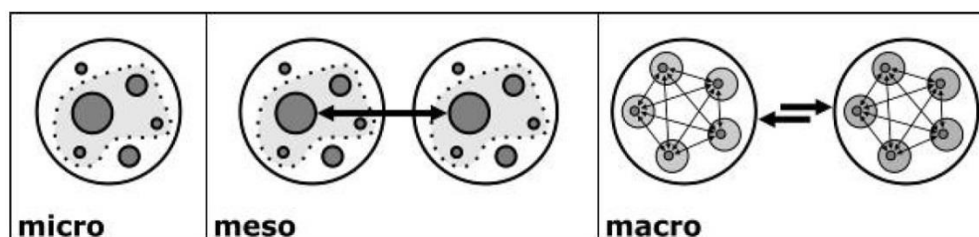
ESPON 1.1.1. (2005) loči tri prostorske ravni z vidika katerih raziskuje in opisuje policentričnost (slika 12):

- makro raven oziroma evropska raven in cone globalne ekonomske integracije,
- mezo raven oziroma med-regionalna raven metropolitanskih regij in urbanih grozdov oz. gruč
- mikro raven oziroma med-regionalna in med-mestna raven funkcionalnih urbanih območij.

Na evropski (makro) ravni prikazuje ESPON 1.1.1. (2005) policentričnost kot uporaben alternativni model za enakomernejšo krepitev regionalnega razvoja po evropskem območju. Policentrično urejena Evropa je prikazana kot privlačna alternativa evropskemu prostoru, kjer sedaj prevladuje območje Pentagona. To evropsko jedro, na 14% površine EU in vključujoč 32% prebivalstva EU, ustvari kar 43% celotnega BDP-a EU. To stanje je pogosto v nasprotju s tistim v ZDA, kjer obstaja več globalnih con integracije. Širša uporaba policentričnosti v Evropi je zamišljena tako, da bo spodbujala dodatna gospodarska območja poleg Pentagona.

Na med-regionalni (mezo) ravni, je pomembno dopolnjevanje in sodelovanje med mesti. Dve ali več mest se lahko medsebojno funkcionalno dopolnjuje tako da prebivalcem in gospodarskim družbam, ter združenemu zaledju vseh mest, nudijo dostop do urbanih funkcij, ki bi bile običajno na voljo le v višje rangiranem mestu. Namesto da mesta tekmujejo za izgradnjo istih urbanih funkcij, ESDP priporoča sodelovanje mest z združevanjem obstoječih sredstev, zlasti sredstev, ki so komplementarna.

V okviru med-regionalnega razvoja (mikro raven) je poudarjeno urbano sodelovanje in gospodarsko dopolnjevanje. Urbana regija lahko izboljša svojo gospodarsko uspešnost z boljšim sodelovanjem in povezavami znotraj regije. Policentrično omrežje na med-regionalni ravni tako spodbuja celostne prostorske razvojne strategije urbanih grozdov oz. gruč.

Slika 12: Prostorske ravni policentričnosti (Polyce. 2013, str.72)

Komplementarna vidika policentričnosti

Policentričnosti ima glede na ESPON 1.1.1. dva komplementarna vidika:

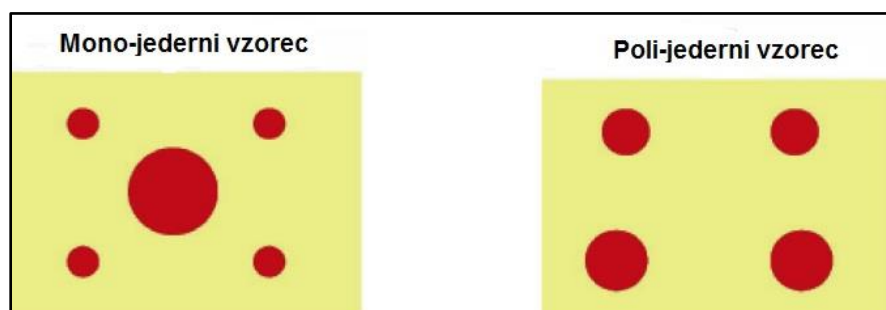
- morfološkega, ki določa razporeditev urbanih območij na določenem teritoriju (število mest, hierarhija, distribucija) in
- relacijskega, ki temelji na omrežjih tokov in sodelovanju med urbanih območji na različnih ravneh (odnosi med urbanih območji, mreže tokov in sodelovanja, običajno povezana z oddaljenostjo).

Morfološki komplementarni vidik

Opazovanje sistema mest, samodejno pomeni opazovanje več vozlišč in centrov. Urbani vzorec je lahko bodisi močno ali šibko hierarhičen. Opredelimo lahko dva ekstremna vzorca (slika 13):

- Mono-jedrni vzorec; eno dominantno mesto in več perifernih obrobni / odvisnih mest
- Poli-jedrni vzorec; ni prevladujočega mesta, mesta so precej podobne velikosti.

Mesta ali vozlišča primerljivih velikosti predstavljajo tipične empirične primere policentričnega urbanega sistema. Tako na splošno bi lahko rekli, da se bodo policentrična urbana omrežja prej razvila v sistem enakovrednih mest, kot pa z zavezujočimi političnimi odnosi, sodelovanjem in dopolnilnimi urbanih funkcijami, videla prednosti in priložnosti v skupni povezavi v eno "veliko" mesto. Vsekakor pa se taki odnosi temelječi na urbani specializaciji lahko pojavijo tudi med mesti različnih velikosti. Iz tega lahko sklepamo, da je policentričnost olajšana s poli-jedrskim vzorcem, vendar pa se lahko z ustrezno prostorsko politiko še vedno uspešno izvaja v okviru hierarhične prostorske konfiguracije, brez preoblikovanja ravnotežja med zadevnimi vozlišči.

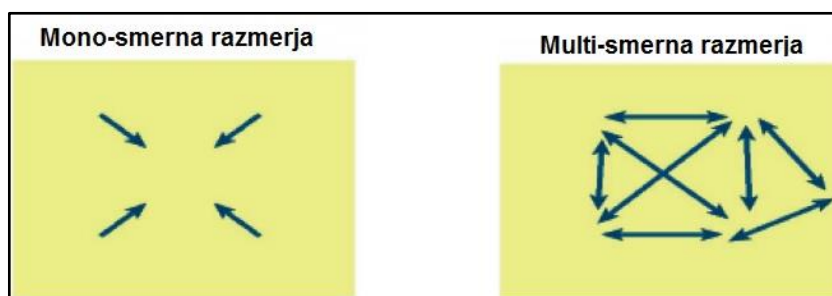
Slika 13: Morfološki komplementarni vidik (ESPON 1.1.1., 2005, str 46)

Relacijski komplementarni vidik

Odnosi med mesti so ključnega pomena za policentričnost, ker vozlišča brez odnosov ne določajo policentričnega sistema. Hierarhični vzorci tokov ne predstavljajo nobene ovire za policentričnost, vendar pa razvoj sinergije mest pomeni razvoj pomembnih medsebojnih povezav med mesti, in ne le povezovanje z glavnim vozliščem.

Odnosi, tokovi in kooperacija, so lahko med centri usmerjeni na različne načine. Tudi pri tem vidiku ESPON 1.1.1. opredeli dva ekstremna vzorca (slika 14):

- Mono-smerni; odnosi/ razmerja so prednostno usmerjena v en center
- Multi-smerni; odnosi/ razmerja nimajo očitne usmeritve.

Slika 14: Relacijski komplementarni vidik (ESPON 1.1.1., 2005, str. 46)

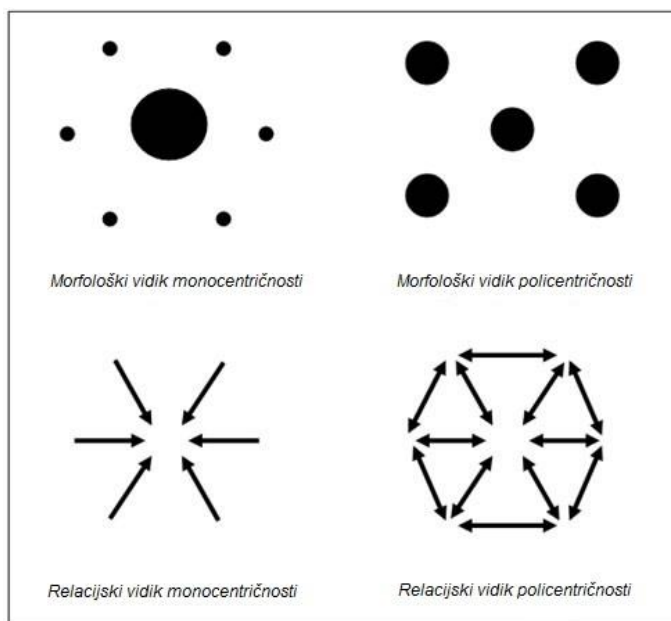
Stališče ESPON 1.1.1. je, da policentričnost ne sme biti a-priori povezana s poli-jedrskim vzorcem in šibkim hierarhičnim vzorcem, niti ne izpeljana iz multi-smerne razmerja med mesti na določenem območju. Poli-jedernost in šibka hierarhija urbanega omrežja nista predpogoja za policentričnost. Upoštevati je potrebno tudi karakterizacijo mest in razmerja med njimi, pri tem mislimo predvsem na specializacijo mest in odnosov med njimi.

Slika 15 prikazuje razliko med morfološkim in relacijskim vidikom z vidika monocentričnosti in z vidika policentričnosti.

Temeljna procesa policentričnosti

Drugo glavno stališče ESPON 1.1.1. je, da policentričnost izhaja iz dveh temeljnih procesov (slika 16):

- Institucionalnega, ki temelji na prostovoljnem sodelovanju in
- Strukturnega, ki je rezultat "spontanega" prostorskega razvoja

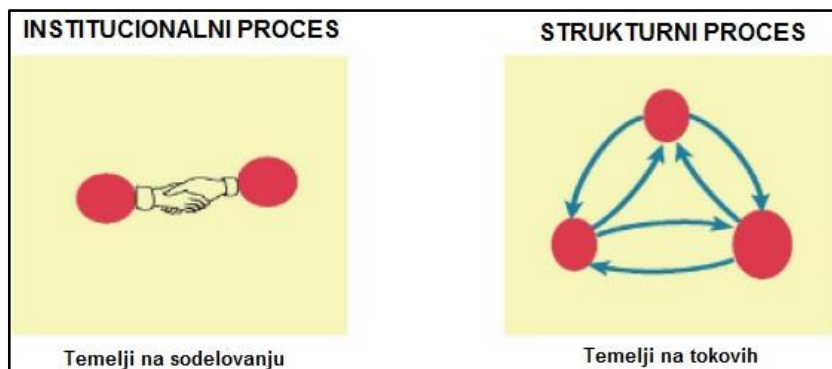
Slika 15: Razlika med morfološkim in relacijskim vidikom v monocentričnem in policentričnem omrežju (Urban networks. 2016a)

Institucionalni ali politični proces policentričnosti

Institucionalna, lahko rečemo tudi politična policentričnost, je odvisna od konstruktivnosti, kooperativnosti in pripravljenosti lokalnih uradnikov za sodelovanje na skupnih projektih in strategijah. To pomeni, da dve ali več mest razvija skupne projekte z namenom, da bi ustvarili skupne projekte, ukrepe in strategije za izmenjavo znanj, dobrih praks, itd., ter z namenom izvedbe projektov za posodobitve in nadgraditve infrastrukture (kulturalna, prometna, javna, izobraževalna,...). Mesta se lahko dopolnjujejo z vidika urbanih funkcij, kar pa ni predpogoj za sodelovanje mest.

Strukturni proces policentričnosti

Strukturna policentričnost je povezana z organizacijo območja preko prostorskih vzorcev, ekonomskih in funkcionalnih odnosov in tokov. Temelji na skupnem opazovanju prostorske porazdelitve urbanih vozlišč in prostorski orientaciji tokov na obravnavanem območju. Policentričnost pa se lahko pojavlja tudi skozi urbana mreženja npr. skozi migracije (študenti, aktivno prebivalstvo, vozači, ...), promet, finančne tokove, pretok informacij itd. Iz tega lahko sklepamo, da policentričnost ni le rezultat prostovoljnih strategij in ukrepov marveč se policentričnost lahko pojavi spontano kot produkt zgodovinskih, ekonomskih ali prostorskih vzorcev. Taka spontana policentričnost je značilna za Slovenijo, čeravno naj bi razvijali policentričnost že od 60-ih let prejšnjega stoletja, pa smo mnenja da je slovensko policentrično omrežje bolj odraz zgoraj omenjenih zgodovinskih, ekonomskih in prostorskih vzorcev.

Slika 16: Institucionalni in strukturni proces policentričnosti (ESPON 1.1.1., 2005, str. 47)

Nacionalna urbana omrežja članic ESPON

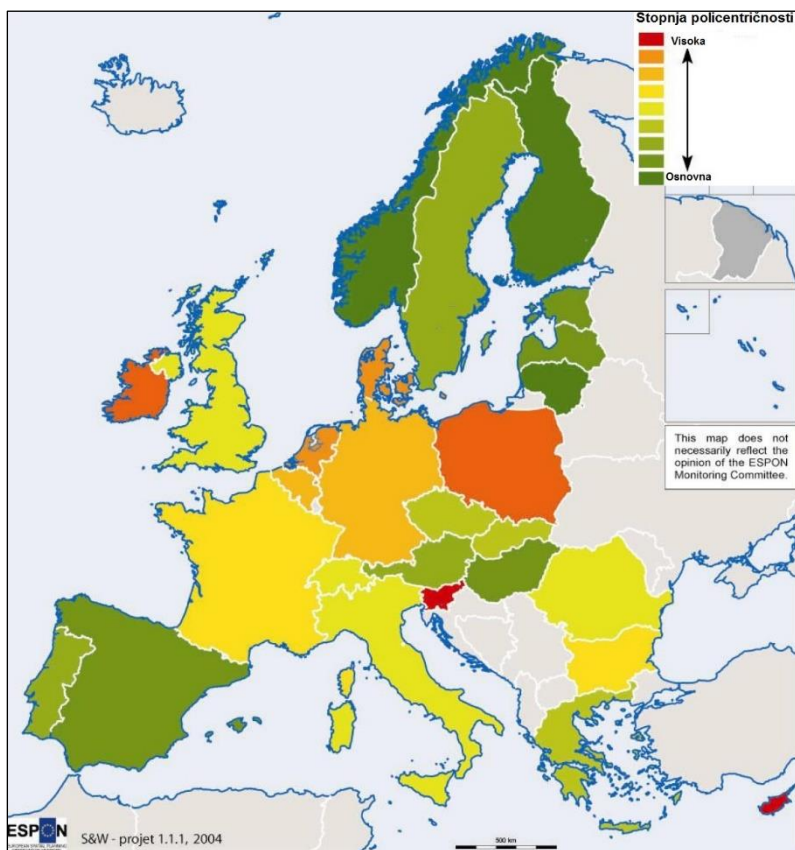
V ESPON 1.1.1. so naredili tudi analizo nacionalnih urbanih omrežij članic, saj so po njihovem mnenju države najprimernejša enota za analizo in razpravo o stopnji policentričnosti. Z izbiro funkcionalnih urbanih območij (FUO) so opravili analizo glede na naslednje tri kazalce:

- velikost (položnejša kot je regresijska premica, bolj je urbano omrežje policentrično, in obratno; policentrično urbano omrežje ne sme biti dominirano s strani enega velikega mesta),
- lokacija (enotnejša porazdelitev mest na ozemlju države je bolj primerna za policentrično urbano omrežje, kot porazdelitev, kjer so vsa večja mesta le na enem delu ozemlja) in
- povezljivost (v policentričnem urbanem omrežju imata tako malo kot veliko FUO dobro dostopnost. Bolj kot so dostopna nižje rangirana mesta glede na centralna mesta, manj je sistem monocentričen).

Glede na rezultate analize so nato določili stopnjo policentričnosti urbanega sistema posamezne države članice, kar prikazujemo v sliki 17.

Na tem mestu moramo seveda pojasniti kaj so **funkcionalna urbana območja**³ (v nadaljevanju FUO) ali angleško "functional urban areas" (FUA). ESPON FUO opisuje kot gradnike policentričnosti (ang. building blocks of polycentricity). FUO je sestavljeno iz mestnega jedra in območja okoli njega, ki je ekonomsko povezano s središčem (npr. lokalni trg dela).

³Podrobnejšo analizo urbanih območij v projektu ESPON 1.1.1. je v svoji diplomski nalogi, Funkcionalna urbana območja in njihova vloga v policentričnem razvoju v Sloveniji, opisal Volk J., glej podglavji; 3.3 Urbana območja: 39-43 in 3.4 Funkcionalna urbana območja: 43-45.

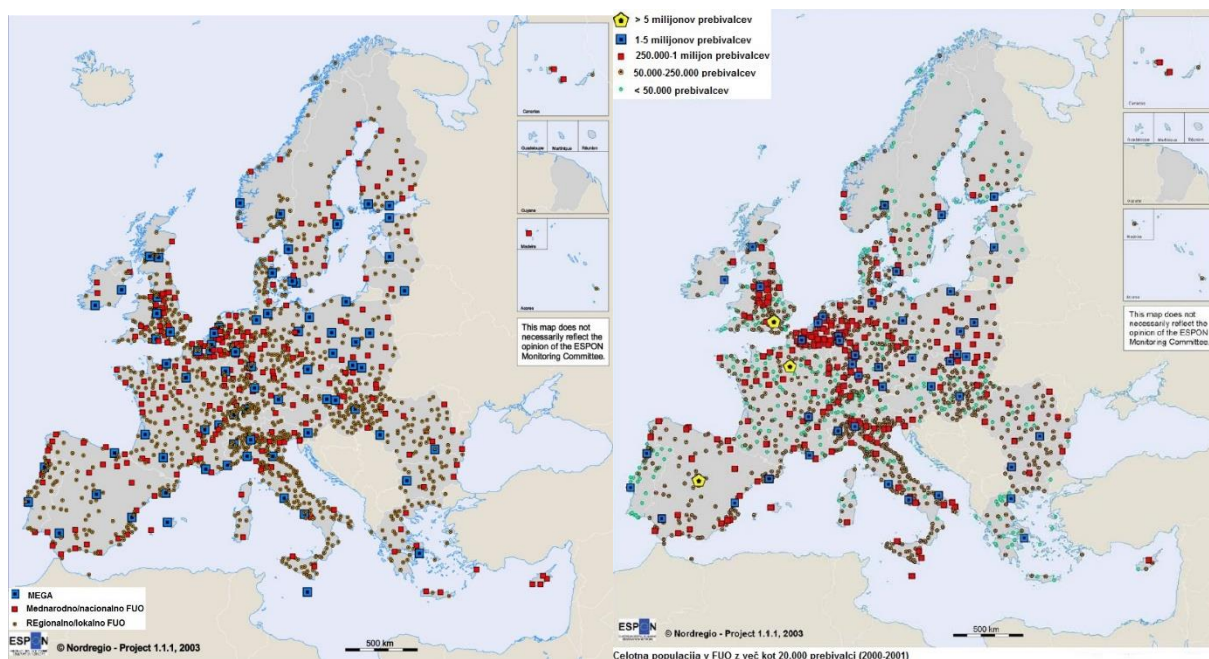

Slika 17: Stopnja policentričnosti urbanega sistema držav članic EU + Švica in Norveška (ESPON 1.1.1., 2005, str. 7)

Definirali so FOU za 27 držav članic EU, poleg tega pa še za Švico in Norveško. V državah, ki so imele definirana območja prevoza na delo, dnevnih migracij in urbanih polov, so za identifikacijo FOU uporabili le-ta. V državah, ki nimajo uradnih opredelitev teh območij pa so za identifikacijo FOU uporabili podatke, ki so jim jih posredovali na projektu sodelujoči nacionalni strokovnjaki, zato izbira FOU ni povsem medsebojno primerljiva za celotno obravnavano območje. V državah z več kot 10 milijoni prebivalcev, je FOU opredeljeno, da ima njegovo mestno jedro najmanj 15.000 prebivalcev, njegovo gravitacijsko območje pa več kot 50.000 prebivalcev. Za manjše države, pa mora FOU imeti mestno jedro z najmanj 15.000 prebivalci in več kot 0,5% nacionalne populacije. Prav tako pa mora imeti funkcije nacionalnega ali regionalnega pomena. Na podlagi analize so identificirali 1.595 FOU-i z več kot 20.000 prebivalci od katerih imajo London, Pariz in Madrid več kot 5 milijonov prebivalcev in 44 FOU-i, ki imajo 1-5 milijonov prebivalcev (slika 18).

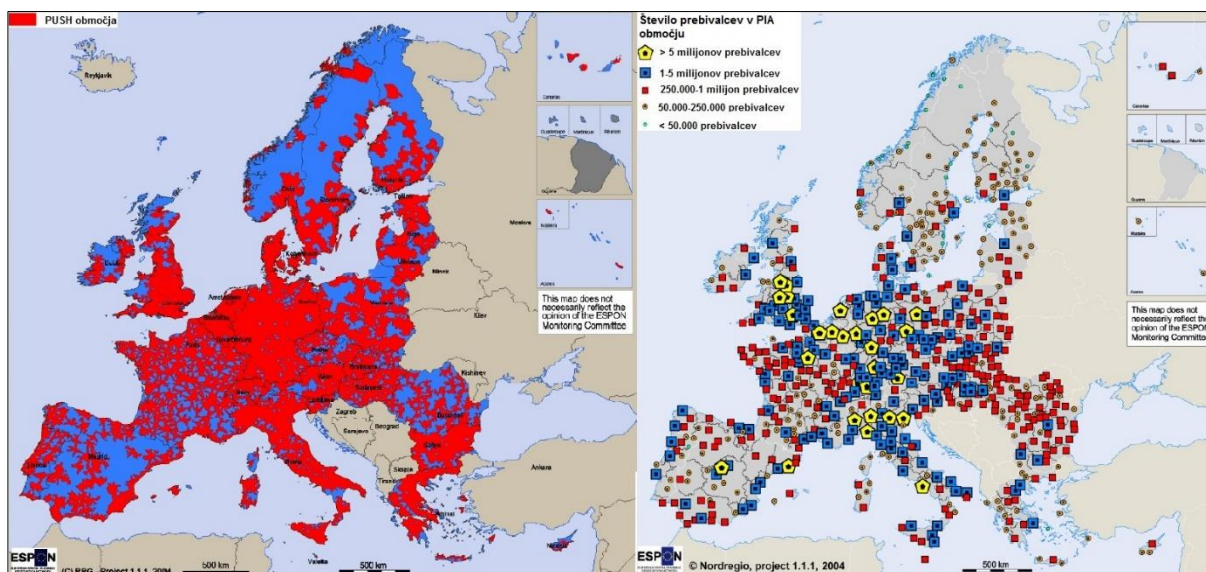
Za opis tipologije urbanega omrežja v Evropi sta bili definirani dve poimenovanji območji, že prej omenjena funkcionalna urbana območja (FOU) in pa MEGA (ang. Metropolitan European Growth Area) ali, kot lahko prevedemo, metropolitansko evropsko območje rasti.

MEGA ustrezajo FUO-em z najvišjo povprečna oceno glede na prebivalstvo, promet, proizvodnjo, znanje in sprejemanje odločitev. Identificiranih je 76 MEGA.

Slika 18: Funkcionalna urbana območja v EU + Švica in Norveška (ESPON 1.1.11, 2005, str 6 in 10)

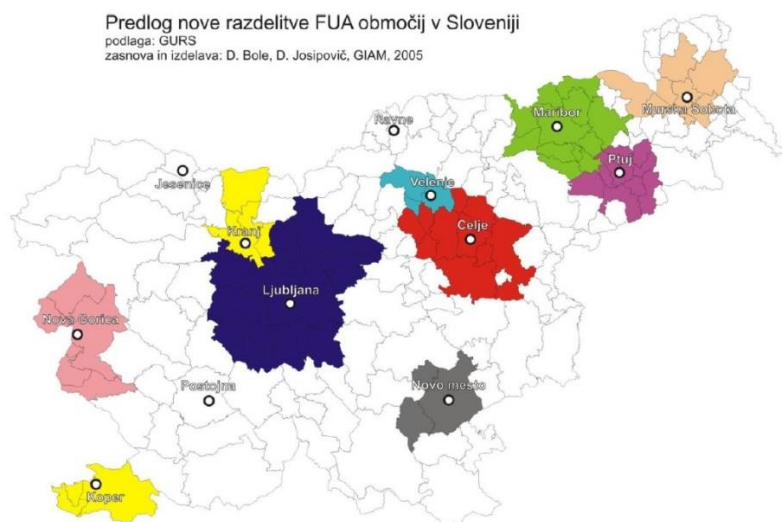
Poleg teh dveh poimenovanj pa so, da bi analizirali teritorialni kontekst mest in potencialne za policentrično integracijo, ki temelji na morfološki bližini, definirali še dve poimenovanji. To sta PUSH (ang. Potential Urban Strategic Horizon) in PIA (ang. Potential Polycentric Integration Area) (slika 19). PUSH področja vključujejo vse občine, v katerih se najmanj 10% njene površine, z avtomobilom lahko doseže v 45 minutah iz vsakega identificiranega FUO. Obstaja toliko PUSH območij kot je FUO. PUSH območja sosednjih FUO se lahko prekrivajo. PIA so bila ustvarjena z združevanjem PUSH območji sosednjih mest, in so relevantna, če demografsko gledano, manjše mesto deli vsaj $\frac{1}{3}$ svojega PUSH območja z večjim. Vsako PUSH območje spada samo v eno PIA območje, pri čemer ima največje mesto prednost, če pride do večkratnega prekrivanja. V enem samem PIA se tako lahko pojavi več segmentov integracije. Enako kot PUSH območja, se lahko tudi PIA območja lahko medsebojno prekrivajo.

Slika 19 : PUSH in PIA območja EU + Švica in Norveška (ESPON 1.1.11, 2005, str. 14 in 151)

ESPON 1.1.1. je v Sloveniji opredelil 6 FUO, pri tem je Ljubljana edino urbano območje, ki ima potencial, da se razvije v MEGA. Ostala FUO so še somestje Koper-Izola-Piran, ki je zaradi značaja Luke Koper opredeljeno kot transnacionalno/nacionalno FUO in pa Nova Gorica, Celje z Velenjem, Maribor s Ptujem in Novo mesto, ki so opredeljeni kot regionalna/lokalna FUO. Prav tako pa je bilo opredeljenih 6 PUSH območij, ki skoraj v celoti pokrivajo ozemlje Slovenije.

V projektu PlaNet CenSE, leta 2005, je Slovenija opredelila 10 FUO (slika 20), poleg že tistih iz ESPON 1.1.1. še območje Murske Sobote in Kranja, posebej pa se smatrata tudi območji Ptuja in Velenja (Zavodnik Lamovšek, 2001).

Slika 20: Slovenska funkcionalna urbana območja upoštevana v projektu PLANet CenSE (2005) (Nared, 2016, str. 107).

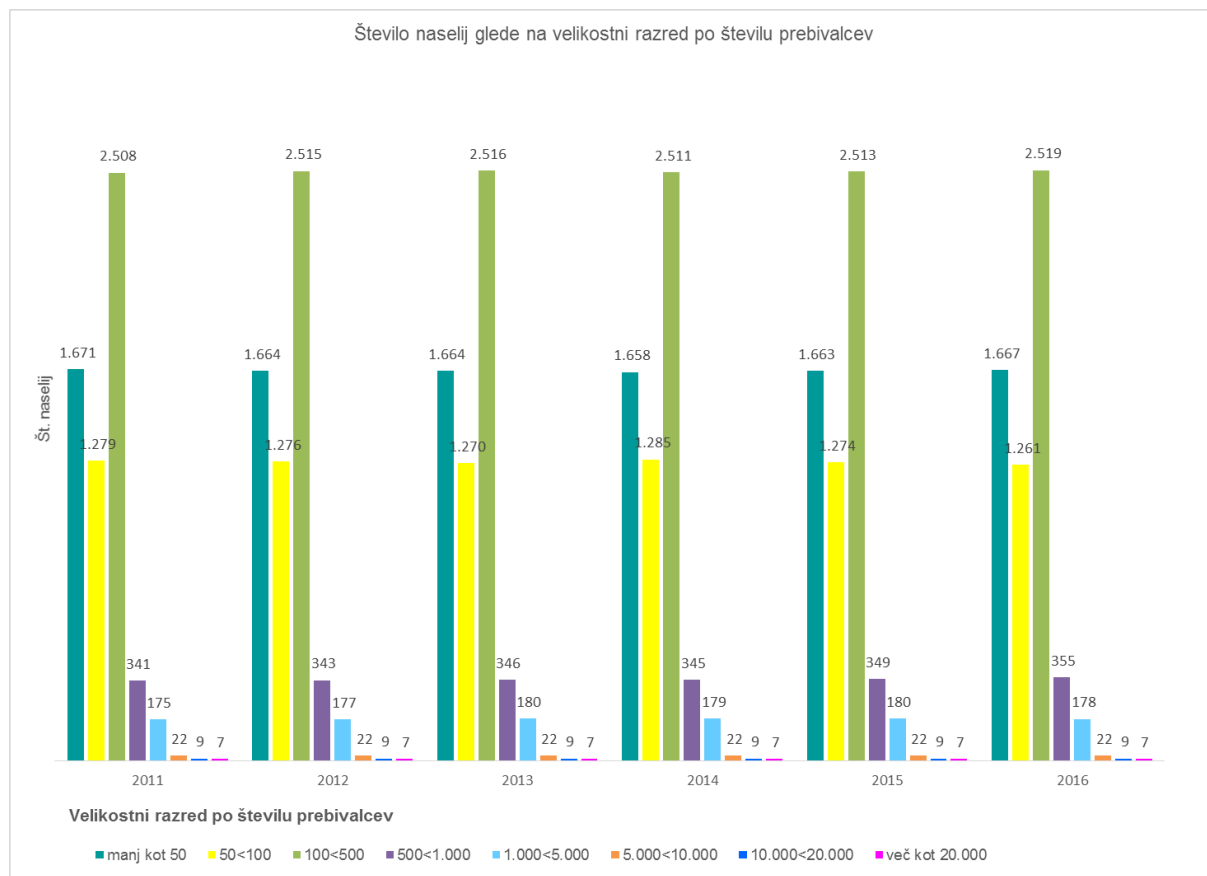
3 RAZVOJ SLOVENSKEGA URBANEGA OMREŽJA

»Za poselitveni vzorec Slovenije sta značilna velika razpršenost in majhnost naselij v razmerju do števila prebivalcev. Poselitev se zgoščuje predvsem v dolinskih in ravninskih predelih, medtem ko so zaradi prilagajanja reliefu naselja v hribovitem svetu majhna, razpršena in tradicionalno navezana na ruralno zaledje. V hribovitih območjih je opazen trend praznjenja naselij, saj so le-ta pogosto slabše prometno dostopna. Leta 2004 so območja praznjenja obsegala že skoraj 40 % površja države, kar pa povzroča izrazito zaraščanje z gozdom. Pritiski na prostor so najmočnejši na obrobju večjih mest in naselij mestnega značaja ter na obrobju zaposlitvenih središč, kar najpogosteje pomeni krčenje kmetijskih zemljišč, na račun širitve stavbnih in gozdnih zemljišč.« (SPRS, 2004). Značilnosti poselitvenega vzorca Slovenije, velika razpršenost in majhnost naselij po številu prebivalcev, se odražajo tudi v podatkih, ki jih prikazujemo v grafikonu 1.

Iz grafikona 1 lahko tako razberemo, da v Sloveniji prevladujejo naselja s 100 do 500 prebivalci v katerih živi okoli 26 % vseh prebivalcev Slovenije. Sledijo naselja z manj kot 50 prebivalci, v njih prebivata dobra 2 % vseh prebivalcev Slovenije, in naselja s številom prebivalcev med 50 in 100, v katerih živi dobrih 4,5 % prebivalstva Slovenije. Iz grafikona 1 lahko tudi razberemo, da je naselij z več kot 10.000 prebivalci samo 16, vendar v teh naseljih prebiva več kot 30 % vseh prebivalcev Slovenije. Preostali prebivalci pa pretežno prebivajo v naseljih velikostnega razreda od 1.000 do 5.000, ki jih je v letu 2016 178.

Republika Slovenija je država Centralne Evrope s skupno površino 20.256 km². S povprečno gostoto 101,8 prebivalcev/km² sodi med relativno gosto poseljene države Centralne Evrope. Največje mesto je Ljubljana z 279.756 prebivalci. Sledi mu Maribor s 95.589 prebivalci, vsa ostala mesta in urbanizirana naselja pa sodijo po evropskih merilih glede na število prebivalstva med manjša urbana naselja. V Sloveniji je še trinajst mest z več kot 10.000 prebivalci in še triindvajset s številom prebivalstva nad 5.000. Vsa ostala naselja, ki jih je danes v Sloveniji 6.036 imajo manj kot 5.000 prebivalcev, od tega je kar 59 takih brez prebivalcev, 1612 takih, ki imajo manj kot 50 prebivalcev in še 1262 naselij, ki imajo manj kot 100 prebivalcev. V mestih in drugih urbanih naseljih živi $\frac{3}{4}$ vsega slovenskega prebivalstva. (Pogačnik et al., podatki so posodobljeni na stanje 30.6.2016, vir: SI-STAT 2016b)

»Značilnost položaja Slovenskih mest je njihova prostorska utesnjenost in vpetost v določen prirodno krajinski okvir, to daje večini mest tudi poseben izgled in identiteto. Slovenija je dežela malih mest in njihovega malega merila.« (Ravbar et al., 1995: 18).

Grafikon 1: Prikaz števila naselij glede na velikostni razred po številu prebivalcev (SI-STAT, 2016c)

V naslednjih poglavjih diplomske naloge bomo skušali skozi časovne mejnike orisati glavne značilnosti zgodovinskega razvoja slovenskega urbanega omrežja. Predstavili bomo kako se je omrežje razvijalo, katera naselja, kraji, mesta so nastajala, se širila in s tem pridobivala na višji vlogi v urbani mreži, pa tudi katera mesta so izgubljala svojo vlogo skozi časovni razvoj urbanega omrežja. Razvoj urbanega omrežja je v veliki meri odvisen tudi od rasti in gibanja prebivalcev, od razmestitve in bližine delovnih mest, od razvoja predvsem prometnega pa tudi drugega infrastrukturnega omrežja in bližine centralnega naselja z oskrbnimi in storitvenimi dejavnostmi, nekatera naselja so izrabila razvojno priložnost, druga pa pogojev za vključitev v zasnovo urbanega omrežja niso imela. Skozi leta se je vedno ohranjal sistem centralnih krajev, ki je variiral v številu krajev in stopnjah centralnosti. Vladimir Kokole in Igor Vrišer sta Christallerjevo teorijo centralnih krajev priredila slovenskim razmeram in opravila študije, kjer sta centralne kraje glede na postavljene kriterije o stopnji centralnosti, razvrstila v hierarhično lestvico. Razvoj urbanega sistema, v duhu policentričnega razvoja, je skozi zgodovino temeljil na hierarhiji lestvice centralnosti krajev.

Časovni mejniki so opredeljeni tako, da predstavljajo tista obdobja, ki so bila ključna v spremembah prostorske politike, bodisi je bila sprejeta nova zakonodaja, strategija, ali pa je

prišlo do izida pomembnih študij oz. strokovnih podlag. Mejniki pa seveda predstavljata tudi osamosvojitve Slovenije.

Pred rimskim obdobjem so predstavljala najstarejši sistem poselitve na Slovenskem halštatska, ilirsko-keltska gradišča, grajena na osamelih gričih, goratih hrbatih ali na uravnanih vrhovih. Med njimi so tudi velike, skoraj mestne naselbine. Nato pa smo imeli v rimskem obdobju na Slovenskih tleh organizirano mrežo naselij, v večini primerov so bila ta mesta vojaška taborišča, ki so se po preseljevanju narodov le v majhnem številu ohranila v taki meri, da bi lahko predstavljala osnovo za razvoj srednjeveških mest (Pogačnik, 1999). Slovenski sistem poselitve v veliki meri temelji na srednjeveškem; zanj so značilna številna manjša mesta oziroma majhno število srednje velikih mest. Večina mest in trgov s pripadajočimi vaškimi naselji je nastala med 12. in 14. stoletjem. Omrežje drugih centralnih krajev pa se je utrdilo v 18. in 19. stoletju. Poselitev je bila sprva povsem agrarna, tesno povezana s kmetijstvom. V drugi polovici 19. stoletja, v času industrijske revolucije, pa je imela na razvoj slovenskih mest velik vpliv izgradnja Južne železnice (in kasneje gorenjske in bohinjske proge), ki je tako postala privlačna sila za širjenje urbanizacije, nastajati je pričel nov, urbani, poselitven sistem ali t.i. urbano omrežje. Izgrajeval se je slovenski industrijski polmesec od Jesenic, Kranja, Ljubljane, Celja do Maribora, v območjih kopanja premoga pa tudi nova rudarska urbana naselja (Črni revir – Trbovlje, Zagorje, Hrastnik), hkrati pa se začnejo razvijati tudi prvi zdraviliški in letoviški kraji, npr. Rogaška Slatina, Bled, Portorož.

3.1 Obdobje do konca 2. svetovne vojne

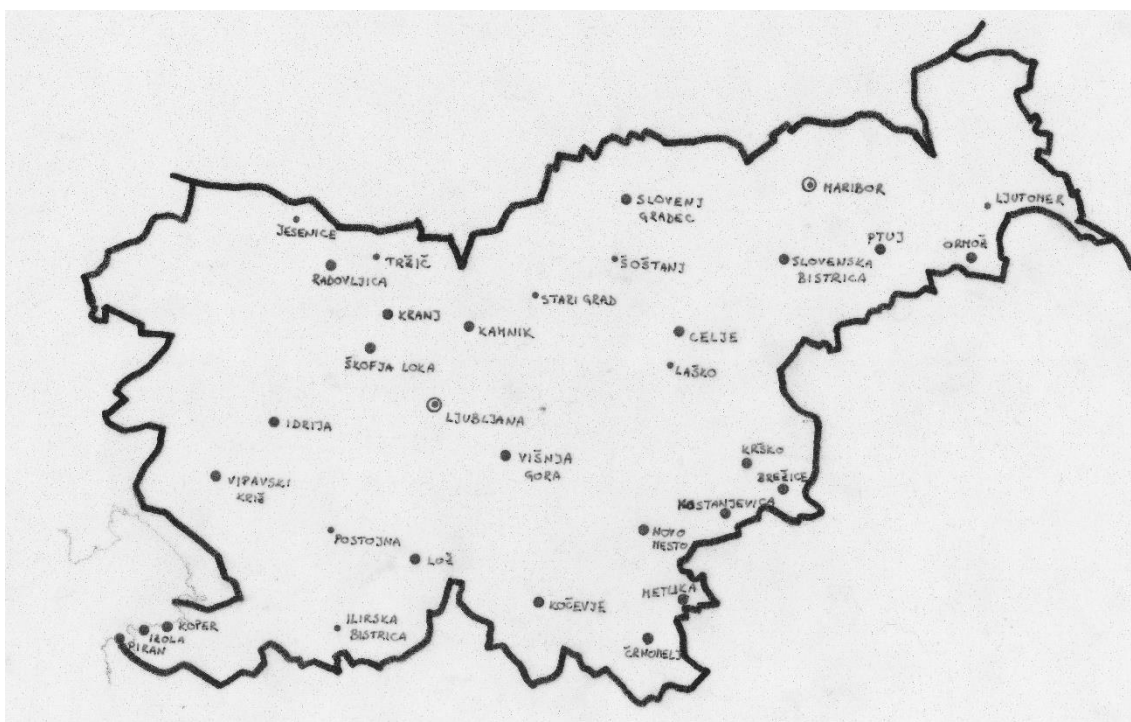
»Med obema vojnama je bilo v Sloveniji priznanih 31 mest.« (Lah, 1999: 14) (slika 21). Do konca druge svetovne vojne so se mesta, zlasti manjša, in teh je bila velika večina, zelo počasi razvijala. Razmejitve po obeh svetovnih vojnah so slovensko urbano omrežje močno prizadele, saj je več pomembnih središč prešlo pod ozemlje sosednjih držav in so tako nekatere slovenske obmejne pokrajine ostale brez ustreznih urbanih središč.

Meja med mestom in podeželjem, odnosno med mesti in obmestnimi deli, je bila v ekonomski strukturi prebivalstva, v načinu življenja prebivalstva in v podobi pokrajine jasno začrtana. Le v večjih mestih kot so bila Ljubljana, Maribor, Celje, Kranj, Jesenice in v krajih črnega revirja (Trbovlje, Zagorje, Hrastnik) so se oblikovala predmestna naselja, poseljena pretežno z delavskim prebivalstvom. Ta predmestna naselja oziroma stanovanjske četrti so se po svojem zunanjem videzu stanovanjskih poslopij in po komunalni opremljenosti razlikovala od mestnih četrti, kjer je bilo poseljeno meščansko prebivalstvo. Okrog teh mest

je začela v tem obdobju že izginjati ostra meja med mestom in podeželjem, zaradi dnevne migracije delovne sile iz vasi v mesta, s čemer se je začel manjšati delež agrarnega prebivalstva. Vendar pa ta proces tedaj še ni imel večjega učinka na oblikovanje pokrajine in mestnih regij, ampak je le nakazal smer nadaljnjega razvoja.

Ostali centralni kraji širom Slovenije so bili v tem obdobju slabo razviti in niso bili dovolj močni, da bi lahko oblikovali predmestje in širše mestno gravitacijsko zaledje. Do konca druge svetovne vojne je v manjših mestih prebival razmeroma velik del kmečkega prebivalstva, ki je živel od obdelave kmetijskih površin na obrobju mest, leta 1931 je imela npr. Škofja Loka še 13% kmečkega prebivalstva (Klemenčič et al., 1965), manjše število kmečkega prebivalstva pa so imela tudi večja mesta.

Delavsko prebivalstvo si je oblikovalo na relativno majhnem prostoru komunalno neurejena ali slabo urejena naselja. Zaradi svoje ekonomske šibkosti ni moglo bistveno prispevati k napredku v urejanju mestnih jeder. Zaradi splošne ekonomske stagnacije v mestu in na podeželju se mreža in funkcija centralnih krajev v tej dobi ni bistveno menjala.

Slika 21: Prikaz mest v obdobju med obema svetovnjima vojnama (Izdelano po Vrišer, 1995)

3.2 Obdobje od konca 2. svetovne vojne do leta 1970

Obdobje od konca druge svetovne vojne do leta 1953 je doba gospodarske obnove in hitre industrializacije. Stari industrijski centri so se povečali, poleg njih pa so širom Slovenije nastali večji ali manjši industrijski kraji, npr. v tem času so se pričela graditi Nova Gorica, Velenje in Kidričevo (Klemenčič et al., 1965). »Število mest se je iz 31 povečalo na 52, pri čemer sta od leta 1955, ob razvoju novih občin ohranila status mesta le še Ljubljana in Maribor; vsa druga mesta pa so označevali kot mestna naselja. Takšnih mestnih naselij z več kot 2000 prebivalci je bilo kar 180.« (Lah, 1999: 14)

V tem obdobju se oblikujejo gravitacijska zaledja zaposlitvenih centrov iz katerih le-ta dnevno dobivajo delovno silo. Število prebivalstva v mestih se je izredno hitro večalo, mestni teritorij se je pričel širiti. Okoli večjih zaposlitvenih centrov se začnejo oblikovati obmestne cone, predvsem okrog Jesenic, Kranja, Ljubljane, Maribora in Celja.

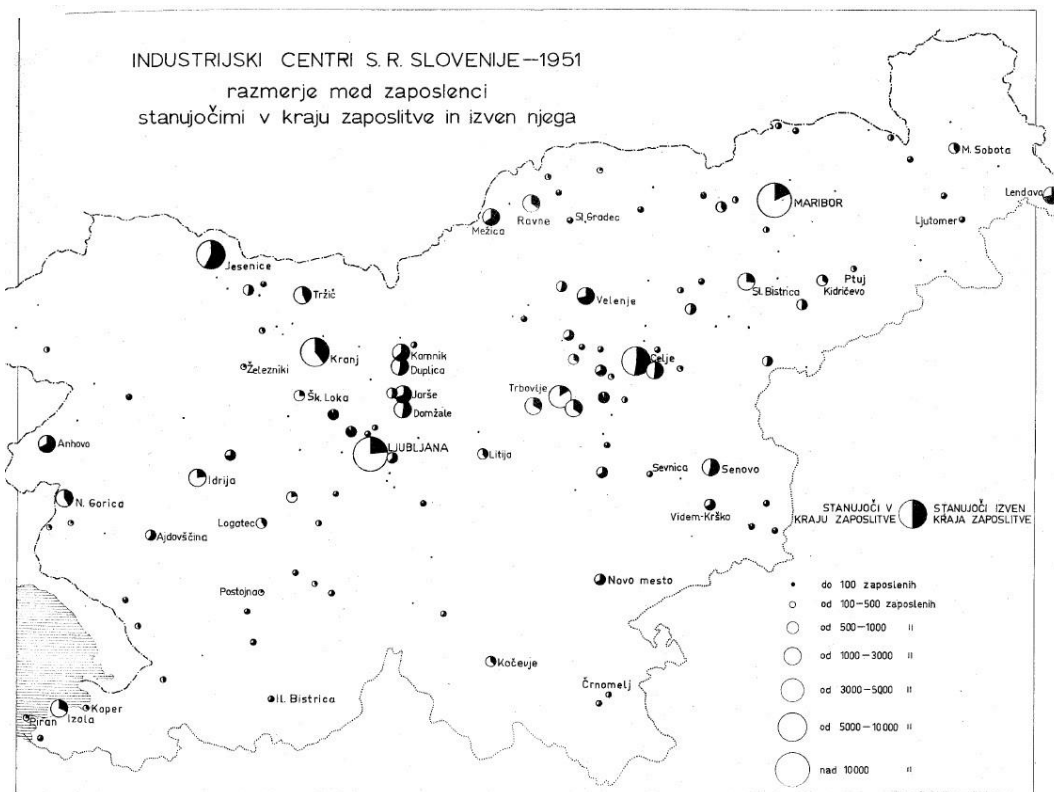
V letih od 1945 do 1953 so se pri manjših mestih pričele oblikovati nejasne meje mestnih regij, gravitacijska zaledja, pri večjih mestih pa zasledimo izrazito oblikovane mestne regije. Najbolj tipični primeri začetka oblikovanja demografsko urbaniziranih regij v tem času so: Murska Sobota, Slovenj Gradec, Novo mesto, Črnomelj, Ilirska Bistrica in Radovljica. Pri večjih mestih kot so Ljubljana, Celje, Kranj, pa so začeli z urbanizacijo kraji v neposredni okolici tudi na videz spreminjati celotno podobo.

Obdobje med 1953 in 1961 je obdobje stopnjevane industrializacije, širom Slovenije so nastajali novi industrijski centri, stari pa so se večali. Kar 50-60% slovenskih mest je funkcijsko enostransko usmerjenih v sekundarne dejavnosti, predvsem v industrijo. Novi industrijski kraji so si izoblikovali svoja gravitacijska območja. V gravitacijskih zaledjih malih industrijskih centrov, ki so se izoblikovala pred ali pa po drugi svetovni vojni, so v ozkem pasu okoli teh centrov pričele nastajati tudi kmečke hiše, npr. pri Murski Soboti, Ljutomeru, Slovenskih Konjicah, Slovenski Bistrici, Novemu mestu, Radovljici, Kočevju, Kamniku, Trziču, Domžalah, Grosuplju, Ilirski Bistrici, Postojni, Kopru, Novi Gorici, itd. Na območju starejših in večjih mest, ki so že v prvem povojnem obdobju več ali manj izrazito oblikovala svoje regije, se v tem času izrazito razvijajo urbanizirane obmestne cone, ki so prometno najbolj tesno povezane s temi mesti. Npr. pri Ljubljani je izrazita urbanizirana obmestna cona razvita ob cesti na Gorenjsko do Medvod, ob cesti proti Kamniku do Črnuč in na vzhodnem obrobju Ljubljane do Zaloga, prav tako pa se podobne cone, v oddaljenosti 6-8 km od mest oblikujejo tudi pri Celju, Mariboru, Kranju in drugih mestih.

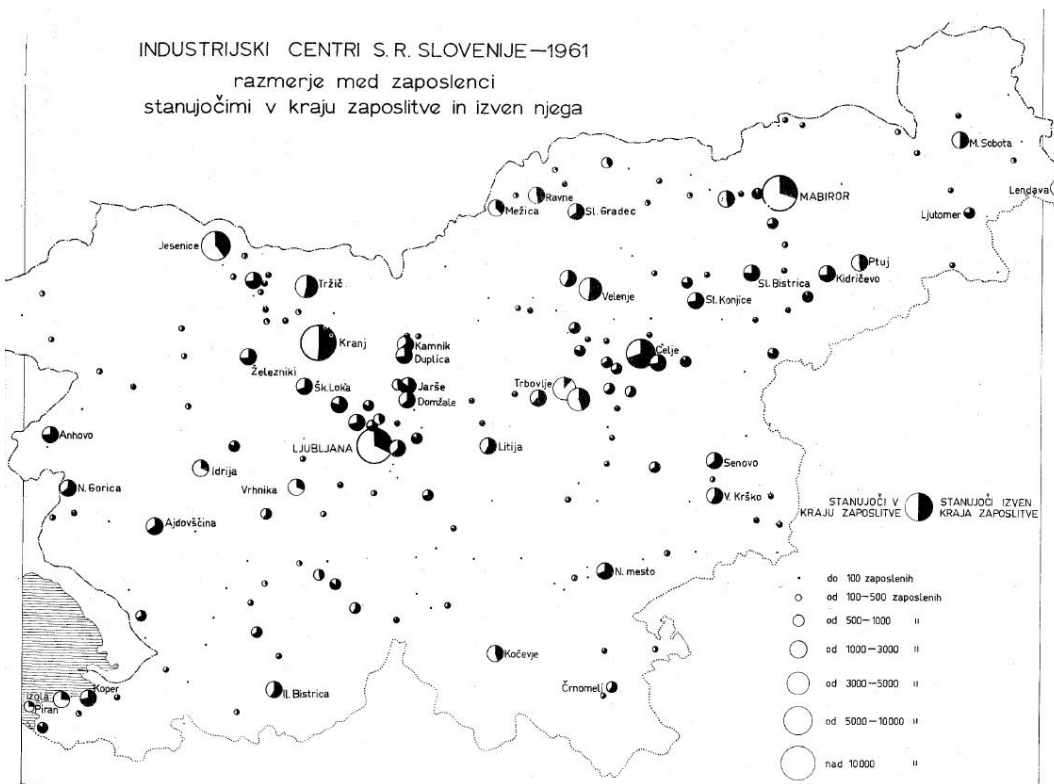
Industrijski kraji so se razporedili več ali manj enakomerno, tako da so ležali večinoma v medsebojni prometni oddaljenosti do največ ene ure. Zaradi tega je velik del Slovenije zajela demografska urbanizacija (prehod kmečkega prebivalstva v nekmečke poklice in prekvalifikacija prebivalstva iz nekvalificiranega v kvalificirano). Obmestne cone se na nekaterih področjih zaradi majhne oddaljenosti med seboj zraščajo. Pričenja se oblikovati sklenjena urbanizirana os Slovenije. Opažati pa se začne slovenska značilnost, izredna razpršenost zaposlitvenih centrov, hitro oblikovanje manjših centrov, večanje starih centrov, in pa oblikovanje industrijskih bazenov.

Še leta 1951 je bilo v Sloveniji 162 industrijskih centrov (slika 22), leta 1961 pa že 223 (slika 23) (Klemenčič et al., 1965). Leta 1951 so bila že jasneje oblikovana industrijska področja med Kamnikom in Ljubljano, v Savinjski dolini, v okolici Maribora, ter v Mežiški dolini. Leta 1961 se je izoblikovala os med seboj bolj ali manj enakomerno razporejenih industrijskih krajev, ki poteka od Jesenic preko Ljubljane, dalje ob Savi in Savinjski dolini do Celja, ter naprej proti Mariboru in od tod po Dravski dolini na Mežiško, Mislinjsko in Šaleško dolino. V Ljubljanski in Celjski kotlini, okoli Maribora ter v Mislinjski in Mežiški dolini so se izoblikovali industrijski bazeni. Izven te industrijske osi pa se je izoblikoval pomemben industrijski bazen na Koprskem, v okolici Novega mesta pa se začne formirati še en manjši. Poleg industrijskih bazenov pa ob manjših industrijskih krajih nastajajo še izolirna področja, npr. med Ravnami, Dravogradom, Radljami in Slovenj Gradcem, okoli Velenja, med Šentjernejem, in okoli Nove Gorice.

Socialna preslojitev prebivalstva je vnesla spremembo tudi v način življenja, kar je imelo za posledico spremembe v načinu oskrbe prebivalstva (slika 24), zato se je v tem času na območju mestnih regij začel spreminjati tudi odnos do centralnih krajev. Večina novih industrijskih centrov pridobi funkcijo oskrbovalnih središč za prebivalstvo svojih gravitacijskih območij (Železniki, Pivka), zlasti takih v bližini večjih mest (Škofja Loka, Kamnik, Ptuj). Pri krajih, ki so prej veljali kot pomembna oskrbovalna središča, pa je začel pomen trgovskih funkcij nazadovati saj se prebivalstvo usmerja k oskrbovalnim središčem najvišje stopnje. V agrarnih predelih, kjer ni vpliva dnevnih zaposlitvenih centrov pride do odmiranja nekaterih dotedanjih centralnih krajev.

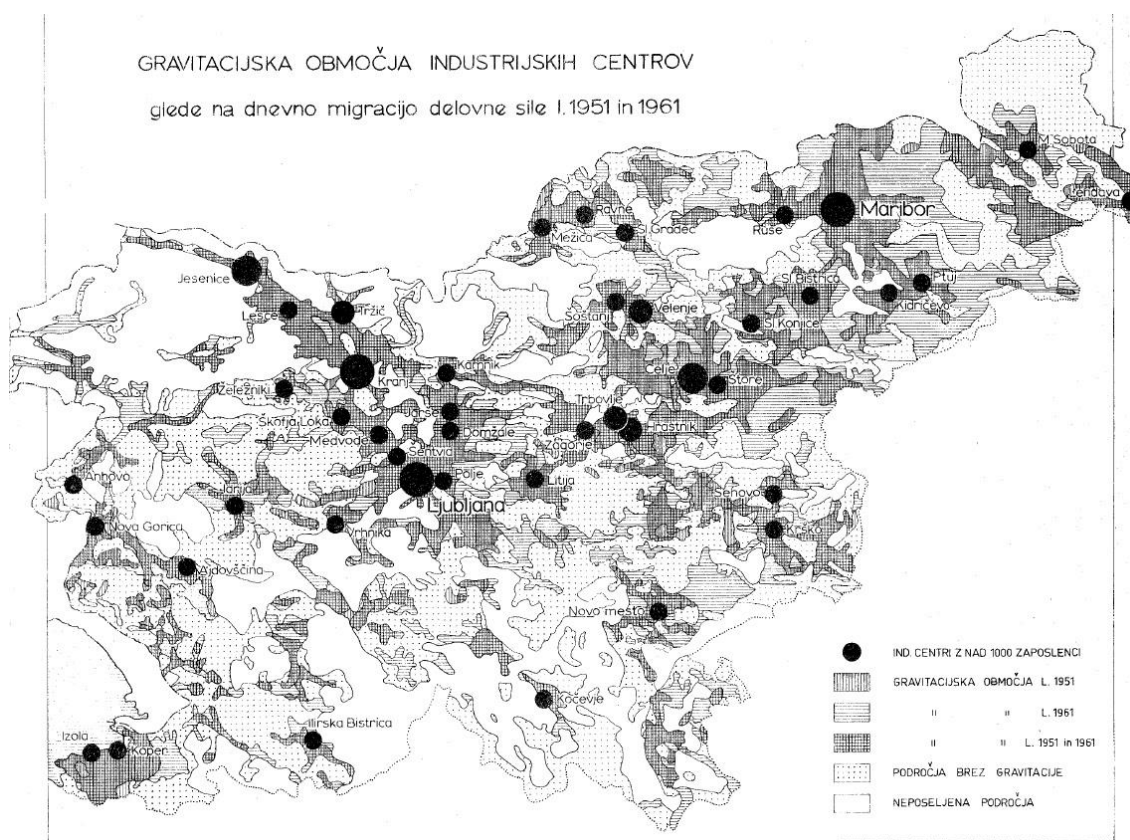

Slika 22: Industrijski centri S.R. Slovenije – 1951, razmerje med zaposlenimi stanujočimi v kraju zaposlitve in izven njega (Klemenčič et al. 1965, str. 10)

Slika 23: Industrijski centri S.R. Slovenije – 1961, razmerje med zaposlenimi stanujočimi v kraju zaposlitve in izven njega (Klemenčič et al., 1965, str. 10).

Proces selitve prebivalstva iz agrarnega zaledja proti mestu je razredčil agrarno prenaseljenost Slovenije, ki je bila značilna pred drugo svetovno vojno. Prebivalstvo, ki se seli iz agrarnih področij se naseli večinoma v obmestnih conah, tisti iz obmestnih con pa si nekdanj kmečko hišo preuredijo v stanovanjsko (slika 25). Te hiše v širši obmestni coni so običajno razporejene ob prometnih poteh izven starega vaškega jedra, ponekod pa so celo razmetane po polju⁴, kar otežuje urejenost komunalnih naprav. Na notranjem robu ožje obmestne cone (obrobje mesta) pa naselja hitro dobivajo podobo t.i. spalnega naselja (npr. Mekinje pri Kamniku, Križe pri Trziču, Dobrova pri Ljubljani).

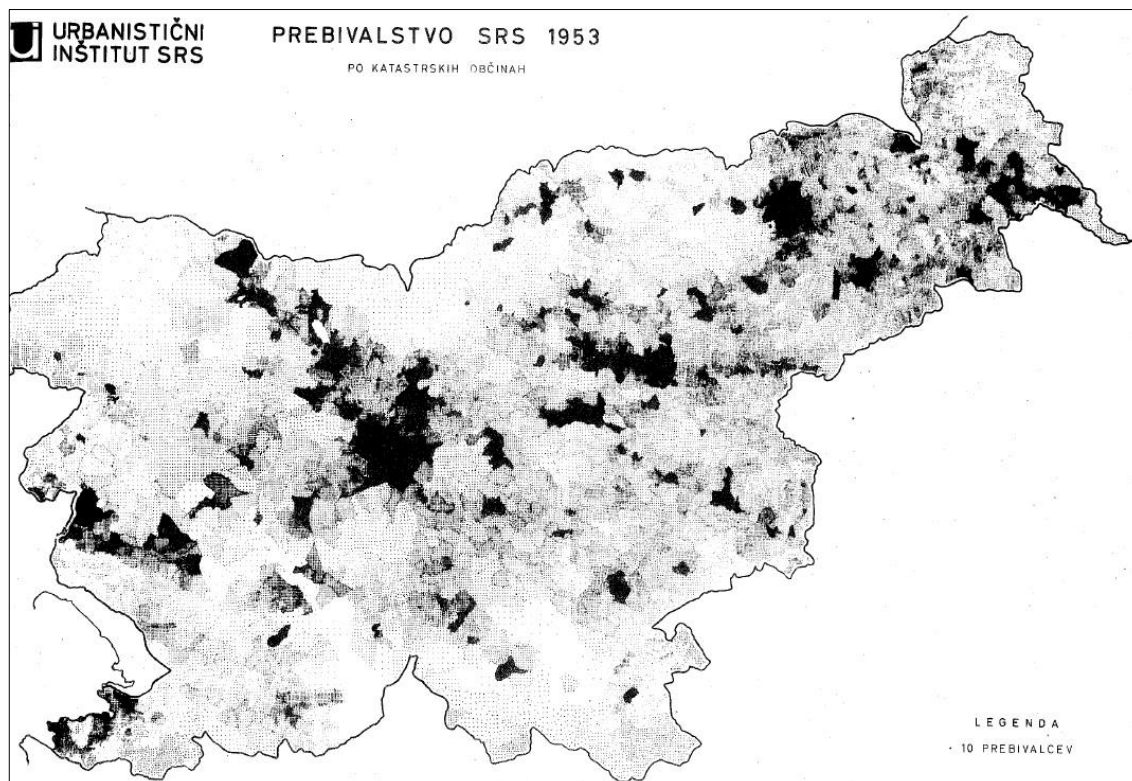

Slika 24: Gravitacijska območja industrijskih centrov glede na dnevno migracijo delovne sile I. 1951 in 1961
(Klemenčič et al., 1965, str. 18)

Poleg selitve prebivalstva iz agrarnih območij pa že v tem času pride do nasprotnega toka selitve oziroma suburbanizacije. Mestno prebivalstvo si v obmestni coni izgrajuje stanovanjske hiše z vrtom ali pa vikend hiše⁵ v širši gravitacijski coni ali v oddaljenem primorskem, gorskem ali drugem kraju (npr. Rakitna, Zaplana, itd.).

⁴ Razpršena poselitve je tip poselitve z nizko gostoto poselitve, je avtohtoni vzorec poselitve in se kot taka ohranja. Razpršena gradnja je negativni pojav v prostoru, njena značilnost je neracionalna izraba prostora in je kot taka potrebna sanacije (ZPNačrt, 2007).

⁵ V novejšem času te vikend hiše, zaradi dobrih prometnih povezav in drugačnega načina dela (delo od doma), z adaptacijami postajajo stanovanjske hiše. Dosti teh vikend območij je postalo spalno naselje.

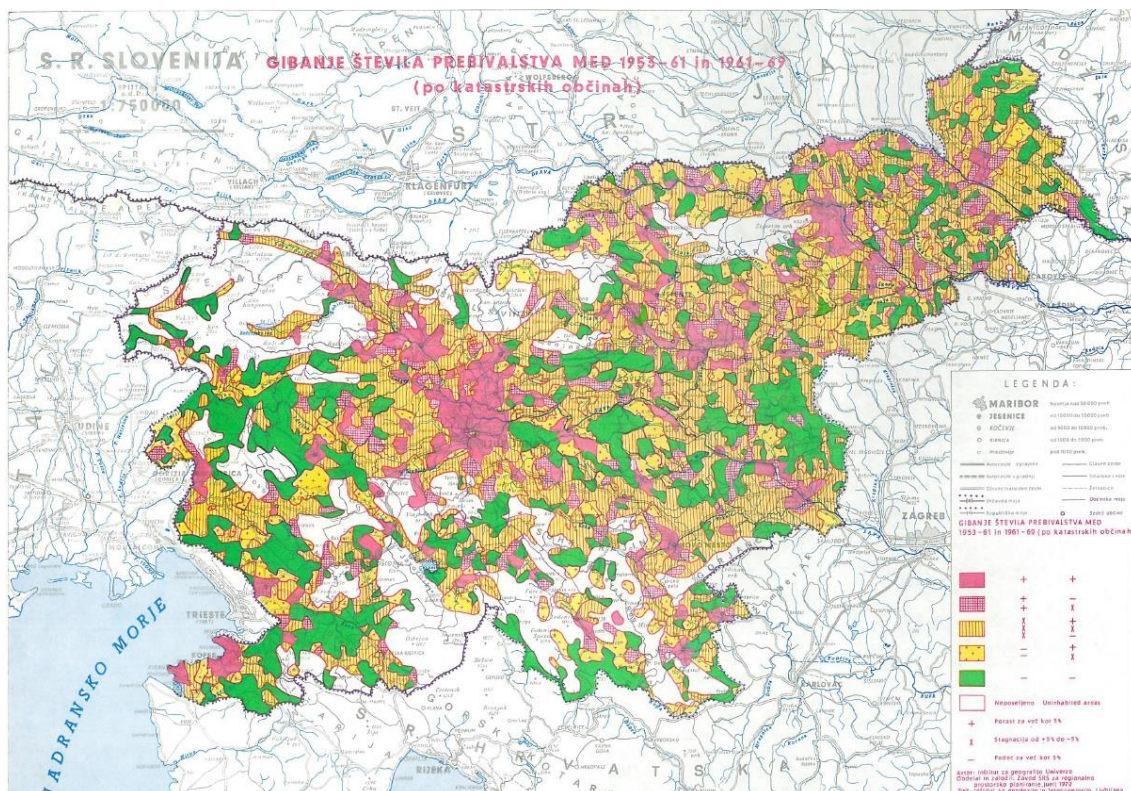

Slika 25: Prebivalstvo SRS 1953 po katastrskih občinah (RSU, 1965, str. 19)

Leta 1965 so v študiji Republiškega sekretariata za urbanizem (v nadaljevanju RSU), Gravitacijska jedra v Sloveniji, ugotovili:

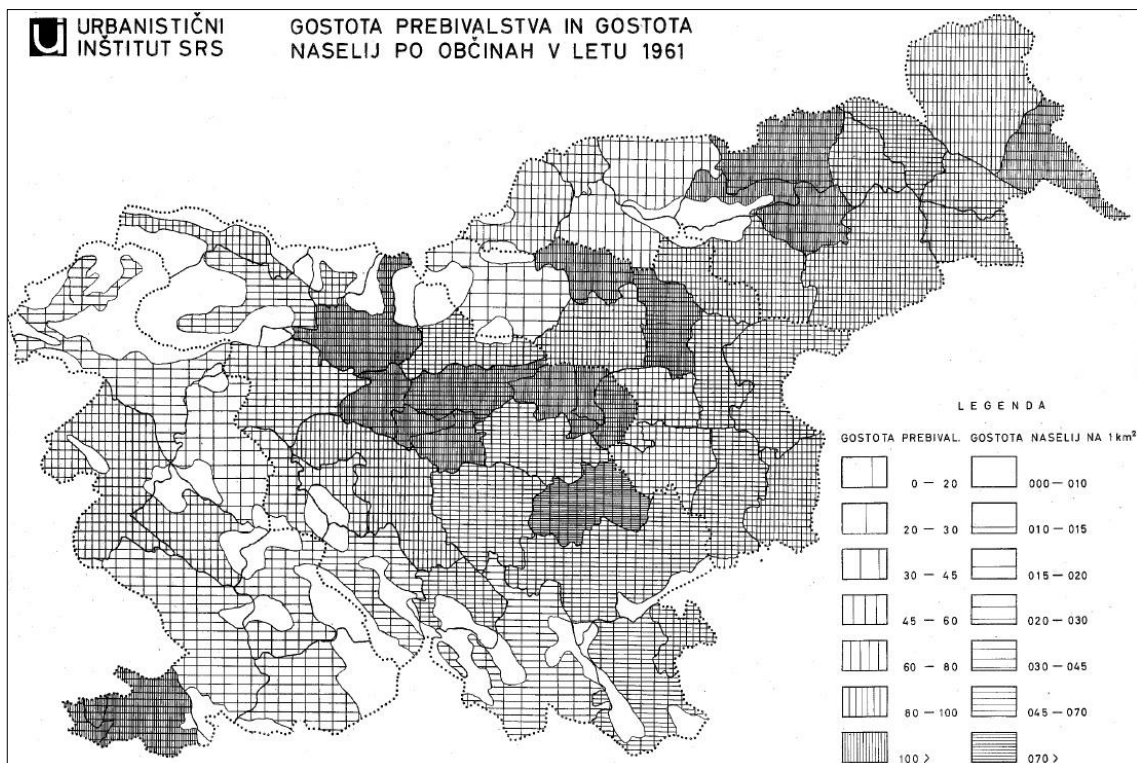
- izredno prostorsko razdrobljenost naselitve,
- pri komaj 1.500.000 prebivalcev smo imeli 6.000 naselij,
- polovico vseh prebivalcev je živel v vasicah do 500 ljudi, polovico vseh naselij pa so predstavljale vasice do 100 ljudi,
- urbaniziranost prebivalstva je izredno nizka, do 33%,
- koncentracija urbaniziranega prebivalstva je zelo visoka (vsak drugi urbanizirani prebivalec živi v Ljubljani ali Mariboru),
- urbanizacija zaostaja za industrializacijo prebivalstva (več kot polovico neagrarnega prebivalstva živi v ruralnih naseljih).

Urbanizacija se kaže kot urbana struktura koncentracije naselitvenih aglomeracij na štirih področjih: Ljubljana, Maribor, Celje in koprski obalni pas. Na drugi strani pa ostaja vrsto področij z izrazito urbano stagnacijo, ki so v bistvu predvsem rezervoar za premike delovne sile. V Sloveniji je tedaj v mestih z nad 20.000 prebivalci živel le 15% vsega prebivalstva, čeprav so po predvidevanjih glede na višino takratnega narodnega dohodka na prebivalca pričakovali da bo ta odstotek višji – 35% (RSU, 1965).

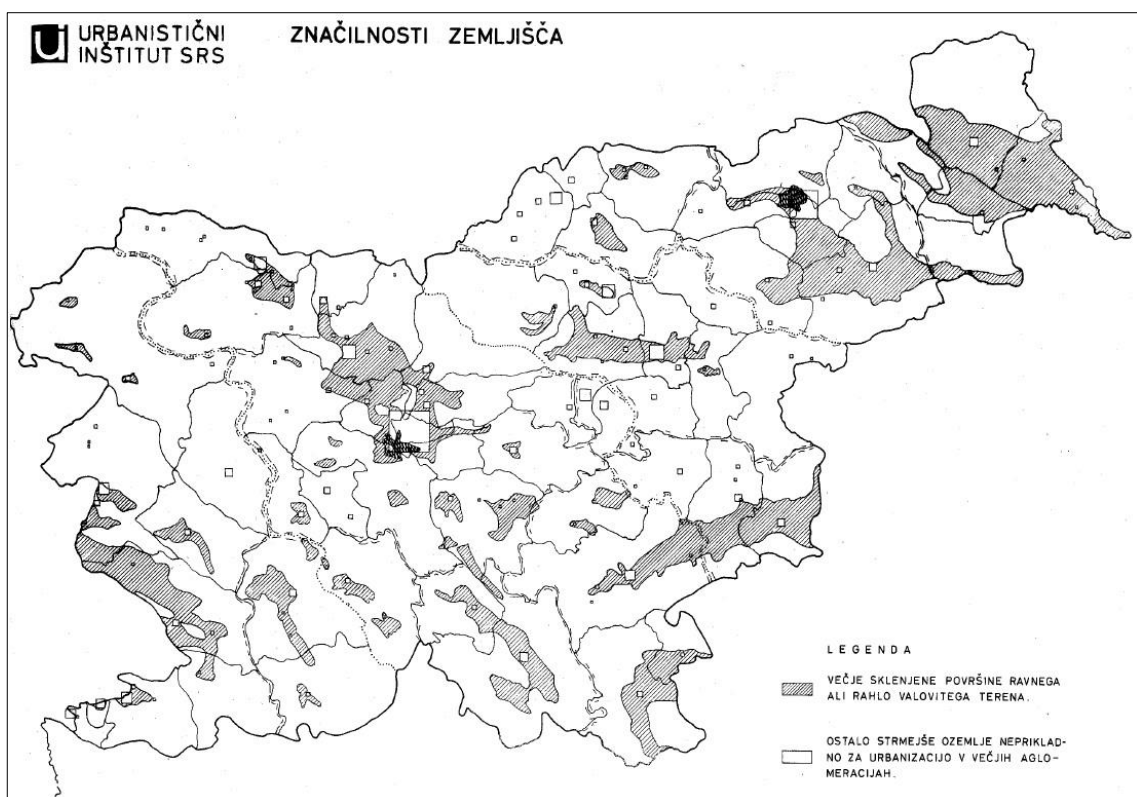

Slika 26: Gibanje števila prebivalstva med 1953-1961 in 1961-1969 (po katastrskih občinah) (Izhodišča, poglavitni smotri in smernice za urejanje prostora, 1972)

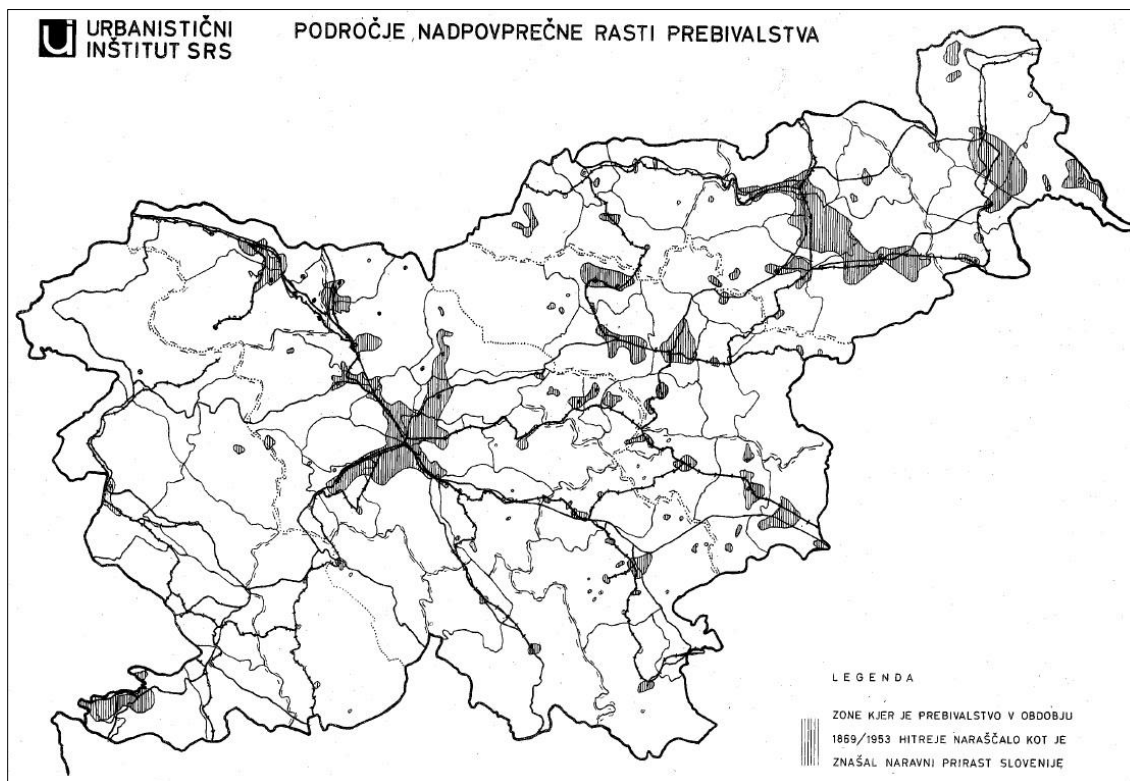
Leta 1961 je živel v Sloveniji 523.000 mestnih prebivalcev na cca. 2% vse površine Slovenije, to je 1290 prebivalcev na km², povprečje celotne Slovenije pa je znašalo 78 prebivalcev na km² (RSU, 1965) (slika 26). Gostota prebivalstva je zelo neenakomerna, ne samo z vidika celotne države, marveč tudi znotraj posameznih občin. Ponekod je prebivalstvo zgoščeno v manjše število naselij, drugod pa je razpršeno v številna naselja (slika 27). Obsežna območja so, glede na hribovit značaj slovenskega ozemlja, redko naseljena (slika 28). Nekoliko znatna področja zgostitve so npr. Vipavska dolina, Ljubljanska kotlina, srednja Savinjska dolina, okolica Maribora ter Koprsko primorje in Prekmurska ravnina. Najgostejše je naseljeno prebivalstvo v občinah, kjer so največja mesta: Ljubljana, Maribor, Celje, Koper in v sosednjih občinah, ter v črnem revirju- Trbovlje, Zagorje, Hrastnik (slika 29). Prav tako je tu tudi gostota naselij največja, naselja so gosto posejana in razmeroma velika. Drugod so manjše lokalne zgojitve prebivalstva le okoli mest, in še te so večinoma nanizane v vrsti vzdolž glavnih komunikacijskih koridorjev. Na omenjenih področjih večje zgojitve, ki zajemajo komaj $\frac{1}{6}$ vsega ozemlja Slovenije, živi velika večina prebivalstva.

Slika 27: Gostota prebivalstva in gostota naselij po občinah v letu 1961 (RSU, 1965, str. 20)

Slika 28: Značilnosti zemljišča (RSU, 1965, str. 21)

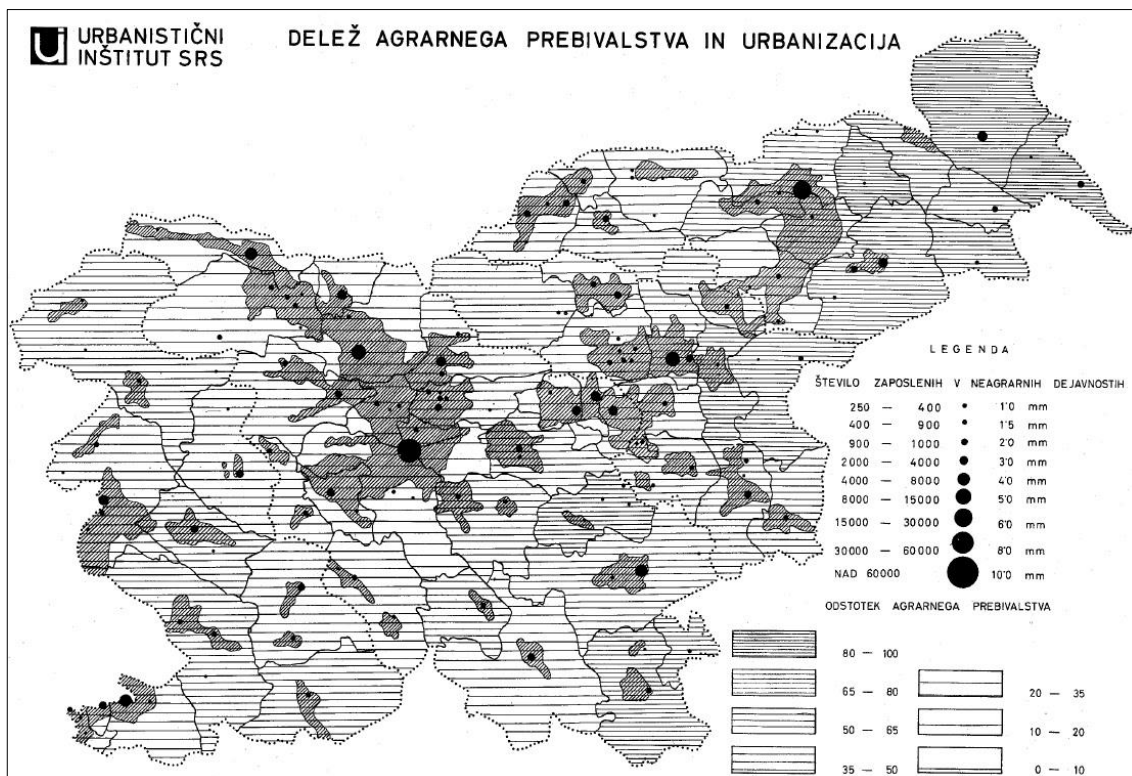

Slika 29: Področja nadpovprečne rasti prebivalstva (RSU, 1965, str. 22)

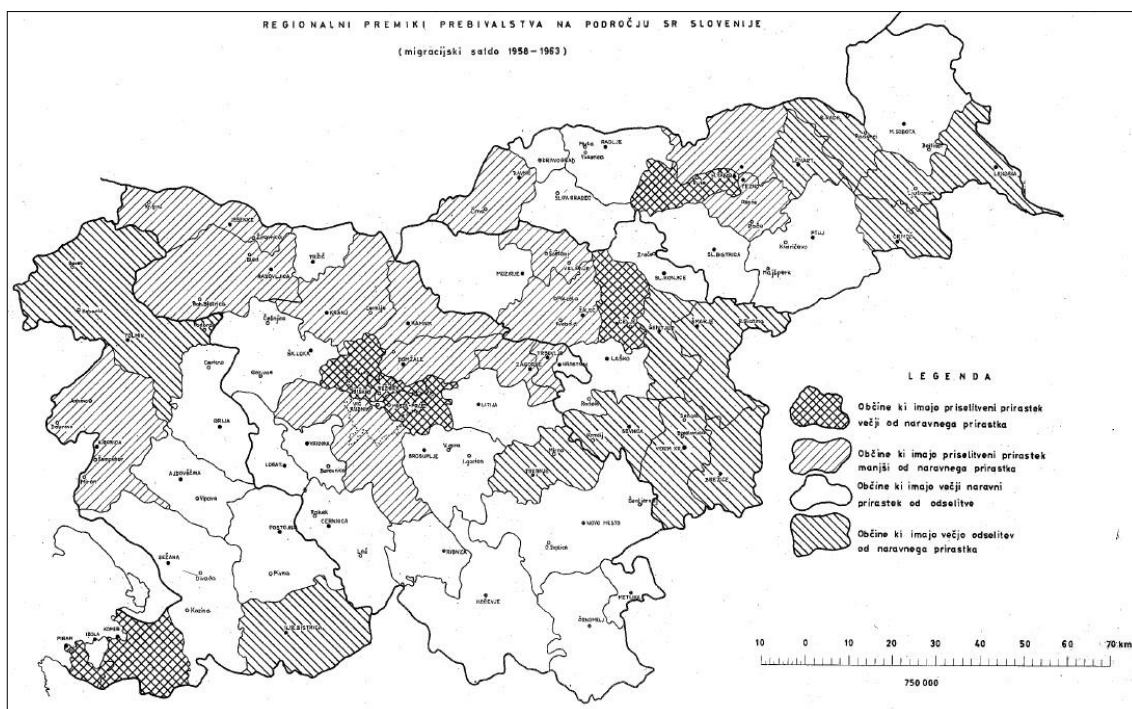
Ker je Slovenija pretežno gorata dežela, ravnin ali rahlo valovitih terenov, kjer bi bila možna racionalna gradnja mestnih naselij, ni veliko. Primerna področja predstavljajo dobro desetino celotnega slovenskega ozemlja, pri tem pa takoj opazimo, da so ta področja tudi najugodnejša za kmetijstvo (slika 30) (RSU, 1965).

Prebivalstvo na ozemlju SR Slovenije je od leta 1880 do leta 1953 naraslo le za 322.000 prebivalcev (slika 31). Na sliki 32, ki prikazuje področja nadpovprečne rasti prebivalstva, razporeditev kaže, da lahko ves nadpovprečni porast prebivalstva pripišemo urbanizaciji in pa kako majhna so na splošno ta področja (RSU, 1965).

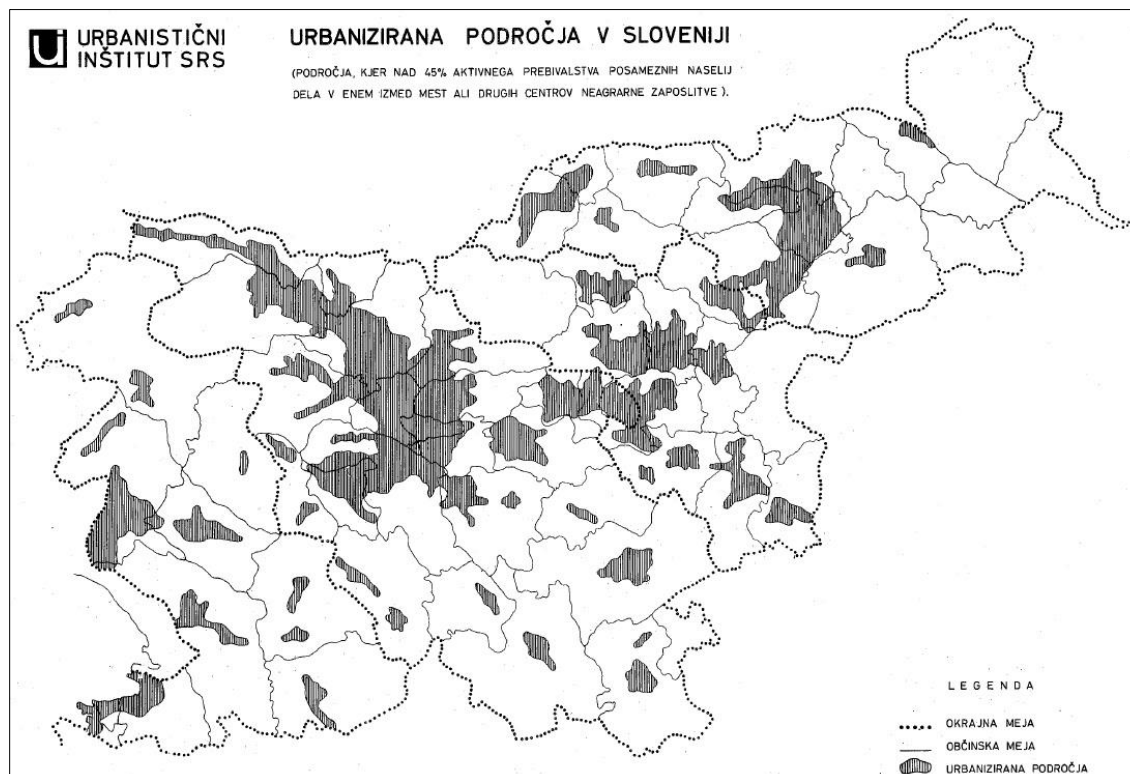
V Sloveniji je bilo leta 1965 le okrog 160 krajev, ki so imeli nad 250 neagrarnih delovnih mest. Imajo pa ti kraji v tistem času vsaj minimalno osnovo za to, da se jih je lahko smatralo za nosilce urbanizacije (RSU, 1965).

Slika 30: Delež agrarnega prebivalstva in urbanizacija (RSU, 1965, str. 24)

Slika 31: Regionalni premiki prebivalstva na področju SR Slovenije (migracijski saldo 1958-1963) (RSU, 1965, str. 23).

Slika 32: Urbanizirana področja v Sloveniji (področja, kjer nad 45% aktivnega prebivalstva posameznih naselij, dela v enem izmed mest ali drugih centrov neagrarne zaposlitve) (RSU, 1965, str.25).

Leta 1967 je republiška skupščina SR Slovenije sprejela zakon o urbanističnem planiranju (Uradni list SRS, št. 16/67) (v nadaljevanju ZUPI) in prvi zakon o regionalnem prostorskem planiranju (Uradni list SRS, št. 16/67) (v nadaljevanju ZRPP), leta 1968 pa je potrdila še program za izdelavo regionalnega prostorskega plana za ozemlje SR Slovenije (Uradni list SRS, št. 10/68).

ZPRP je bil napisan z namenom uzakonitve zavarovanja nacionalnega gospodarskega prostora, se pravi zavarovati tista območja, ki so pomembna iz vidika države (ozemlja za prometno, energetska, vodno infrastrukturo in za turizem, kmetijstvo, gospodarstvo) in pa spodbuda infrastrukture gospodarstva. ZRPP je tesno povezan z ZUPI, ki je določil, da se urejanje graditev, rekonstrukcija in asanacija naselij, komunalno opremljanje naselij ter varstvo družbenih prostorskih koristi izvaja v skladu z urbanističnim programom z urbanističnimi načrti, ki pokriva območja vseh takratnih občin, zazidalnimi načrti in urbanističnimi redi⁶. ZUPI pravi tudi, da so zadeve urbanističnega urejanja splošnega pomena za SR Slovenijo⁷. S tem zakonom so hoteli spodbuditi zavedanje, da se morajo občine in država bolj posvetiti skrbi o izrabi prostora in usmerjanju naselitve, zlasti razmestitve mest, da bodo ta s svojimi funkcijami najbolj optimalno pokrivala največje možno

⁶1. člen ZUPI

⁷ 2. člen ZUPI

ozemlje Slovenije. Predvsem so imeli tu v mislih oskrbovalne zmogljivosti mest, probleme v komunalnem razvoju in pa vprašanje optimalnega števila raznih institucij pri oblikovanju narodnega dohodka in pri razmestitvi prebivalstva. ZUPI nalaga strokovnim delovnim organizacijam spremljanje gibanja urbanizacije ter preučevanje problemov ureditve in razvoja naselij⁸. Urejanje prostora v Sloveniji je bilo s sprejetjem teh dveh zakonov prvič celovito obravnavano.

V prvi slovenski raziskavi gravitacijskih območij slovenskih mest in centralnih krajev (Kokole, 1968b), iz leta 1968, so s pomočjo anketne metode ugotavljali stvarne meje polarizacijskih območij okoli mest (slika 33). Le ta območja postajajo z rastjo mest in večanjem njihovih funkcij izrazitejša. V večini so se v raziskavi omejili na tipične manjše centre, ki predstavljajo večino slovenskih mest, saj so bili "metropolitanska" funkcija, vloga in pomen Ljubljane in Maribora že takrat jasni brez podrobnejših analiz. Rezultate raziskave smo strnili v pregled po območjih bivšega Koprškega, Ljubljanskega, Celjskega in Mariborskega okraja.

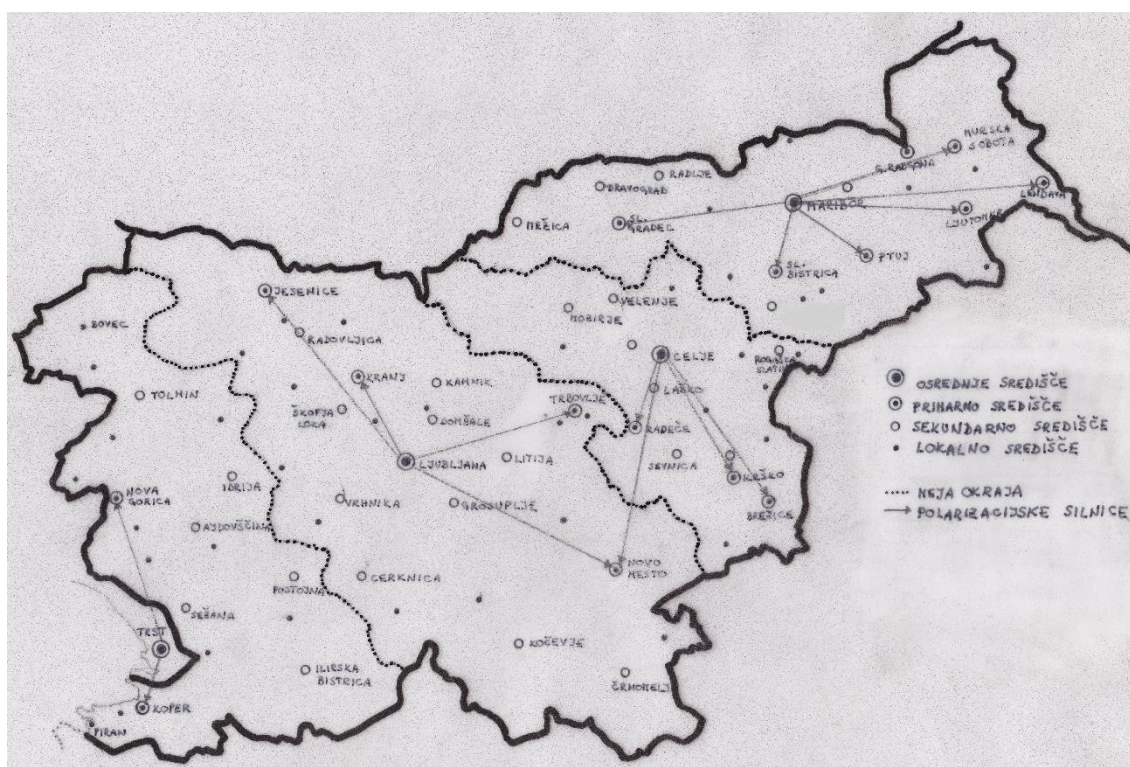
Preglednica 3: Gravitacijska območja slovenskih mest in centralnih krajev (Izdelano po: Gravitacijska območja slovenskih mest in centralnih krajev, (Kokole, 1968a)

	Osrednje gravitacijsko središče	Polarizacijske silnice	Sekundarna gravitacijska središča/občinski centri	Lokalni gravitacijski centri/centralne vasi
Koprski okraj	/, naravno osrednje gravitacijsko središče je Trst, ki pa je izven meja Slovenije	Koper in Nova Gorica	Tolmin, Idrija, Ajdovščina, Sežana, Postojna, Ilirska Bistrica	Piran in Izola Bovec, Kobarid, Cerklje, Kanal. Dobrovo v Brdih, Dornberg, Vipava, Komen, Hrpelje-Kozina, Pivka
Ljubljanski okraj	Ljubljana	Jesenice, Kranj, Trbovlje, Novo mesto	Radovljica, Škofja Loka, Kamnik, Domžale, Vrhnika, Cerklje, Kočevje, Grosuplje, Litija, Črnomelj	Bohinjska Bistrica, Trzin, Železniki, Medvode, Žiri, Logatec, Stari trg-Lož, Ribnica, Trebnje, Metlika, Zagorje, Hrastnik, Bled, Mengeš
Celjski okraj	Celje	Radeče, Krško, Brežice, Novo mesto	Velenje s Šoštanjem, Rogaška Slatina, Brestanica s Šenovim, Mozirje, Žalec, Sevnica, Laško	Vransko, Rogatec, Šmarje pri Jelšah, Vitanje, Kozje, Podčetrtek, Planina, Podsreda, Kostanjevica
Mariborski okraj	Maribor	Murska Sobota, Lendava, Ljutomer, Gornja Radgona, Ptuj, Slovenska Bistrica, Slovenj Gradec	Dravograd, Mežica, Radlje, Lenart, Poljčane	Videm ob Ščavnici, Lovrenc na Pohorju, Beltinci, Središče, Majšperk, Oplotnica, Makole, Šentilj

⁸ 38. člen ZUPI

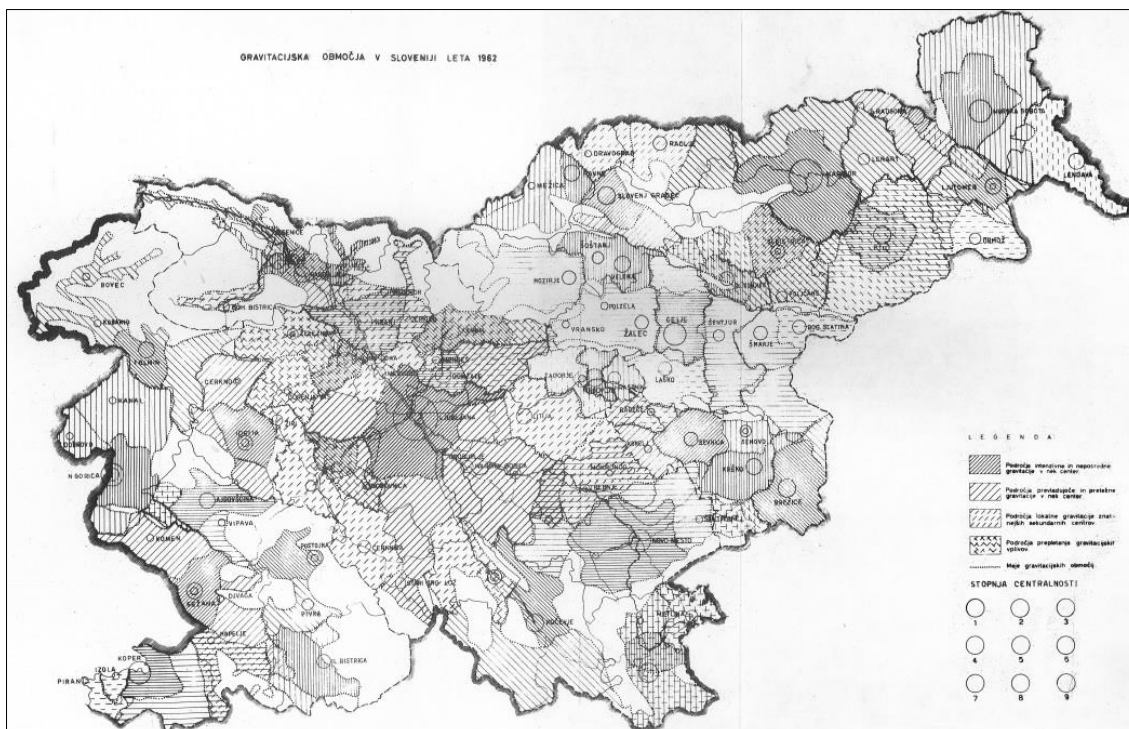
V bivšem ljubljanskem okraju je bilo, v takratnem času, pomanjkanje močnejših gravitacijskih jeder v področju med Ljubljano in Novim mestom. V bivšem mariborskem okraju pa je pomanjkanje sekundarnih centrov v večjem delu Goričkega v Prekmurju.

V raziskavi pa so prišli tudi do zaključka, da velikost gravitacijskega središča ne odraža vedno tudi pomena le tega. V mnogih primerih je velikost bolj odvisna od industrijske funkcije kot pa od centralnih funkcij.

Slika 33: Prikaz okrajev in njihovih središč po stopnjah (Izdelano po Gravitacijska območja slovenskih mest in centralnih krajev, (Kokole, 1968a)

Razvoj glede na tedanje ugotovljene okoliščine naj bi dajal prednost razvoju manjšega števila med seboj bolj oddaljenih in močnejših centrov, kot so bila v tistem času občinska središča (slika 34). To je centre na razdalji 40-50 km. V Sloveniji so bila to takrat, poleg Ljubljane in Maribora, še mesta: Nova Gorica, Koper, Jesenice ali Bled oz. Radovljica, Novo mesto, Celje, Slovenj Gradec ali Ravne, Murska Sobota, ter, v kolikor bi formiranje urbanih regij okoli Maribora in Ljubljane to opravičevalo, še Ptuj in Kranj, Brežice ali Krško in Postojna (Kokole, 1968b).

Slika 34: Gravitacijska območja v Sloveniji leta 1962 (Kokole, 1968a).

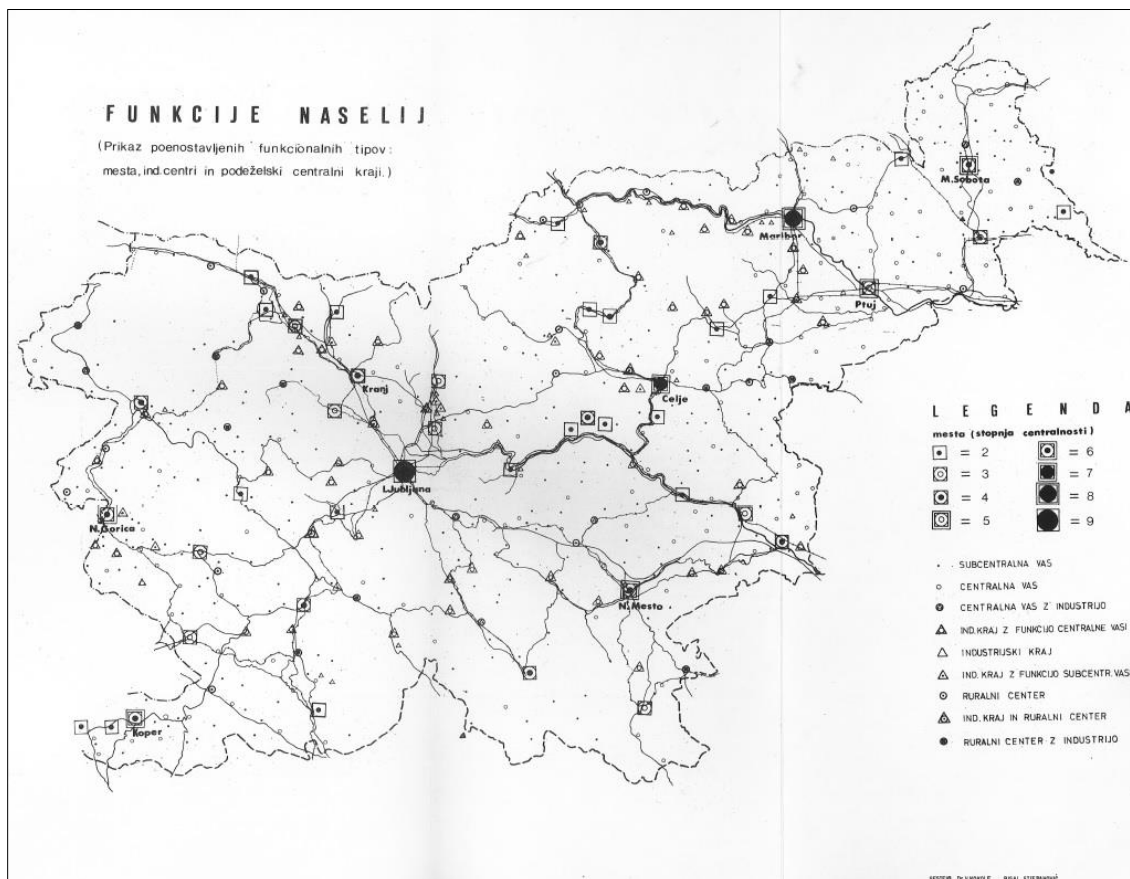
V študiji Funkcije naselij in omrežje centralnih krajev v Slovenije, iz leta 1968, je dr. Vladimir Kokole slovenska mesta klasificiral glede na njihovo funkcionalno usmerjenost (preglednica 4 in slika 35). Rezultati so bili naslednji:

- $\frac{1}{3}$ vseh mest so bila mesta z absolutno prevlado industrije ali rudarstva, toda s precejšnjim deležem terciarnih in kvartarnih dejavnosti,
- $\frac{1}{5}$ vseh mest je bilo izrazito le industrijskih ali rudarskih, z zelo majhnim deležem drugih dejavnosti oziroma funkcij,
- $\frac{1}{8}$ vseh mest je bilo takih, kjer so skupno prevladale terciarne in kvartarne dejavnosti.

Preglednica 4: Značaj omrežja naselij (Kokole, 1968b: 38)

Območje	Mesta skupaj	Industrijski kraji			Ruralni centri	Centralne vasi/mikroregionalni centri	Subcentralne vasi (pomožni centri najnižjega ranga)
		pretežno	delno	skupaj			
Primorska	7	17	7	24	7	31	92
Koprsko	3	3	/	3	/	6	12
Zg. Gorenjsko	3	2	5	7	1	5	12
Ljubljanska metropolitanska regija	8	31	5	36	5	38	76
Črni revir	3	2	/	2	/	/	6
Zah. Dolenjska	1	2	1	3	1	4	14
Vzh. Dolenjska	2	7	2	9	2	13	18
Spod. Posavje	3	2	2	4	/	16	16
Celjsko	5	20	2	22	4	25	48
Koroško	2	8	5	13	3	10	16
Mariborska metropolitanska	3	13	3	16	2	40	28

Območje	Mesta skupaj	Industrijski kraji				Ruralni centri	Centralne vasi/mikroregionalni centri	Subcentralne vasi (pomožni centri najnižjega ranga)
regija								
Vzh. Slovensko	4	3	1	4	1		26	37
Skupaj SLO	44	110	33	143	26		214	375

Slika 35: Funkcije naselij (Prikaz poenostavljenih funkcionalnih tipov: mesta, industrijski centri in podeželski centralni kraji) (Kokole, 1968b)

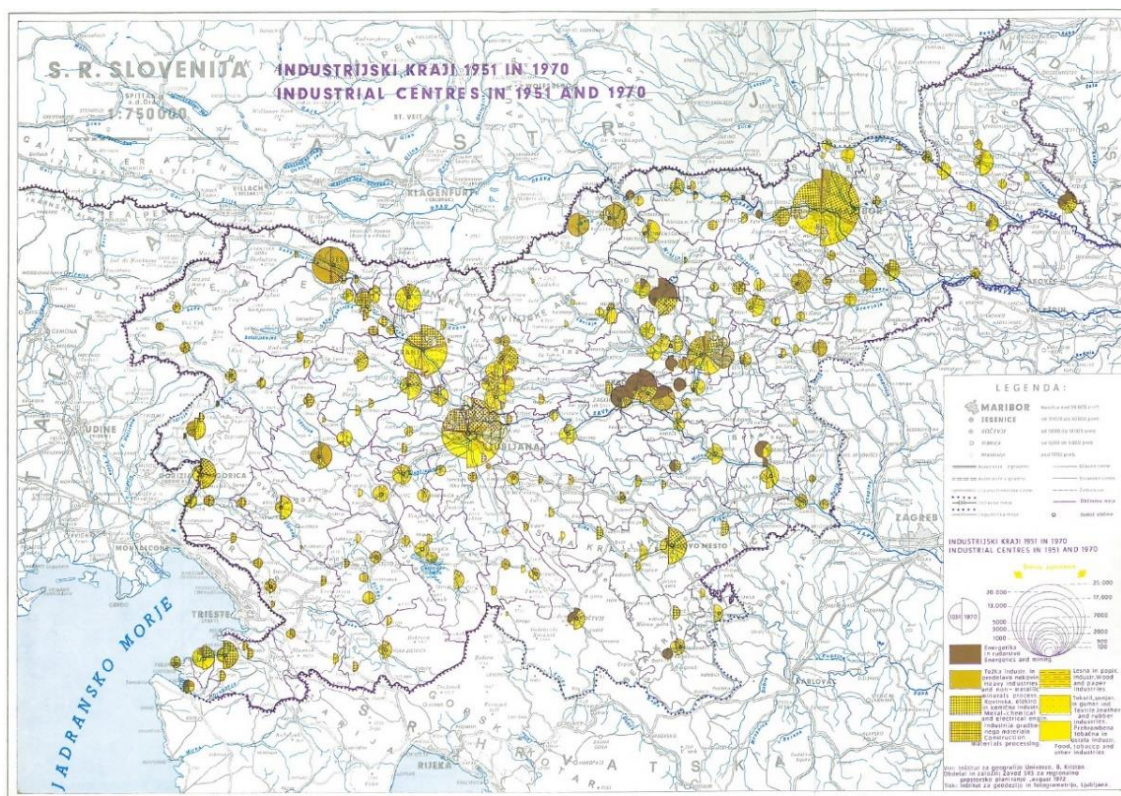
3.3 Obdobje od leta 1972 do leta 1984

1972 je Zavod SR Slovenije za regionalno prostorsko planiranje izdal Izhodišča, poglobitveni smotri in smernice za urejanje prostora, ki so ga izdelali v skladu z odločbami 6. člena zakona o regionalnem prostorskem planiranju (ZRPP) in programa za izdelavo regionalnega prostorskega plana za območje SR Slovenije.

Policentrično urbano omrežje je v dokumentu opredeljeno kot poglobitveni smoter, saj naj bi omogočal zmanjševanje razlik med mestom, predmestji in podeželjem ter razvitimi in nerazvitimi območji. S tem bo upoštevano ustavno načelo (Ustava 1970), da imajo delovni ljudje in občani pravico živeti in delati v zdravem okolju. Policentrično urbano omrežje je

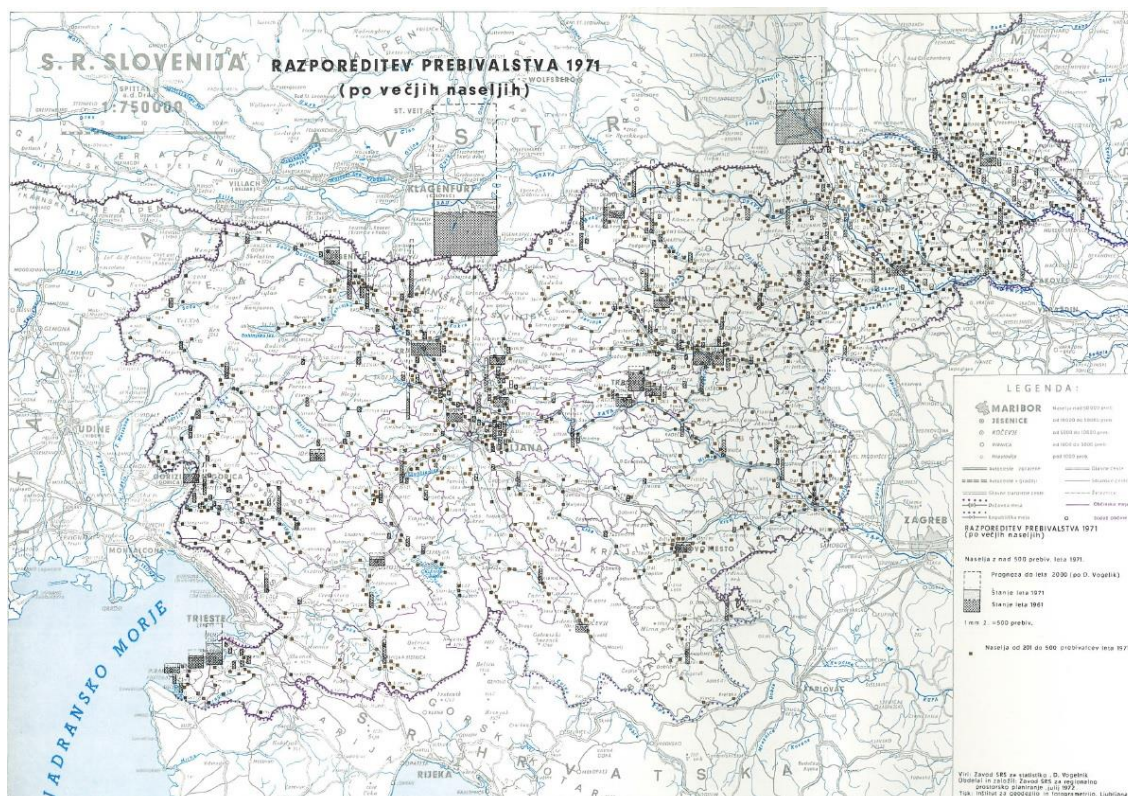
predstavljeno kot najboljši način urbanega razvoja, glede na stopnjo urbanizacije, poselitve, infrastrukturnega omrežja in gospodarskega razvoja. Predvidevajo, da bodo posledice policentričnega razvoja predvsem učinkovitejši ekonomsko-socialni razvoj in pa zagotavljanje enakih pogojev za življenje vsem prebivalcem.

Osrednje razvojno ogrodje Slovenije še vedno sestavlja industrializiran urbaniziran pas, ki zavzema mariborsko območje z južnim in zahodnim zaledjem, spodnjo Savinjsko dolino s Celjem, zasavski Črni revir in Ljubljansko kotlino (slika 36). Poleg tega pasu pa je vidnejši razvoj obalnega območja, Koper - Izola - Piran, Novega mesta, Nove Gorice, Murske Sobote, koroškega trikota, Ravne - Slovenj Gradec - Dravograd, in območja Velenje - Šoštanj - Mozirje - Nazarje.

Slika 36: Industrijski kraji 1951 in 1970 (Izhodišča, poglavitni smotri in smernice za urejanje prostora, 1972)

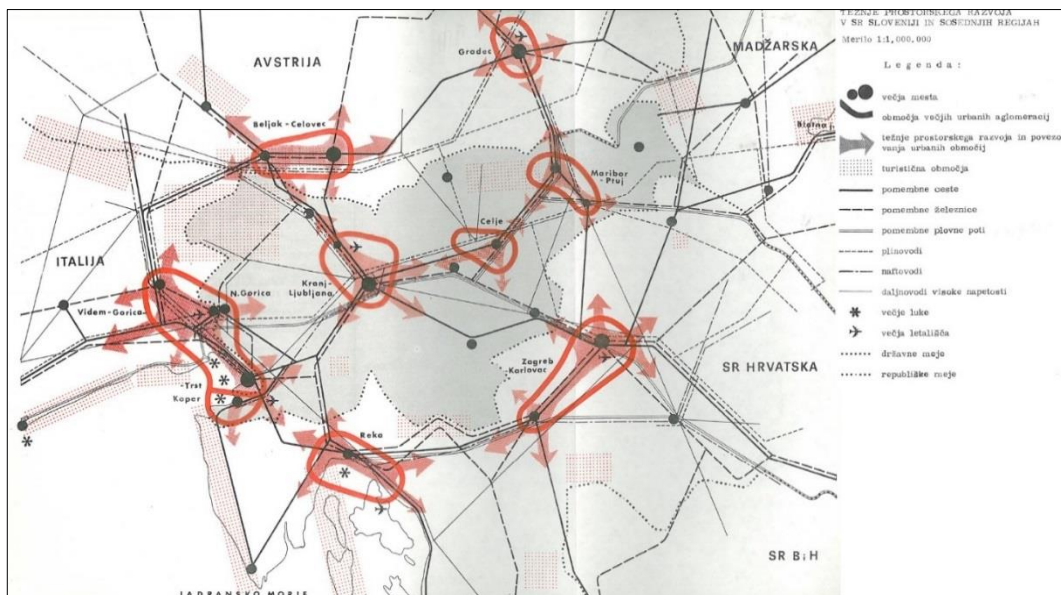
Urbanizacija podeželja, tok preseljevanja v mesta in delovne migracije so omogočile hitro zraščanje obmestnih naselij z mesti (slika 37). Poleg Ljubljane in Maribora se izoblikuje še deset večjih in manjših gravitacijskih središč, ki so bili nosilci povojnega gospodarskega in družbenega razvoja, vendar pa so med seboj funkcionalno slabo povezana in ne nastopajo kot urbana celota.

Slika 37: Razporeditev prebivalstva po večjih naseljih 1971 (Izhodišča, poglavitni smotri in smernice za urejanje prostora, 1972)

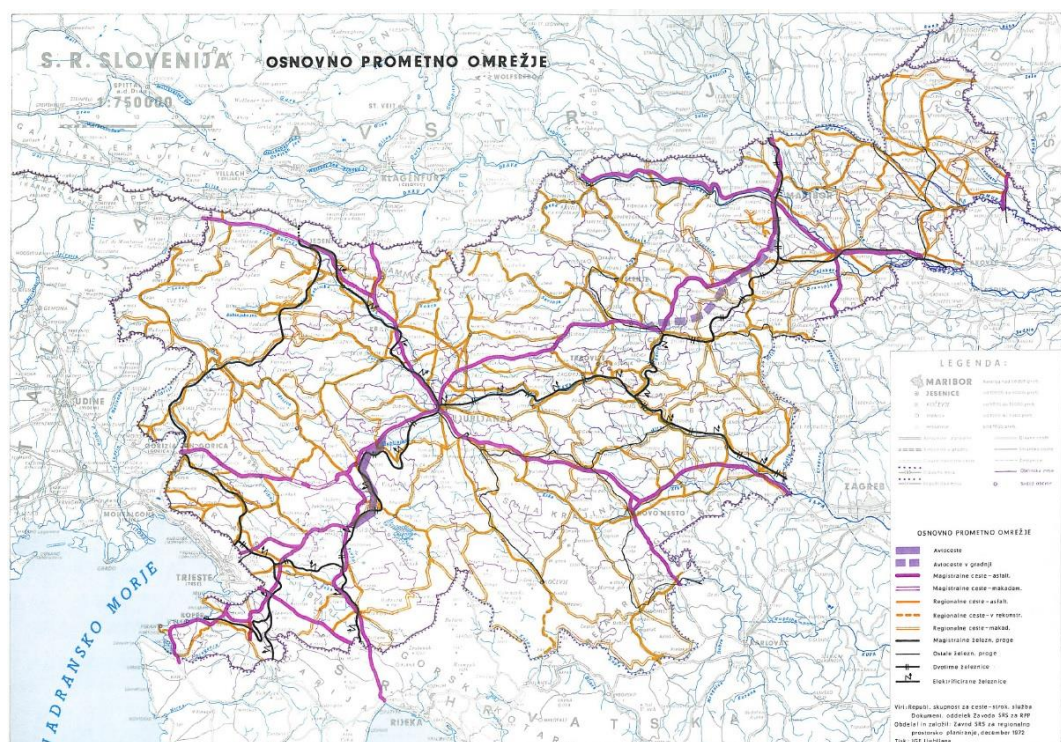
Na podlagi ugotovitve, da je stopnja urbanizacije v veliki meri odvisna od dostopnosti urbanih središč, so bile izdelane smernice za razvoj naselitve (slika 38):

- porazdelitev centralnih funkcij v skladu s policentričnim urbanim sistemom,
- razvoj regionalnih urbanih središč se usmerja tako, da postajajo vodilna razvojna središča družbenega, gospodarskega in kulturnega napredka,
- ruralna območja se urejajo tako, da se zmanjšajo razlike med mestom in podeželjem,
- manj razvita in obmejna območja se krepijo, prenaseljena in zasičena območja pa razbremenjujejo tako, da se zmanjšujejo razlike med razvitimi in nerazvitimi območji,
- poselitev se usmerja predvsem v strnjena naselja,
- proizvodne dejavnosti se razvijajo strnjeno tam, kjer je do njih najugodnejši dostop iz mesta prebivanja. (Izhodišča, poglavitni smotri in smernice za urejanje prostora, 1972).

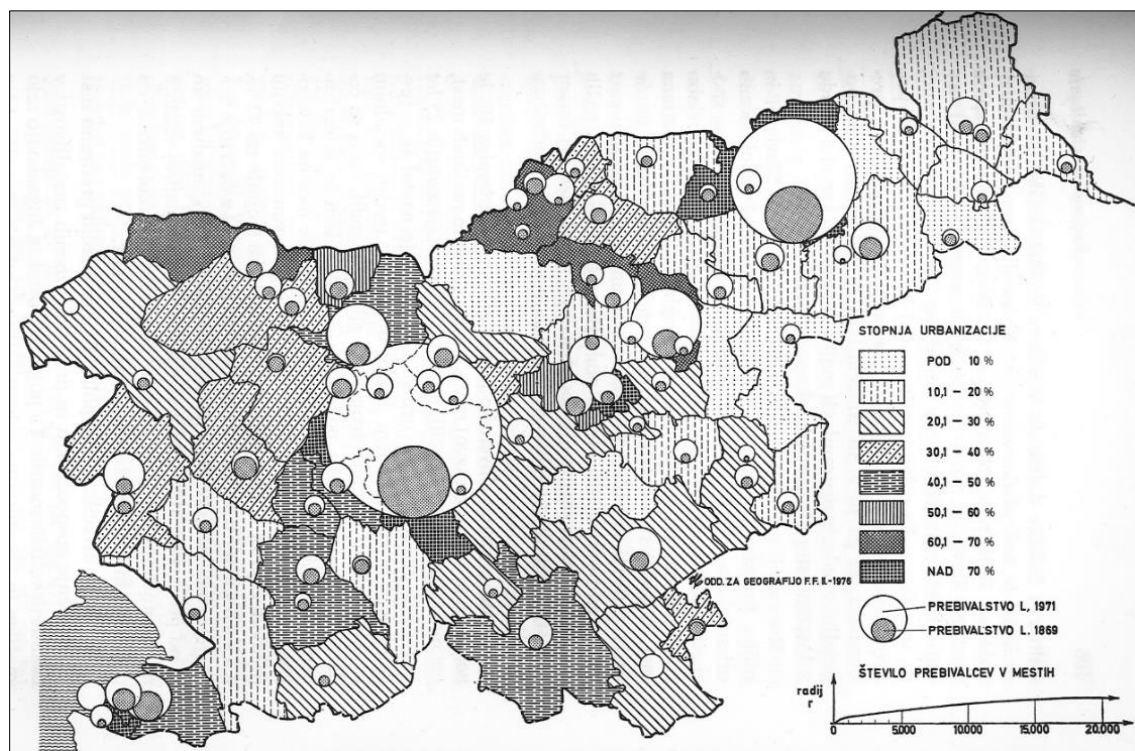
Slika 38: Težnje prostorskega razvoja v SR Sloveniji in sosednjih regijah (Izhodišča, poglobitni smotri in smernice za urejanje prostora, 1972)

Smernice za razvoj prometa so prav tako podane v smeri policentričnega razvoja in varstva okolja. Promet se naj razvija tako, da omogoča svobodno izbiro bivanja, dela, nakupovanja in rekreacije čim varneje, čim hitreje ter čim udobneje in ceneje (Izhodišča, poglobitni smotri in smernice za urejanje prostora, 1972) (slika 39). Čeprav razvoj prometa ni predmet te diplomske naloge, pa ga je potrebno vseeno omeniti, saj ima pomemben vpliv na razvoj urbanega sistema.

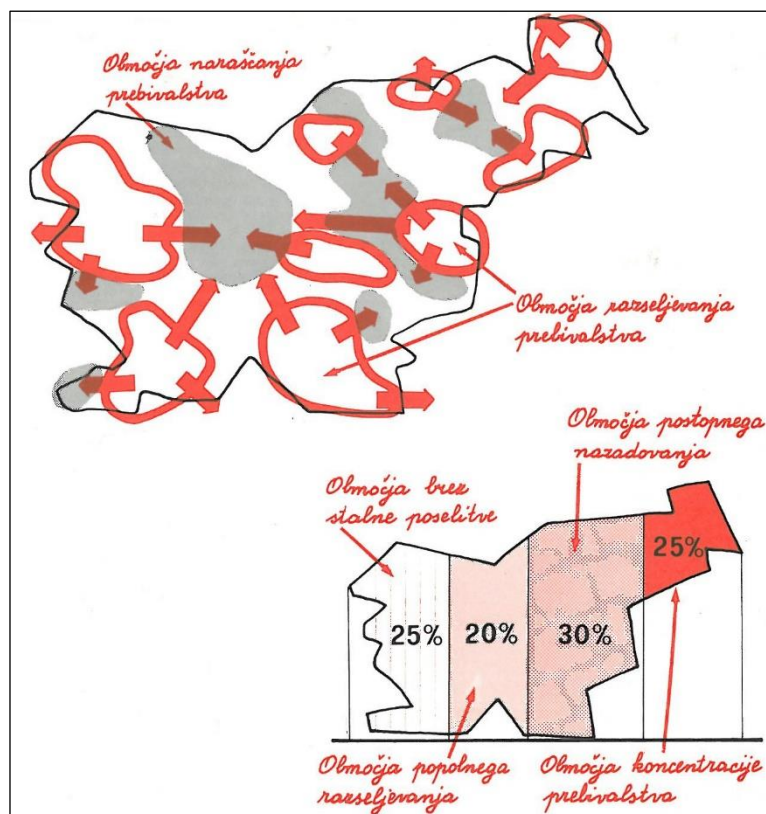
Slika 39: Osnovno prometno omrežje 1972 (Izhodišča, poglobitni smotri in smernice za urejanje prostora, 1972)

Urbanizacija se vse bolj širi le v dolinskih območjih, poseljujejo se najboljša kmetijska območja, krčijo se zelene površine, onesnažujejo se vode in zrak, prihaja do vedno večjega hrupa (slika 40) . V območjih koncentracije prebivalstva pride do naseljevanja ne samo v mestih ampak tudi izven njih v obliki razpršene urbanizacije. Prostor postaja vse bolj obremenjen in čedalje bolj pride do zavedanja, da je prostor pomemben za splošni razvoj države.

Slika 40: Stopnja urbanizacije po občinah in razvoj mest med leti 1869 in 1971 SR Sloveniji (Vrišer, 1978, str. 105)

Vse večji je razkorak med območji koncentracije prebivalstva in območji razseljevanja prebivalstva. Težje dostopna področja se praznijo, nastaja vedno več območji brez stalne poselitve. Zaradi prostorsko neenakomerne razporeditve zaposlitvenih centrov in neustrezne razvitosti urbanih funkcij nekaterih mest, ki tako ne zagotavljajo zadostne oskrbe svojim gravitacijskim območjem, je prišlo do postopnega nazadovanja in kasnejšega razseljevanja prebivalstva na teh območjih (slika 41).

Slika 41: Območja naraščanja in razseljevanja prebivalstva (Poglavitni smotri in smernice za urejanje prostora, 1974)

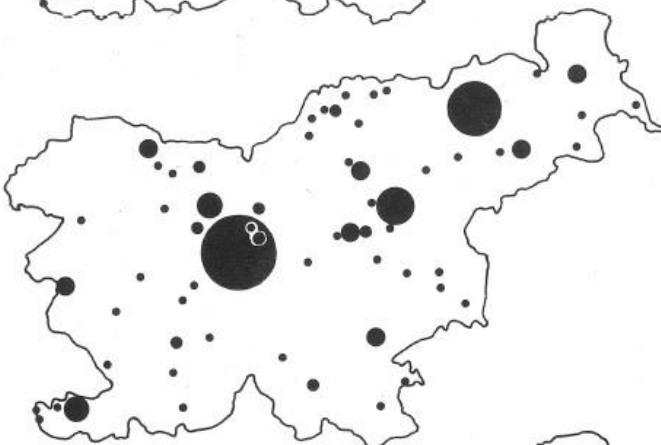
Leta 1974 je Zavod SRS za regionalno prostorsko planiranje izdal študijo Zasnova urbanizacije v kateri preučujejo predvsem shemo omrežja urbanih centrov. Na osnovi stališča Resolucije o dolgoročnem razvoju SRS, ki je sprejela stališče o policentričnem razvoju, kateri naj bi pripomogel k učinkovitejši ekonomsko-socialni rasti in hkrati zagotavljal večjo enakomernost življenjskih pogojev za prebivalstvo, so pripravili tri variantne zasnove urbanega sistema. Podrobneje pa so obdelali varianto s 13 razvojnimi središči, ki je bila izdelana v skladu s sprejeto policentrično zasnovo slovenskega urbanega omrežja. V tej varianti naj bi v Sloveniji usklajeno razvijali večje število regionalnih razvojnih središč in ob njih vrsto manjših centrov, ki bi z enakomerno razporejenostjo zagotovili slovenskemu prebivalstvu enake razvojne in oskrbne možnosti.

Iz slike 42 lahko ugotovimo, da so že leta 1974 v varianti C dobro predvideli katera 4 razvojna središča se bodo krepila. Čeprav smo sprejeli varianto B z 12 razvojnimi središči, pa se je sam policentrični sistem, zaradi neodločne prostorske politike, razvijal bolj v varianto C.

Omrežje mest 1971

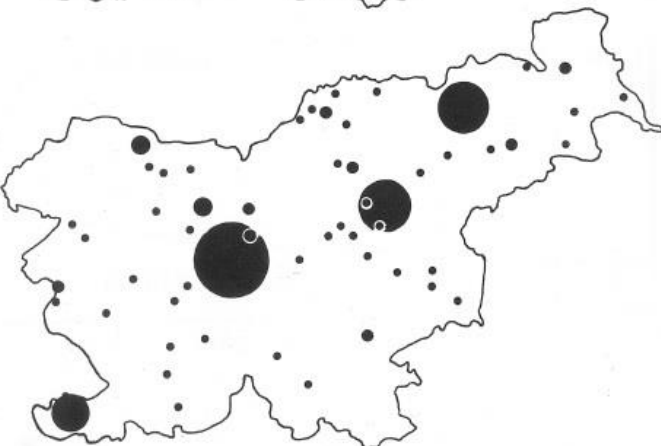
Varianta A
trend

Varianta B
12 razvojnih središč

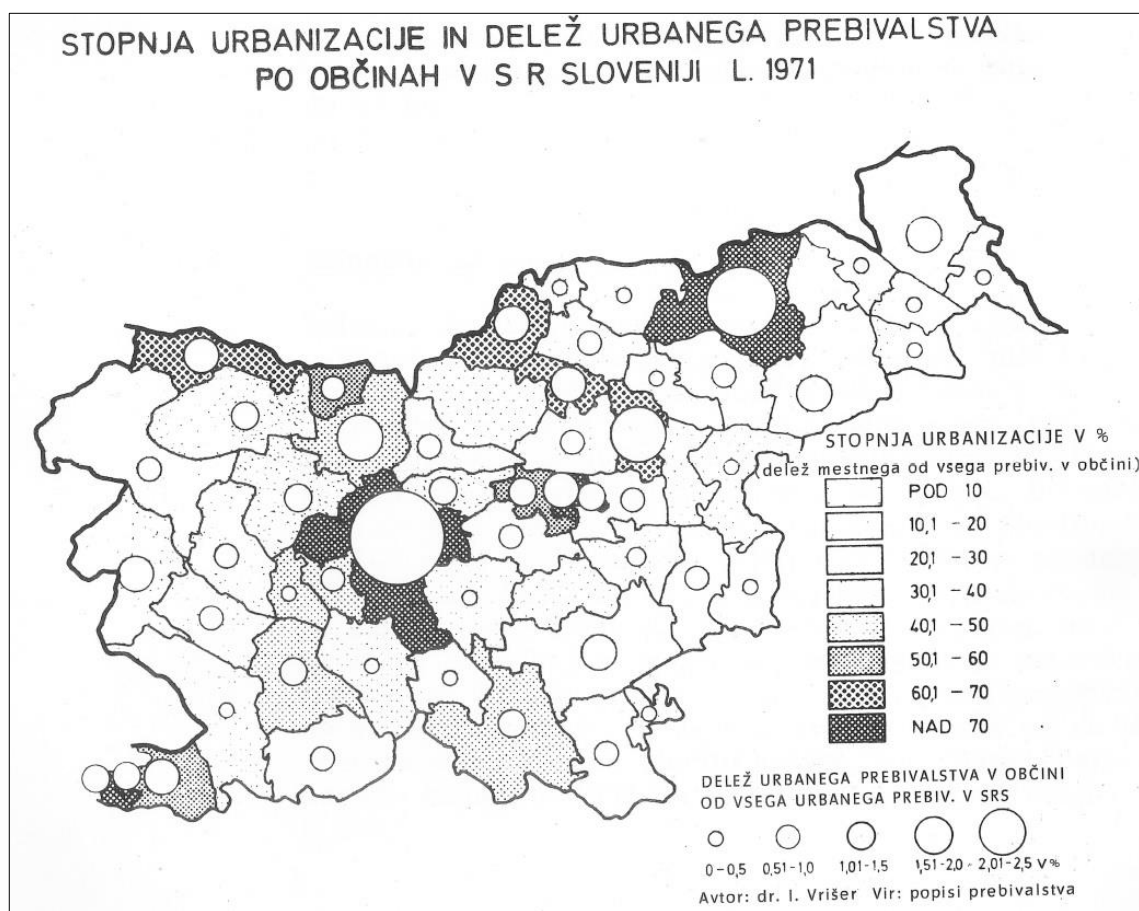

Varianta C
4 razvojna središča

Slika 42: Shema omrežja mest 1971 in tri variante urbanega omrežja okoli leta 2000 (Zasnova urbanizacije, 1974, str. 59)

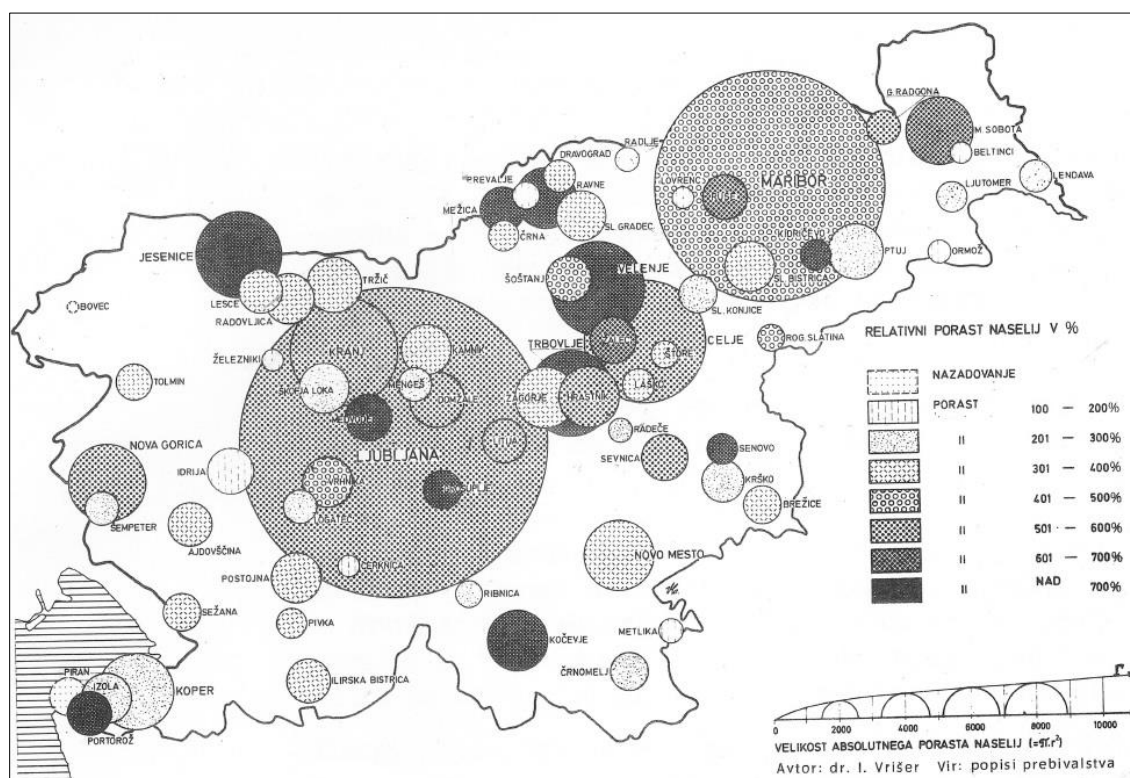
V študiji so ugotovili, da je v tem času urbanizacija 42 odstotna, pri izračunu so upoštevali vsa naselja z več kot 1.800 prebivalci, takih mestnih naselij je bilo takrat 71. Ugotavljajo, da so najbolj urbanizirana območja; gorenjsko, ljubljansko, celjsko, mariborsko in obalno območje ter območje Črnega revirja, Saleške doline ter jugovzhodne Koroške (slika 43). V teh območjih je urbanizacija več kot 50%. V nekaterih območjih Slovenije, kot npr. deli vzhodne Slovenije, Dolenjske in Notranjske, pa je urbanizacija dokaj nizka. Kljub sorazmerno hitri urbanizaciji pa je rast mest zaostajala za deagrarizacijo podeželja. Še vedno namreč skoraj polovica nekmečkega prebivalstva živi v bolj ali manj deagrariziranih območjih okoli večjih mest, urbana opremljenost teh območij pa je še vedno nizka. Kljub tej t.i. prikriti urbanizaciji pa že prihaja tudi do suburbanizacije večjih središč (slika 44).

Slika 43: Stopnja urbanizacije in delež urbanega prebivalstva po občinah v SR Sloveniji leta 1971 (Vrišer v Zasnova urbanizacije, 1974, str. 15)

Slovenija je že v tem obdobju izkazovala velika nesorazmerja v urbanem omrežju. Poleg dveh velikih mest (Ljubljane in Maribora) smo imeli okoli 60 malih mest, ki niso štela več kot 15.000 prebivalcev. Mest z 20.000 do 60.000 prebivalci v Sloveniji v takratnem času ni bilo. Menili pa so, da bi takih mest morali imeti vsaj sedem (Zavod SRS za RPP, 1974b). Regionalna središča Slovenije, Koper, Murska Sobota, Nova Gorica, Novo mesto in Celje, so

premajhna in zato slabše opremljena in spričo tega dejstva prihaja do prevelike krepitve Ljubljane in Maribora, večja pa se tudi vpliv sosednjih velikih mest (Zagreba, Reke, Trsta, Gradca). Slabost slovenskega urbanega sistema je tudi odsotnost ustreznega regionalnega središča na Koroškem, v Spodnjem Posavju in v jugovzhodni Sloveniji. V nekaterih območjih pa manjkajo tudi središča nižje stopnje, npr. v Posotelju, na Kozjanskem, v Mirenski dolini, osredji Dolenjski, Zgornje Savinjski dolini, Slovenskih goricah in na Notranjskem, saj so upravna in oskrbna središča, kot so Šmarje pri Jelšah, Trebnje, Stična-Ivančna gorica, Mozirje, Lenart in Cerknica, premajhna in prešibka (Zavod SRS za RPP, 1974b).

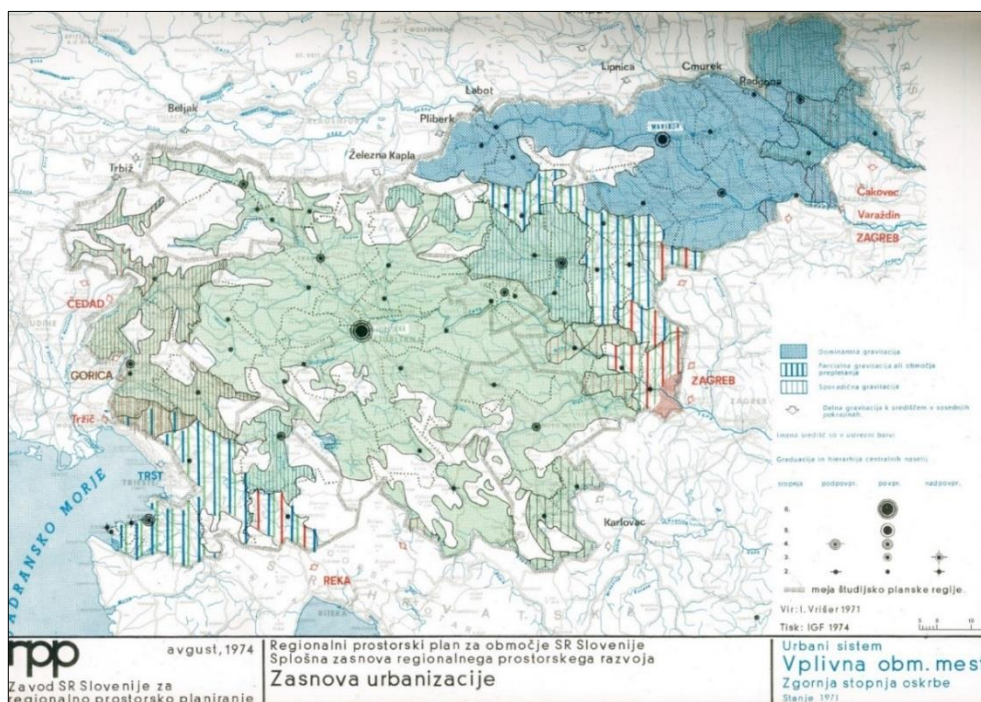

Slika 44: Relativni porast naselij (Vrišer v Zasnova urbanizacije, 1974, str. 15)

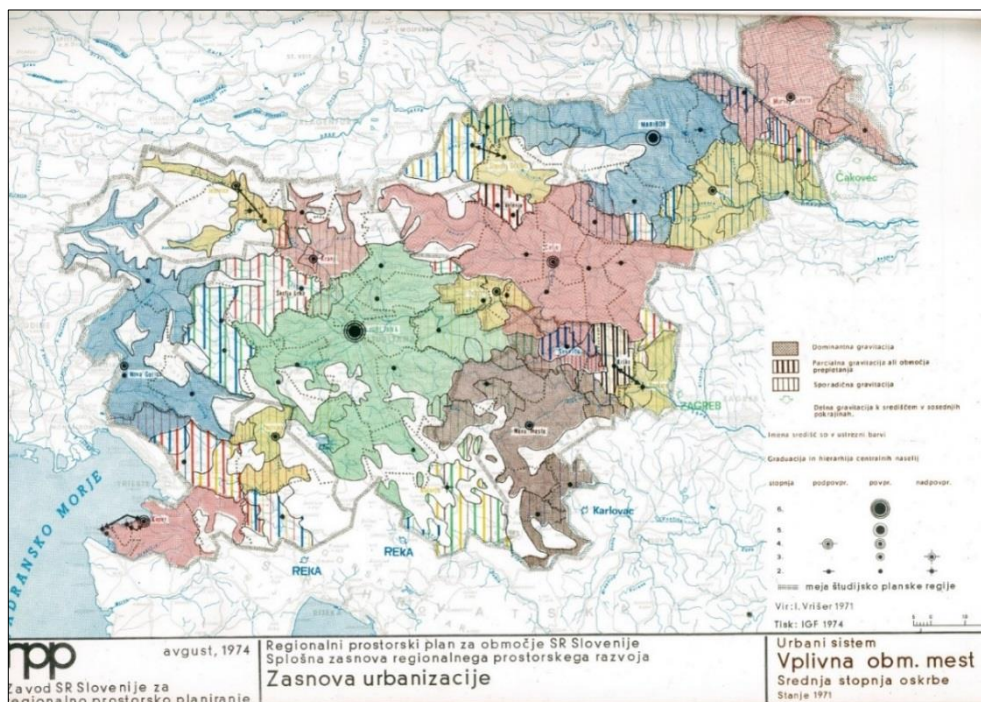
Glede na stopnjo osnovne oskrbe, pogostosti in specializacije potrošnje so vplivna/gravitacijska območja centralnih naselij razdelili na tri ravni: zgornjo, srednjo in spodnjo (slike 45, 46 in 47).

Vplivno območje Ljubljane kot glavnega primarnega središča zajema vso Slovenijo. Maribor je tretirano kot sekundarno središče in v njegovo vplivno območje pade vsa severovzhodna Slovenija. Nadalje hierarhiji sledijo mesta: Koper, Nova Gorica, Novo mesto, Murska Sobota, Kranj in Celje, katerih vplivna območja se ponekod medsebojno prepletajo, prepletajo pa se tudi z vplivnim območjem Ljubljane. Še nižje so rangirani urbani centri kot so: Jesenice, Trbovlje, Brežice s Krškim, Ravne s Slovenj Gradcem in Ptuj, le-ti se vraščajo v širša vplivna

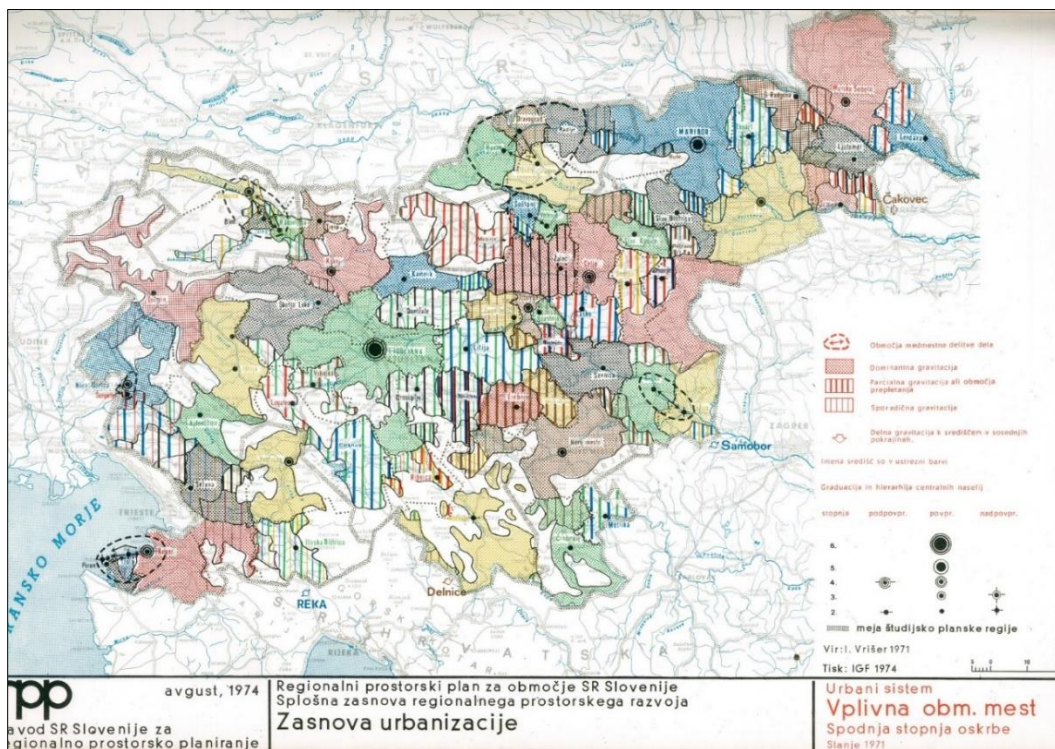
zaledja drugih središč. Na to postavljeno ogrodje pa se vežejo še centralni kraji lokalnega vpliva, npr. občinska središča, katerih vpliv le izjemoma presega meje občin.

Slika 45: Vplivna območja slovenskih mest: Zgornja raven oskrbe (Vrišer, 1971 v Zasnova urbanizacije, 1974, str. 29)

Slika 46: Vplivna območja slovenskih mest: Srednja raven oskrbe (Vrišer, 1971 v Zasnova urbanizacije, 1974, str. 31)

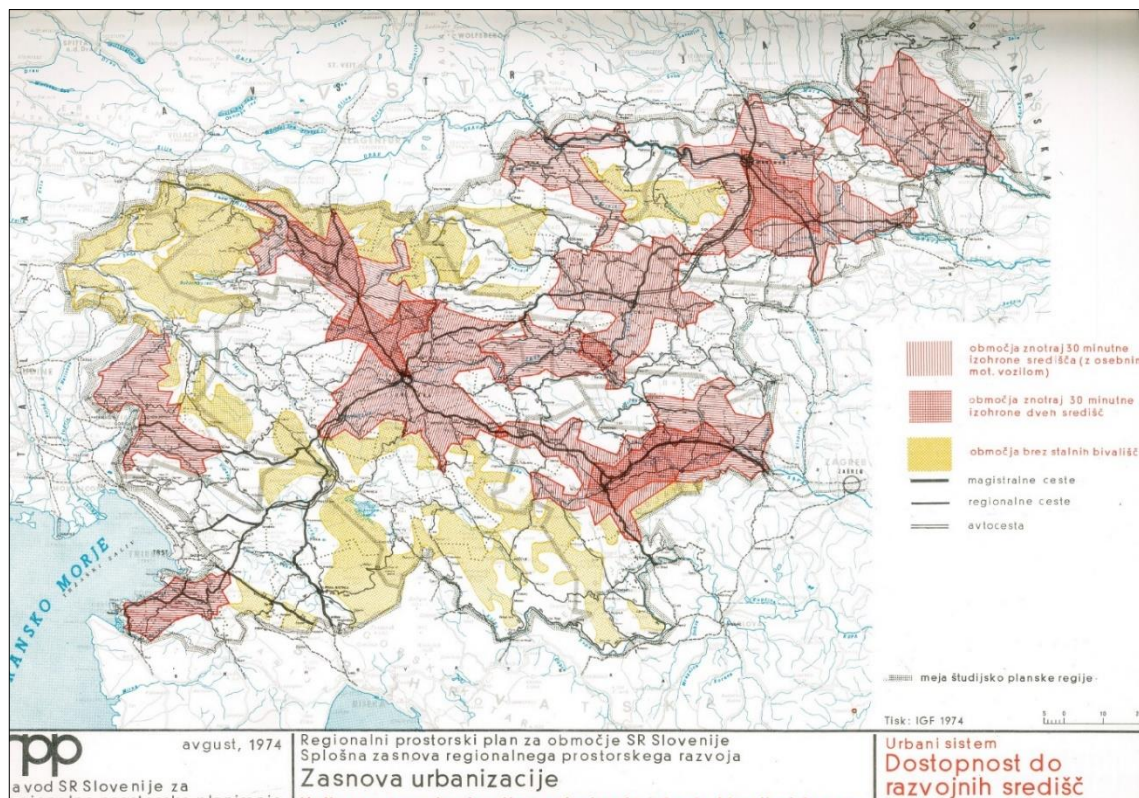
Slika 47: Vplivna območja slovenskih mest: Spodnja raven oskrbe (Vrišer, 1971 v Zasnova urbanizacije, 1974, str.

33)

Pri razvoju urbanega sistema pa moramo vseeno omeniti tudi razvoj prometnega omrežja, ki je kot smo že omenili tesno povezan z urbanim sistemom.

Dejstvo je, da je stanje in razvoj prometnega omrežja Slovenije pomembno izhodišče za zasnovo urbanizacije, saj prometna infrastruktura omogoča neposredne povezave mest, tako znotraj države kot tudi na takratni jugoslovanski ravni in še danes pomembni evropski ravni, hkrati pa velja tudi v obratni smeri, tudi urbano omrežje je pomembna osnova za načrtovanje splošnih zasnov prometnega omrežja.

Za družbeni, gospodarski in prostorski razvoj območja ali mesta je pomembna lega ob pomembnejšem prometnem koridorju ali pa ob večjem cestnem ali železniškem regionalnem vozlišču. Vsa večja slovenska mesta se nahajajo ob pomembnih evropskih poteh ali vozliščih (slika 48). Kjer ustreznih neposrednih povezav med obrobni regijami in urbani središči ni, tam zaostaja gospodarski razvoj teh območij. Analiza dostopnosti do pomembnejših urbanih središč je pokazala, da je zaradi slabih prometnic, leta 1973 okoli 28% prebivalstva Slovenije, več kot pol ure oddaljenega od najbližjega razvojnega središča (Zavod SRS za RPP, 1974b). Med večjimi mesti pa so slabe povezave; Nova Gorica - Jesenice, Ravne - Celje, Celje - Novo mesto.

Slika 48: Dostopnost do razvojnih središč (Zasnova urbanizacije, 1974, str. 19)

»Urbano omrežje, je ustrezno organizirano in strukturirano omrežje urbanih središč, ki so zaradi soodvisnosti medsebojno povezana, je sistem smotrne funkcionalne prostorske delitve ekonomskih in družbenih struktur med posameznimi središči kot žarišči policentričnega družbenoekonomskega razvoja. Tak sistem naj bo podlaga za skladnejši razvoj urbanizacije in prostorske ureditve z vidika Slovenije kot celote ter naj zagotovi najučinkovitejši gospodarski razvoj in najenakomernejše življenjske razmere za prebivalstvo v mestih in zunaj njih, pa tudi na manj razvitih obmejnih območjih.« (Zavod SRS za RPP, 1974b: 49).

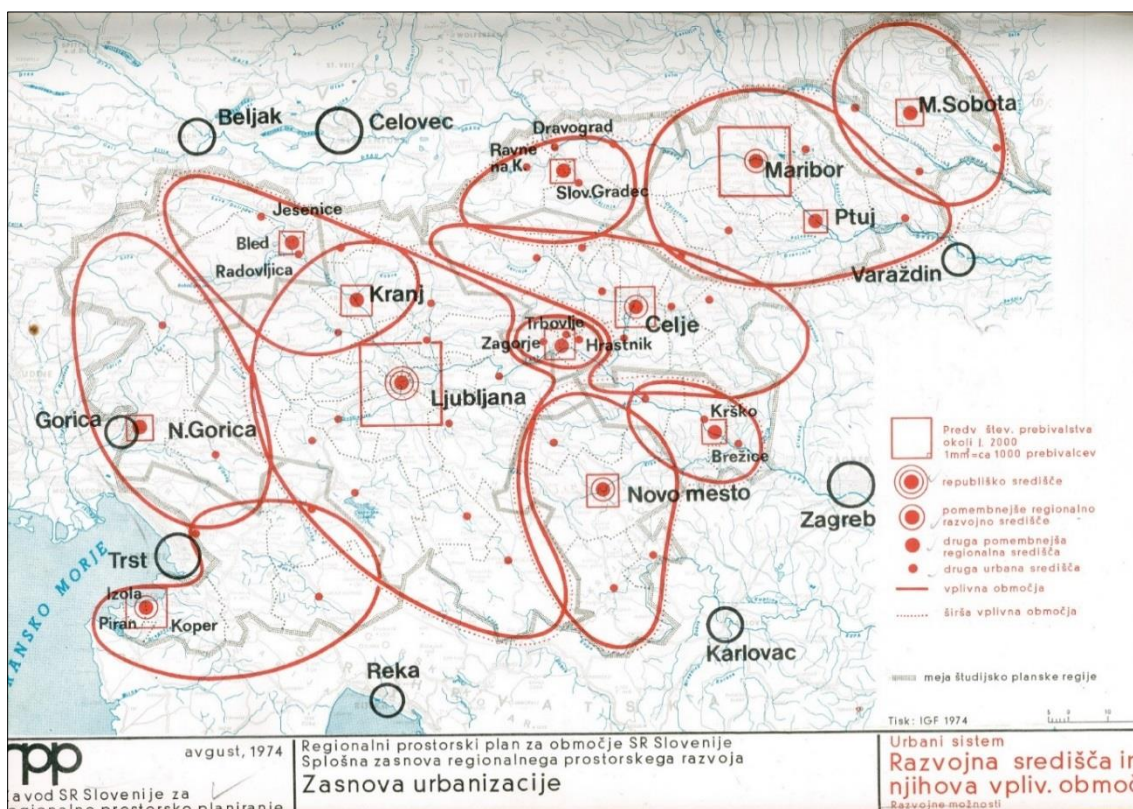
Urbano omrežje je ena bistvenih osnov za vodenje zemljiške in stanovanjsko komunalne politike, podlaga za pripravo splošnih zasnov, že omenjenega prometnega omrežja, energetskega omrežja, vodnogospodarskih ureditev, pa tudi podlaga za načrtovanje omrežja šol, kulturnih, raziskovalnih, zdravstvenih in upravnih institucij.

Za realizacijo ciljev glede urbanega omrežja, postavljenih v Zasnovi urbanizacije, je potrebno ustvariti naslednje pogoje:

- razvijati taka mesta ali somestja, ki imajo poleg pogojev za industrijski razvoj, tudi pogoje za razvoj terciarnih in kvartarnih dejavnosti regionalnega pomena,

- razvoj mest in mestnih območij mora biti usmerjen v cilj enakomernejše oskrbe prebivalstva,
- model urbanega omrežja mora biti zasnovan tako, da se bo urbanizacija osredotočila v razvojne centre, ki bodo postali ogrodje omrežja mest,
- omrežje mest mora predstavljati organizirano urbano celoto, ki se bo lahko vključevala v širšo prostorsko ureditev takratne Jugoslavije in pa srednje Evrope. Zato je potreben vsaj en center visoko specializiranih dejavnosti,
- potrebna je okrepitev obmejnih urbanih razvojnih središč in središč v manj razvitih področjih.

Nekatera mesta so predvidena kot »nosilci razvoja in koordinatorji družbenih in gospodarskih vezi ter oskrbe (slika 49).« (Zavod SRS za RPP, 1974b: 57). Ta mesta so označena kot ogrodje policentrične zgradbe urbanega omrežja (v preglednici 5, podčrtana).

Slika 49: Razvojna središča in njihova vplivna območja - razvojne moŝnosti (Zasnova urbanizacije, 1974, str. 60)

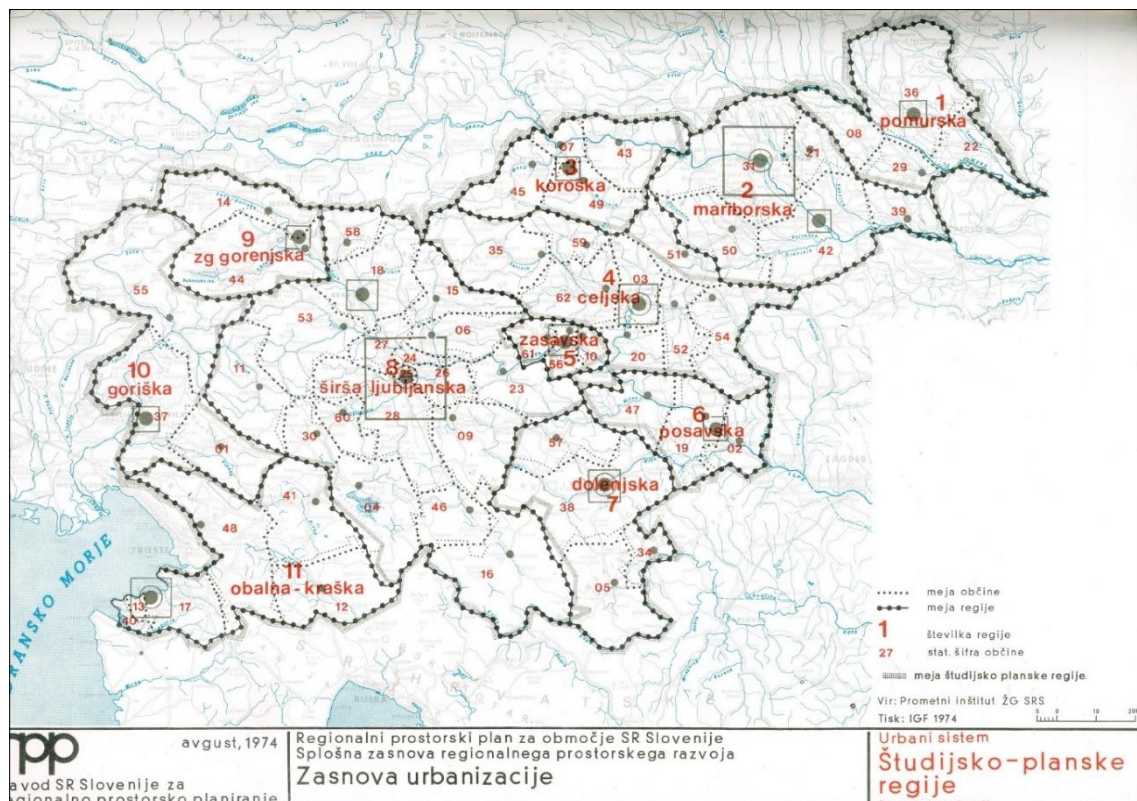
Preglednica 5: Policentrična zgradba urbanega omrežja leta zasnovana leta 1974 (Izdelano po Zasnova urbanizacije 1974: 57-58)

Stopnja	Mesta	Pomen v urbanem omrežju Slovenije
1. Republiško razvojno središče	<u>Ljubljana</u>	Osrednji steber in središče urbanega omrežja Slovenije. Z nekaterimi oskrbnimi funkcijami višje ravni zajema celotno ozemlje države, s funkcijami srednjih in nižjih ravni pa svoje širše in ožje vplivno območje. Pripada jo ji tudi nekatere funkcije, ki jih druga mesta ne bodo mogla smiselno upravljati.
2. Pomembnejša regionalna razvojna središča	<u>Maribor,</u> <u>Celje,</u> <u>Koper - Izola - Piran,</u> <u>Novo mesto</u>	Z nekaterimi oskrbnimi funkcijami srednje ravni zajemajo vplivna območja drugih regionalnih središč. Lahko pa imajo tudi drug poseben pomen, posebne dejavnosti srednje ravni.
3. Druga pomembnejša regionalna razvojna središča	<u>Nova Gorica,</u> <u>Kranj (v povezavi z Ljubljano in Jesenicam - Radovljico - Bledom),</u> <u>Jesenice - Radovljica - Bled (v povezavi s Kranjem),</u> <u>Slovenj Gradec - Ravne - Dravograd,</u> <u>Murska Sobota,</u> <u>Ptuj (v povezavi z Mariborom),</u> <u>Krško - Brežice,</u> <u>Trbovlje - Zagorje - Hrastnik</u>	Z oskrbnimi funkcijami srednje ravni zajemajo le svoja vplivna območja. V urbanem omrežju opravljajo vrsto zahtevnejših oskrbnih funkcij.
4. Druga mesta in urbana naselja		Z oskrbnimi funkcijami nižje ravni zajemajo le svoja vplivna območja.
4.1. Središča občin in drugih območij	Npr.: Postojna, Kočevje, Črnomelj, Tolmin, Lendava, ipd.	Mesta in urbana naselja, ki so že občinska središča ali pa središča območij v katerih niso predvidena regionalna središča, so pa precej odmaknjena od razvojnih središč. S svojimi funkcijami dopolnjujejo razvojna središča. V dogovoru delitve dela lahko prevzamejo tudi posebne dejavnosti (npr. določene šole, zavode, zdravstvene institucije). Marsikatera imajo pomembno industrijsko funkcijo zaradi tega so lahko nadpovprečno opremljena.
4.2. Urbana središča zaradi industrijske ali turistične funkcije		Podlaga za njihov obstoj in razvoj je predvsem industrija ali kakšna posebna dejavnost (npr. turizem).

V letu 1974 so opredelili tudi t.i. "študijske regije", za katere lahko rečemo, da so bile osnova za kasnejši nastanek statističnih regij (preglednica 6 in slika 50).

Preglednica 6: Študijske regije leta 1974 (Izdelano po Zasnova urbanizacije. 1974: 78)

Regija	Obseg/Območje upravnih občin
Pomurska	Murska Sobota, Lendava, Ljutomer in Gornja Radgona
Mariborska	Maribor, Lenart, Ormož, Ptuj, Slovenska Bistrica
Koroška	Slovenj Gradec, Ravne, Dravograd, Radlje
Celjska	Celje, Žalec, Mozirje, Velenje, Slovenske Konjice, Šmarje, Šentjur, Laško
Zasavska	Zagorje, Trbovlje, Hrastnik
Posavska	Krško, Brežice, Sevnica
Dolenjska	Novo mesto, Črnomelj, Metlika, Trebnje
Širša Ljubljanska	Ljubljanske občine, Kamnik, Domžale, Litija, Grosuplje, Kočevje, Ribnica, Cerknica, Vrhnika, Logatec, Idrija, Kranj, Tržič, Škofja Loka
Zgornja gorenjska	Jesenice, Radovljica
Goriška	Nova Gorica, Ajdovščina, Tolmin
Obalna - kraška	Koper, Izola, Piran, Sežana, Postojna, Ilirska Bistrica

Slika 50: Študijsko planske regije leta 1974 (Zasnova urbanizacije, 1974, str. 79)

3.4 Obdobje od leta 1984 do osamosvojitve Slovenije leta 1991

Leta 1984 je bil v SR Sloveniji sprejet drug sveženj prostorskih zakonov. Zakon o urejanju prostora (v nadaljevanju ZUreP), ki je nasledil nekdanji Zakon o regionalnem prostorskem planiranju, in Zakon o urejanju naselij in drugih posegov v prostor (v nadaljevanju ZUN), ki je nasledil prejšnji Zakon o urbanističnem planiranju.

Zakon o urejanju prostora je kot zakonski akt nadgrajeval sistem družbenega planiranja predvsem s pravili za načrtovanje razvoja dejavnosti v prostoru in zavarovanje dobrin splošnega pomena. Temeljne odločitve v zvezi z urejanjem prostora so se sprejemale kot prostorske sestavine družbenih planov. Vsebinska vpetost v sistem družbenega planiranja je bil tudi razlog za normativno delitev materije prostorskega načrtovanja na tako imenovani planski zakon, v katerem je predvsem urejal zakon o urejanju prostora, in na tako imenovani drugi del, to je izvedbeni zakon, v katerem so bile nosilne določbe zakona o urejanju naselij.

Z ZUreP se uvedejo dolgoročni in srednjeročni plani države in občin, ki oblikujejo temeljne usmeritve in globalno zasnovo razvoja dejavnosti v prostoru in namenske rabe prostora. Ena izmed usmeritev zakona je tudi določba, da se mora poselitev usmerjati v omogočanje

skladnejšega razvoja Slovenije pri tem pa je potrebno vzpostaviti tako omrežje naselij, da so omogočeni čimbolj enakovredni pogoji za bivanje in delo. Da bi zajezili razpršeno gradnjo in sanirali območja, kjer le-ta nastaja, zakon usmerja novo gradnjo v vplivna območja že obstoječih naselij, predvsem tistih, ki imajo glede na naravne pogoje in prometno povezanost najboljše pogoje za nadaljnji razvoj. Poudarja se ohranjanje naselij in njihove vloge v urbanem omrežju.

Dolgoročni in srednje ročni plani občin so podrejeni dolgoročnim in srednjeročnim planom na državni ravni. Podrobnejši plani občin dajejo smernice in usmeritve za razvoj naselij in njihovo vključitev v urbano omrežje. Kjer območje naselja sega na območje dveh ali več občin, morajo, pri pripravi planov za to naselje, občine med seboj sodelovati. Dolgoročne in srednje ročne plane mora pred sprejetjem potrditi Izvršilni svet Skupščine SRS.

ZUN kot novost uvede presojo vplivov na okolje, tako pri urbanističnem načrtovanju naselij kot tudi drugih posegih v prostor. Predpisuje tako načrtovanje, ki omogoča skladen gospodarski in socialni razvoj, ki varuje pred naravnimi nesrečami in uvaja že trajnostni razvoj (npr. izkoriščanje obnovljivih virov energije). Širitev ali prenova dela naselja mora biti načrtovana soodvisno od preostalega dela. ZUN, kot že ime zakona pove, ureja predvsem naselja, njihovo načrtovanje in prenavo in pa gradnjo znotraj naselij.

»V skladu z zakonom o urejanju prostora je bil izdelan in sprejet dolgoročni plan Slovenije ("Slovenija 2000"), katerega prostorske sestavine so bile prvi celovit prostorski plan bodoče države.« (Pogačnik, 1999: 48)

V 10 letih (1961-1971) se je v nekaterih industrijskih mestih Slovenije število prebivalcev povečalo tudi za petino ali več (v Kranju za 21%, Ljubljani 22%, Mariboru 15%, Velenju 42%, Murski Soboti 30%, Škofji Loki 33%) (Ravbar et al, 1995 cit. po Ravbar,1989). Delež mestnega prebivalstva se je v vsakem desetletju dvigoval, tako je bil leta 1961 36,1%, leta 1971, zaradi vpliva industrializacije, že 44,6% in leta 1981 48,9%. Urbanizacija se je povečevala z migracijami prebivalstva iz agrarnih območij in z razvojem majhnih satelitskih mest v urbaniziranem zaledju Ljubljane, Maribora in Celja. Takšna mesta so bila zlasti: Domžale, Litija, Grosuplje, Žalec, Slovenske Konjice, Slovenska Bistrica, Velenje, itd. Povprečne letne stopnje rasti mestnega prebivalstva so v obdobju 1961-1971 znašale 2,15% in v obdobju 1971-1981 2,05%, medtem ko je skupno prebivalstvo naraščalo po letni stopnji 0,6% v prvem in 1,1% v drugem obdobju. (Ravbar et al, 1995 cit. po Ravbar,1989)

Slovenija v 80-ih začne prehajati iz sekundarne v terciarno – postindustrijsko fazo urbanizacije. Pojav suburbanizacije zajame skoraj tretjino površine Slovenije s skoraj 70% prebivalstva. Največje suburbanizirano območje je v okolici Ljubljane, kjer prebiva približno 140.000 ljudi (Pogačnik, 1999). Kljub sprejetju policentričnega razvoja pa se še vedno povečuje koncentracija prebivalcev okoli glavnega mesta, v tem obdobju namreč na ozemlju ljubljanske regije prebiva že skoraj $\frac{1}{4}$ prebivalcev Slovenije (Ravbar, 1995).

Na območjih z nadpovprečnim deležem mestnega prebivalstva prihaja do urbanizacije vasi. V občinah s prevlado malih mest, kjer je hkrati tudi podpovprečni delež urbanega prebivalstva (to so skoraj vse občine v severovzhodni Sloveniji, razen mariborske, občine ob Savinji, razen Celja, občine na Kozjanskem, ter Ribnica, Cerknica, Trebnje, Metlika, Sežana in Tolmin), pa še vedno veljajo procesi koncentracije prebivalstva v mestih, vendar so po letu 1981 manj intenzivni. V teh območjih, kjer mesta praviloma štejejo manj kot 5.000 prebivalcev, živi le 5,4% mestnega prebivalstva ali 2,7% vsega slovenskega prebivalstva (Ravbar, 1995).

Slovenija je leta 1985 sprejela Dolgoročni plan SRS za obdobje od leta 1986 do leta 2000 (v nadaljevanju DPSRS). DPSRS je napovedoval smotrnejšo porazdelitev zemljišč za poselitev in varovanje najboljših kmetijskih zemljišč. Uresničevanje skladnega regionalnega razvoja je tudi v tem planu še vedno ena od prioritet prostorskega razvoja Slovenije. Policentričen razvoj so sklenili uresničevati s preprečevanjem teženj k preveliki koncentraciji in teženj k preveč razpršenim proizvodnim, oskrbnim in družbenim dejavnostim. Plan je z izpostavljanjem vloge osebnih in družbenih potreb ter interesov delavcev in delovnih ljudi izrazito poudarjal samoupravno ureditev na vseh področjih. Posebna skrb je bila namenjena ohranjanju poselitve na hribovitih in obmejnih območjih.

Soodvisnost prometne infrastrukture in zasnove urbanega omrežja je bila tudi v DPSRS poudarjena in upoštevana tako, da naj bi prometna infrastruktura z ustreznim sistemom vozlišč sledila zasnovi urbanega omrežja. Z vključevanjem središč in njihovih vplivnih območij v mednarodne prometne tokove bo omogočena vključitev in aktivna vloga urbanega omrežja Slovenije v širše evropsko omrežje mest. Izboljšanje prometnih povezav med regijami in urbani središči bo pripomoglo k prostorski in gospodarski integraciji le-teh. Hkrati pa se z ohranjanjem in razvojem potencialov prostora za poselitev, infrastrukturo, proizvodne in oskrbne dejavnosti, rekreacijo in turizem ter z zagotavljanjem funkcionalne zaokroženosti naselij in drugih območij dejavnosti v prostoru, prav tako pa z izboljšanjem prometne dostopnosti do večjih naselij, vzpodbuja regionalni in urbani razvoj.

V skladu s policentričnim razvojem se je potrebno izogniti pretirani koncentraciji razvojnih zmogljivosti v samo določenih središčih in razvijanju večjega števila manjših središč z enostransko razvito gospodarsko strukturo (npr. samo industrija, turizem,...), središča morajo biti multifunkcionalna, da bi se lahko uspešno razvijala (slika 51). Kljub temu pa DPSRS poudarja razvoj, ki mora temeljiti na medobčinskem sodelovanju, manjših proizvodnih zmogljivosti oziroma storitvenih dejavnosti v enem ali več središčih v vseh občinah, pri čemer ne sme priti do podvajanj, pri tem pa je potrebno upoštevati poselitvene, reliefne in druge razmere.

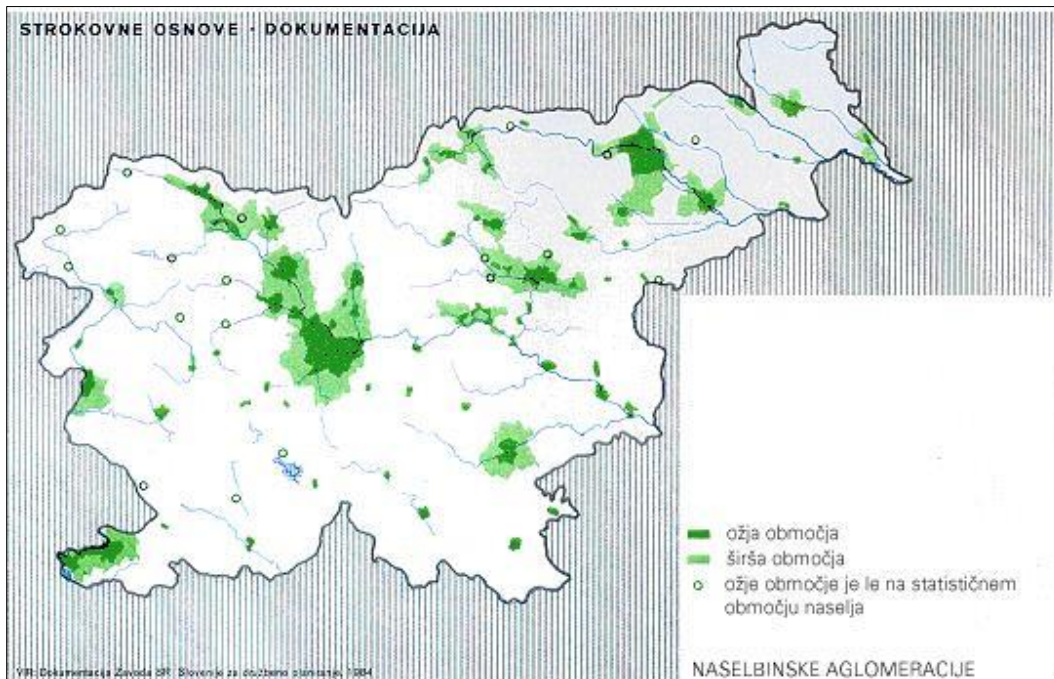
V DPSRS so ponovno opredelili nosilce policentričnega urbanega omrežja in ostala pomembna središča (slika 52). Ugotovitve so zbrane v preglednici 7.

Preglednica 7: Zasnova urbanega omrežja po DPSRS:

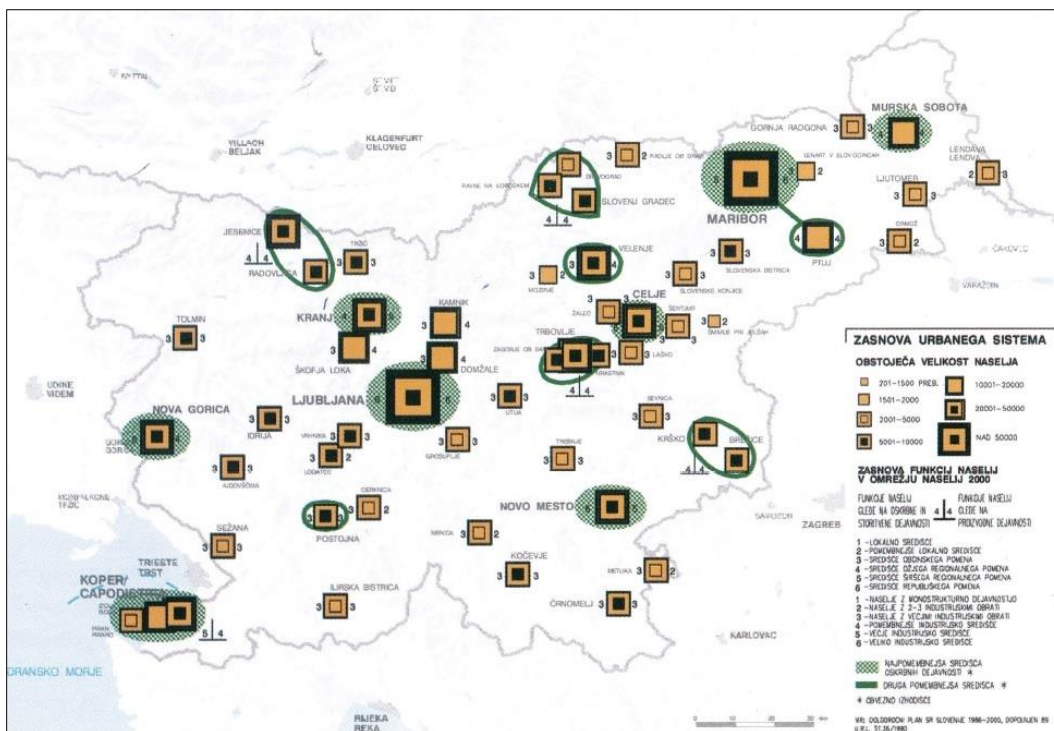
Stopnja pomembnosti	Mesto
6. Središče republiškega pomena	Ljubljana
5. Središče širšega regionalnega pomena	Celje, Maribor, Novo mesto, Nova Gorica somestje Koper-Izola-Piran,
4. Središče ožjega regionalnega pomena	Kranj, Murska Sobota, Ptuj, somestje Krško-Brežice, somestje Trbovlje-Zagorje-Hrastnik, somestje Slovenj Gradec-Ravne-Dravograd, somestje Jesenice-Bled-Radovljica
3. Središče občinskega pomena	Ajdovščina, Cerknica, Črnomelj, Domžale, Gornja Radgona, Grosuplje, Idrija, Ilirska Bistrica, Kamnik, Kočevje, Laško, Lenart, Litija, Logatec, Ljutomer, Metlika, Mozirje, Ormož, Postojna, Radlje ob Dravi, Ribnica, Slovenska Bistrica, Slovenske Konjice, Sevnica, Sežana, Škofja Loka, Šentjur pri Celju, Šmarje pri Jelšah, <u>Velenje</u> , Vrhnika, Tolmin, Trebnje, Tržič, Žalec
2. Pomembnejše lokalno središče	
1. Lokalno središče	Glej sliko 53

V preglednici 7 so najpomembnejša središča oskrbnih dejavnosti okrepljena, druga pomembna središča, ki predstavljajo obvezna izhodišča za pripravo srednjeročnih planov SRS, pa podčrtana

Regionalna središča so v DPSRS obravnavana kot osnova urbanega omrežja, to so tista mesta ali somestja, ki so v urbanem omrežju Slovenije že sedaj središča za širša območja, ali pa to postajajo, imajo namreč zasnovo in pogoje, ki jim omogočajo postati središče zaposlitvene, proizvodne ali storitvene dejavnosti. DPSRS jih opredeljuje kot »centralna naselja srednje ali višje stopnje oskrbe s pestrejšo in bolj kakovostno ponudbo storitev za znatnejše gravitacijsko zaledje bodisi glede površine ali števila prebivalstva oziroma za mesta z izrazitejšo koncentracijo industrije, industrijske in druge zaposlitve, kamor je usmerjena dnevna migracija s sosednjih občin, in za prometna pomembna središča v osrednjih demografskih zgostitvenih območjih posameznih regij.« (DPSRS, 1998).

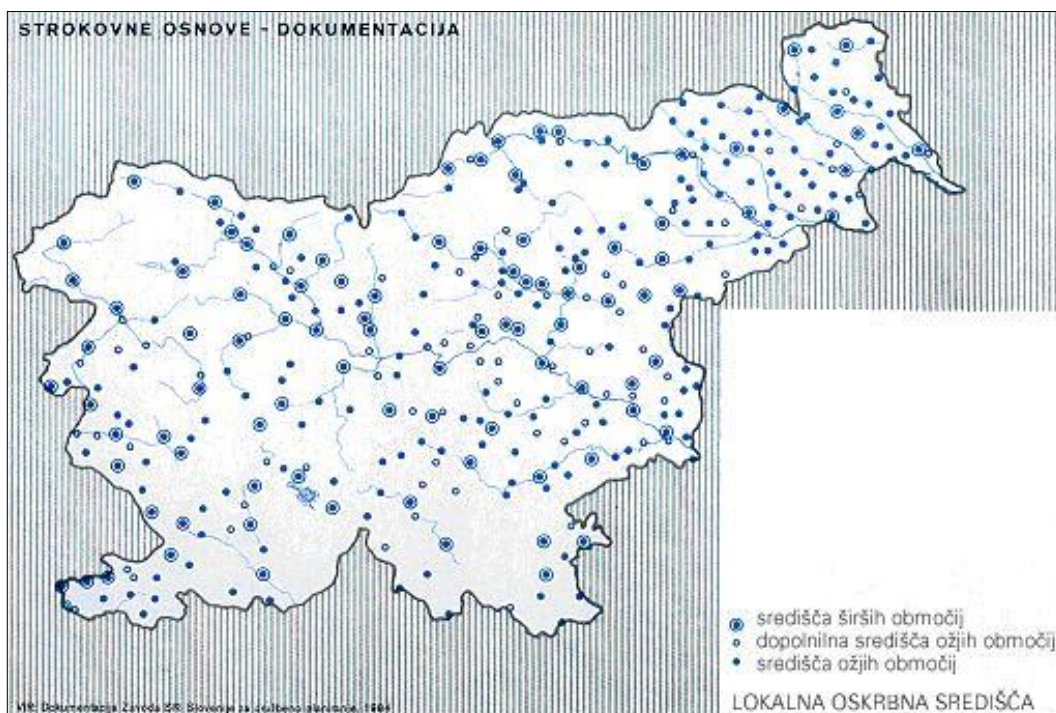

Slika 51: Širša in ožja območja poselitve (DPSRS 1985, kartografski del, 1997)

Slika 52: Zasnova urbanega omrežja (DPSRS, 1985, kartografski del, 1997)

V teh središčih je namen razvijati gospodarsko strukturo, tako da bo omogočala zaposlitev, tako prebivalcem središč, kot prebivalcem v njihovih širših vplivnih območjih. Z enakim pomenom, zadovoljevanjem potreb prebivalcev središč in prebivalcev širših vplivnih območij, je treba v teh središčih razvijati omrežja oskrbnih dejavnosti regionalnega pomena.

Slika 53: Lokalna oskrbna središča (DPSRS, 1985, kartografski del, 1997)

Hkrati pa je cilj pospeševanje razvoja urbanih središč posameznih širših območij, ki bodo nosilci policentričnega razvoja Slovenije. Takratna predvidevanja so bila, da se bodo regionalna središča, kjer je dotakratni razvoj zaostajal za potrebami širših vplivnih območij, pospešeno razvijala (npr. Murska Sobota in somestje Brežice-Krško), pa temu le ni bilo tako, saj ravno ti dve središči še dandanes zaostajata v razvoju, kljub vsem spodbujevalnim ukrepom. Z večanjem števila prebivalstva naj bi prišlo do širjenja srednje velikih mest, pričakovano je vsaj eno srednje veliko mesto ali pa somestje v vsaki regiji.

Pomembna vloga v urbanem omrežju je bila dana tudi občinskim središčem, ki bi bila zaposlitvena oziroma oskrbna središča na območju občin, v skladu s potrebami in razvojem njihovih zaledij. Naj omenimo, da je bilo na območju Slovenije leta 1980 60, leta 1989 pa 62 občin (Haček, 2005).

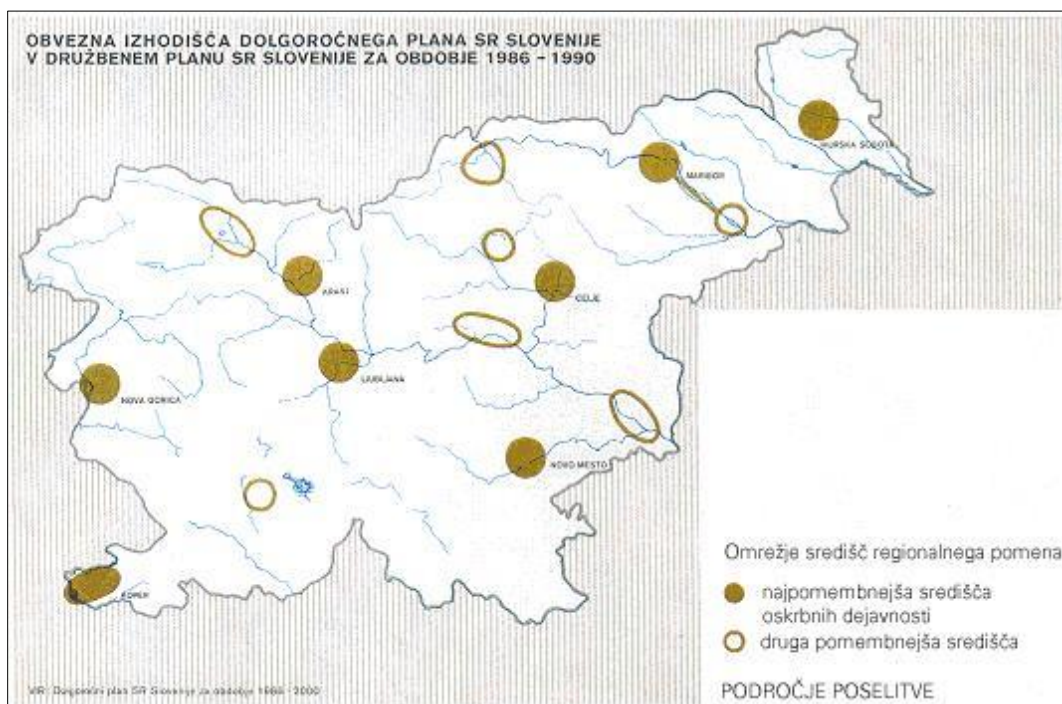
Kjer so bila prisotna zgoštevna območja zunaj občinskih središč ali pa v primeru, ko je občina pokrivala velik teritorij, se je načrtovalo opredelitev lokalnih središč, katera bi pripomogla k enakovrednejši osnovni oskrbi prebivalstva.

Še vedno se poudarja sanacija razpršene gradnje, z načrtovanjem nove poselitve znotraj območij razpršene gradnje, z zgoščevanjem in zaokroževanjem gradnje, pri čemer je potrebno upoštevati avtohtone vzorce poselitve in težiti k sanaciji degradiranih območij.

Občinam je bila dana naloga, da morajo za vsa svoja pomembnejša središča v dolgoročnih planih pripraviti urbanistične zasnove. »V glavnih zgoščenih območjih Slovenije, zlasti na Obali, Gorenjskem in širšem zaledju Ljubljane, v spodnji Savski dolini in širšem zaledju Maribora, bodo občine pri širjenju urbanih naselij upoštevale zemljiške in ekološke pogoje in opredeljene razvojne možnosti ne le posameznih središč v občini, ampak celotno omrežje v vsaki občini in tudi v širši regiji, oblikovanje zaokroženih urbanih okolij in njihove vključitve v širše urbane aglomeracije,...« (DPSRS, 1985).

Srednjeročni družbeni plan SRS (v nadaljevanju SrPSRS) je bil napisan za obdobje od 1986 - 1990. Sam družbeni plan v razvoju urbanega omrežja ni prinesel kaj dosti novosti. Cilji še vedno ostajajo isti: skladnejši regionalni razvoj in policentrični urbani razvoj; »Politiko policentričnega razvoja bomo dosledno uresničevali z razmejitvijo vloge republiškega, regionalnih in pomembnejših lokalnih središč.« (SrPRS, 1985).

Ljubljani je bila seveda pripisana vloga republiškega središča in s tem tudi vse funkcije, ki tej vlogi pritičejo. Kot večja regionalna središča in nosilci razvoja, morajo svoje funkcije razvijati tudi Maribor, Celje, Kranj, kot regionalna središča pa tudi še somestje Koper-Izola-Piran, Nova Gorica, Novo mesto in Murska Sobota. Zaradi oddaljenosti nekaterih območij pa se posebna pomembna vloga prepisuje še somestjem Ravne-Slovenj Gradec-Dravograd, Brežice-Krško, Jesenice-Bled-Radovljica in Trbovlje-Zagorje-Hrastnik ter mestom Velenje, Postojna in Ptuj (slika 54).

Slika 54: Omrežje središč regionalnega pomena, določena v SrPSRS (SrPSRS-kartografski del, 1997)

Opomba k slikam 51, 52, 53, 54: Kartografski del DPSRS in SrPSRS se kljub spremembam in dopolnitvam prostorskega plana ni spremenil od leta 1985, le leta 1997 je bil digitaliziran in od tu naš vir.

Dolgoročni in srednjeročni družbeni plan sta se kasneje po osamosvojitvi še dopolnjevala z Odlokom o spremembah in dopolnitvah prostorskih sestavin dolgoročnega in srednjeročnega družbenega plana RS, prvič leta 1995, nato 1999 in nazadnje leta 2003, vendar pa te dopolnitve niso prinesle sprememb v razvoj urbanega omrežja.

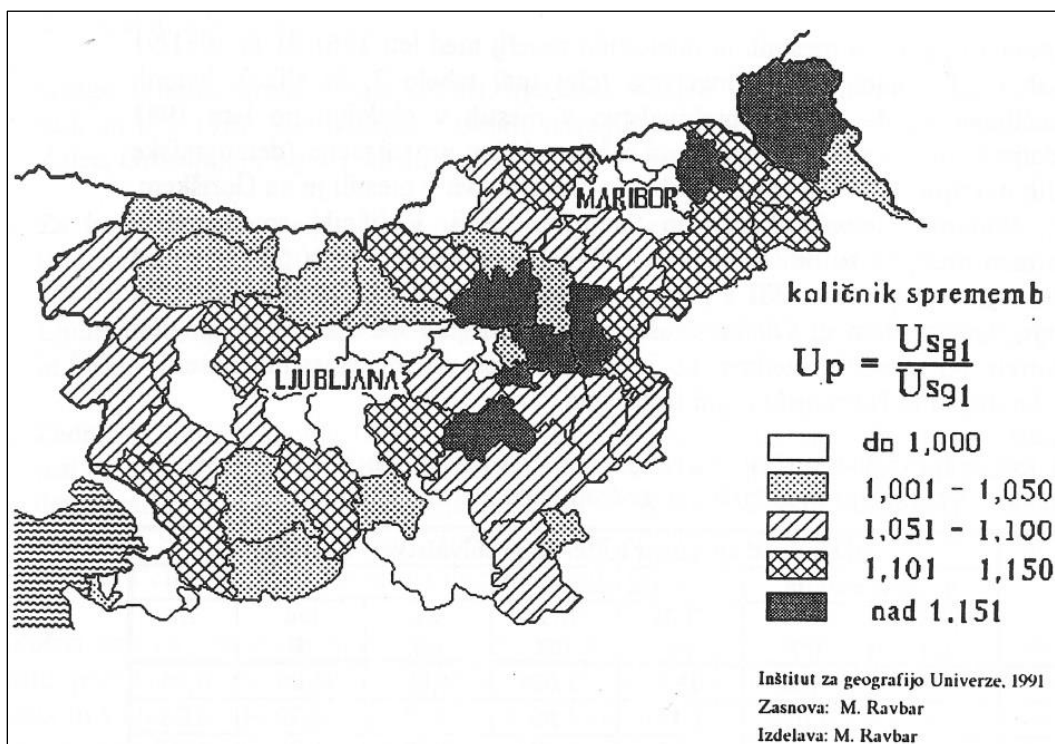
3.5 Obdobje od leta 1991 do sprejema Strategije prostorskega razvoja Slovenije leta 2004

Leta 1991 se je Slovenija osamosvojila pri tem pa je prišlo do sprememb političnega in gospodarskega sistema. Ukinil se je sistem družbenega planiranja in uvedlo se je tržno gospodarstvo. Koncept policentrizma je bil na začetku nove države zapostavljen spričo centralizacije državnih ustanov v novi prestolnici in utrditve gospodarstva, vendar so se sredi 90-ih znova okrepile težnje po decentralizaciji in s tem policentričnem razvoju (Dekleva et al., 2011).

Leta 1991 je bil povprečen delež mestnega prebivalstva v Sloveniji 51,5%. V obdobju od 1981 do 1991 je bil upad mestnega prebivalstva 0,8/% (Ravbar et al, 1995) (slika 55). »Na podlagi Vrišerjeve regionalizacije, iz leta 1990, ki upošteva gospodarsko in družbeno vlogo središč in njihovih vplivnih območij, in drugih študij, izhaja da je bilo v tem obdobju dejansko 78 mest.« (Lah, 1999: 14).

M. Ravbar in sodelavci so v svoji raziskavi Zasnova poselitve v Sloveniji, iz leta 1995, z določenimi kazalci vrednotili stopnje urbaniziranosti takratnih slovenskih občin (preglednica 8). Občine so razdelili na 5 stopenj, vrednotili pa so jih po naslednjih kazalcih:

- delež mestnega prebivalstva,
- odstotek aktivnega kmečkega prebivalstva glede na skupno aktivno prebivalstvo,
- odstotek stanovanjskih objektov v mestih in mestnih naseljih glede na skupno število stanovanjskih objektov v občini leta 1990
- delež prebivalcev živečih v mestih in mestnih naseljih glede na skupno število prebivalcev občine leta 1991
- delež delovnih mest v terciarnih in kvartarnih dejavnostih v mestih in mestnih naseljih glede na vsa delovna mesta v občini.

Slika 55: Spremembe v stopnji urbanizacije v Sloveniji med leti 1981-1991 (Ravbar et al., 1995, str. 33)

Opomba k sliki 55:

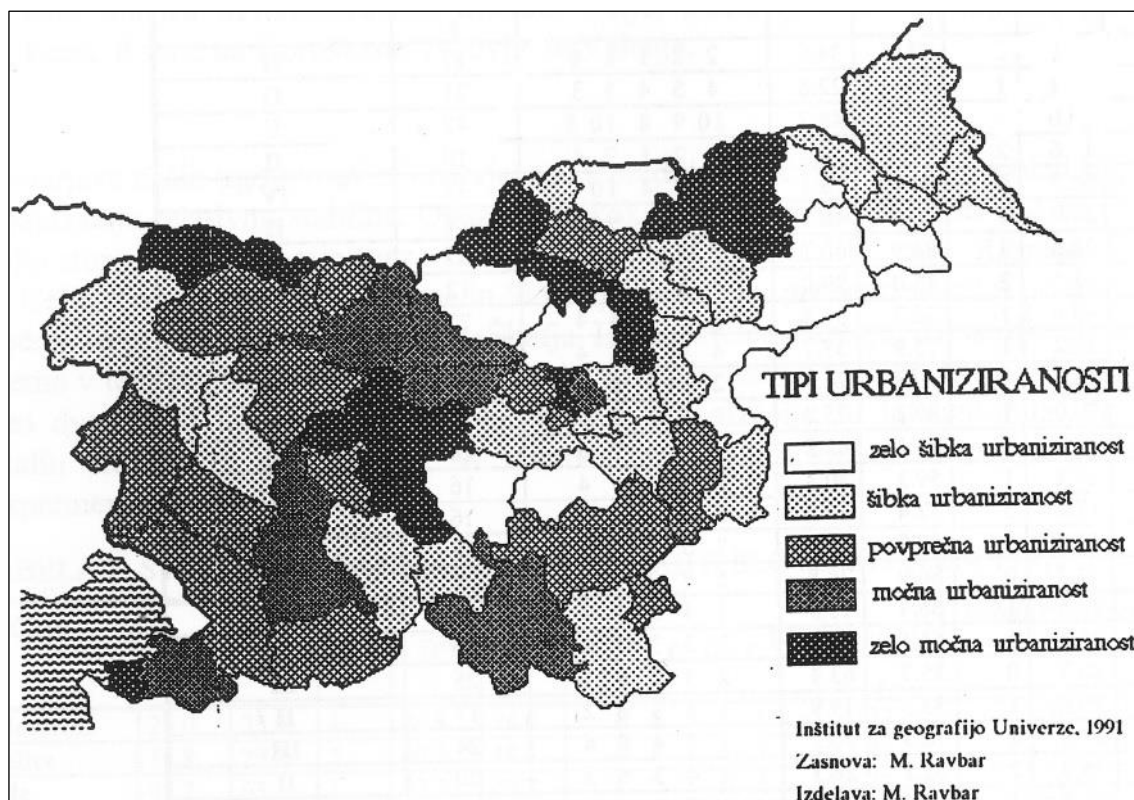
Količnik sprememb je izračunan po formuli $U_p = \frac{U_{s81}}{U_{s91}}$, pri čemer je;

U_s = urbanizacijska stopnja (razmerje med številom prebivalstva v mestih in ostalimi naselji, glede na leto 1981 in 1991);

U_p = urbanizacijski proces (sprememba dosežene urbanizacijske stopnje med dvema obdobjema).

Preglednica 8: Rezultati vrednotenja stopnje urbaniziranosti slovenskih občin (Izdelano po: Ravbar et al., 1995, str. 35)

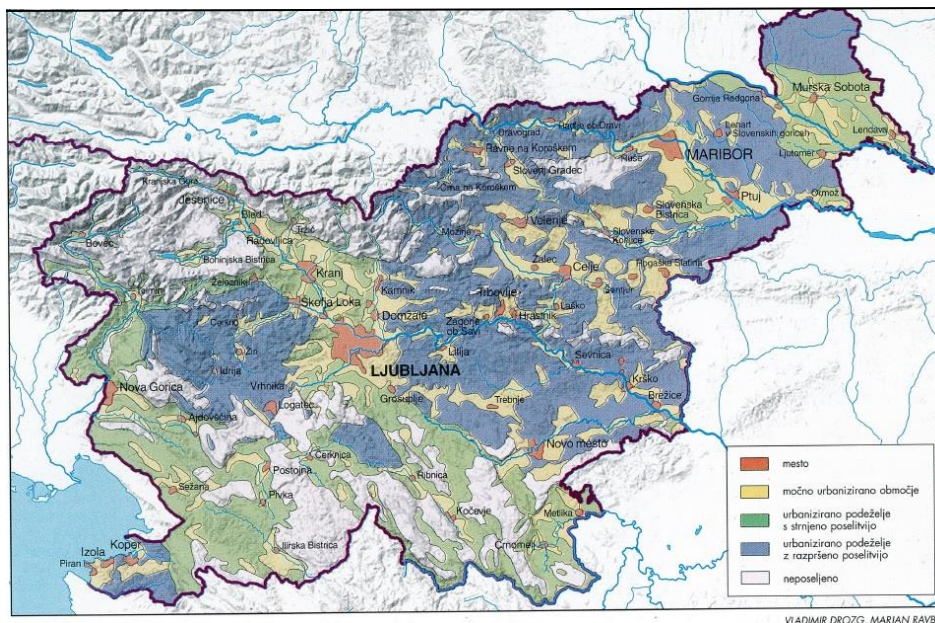
Stopnja urbanizacije	Občine
Zelo šibka urbaniziranost, manj kot 20% vsega prebivalstva občine	Grosuplje, Lenart v Slovenskih Goricah, Mozirje, Ormož, Ptuj, Radlje ob Dravi, Šmarje pri Jelšah, Trebnje, Žalec
Šibka urbaniziranost, manj kot $\frac{1}{3}$ vsega prebivalstva občine	Brežice, Cerknica, Črnomelj, Dravograd, Gornja Radgona, Idrija, Laško, Lendava, Litija, Ljutomer, Murska Sobota, Nova Gorica, Ribnica, Sevnica, Slovenska Bistrica, Slovenske Konjice, Šentjur pri Celju, Tolmin
Povprečna urbaniziranost, manj kot polovica vsega prebivalstva občine	Ajdovščina, Domžale, Ilirska Bistrica, Krško, Metlika, Novo mesto, Postojna, Radovljica, Sežana, Slovenj Gradec, Škofja Loka, Tržič, Vrhnika, Zagorje
Močna urbaniziranost, manj kot 70% vsega prebivalstva občine	Hrastnik, Kamnik, Koper, Kočevje, Kranj, Logatec
Zelo močna urbaniziranost, več kot 70% vsega prebivalstva občine	Celje, Izola, Jesenice, Ljubljana, Maribor, Piran, Ravne na Koroškem, Trbovlje, Velenje

Slika 56: Stopnja urbaniziranosti slovenskih občin l. 1991 (Ravbar et al., 1995, str. 34)

Močno urbanizirana področja se v tem obdobju še vedno kažejo na območju Ljubljanske kotline, na Dravsko-Ptujskem polju, Celjski kotlini, na obali ob somestju Koper-Izola-Piran, na območju Nove Gorice, Zgornjesavski dolini in v širši okolici Novega mesta (slika 56). Na petini ozemlja Slovenije tako prebiva tri četrtine prebivalstva. Poleg prebivalstvene koncentracije na relativno majhnem delu ozemlja, pa je na tem delu tudi $\frac{9}{10}$ vseh delovnih mest v državi, kar posledično pomeni tudi koncentracijo gospodarskih aktivnosti na tem delu in obsežne dnevne migracije prebivalstva.

Kljub vsem zasnovam policentričnega urbanega omrežja v preteklih letih se začnejo že kazati znaki spontanega razvoja urbanega omrežja in oblikovanja razvojnih osi, ki spodkopavajo zasnovana in v neki meri že dosežena razmerja med središči. Vloga Ljubljane postaja vse večja, mesto se krepi in oblikuje nekakšno metropolitansko regijo, ki sicer še vedno ni primerljiva milijonskim mestom v Evropi, pa vendar ustvarja konflikte z ostalimi regionalnimi središči, Mariborom, Celjem, Novim mestom, Koprom in Novo Gorico (slika 57).

Slika 57: Oblike urbanizacije v prvi polovici devetdesetih let (Geografski atlas, 1998, str.311)

Z izvedenimi študijami urbanega omrežja v Sloveniji različnih avtorjev, se izkažejo velika nesorazmerja v slovenskem urbanem omrežju. Imamo dve srednje veliki mesti, ki sta v spodnji meji primerljivosti s tujimi aglomeracijami, to sta Ljubljana in Maribor. Nato pa imamo z mednarodnega vidika majhna mesta, nad 50.000 prebivalcev imajo le mesta v obalni, kranjski in celjski mestni regiji in mala mesta, ki skupaj s svojimi vplivnimi območij, štejejo od 20.000 do 50.000 prebivalcev.

Še vedno, čeprav je bilo to poudarjeno že v Zasnovi urbanizacije leta 1974, manjka ustrezno veliko središče na Koroškem, Spodnjem Posavju in Notranjskem, središča nižje stopnje pa manjkajo npr. v Posotelju in osrednjem Dolenjskem območju. 20 let kasneje so regionalna središča, Koper, Murska Sobota, Nova Gorica in Novo mesto, še vedno premajhna in preslabo opremljena, zato se še naprej krepi vlogi Ljubljane in Maribora, prihaja pa do čedalje večjega vpliva čezmejnih velikih mest, Trsta, Gorice, Reke in Zagreba, spričo vse boljnih prometnih povezav in večje osebne mobilnosti prebivalstva Slovenije.

»Nosilno ogrodje ekonomske moči predstavlja štirinajst mest, ki s svojimi obmestji oblikujejo mestne regije« (Ravbar et al., 1995), to so Ljubljana, Maribor, Kranj, Celje, Nova Gorica, Velenje, Postojna, Novo mesto, Koper-Izola-Piran in pa Domžale, Kamnik ter Škofja Loka. Nosilci gospodarskih, oskrbnih, storitvenih in kulturnih dejavnosti in s tem centri, ki podpirajo policentrični razvoj pa so središča v osrednjeslovenskem, mariborskem in celjskem gospodarskem bazenu, se pravi Ljubljana, Maribor in Celje tem pa sledijo še središča: Novo

mesto, Nova Gorica, ter somestja Trbovlje-Zagorje-Hrastnik, Jesenice-Bled-Radovljica-Kranj, Koper-Izola-Piran, Ravne-Slovenj Gradec-Dravograd in Brežice-Krško.

V vsem razvoju pa se začne kazati izredna pomanjkljivost slovenskih mest, njihova samozadostnost. Mesta so se v fazi urbanizacije in industrializacije razvijala in rastla iz populacijskega potenciala agrarnega zaledja, kasneje pa tudi iz priselitev, predvsem migrantov iz bivših jugoslovanskih držav. Manjkale pa so načrtno zasnovane vloge mest v širšem prostoru. Sedaj se ta manko kaže v ekonomski šibkosti, kulturni neosveščenosti in vrstnemu redu vrednot prebivalcev večine urbanih središč, še posebej pa pride do izraza v regionalnih središčih. Lahko rečemo, da se je v tem obdobju začela razvojna kriza slovenskih mest, ki se kaže v visoki stopnji degradacije okolja, suburbani prenaseljenosti, ki je odraz individualistične kulture bivanja, in hkrati množičnemu izseljevanju prebivalcev podeželja.

Še vedno ostaja hierarhija centralnih naselij ena izmed glavnih teorij razvoja policentričnega urbanega omrežja in njegove zasnove. Na podlagi Kokoletove (1971) in Vrišerjevih (1968 in 1988) razvrstitev centralnih naselij ter strokovne podlage v DPSRS iz leta 1988, ki opredeljuje zasnovo omrežja središč, je bila leta 1994 zasnovana sedem stopenjska lestvica hierarhije naselij, v kateri pa avtorji ne opredeljujejo kriterijev, na podlagi katerih so središča razvrščali v posamezne stopnje (glej preglednico 9). Zato Ravbar s sodelavci leta 1995 predlaga štiri stopenjsko lestvico razvrstitve naselij (glej preglednico 10), v kateri bi naselja razvrstili po naslednjih kriterijih:

- vsota prodajne mreže kot merilo "nakupovalne" centralnosti,
- število delovnih mest v neagrarnih dejavnostih kot merilo zaposlitvenega središča in
- opremljenost s "tipičnimi" centralnimi dejavnostmi kot merilo za stopnjo "uslužnostnega" središča (Ravbar et al., 1995: 117)

Preglednica 9: Sedem stopenjske hierarhije razvrstitve središč (Prirejeno po Ravbar et al., 1995, str. 116-117):

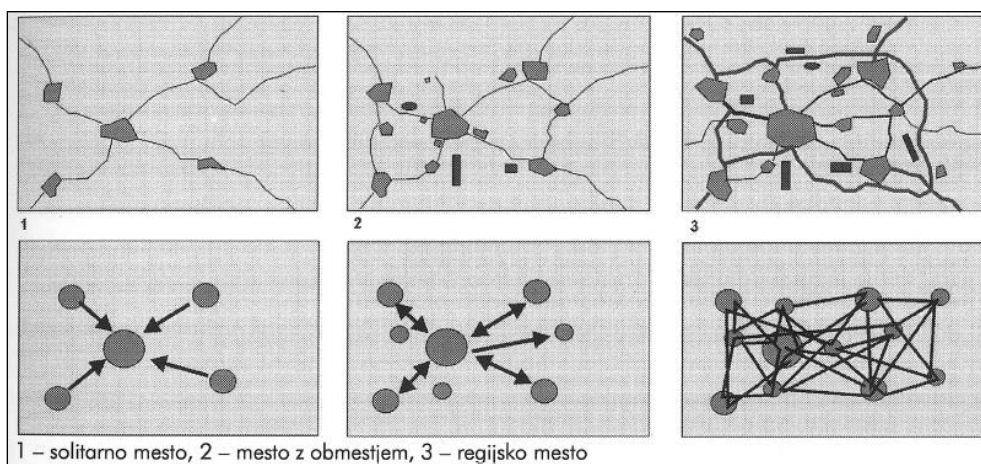
Stopnja	Število središč, ki naj bi ustrezalo stopnji
1 Središča ožjega lokalnega pomena	132
2 Središča lokalnega pomena	60
3 Središča širšega lokalnega pomena	21
4 Središča najširšega lokalnega pomena	17
5 Središča regionalnega pomena	8
6 Središča širšega regionalnega pomena	9
7 Središča najširšega regionalnega pomena	3

Preglednica 10: Štiri stopenjska hierarhija razvrstitve naselij (Ravbar et al., 1995, str 117)

Stopnja	Vsebovana naselja
1. Najnižja raven funkcij	Lokalna, krajevna središča
2. Nižja raven funkcij	Občinska središča
3. Srednja raven funkcij	a) Središča medobčinskega povezovanja b) Regijska središča
4. Višja raven funkcij	a) Državno središče b) Pokrajinsko ali makroregionalno središče

Poleg števila prebivalcev in specializiranih oskrbnih dejavnosti, je za oblikovanje mreže centralnih dejavnosti v današnjem času pomembna tudi sodobna infrastruktura, še posebej to velja za prometno omrežje, ki je predpogoj za oblikovanje omrežja centralnih krajev.

Prostorski razvoj se je v 90-ih iz mest preusmeril bolj v obmestja, nastajati začnejo t.i. regijska mesta, ki obsegajo poleg mesta še njegova obmestna naselja in pa v nekaterih primerih tudi bližnja manjša mesta (slika 58). Medtem, ko se je prej poudarjala funkcijska povezanost obmestnih naselij z mestom, pride pri takem mestu tudi do funkcijske povezanosti obmestnih naselij med seboj, pri čemer je ta povezanost večsmerna in večfunkcionalna. V Sloveniji se v današnjem času v tak aglomerativni tip urbane tvorbe razvijajo velika mesta (Ljubljana s Kranjem, Škofjo Loko, Vrhniko, Kamnikom, Litijo in Grosupljem, Maribor s Ptujem in Slovensko Bistrico, Celje z Velenjem, Laškim, Žalcem in Šentjurjem, deloma še Novo mesto, Nova Gorica in Murska Sobota, v že prej oblikovano somestje Koper-Izola-Piran pa sedaj lahko priključimo še Portorož), ki imajo največje gravitacijsko zaledje in kjer je skoncentriranih največ raznovrstnih gospodarskih dejavnosti (Drozg, 2008).

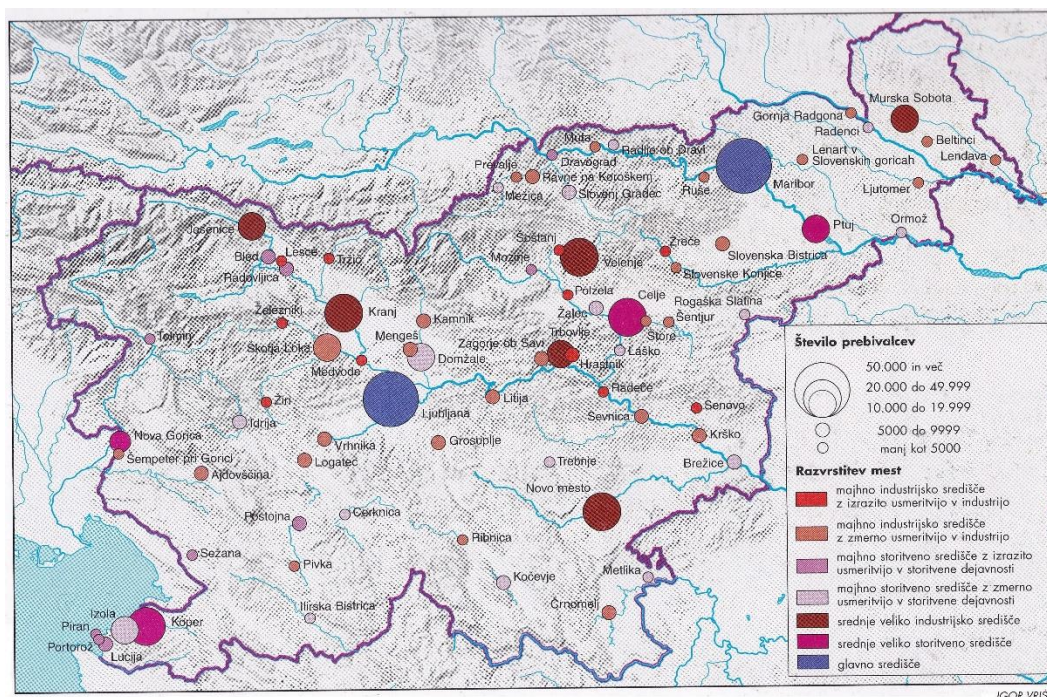

Slika 58: Nastanek regijskega mesta in funkcijske povezave med središčem in obmestnimi naselji (Drozg, 2008, str. 43)

Na tem mestu bi lahko najpomembnejša razvojna središča Slovenije strnili nekako takole (slika 59):

1. Razvojno središče višje ravni, predstavlja Ljubljana, kot državno središče, skupaj s Kranjem, kot regijskim središčem širšega območja ter z vodilnimi manjšimi središči, Škofjo Loko, Kamnikom, Domžalami, Vrhniko in Grosupljem pa oblikuje metropolitansko regijo.
2. Maribor predstavlja, skupaj z dopolnilnim središčem na Ptuju, ter Slovensko Bistrico in Lenartom, obsežno središče agrarnega zaledja.

3. Celje predstavlja tretje razvojno središče, skupaj z dopolnilnima središčema Velenjem in Žalcem, ter vse bolj tudi Šentjurjem pri Celju.
Tudi Koper se, skupaj z Izolo in Piranom, pa čedalje bolj tudi z vmesnima naseljema Lucijo in Portorožem, razvija v tretje razvojno središče.
4. Regionalna središča širšega pomena predstavljata Nova Gorica, ki bo pod svoj vpliv vezala tudi mesta in naselja v Posočju, Vipavski in Idrijski dolini, in Novo mesto, katerega gravitacijsko območje se bo širilo na Brežice, Krško in Črnomelj.
5. Regionalna središča ruralnih območij predstavljajo: Murska Sobota in Ptuj
6. Regionalna središča industrijskih območij pa predstavljajo: Velenje, Ravne na Koroškem, Jesenice, Trbovlje-Zagorje-Hrastnik.
7. Ostala središča so bodisi na manj razvitih, ogroženih območjih ali na obmejnih območjih in so pomembna iz tega vidika. Ta so: Tolmin, Kočevje, Sežana, Črnomelj, Ormož in Mozirje.

Slika 59: Družbeno gospodarska in funkcijska klasifikacija mest (Vrišer v Geografski atlas, 1998, str. 307)

Tehnološke, socialne in gospodarske spremembe prinašajo spremembe tudi v urbano omrežje. Urbane površine se širijo, prebivalstvo se iz mest seli v predmestja in obmestja v še večjem obsegu kot v preteklosti, zaradi povečevanja koncentracije prebivalcev v obmestjih se tja selijo tudi nekatere storitve. V mestih in predvsem mestnih jedrih pa prihaja do naraščajoče socialne segregacije. Kot vir prostorskega in regionalnega razvoja vse večji pomen pridobivajo mestne regije, vključno z urbaniziranim podeželjem.

Policentrična zasnova v 70-ih se je izkazala za uspešno v smislu, da je zadrževala poselitev na podeželju in hkrati ni vzpodbujala prevelike koncentracije le-te v mestih, manj uspešna pa je bila pri zadrževanju naselitve v hribovitih, obmejnih in ostalih manj razvitih področjih.

Mesta so leta 1997 predstavljala 1,2 % slovenskih naselij (v njih pa prebiva dobra polovica prebivalcev celotne Slovenije). Mesta v prvem koncentričnem krogu nato obkrožajo naselja v najožji suburbanizirani okolici, teh je 281 ali 5%, nato pa še močno urbanizirana naselja, ki jih je 658 ali 11%. Sledijo izrazito urbanizirana, urbanizirana podeželska in pol urbanizirana - prehodna območja naselij, ki štejejo nadaljnjih 964 oz. 16% naselij, medtem ko se preostalih 3942 naselij uvrsti med podeželska naselja. (Ravbar et al., 2000)

Najmočneje so urbanizirana območja največjih mest in sicer na ljubljanskem metropolitanskem območju, vključujoč mesta ob gornje savski dolini, območju Maribora z mesti na Dravsko-ptujskem polju, območju somestij obalnih mest, skupini mest v Savinjski dolini in Velenjski kotlini ter Novi Gorici, Novem mestu in Murski Soboti.

V 90-ih in tudi v zadnjih desetih letih je opaziti intenzivne spremembe med mesti in okolico. Te spremembe se kažejo v razpršitvi urbanega načina življenja, ki z različno močjo žarči iz mest.

Zgodovinsko vzajemno sodelovanje mest in podeželja je spremenila industrializacija, ki je imela za posledico deagrarizacijo in urbanizacijo. Industrializacija je v mesta privabila številne delavce iz ruralnih območij, to so bili lahko ljudje, ki so se v mesto preselili ali pa so vsakodnevno migrirali v mesto. Nato je napredek v prometni infrastrukturi, sprva železnica in kasneje avtomobilizem z osebnimi prevozi iz mest postopoma širil svoj vpliv na okolico. Vse naštetje je povzročalo koncentrično širjenje mest ali pa širjenje mest koridorsko ob prometnicah.

Pogosto so se v ozemlja mest vključila tudi bližnja naselja. Sodobno mesto tako skupaj z bližnjimi obmestnimi naselji tvori integrirano regionalno celoto. Takšna območja so se oblikovala v osrednji Sloveniji med Zgornje savsko dolino, Ljubljansko kotlino in Kamniško-bistriško ravnino, na Dravsko-ptujskem polju, v Celjski kotlini, ob Obali, v Spodnji Vipavski dolini, Novomeški kotlini, Murskem polju, Zasavju in Krško-Brežiškem polju. Ta območja skupaj predstavljajo šestino ozemlja Slovenije.

Iz poteka urbanizacije po svetu in pri nas izhaja, da obmestja postajajo t.i. »buffer cone« med mestom in podeželjem, v mnogih primerih so ta naselja v tem obdobju bolj kot ne spalna

naselja. Nastajajo vedno večje zahteve po novih stanovanjskih površinah v teh obmestjih. Zaradi nedorečene zemljiške politike in neizdelane zasnove nadaljnega razvoja poselitvenega in urbanega sistema pa je bilo tem zahtevam v večji meri ugodeno in obmestja so se širila v še večjem obsegu, saj je individualna hiša z vrtom in kakovostnejšim okoljem postajala vrednota in želja večine slovenskih družin.

Pri vsem tem pa se povečujejo tudi potrebe ne samo po stanovanjskih površinah ampak tudi po prometnih in drugih infrastrukturnih površinah. Velika koncentracija dnevnih migracij in s tem potrebe po novih prometnih investicijah so kot vidimo danes v veliki meri odščipnila javna sredstva namenjena razvoju javnega prometa, katerega razvoj prihaja v ospredje šele v današnjem času.

»Za prostorski razvoj mest sta torej značilna dva nasprotujoča si procesa: rast mest »navzven« s spreminjanjem pretežno kmetijskih zemljišč v mestne rabe in rast mest navznoter s spreminjanjem dohodkovno ekstenzivnejših rab v dohodkovno intenzivnejše rabe.« (Ravbar et al., 2000: 73).

V tržnih gospodarstvih se v mestnih središčih, zaradi visokih stroškov nepremičnin, ne morejo obdržati dejavnosti, ki ne ustvarijo dovolj dohodka za pokrivanje vseh stroškov. Te dejavnosti se zato selijo na opuščena zemljišča v bližini mestnih središč, kar se odraža v nastajanju novih trgovsko – poslovnih središč. Neprofitne dejavnosti, ki kljub visokim stroškom nepremičnin ostajajo v središčih mest, mora, če jih želi zadržati v centrih, kar omogoča boljšo dostopnost za uporabnike, subvencionirati država.

Leta 1999 je Cigale izvedel zadnjo raziskavo centralnih krajev in jih razdelil v tri stopenjsko hierarhično lestvico, ki jo povzemamo v preglednici 11.

Preglednica 11: Centralna naselja v Sloveniji in njihova vplivna območja v letu 1999 (Izdelano po Cigale D., 2002 in Ravbar et al., 2000)

Stopnja centralnosti	Mesta
Makroregionalno središče	Ljubljana, Maribor
Mezoregionalna središča	a) Močnejša: Koper, Nova Gorica, Kranj, Novo mesto, Celje, Murska Sobota b) Šibkejša: Jesenice, Slovenj Gradec-Ravne na Koroškem, Krško-Brežice, Ptuj, Trbovlje, Velenje, Postojna
Mikroregionalna območja	Ajdovščina, Beltinci, Bled, Bohinjska Bistrica, Bovec, Brežice, Celje, Cerknica, Cerkno, Črnomelj, Domžale, Dravograd, Gornja Radgona, Grosuplje, Hrastnik, Idrija, Ilirska Bistrica, Ivančna Gorica, Izola, Jesenice, Kamnik, Kobarid, Kočevje, Koper, Kranj, Kranjska Gora, Krško, Laško, Lenart, Lendava, Litija, Ljubljana, Ljutomer, Logatec, Maribor, Metlika, Mislinja, Mozirje, Murska Sobota, Nova Gorica, Novo mesto, Ormož, Piran/Portorož-Lucija, Postojna, Ptuj, Radeče, Radenci, Radlje ob Dravi, Radovljica, Ravne na Koroškem, Ribnica, Rogaška Slatina, Ruše, Semič, Sevnica, Sežana, Slovenj Gradec,

Stopnja centralnosti	Mesta
	Slovenska Bistrica, Slovenske Konjice, Stari trg pri Ložu, Šentjernej, Šentjur pri Celju, Škofja Loka, Šmarje pri Jelšah, Šoštanj, Tolmin, Trbovlje, Trebnje, Tržič, Velenje, Vipava, Vrhnika, Zagorje, Zreče, Žalec, Železniki, Žiri, Žužemberk

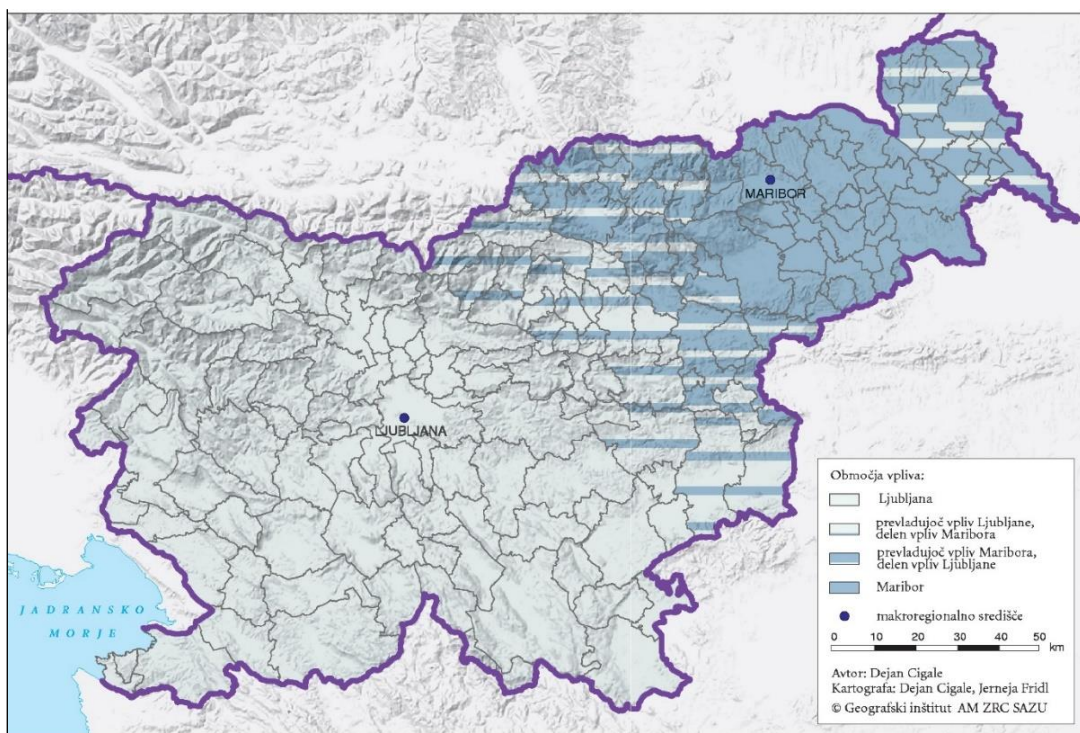
Še vedno opažamo razmeroma šibko vlogo in s tem manjše vplivno območje nekaterih mezoregionalnih središč (Postojne, Velenja, Trbovelj), prepletanje vpliva različnih središč, ki se s svojo opremljenostjo oziroma storitvami dopolnjujejo (Krško-Brežice, Ravne na Koroškem-Slovenj Gradec) ter velik pomen središč, kot so Koper, Nova Gorica, Kranj, Novo mesto, Celje in Murska Sobota. Kljub novim upravnim mejam oziroma občinam (občine so se spremenile leta 1994 in nato spet 1998, ter še kasneje⁹) je še zmeraj opazen vpliv tradicionalnih zgodovinskih povezav, npr. prostorska bližina ali časovna dostopnost. Največje spremembe je doživelo omrežje centralnih naselij na najnižjih hierarhičnih ravneh, mikroregionalni in lokalni ravni. (Ravbar et al., 2000)

Za razumevanje razvoja urbanega omrežja je potrebno nekatere primere vplivnih območij središč podrobneje razložiti. Posamezna občina je lahko sorazmerno dobro razvita zato ne zapade pod vplivna območja večjih središč, vendar so nekatere pglavitne funkcije še vedno dostopne občanom samo v velikih središčih (občina Škofja Loka in njena povezava z Ljubljano, Kranjem in Jesenicami). V drugih primerih pa prihaja do prepletanja vpliva več kot dveh središč, primer občine Divača in vpliv Kopra, Sežane in Postojne nanjo. Prihaja pa tudi do prepletanja vplivov na drugih območjih, predvsem gre tu za razpetost med dvema centroma, npr. v primeru občine Mozirje, kjer je občinsko središče obdržalo primat, a tudi večina središč novih občin (Ljubno ob Savinji, Gornji Grad, Nazarje in deloma Luče) je dovolj močnih, da lahko le v manjši meri govorimo o podrejenih centrih. (Ravbar et al, 2000)

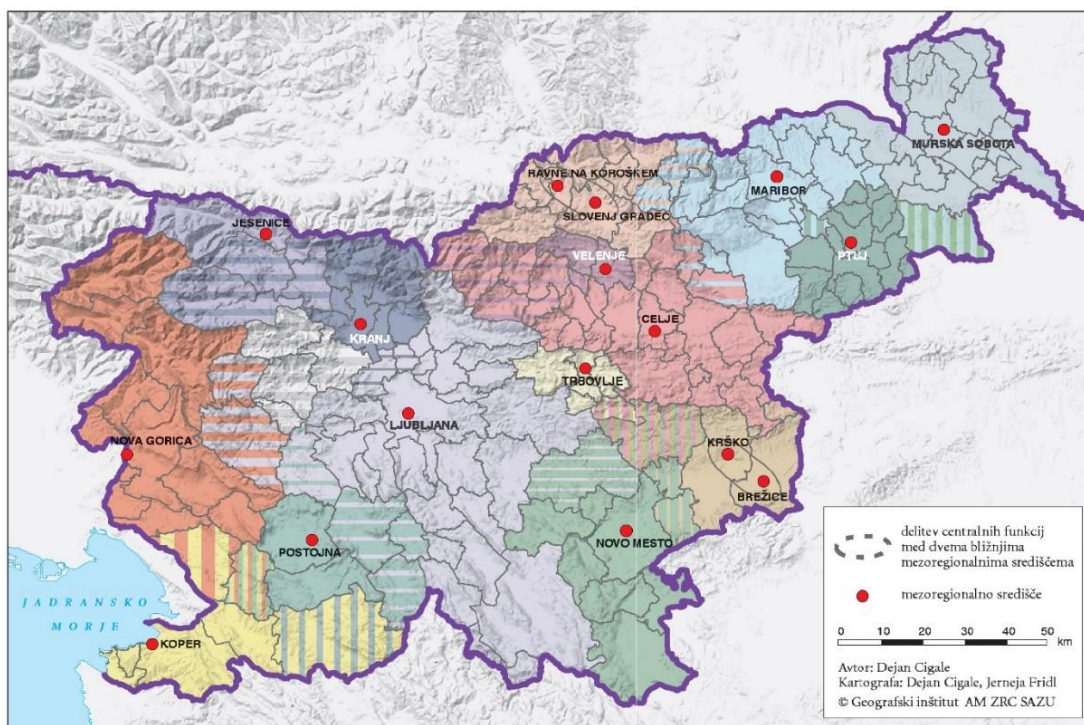
Imamo tudi primere mezoregionalnih centrov, ki imajo vpliv le v sosednjih populacijsko šibkih območjih, npr. Trbovlje in Velenje, ali pa je znotraj njihovega gravitacijskega zaledja opazen vpliv bolj oddaljenih, močnejših središč, primer Postojne. Kljub temu, da je Postojna funkcijsko šibko opremljena vendarle pokriva obsežno ozemlje, ki v bližini nima drugega pomembnega središča, jo lahko upravičeno uvrščamo v skupino mezoregionalnih centrov. Nekatera izmed naselij kljub dobri opremljenosti ne funkcionirajo kot samostojni mikroregionalni centri predvsem zaradi bližine precej večjega in bolje opremljenega naselja, zato takšna manjša naselja delujejo predvsem kot del mestnega območja (npr. Medvode v odnosu do Ljubljane, Šempeter in še precej bolj Solkan v odnosu do Nove Gorice ...). (Ravbar et al., 2000)

⁹ Glej poglavji 4.2.1.2 Statistične regije Slovenije in 4.2.1.4 Delitev slovenskega ozemlja na občine.

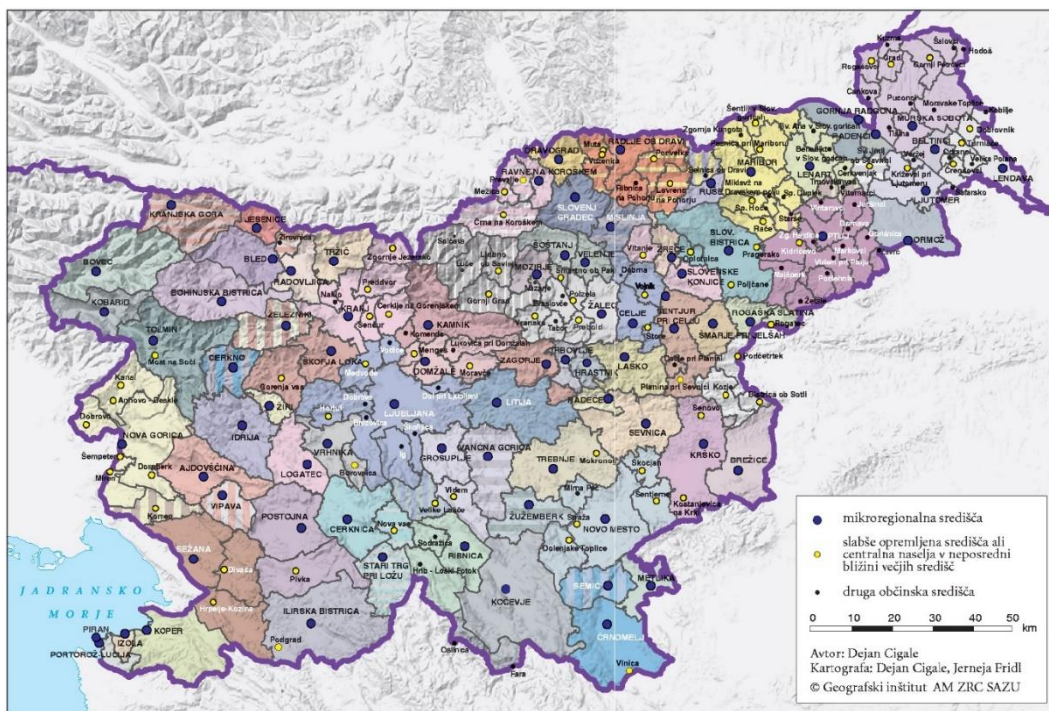
Za boljše razumevanje delovanja vplivnih območij posameznih središč pa prilagamo še karte Dejana Cigaleta (slike 60, 61, 62).

Slika 60: Makroregionalni središči in njihovi vplivni območja leta 1999 (Cigale, 2002, str. 48)

Slika 61: Mezo-regionalna središča in njihova vplivna območja leta 1999 (Cigale, 2002, str. 50)

Slika 62: Mikroregionalna središča in njihova vplivna območja leta 1999 (Cigale, 2002, str. 52)

Leta 1997 je Pogačnik s sodelavci opravil študijsko analizo različnih scenarijev možnega prostorskega razvoja Slovenije, prostorski načrti, ki so bili v veljavi so bili namreč izdelani še pred osamosvojitvijo in potrebno jih je bilo modernizirati in pripraviti novejšo v skladu z evropskimi smernicami.

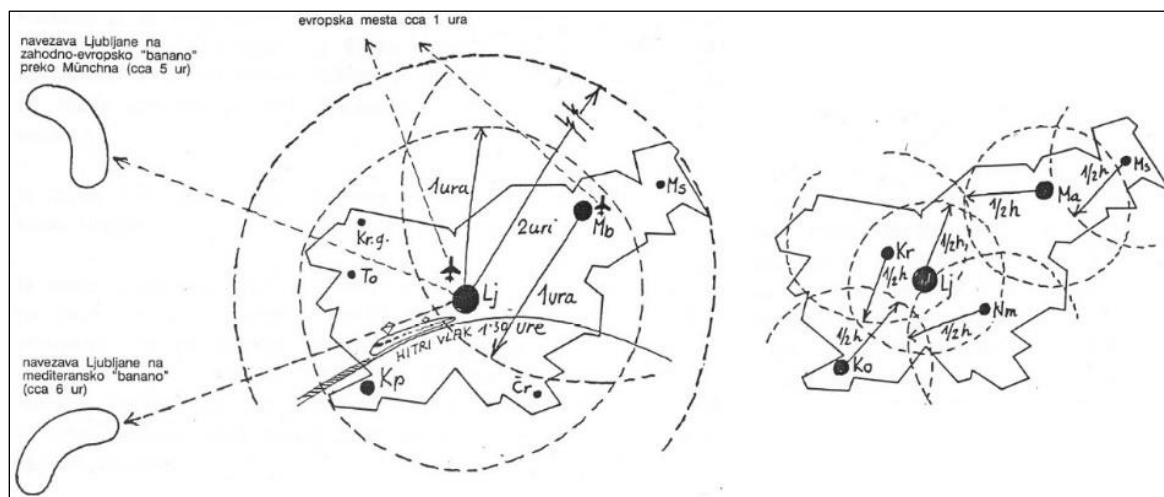
Pri tem naj omenimo nekaj izsledkov študije, ki so za razvoj urbanega omrežja izrednega pomena in so se v večji meri do današnjega časa tudi uresničile¹⁰:

- hitrejša rast velikih mest (Ljubljane, Maribora, Celja, Kranja, Kopa, Nove Gorice, Novega mesta, ...) in zlasti "tromestja" Koper-Ljubljana-Maribor,
- počasnejša rast, stagnacija ali celo nazadovanje v depresivnih regijah, starih rudarskih in industrijskih mestih (Zagorje, Trbovlje, Hrastnik, Ravne, Jesenice, Štore, Idrija, Kočevje, ...),
- eksplozivna rast v gospodarsko najbolj vitalnih urbanih regijah in pojav somestij: Ljubljana-Domžale-Trzin-Mengeš-Kamnik-Medvode, Koper-Izola-Piran-Sečovelje, Radovljica-Lesce-Bled z okolico, Nova Gorica-Šempeter-Vrtojba-Volčja draga, Maribor-Pesnica-Rše-Hoče,
- policentrični sistem se še nadalje drobi: poleg 12-13 regionalnih središč se je močneje razvilo še okoli 47-48 središč nekdanjih občin in še dodatno okoli 50 večjih urbanih naselij

¹⁰ Pogačnik et al., 1997

- zaradi ustanovitve novih občin (leta 1994 smo dobili 147 občin) se bo poleg dosedanjih 60 razvilo vsaj še 60 novih urbanih naselij, ki so sedeži novih občin. Tista središča, ki nimajo ustreznega gospodarskega in demografskega zaledja, pa bodo še naprej stagnirala,
- pričakuje se krepitev regionalnih središč: Maribora, Kopra, Nove Gorice, Kranja, Celja, Murske Sobote, Novega mesta, Radovljice, Slovenj Gradca, Trbovelj, Postojne, Kočevja in Krškega, v kolikor se bodo ta središča formirala z določenimi pristojnostmi in funkcijami,
- krepila se bodo mesta s statusom mestnih občin,
- pričakovati je delno transformacijo policentrične urbanizacije v koridorsko, zlasti iz Ljubljane navzven (proti Gorenjski, Kamniku, Trojanam, Vrhniki, Grosuplju) in okoli Maribora (proti Rušam, Šentilju, v smeri Slovenske Bistrice, Ptuja in Lenarta), v manjši meri pa tudi drugod (Brežice-Bregana, Koper-Sečovlje, Nova Gorica-Ajdovščina). Ob pospešenem razvoju Ljubljane in nekaj izrazitih središč se lahko pojavi provincializacije manjših krajev v razvojno zaostalih delih (beg možganov, selitev kapitala, propadanje podjetij), možni primeri so npr.: Kočevje, Ilirska Bistrica, Idrija, Jesenice,
- propadanje velike industrije in drobljenje le te na številna mala podjetja, prodajalne, skladišča, pojav velikih izpraznjenih prostorov
- še nadaljna suburbanizacija podeželje, s tem pa izgubljanje oblikovne identitete vasi,
- v mestih bo prišlo do socialne, etnične in ekonomske segregacije,
- pojavljati se bodo začela nakupovalna središča,
- avtocesta bodo povzročile eksplozivno urbanizacijo mest oziroma krajev, kjer so ustrezna križišča oziroma priključki, medtem ko bodo na drugi strani regije, ki jih moderna prometna infrastruktura ne bo zajela, še naprej nazadovale.

Za razvoj urbanega omrežja je kot smo že večkrat poudarili pomembno tudi prometno omrežje oziroma gresta razvoja obeh z roko v roki. Slovensko ozemlje v večini leži znotraj 2 urne izohrone od Sečovelj do Dolge vasi. Izohrona med Ljubljano in ostalimi regionalnimi središči, Mariborom, Novo Gorico, Koprom, Dravogradom, Ptujem, Brežicami in Jesenicami, je bila že v preteklosti cca. 1 urna sedaj pa se je ta čas z izgradnjo novih avtocestnih krakov še zmanjšal (slika 63). Urbana središča in tudi nekateri regionalni centri, kot so npr. Tolmin, Novo mesto, Celje, Krško, Idrija, Kočevje, Sežana, Ilirska Bistrica, Velenje pa so znotraj 45-minutne izohrone. Le skrajno SV Slovenija in kraji kot so, Murska Sobota, Lendava, Ljutomer in Gornja Radgona ležijo v izohroni 1 ure in 15 minut od Ljubljane, zato pa je pričakovati še nadaljnjo gravitacijo teh mest k Mariboru.

Slika 63: Časovna oddaljenost med posameznimi mesti (Pogačnik et al., 1997, str. 30)

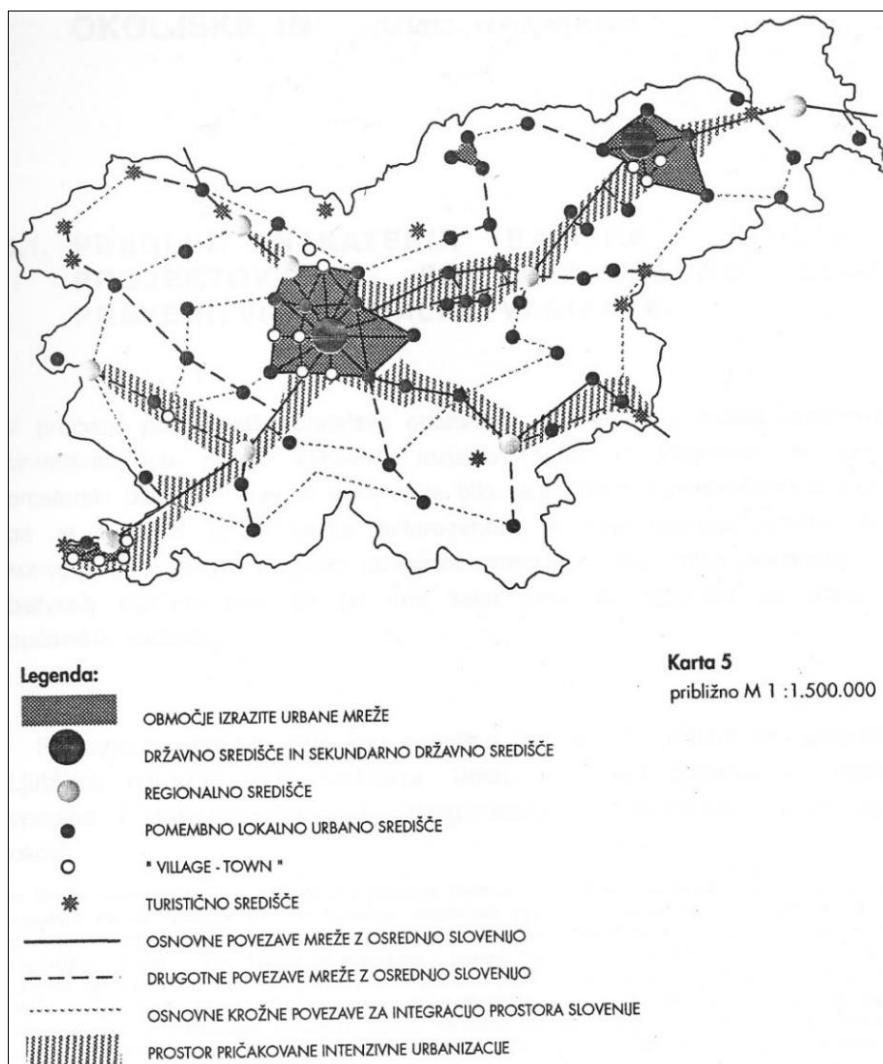
V svetu velja 1 urna izohrona za še sprejemljivo za dnevne migracije (na delo, nakup v specializiranih trgovinah, šolanje na univerzah ali visokih šolah, za zdravstvene specialistične preglede, obisk kulturnih in športnih dogodkov). Večina slovenskih krajev v večjih urbanih regijah že tedaj, dandanes pa sploh, leži v okoli pol-urni izohroni do najbolj pomembnih središč. Zaradi navedenega je lokacije novih perspektivnih dejavnosti vse manj odvisna od centralnih krajev.

Pogačnik in sodelavci so že leta 1997 predlagali za razvoj slovenskega prostora mrežni (mozaični) koncept ki se je v raziskavi različnih variant prostorskega razvoja Slovenije izkazal kot, najboljši, najbolj realen, smotrni, učinkovit in trajnostno naravnani (slika 64). Ta koncept omenjamo, ker je drugačen od vseh ostalih do sedaj predlaganih konceptov, ki so vsi temeljili na hierarhični razdelitvi centralnih krajev in iz tega izhajajočem policentričnem omrežju.

Z vidika urbanega omrežja naj bi ta koncept prinesel mrežo mest, ki bi naj enakomerno napajala prostor in ne bi dajala prednosti središčnim prostorom, se pravi velikim urbanim centrom, na račun podeželja, manj razvitih in obmejnih območij (slika 65). »Taka mreža je korak naprej od tradicionalnega policentrizma, ki skuša z že zastarelo teorijo centralnosti enakomerno razvijati prostor.« (Pogačnik et al., 1997:105).

Tak koncept ohranja drobno, mrežno strukturo naselij in tako le ta postanejo prednost v prostorski organizaciji postindustrijske družbe (bližina naravi, čisto okolje, velika mobilnost). Mozaična struktura jasno definira in omejuje urbana in ostala območja in s tem ohranja identiteto mest, vasi, krajinskih celot in drobnih prostorskih struktur. Prav tako taka struktura vzpodbuja regionalni razvoj in olajšuje povezovanje slovenskega prostora s prostorom EU.

V goratih in manj razvitih območjih koncept predlaga ekosocialni model kmetijstva, kjer se agrarne dejavnosti prepletajo z urbanimi. Optimizira dostopnost vseh delov Slovenije ne le do Ljubljane marveč do regionalnih središč, med regijami in občinami.

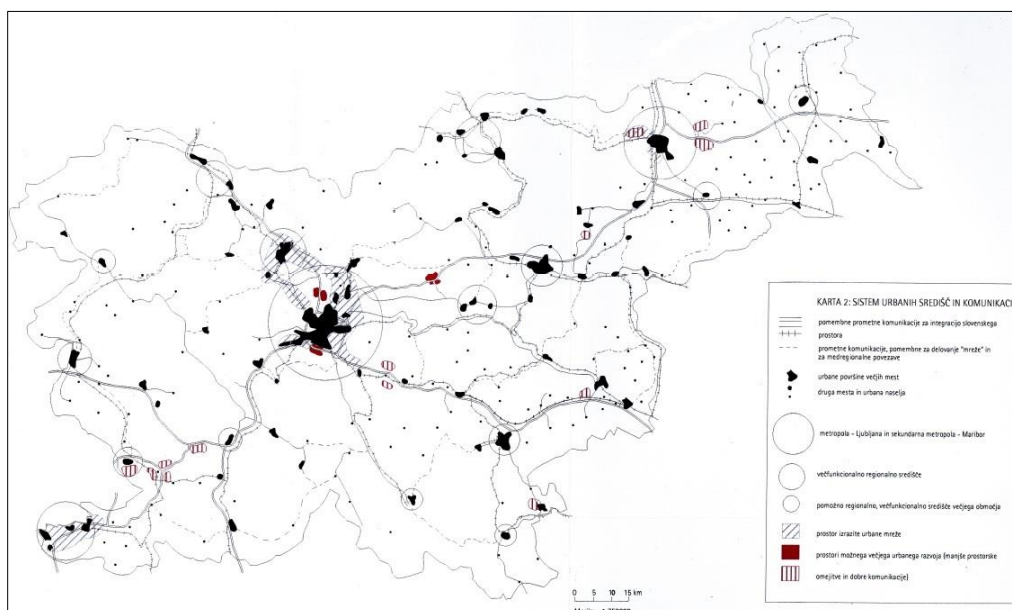

Slika 64: Integracija slovenskega ozemlja s konceptom "urbane mreže" (Pogačnik et al., 1997, str. 118)

S konceptom bi se krepili le dve nivojski ravni, namesto dosedanje večnivojske hierarhije centralnih funkcij, sta to lokalna raven za vsakodnevno oskrbo in državna (medregionalna) raven za višje nivoje oskrbe. »Vsa naša mesta so "prav velika", če ustvarimo primerne pogoje za naselitev, delo, urbane servise in če so primerno in hitro povezljiva z urbanimi središči višje ravni, pa tudi z enakimi med seboj.« (Pogačnik et al., 1997: 109).

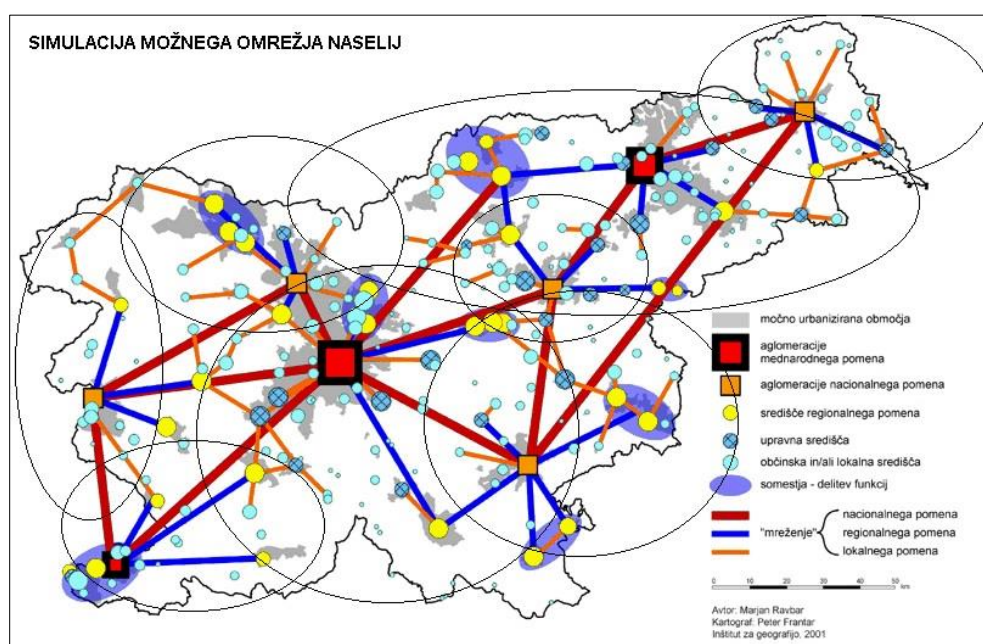
Urbane regije Ljubljane, Maribora in obalnih mest bi s takim razvojem postale konkurenčne velikim središčem Evrope. Ostala mesta naj bi se sicer še vedno razvijala v smislu

policentričnega razvoja, vendar s prevladovanjem in specializacijo nekaterih funkcij, ki je odvisna tudi od prevladujoče funkcije pripadajoče mezo ali mikro regije.

Slika 65: Karta sistema urbanih središč in komunikacij (Pogačnik et al., 1997)

Medtem ko so Pogačnik in sodelavci predlagali novejšo bolj moderno in učinkovitejšo varianto razvoja prostora Slovenije se Ravbar s sodelavci v študiji Zasnova poselitve in prostorski razvoj Slovenije iz leta 2001 še vedno bolj opira na tradicionalno razvrstitev centralnih krajev in policentrični razvoj z določenimi središči (preglednica 12), vseeno pa predlaga le 7 regij (slika 66).

Slika 66: Simulacija možnega omrežja naselij (Ravbar et al., 2001, str. 17)

Preglednica 12: Shema slovenskega urbanega omrežja in njihova prostorska razporeditev (Ravbar et al., 2001: 16)

Stopnja centralnosti	Ime možne pokrajine						
	Osrednja Slovenija z Gorenjsko	Podravje	Savinjska	Slovenska Istra	Severna Primorska	Dolenjska	Pomurje
Državna (mednarodna) raven funkcij	Ljubljana	Maribor		Koper, Izola-Piran			
Nacionalna raven funkcij	Kranj		Celje		Nova Gorica	Novo mesto	Murska Sobota
Srednja (regionalna) raven funkcij	Jesenice-Bled-Radovljica, Trbovlje-Zagorje-Hrastnik, Škofja Loka, Kamnik-Domžale	Ptuj, Ravne-Slovenj Gradec-Dravograd	Velenje, Rogaška Slatina-Šmarje pri Jelšah	Sežana, Postojna, Ilirska Bistrica	Ajdovščina, Idrija, Tolmin	Krško-Brežice, Črnomelj-Metlika, Kočevje-Ribnica	Ljutomer, Lendava, Gornja Radgona-Radenci
Majhna (medobčinska) raven funkcij	Vrhnika, Trzič, Grosuplje, Litija, Logatec, Ribnica, Cerknica	Ormož, Lenart, Slovenska Bistrica, Radlje ob Dravi	Mozirje, Žalec, Šentjur, Laško, Slovenske Konjice		Ajdovščina, Bovec, Cerkno	Trebnje, Sevnica, Žužemberk	Beltinci, Gornji Petrovci
Lokalna raven funkcij	Prib. 215 središč ¹¹						

Študije urbanega omrežja se še vedno oblikujejo v smislu policentričnega razvoja mest, težijo k taki zasnovi, ki bo pospeševala uravnotežen policentrični razvoj mest. Urbano omrežje mora biti racionalno se pravi decentralizirano a hkrati koncentrirano, ter mora v povezavi z ostalimi centralnimi naselji vzpostaviti take aglomeracije, da bodo funkcionalni učinki največji, porabljenega najmanj prostora in zagotovljeni minimalni bivalni pogoji ter hkrati omogočen gospodarski in socialni razvoj.

Pri snovanju zasnove urbanega omrežja si moramo ogledati tudi prednosti in slabosti mest, ki jih vključujemo v urbano omrežje, naredimo SWOT analizo. Preglednica 13 predstavlja pregled take analize slovenskih mest.

¹¹ Polzela, Prebold, Šempeter, Vransko, Tabor, Braslovče, Dobrna, Štore, Vojnik, Radeče, Rimske Toplice, Loče, Vitanje, Zreče, Planina, Ponikva, Kozje, Dobje, Bistrica/Sotli, Podčetrtek, Rogatec, Šoštanj, Šmartno ob Paki, Ljubno, Nazarje, Gornji Grad, Luče, Pivka, Planina, Kozina-Hrpelje, Komen, Divača, Dutovlje, Knežak, Podgrad, Ankarani - Šmarje, Hrvatini, Črni kal, Dekani, Portorož, Sečovlje, Lucija, Preddvor, Naklo, Cerklje na Gorenjskem, Šenčur, Jezersko, Žirovnica, Kranjska Gora, Lesce, Bohinjska Bistrica, Begunje, Železniki, Žiri, Gorenja vas-Poljane, Medvode, Polje, Vodice, Ig, Horjul, Kamnik, Preserje, Dobrova - Polhov Gradec, Škofljica, Dol pri Ljubljani, Brezovica, Velike Lašče, Trzin, Borovnica, Nova vas, Begunje, Vel. Bloke, Rakek, Lož-Stari Trg, Loška dolina, Loški Potok, Stična, Dobropole, Ivančna Gorica, Gabrovka, Šmartno, Lukovica, Moravče, Duplica, Zgornji Tuhinj, Mengeš, Komenda, Dol, Draga-Podpreska, Osilnica, Predgrad, Struge, Vas-Fara, Kostel, Hrib-Loški Potok, Sodražica, Ruše, Sladki vrh, Šentilj, Sp.Hoče-Slivnica, Malečnik, Rače-Fram, Kamnica, Lovrenc, Selnica, Limbuš, Miklavž/Dravskem polju, Duplek, Pesnica, Starše, Kungota, Gradišče, Benedikt, Sveta Ana, Oplotnica, Poljčane, Mislinja, Črna na Koroškem, Mežica, Muta, Vuzenica, Podvelka, Lovrenc/Poh, Cirkulane, Gorišnica, Juršinci, Kidričevo, Majšperk, Podlehnik, Destrnik-Trnovska vas, Dornava, Zavrč, Videm, Sveti Jurij, Cerkvenjak, Sveti Andraž, Markovci, Hajdina, Zavrč, Središče, Beltinci, Cankova, Tišina, Gornji Petrovci, Grad, Hodoš, Šalovci, Moravske Toplice, Puconci, Rogaševci, Kuzma, Kobilje, Odranci, Turnišče, Apače, Radenci, Sv. Ana, Črenšovci, Dobrovniki, Turnišče, Odranci, Velika Polana, Križevci, Razkrižje, Anhovo, Branik, Čepovan, Dobrovo, Dornberk, Kanal, Miren-Kostanjevica, Šempeter-Vrtojba, Brda, Dornberk, Čepovan, Vipava, Cerkno, Spodnja Idrija, Bovec, Kobarid, Podbrdo, Most/Soči, Dolenjske Toplice, Straža, Škocjan, Šentjernej, Žužemberk, Mirna Peč, Mirna, Mokronog, Semič, Vinica, Bizeljsko, Dobova, Krmelj, Kostanjevica, Raka, Senovo.

Preglednica 13: Sintetični prikaz prednosti in slabosti slovenskih mest v luči njenega geografskega položaja (Ravbar et al., 2000: 15).

Moč in razvojni potenciali	Slabosti in razvojne ovire
<ul style="list-style-type: none"> + pomemben geostrateški položaj; + pomemben položaj na stiku Alp, Jadrana in Panonske nižine + dobra prometna dostopnost in relativna bližina do "Evropskih" koridorjev; + ugodna longitudinalna in prečna prometna lega; + pomembno prometno vozlišče (ljubljska, mariborska in postojnska vrata); + pomembna vloga Koprškega pristanišča; + naravno geografske prednosti za razvoj transportnih sistemov + osrednja lega in zametki ljubljanske metropolitanizacije; + dosežen količinski in kvalitativni razvojni prag ter koncentracija znanja v Ljubljani (in le deloma v Mariboru in središčih regionalnega pomena) z raznovrstnostjo ponudbe; + urbana dekoncentracija in vitalnost manjših urbanih središč; + kakovosten stanovanjski fond enodružinskih stanovanjskih hiš; + tradicija samograditeljstva, sosedske pomoči, lokalnih gradbeno-obrtnih storitev...; 	<ul style="list-style-type: none"> – slabo razvita prometna in komunikacijska infrastruktura, (neusklajenost med različnimi oblikami infrastrukture in transporta); – slabe prečne prometne povezave, pomanjkanje (med-regionalnih) povezav; – socialno-ekonomsko "zapiranje" proti JV Evrope; – nizka gostota sodobne prometne mreže, ki znižuje gospodarsko učinkovitost infrastrukture; – odsotnost specializiranih distribucijskih površin; – nizka urbanizacijska stopnja - slovenska mesta so premajhna in premalo razpoznavna v konkurenci evropskih mest, – nerazvito omrežje regionalnih središč; – nezadosten količinski in kvalitativni razvojni prag središč regionalnega pomena; – odsotnost trdnejših razvojnih konceptov in urbanističnih planov; – pomanjkljiva in predraga mestna in predvsem regionalna infrastruktura; – pomanjkanje stanovanj v večjih mestih; – prenova mestnih središč se v glavnem ne izvaja; – razpršena poselitev – »črne gradnje« in toleranca do obeh pojavov - tradicionalno neuspešna politika pravnih in represivnih poskusov odpravljanja le-teh.

Nekateri pomembni zakoni s področja prostorskega planiranja se z osamosvojitvijo in ukinitvijo družbenega planiranja, še niso spremenili, npr. ZUreP in ZUN sta veljala vse do konca leta 2002 (Dekleva et al., 2011), in tudi dolgoročni in srednjeročni družbeni plan se je kot smo že omenili začel dopolnjevati šele leta 1995 nazadnje pa leta 2003, pred sprejetjem SPRS.

Področje urejanja prostora, ki ga obravnava, leta 2002 sprejeti Zakon o urejanju prostora (v nadaljevanju ZUreP-1), je bilo v prejšnjem pravnem sistemu regulirano s tremi zakoni, ki so bili sprejeti leta 1984 in smo jih opisali v poglavju 3.4. Ti zakoni so vsi skupaj predstavljali usklajeno celoto prostorske regulative in so temeljili na takratnem javnem sistemu samoupravnega družbenega planiranja.

V sedanjem času lahko damo oceno, da priprava novega zakona o urejanju prostora ni dohitevala zahtev, ki so jih prinašale družbene spremembe. Z ukinitvijo sistema družbenega planiranja v letu 1990 so navedeni zakoni sicer ostali v veljavi, saj so bili zasnovani kot relativno samostojna celota, vendar pa so se morali večkrat parcialno spreminjati, dopolnjevati in prilagajati novih zahtevam.

Bistvene spremembe, ki jih je novi zakon uredil, se nanašajo na sistem prostorskih aktov in njihove vsebine, uveljavljanje tržnih instrumentov, novo vlogo lokalnih skupnosti in upoštevanje zasebne lastnine kot ene temeljnih ustavnih kategorij.

Glavni način urejanja prostora z ZUreP-1 predstavljajo prostorski akti, ki so razdeljeni na državne, občinske in skupne. S tem je tudi jasneje postavljena ločnica med strateškimi¹² in izvedbenimi prostorskimi akti. Razlika je v tem, da strateške prostorske akte razumemo kot usmerjevalne dokumente, ki določajo cilje prostorskega razvoja, zato nimajo neposrednega vpliva na posameznike, za razliko od izvedbenih aktov. Ti pa imajo za glavno nalogo določitev normativnih pogojev za rabo zemljišč in gradnjo objektov. S tako ureditvijo sistema prostorskih aktov je bilo zasledovano hitrejše prilagajanje trenutnim potrebam, in sicer na način, da bi se zaradi sprememb, povezanih s konkretnimi ureditvami, praviloma izognili spreminjanju višjih aktov.

ZUreP-1 poskuša z namenom preprečevanja razpršene gradnje pri usmerjanju poselitve usmeriti investicijske aktivnosti prvenstveno na proste in nezadostne izkoriščene površine v naseljih z njihovim aktiviranjem ter s prenovo in sanacijo degradiranih območij v naseljih.

ZUreP-1 je določil usmeritev glede poseljevanja, in sicer v poselitvena območja. Pri usmerjanju poselitve se je z zakonom zasledovalo zagotovitev racionalne rabe zemljišč in objektov v naseljih, pri čemer je treba prvenstveno izkoristiti proste in nezadostno izkoriščene površine v naseljih z njihovim aktiviranjem ter s prenovo in sanacijo degradiranih območij v naseljih. Zakon je v svojem 5. členu določil, da je »širitev naselja dopustna, če smotrnega razvoja in skladnosti urbanih kvalitet ni mogoče zagotoviti z izvedbo zakonskih ukrepov, pri čemer je potrebno, ob upoštevanju urbanističnih in tehnoloških značilnosti predvidenih prostorskih ureditev, širitev praviloma usmerjati na zemljišča, ki so z vidika trajnostne rabe naravnih dobrin ter ohranjanja narave in kulturne dediščine manj pomembna.« (ZUreP-1) Posebej pomemben pa je 37. člen ZUreP-1, ki določa vsebino Strategije prostorskega razvoja Slovenije, ki naj bi med drugim urejala tudi razvoj prostorskih sistemov z usmeritvami za prostorski razvoj na regionalni in lokalni ravni, tudi za razvoj poselitve.

»Slovenija tudi po uveljavitvi ZUreP-1 še naprej razvija uravnotežen in povezan urbani sistem, ki temelji na policentrični strukturi omrežja mest in drugih naselij.« (Zavodnik Lamovšek, 2003:13).

¹² Strategija prostorskega razvoja Slovenije in Strategija prostorskega razvoja občine ter prostorski red občine

Leta 2004 sprejeti prostorski red Slovenije (v nadaljevanju PRS) je na novo določil pravila prostorskega načrtovanja, saj naj država pred tem ne bi imela možnosti za kakovostno prostorsko načrtovanje.

Pravila določena s PRS (2004) se med drugim uporabljajo za prostorsko načrtovanje poselitve, gospodarske infrastrukture in krajine. Glede načrtovanja prostorskih sistemov določa, da je »treba prostorske sisteme poselitve, gospodarske infrastrukture in krajine načrtovati medsebojno usklajeno tako, da se sistem poselitve združuje v policentrično omrežje mest in drugih naselij. To se dosega z zagotavljanjem usklajenega razvoja komplementarnih dejavnosti, učinkovite povezanosti in oskrbe s sistemom gospodarske infrastrukture in kakovostnega razmerja do sistema krajine.«. (PRS, 2004)

Po PRS (2004) so prometna povezanost, ki omogoča polurno dostopnost, usklajeno načrtovanje dejavnosti, ki se komplementarno dopolnjujejo v različnih naseljih znotraj širšega mestnega območja in dejavnosti, ki služijo celotnemu območju ter povezanost z zelenimi sistemi naselij pogoji, da se poselitvena območja naselij med seboj in z njihovim zaledjem povezujejo v širše mestno območje. PRS določa tudi kriterije za povezovanja središč v somestja (15 minutna dostopnost, delitev in skupno razvijanje dejavnosti). (PRS, 2004)

PRS (2004) nadalje podrobno določa pravila za načrtovanje poselitve, predvsem z namenom zagotavljanja kakovostne prostorske strukture, varčne in učinkovite rabe prostora učinkovite in enakovredne dostopnosti in ogroženosti naselij zaradi naravnih in drugih nesreč. Podrobno ureja načrtovanje poselitvenih območij, načrtovanje območij namenske rabe v sistemu poselitve, načrtovanje gospodarske infrastrukture, načrtovanje območij namenske rabe v sistemu gospodarske infrastrukture.

Potreba po zamenjavi zastarelega Dolgoročnega in srednjeročnega plana je vse večja, zato vlada RS izda prostorski dokument Politika urejanja prostora Slovenije in Oceno stanja in teženj v prostoru Slovenije, ki predstavljata vodili za usmerjanje nadaljnjega prostorskega razvoja Slovenije in sta podlaga nato leta 2004 sprejeti SPRS.

Poudarjena sta raznolikost poselitvenih struktur in veliko število majhnih naselij in s tem številna območja razpršene poselitve. Zaradi odsotnosti upravne organiziranosti na regionalni ravni, prihaja do centralizirane državne uprave na eni strani in velike drobitve na vse manjše občine na drugi strani.

V urbanem omrežju je pričakovati, da se bodo mesta in somestja v bližini meje takratnih članic EU (Italija in Avstrije) vključevala v širše regionalne povezave zunaj meja Slovenije. Še naprej se bo nadaljeval trend selitve urbanih dejavnosti v predmestja in s tem razvrednotenje mestnih jeder.

Zaradi vsega navedenega je potrebno v politiki urejanja prostora ponovno opredeliti in uveljaviti policentrični koncept razvoja, saj skladen razvoj urbanega omrežja vpliva na celoten razvoj države. Pri tem je potrebno opredeliti nosilce razvoja in formalne organizacije regij, ki bodo skladni s policentrično zasnovo urbanega omrežja.

Pri razvoju je treba spodbujati razvoj regionalnih središč in enakovredno vključevanje teh središč v evropske funkcionalne sisteme. Posebno pozornost je potrebno nameniti regionalnim središčem na obmejnih območjih z namenom preprečitve gravitiranja teh območij k gravitacijskim centrom zunaj meja.

Z obravnavo poselitve in načrtovanjem omrežja mest je potrebno preprečevati stihijsko in razpršeno gradnjo, skrbeti za razvoj podeželja in ohranjanje biotskih raznovrstnosti, naravnih vrednot in kulturne dediščine in spodbujati reurbanizacijo ter revitalizacijo degradiranih mestnih območij.

Ker so Slovenska mesta majhna, je treba spodbujati njihovo medsebojno sodelovanje in povezovanje v somestja, ki bodo konkurenčna velikim urbanim središčem Evrope.

V povezavi z razvojem urbanega omrežja je potreben tudi razvoj prometnega omrežja, ki naj bo v podporo policentričnemu urbanemu omrežju.

Prostorski razvoj je potrebno utemeljiti s planskimi usmeritvami; programi razvoja, strategijami, razvojnimi in prenovitvenimi načrti mest in naselij, ki temeljijo na celovitih in strokovnih podlagah podprtih s presojo možnih vplivov na urbani in regionalni razvoj.

3.6 Strategija prostorskega razvoja Slovenije - SPRS

Zaradi kritike, da država nima ne prostorske, ne regionalne, sploh pa ne izvedbene strategije, državni in občinski plani pa so si večkrat v konfliktu in se med seboj ne dopolnjujejo, niti ne spoštujejo je bila izražena potreba po sprejetju enotnega dokumenta, ki bo opredelil prostorske cilje.

S sprejetjem Strategije prostorskega razvoja Slovenije (v nadaljevanju SPRS) je prenehala veljavnost prostorskih sestavin dolgoročnega družbenega plana RS za obdobje od leta 1986 do 2000 in prostorskih sestavin srednjeročnega družbenega plana RS za obdobje od leta 1986 do leta 1990.

»SPRS je temeljni državni dokument o usmerjanju razvoja v prostoru. Podaja okvir za prostorski razvoj na celotnem ozemlju države in postavlja usmeritve za razvoj v evropskem prostoru. Določa zasnovo urejanja prostora, njegovo rabo in varstvo. Podaja splošna izhodišča in značilnosti slovenskega prostora, na osnovi katerih so določeni cilji prostorskega razvoja Slovenije.« (SPRS, 2004).

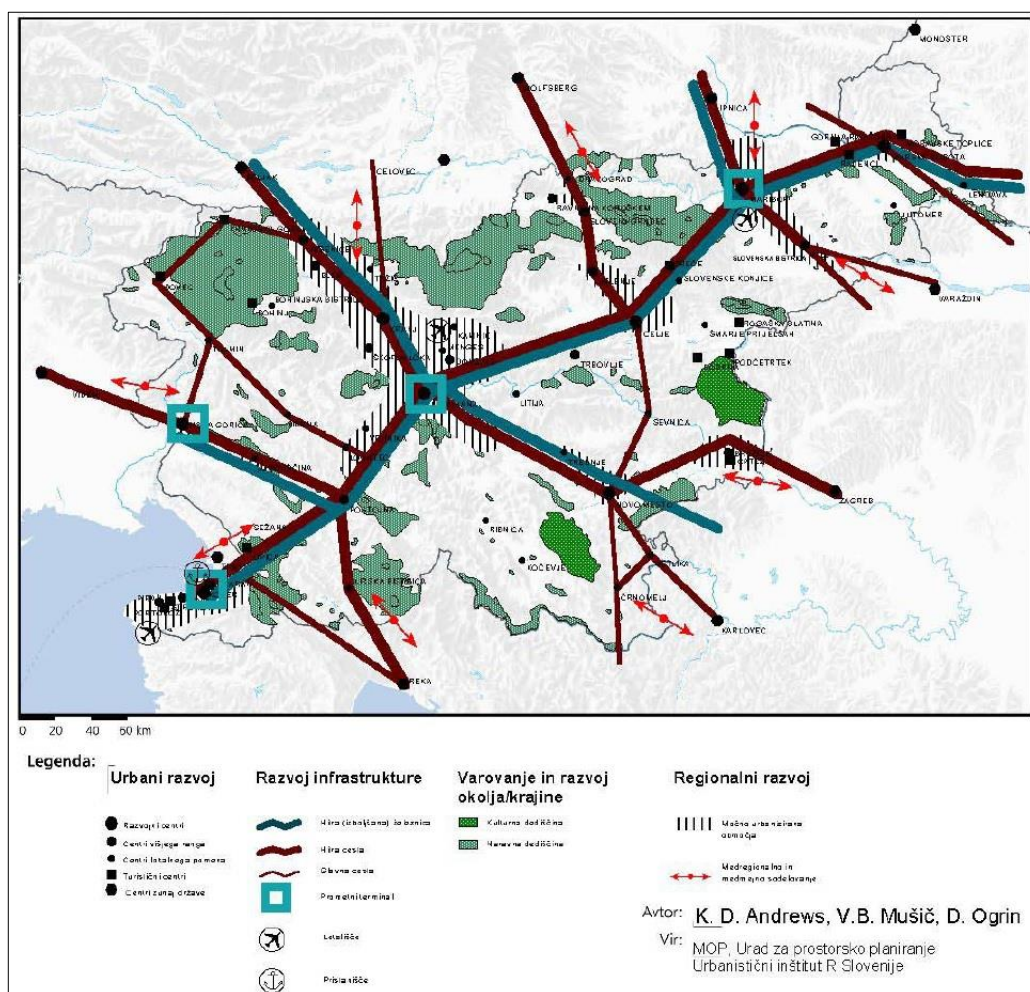
Za usmeritev pri nadaljnjem prostorskem razvoju, so obravnavali štiri različne variante:

- varianto spontanega prostorskega razvoja, ki zagovarja nadaljevanje uveljavljenih teženj v prostorskem razvoju,
- varianto intenzivnega prostorskega razvoja, ki temelji na intenzivnem razvoju na vseh področjih,
- varianto aktivnega varstva prostorskih vrednot, ki ima za izhodišče kompromis med najvišjo stopnjo varstva in zadovoljivimi razvojnimi možnostmi in
- varianto vzdržnega prostorskega razvoja. (Obrazložitev SPRS, 2004)

Kot najoptimalnejša je bila izbrana varianta vzdržnega prostorskega razvoja, saj pomeni vzdržen razvoj in enakomerno napajanje prostora. (slika 67) V načrtovanju urbanega omrežja naj bi bila nadgradnja policentričnega razvoja, pri čemer bi ohranjala identitete mest, vasi, krajinskih celot in drobnih prostorskih struktur ter drobno mrežno strukturo naselij, komunikacij in rabe tal ter kompenzira velike sisteme urbane krajine z velikimi strnjnimi kompleksi naravne krajine, omogoča optimalno dostopnost do vseh delov ozemlja, krepi lokalno in državno raven oskrbe, spodbuja razvoj metropolitanskih območij, omogoča optimalno rabo družbene infrastrukture, decentralizacijo industrijske proizvodnje, zmanjšuje stanovanjske potrebe. (Obrazložitev SPRS, 2004)

SPRS kot prioriteto v zasnovi še vedno poudarja policentrično urbano omrežje s poudarkom na enakovredno vključevanje Slovenije v evropski prostor, skladen regionalni prostorski razvoj, usklajen razvoj širših mestnih območij, notranji razvoj naselij ter medsebojno usklajen urbani in prometni razvoj. SPRS tako določa ukrepe za izvajanje, načine za zagotavljanje skladnosti razvojnih dokumentov in načine za spremljanje izvajanja strategije.

Spontani razvoj v urbaniziranih in suburbaniziranih območjih in stagnacija ali upadanje na manj urbaniziranih ali ne urbaniziranih območjih so prepoznane negativne razvojne težnje tudi v SPRS. Poudarja se stagnacija in depopulacija hribovitih in odmaknjenih področij in pa naraščanje urbanizacije v že do tedaj močno urbaniziranih, ravninskih in dolinskih območjih, kar vodi v večjo degradacijo okolja in večanje socialnih problemov na urbaniziranih območjih.

Slika 67: Karta zelenega razvoja - varianta vzdržnega prostorskega razvoja (Dimitrovska Andrews, 2000, str. 15)

»Geografska raznolikost in zgodovinsko pogojene razlike v gospodarskem in družbenem razvoju členijo slovenski prostor na manjše enote. Prevladuje težnja po veliki koncentraciji moči v državnem centru in drobitev slovenskega prostora na veliko število občin, ki zaradi svoje majhnosti ne obvladujejo razvojnih procesov, s tem pa je posledično zmanjšano tudi varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami.«. (SPRS, 2004: 14)

»Z razvojnega vidika so urbana območja problematična zaradi pomankanja zemljišč za gradnjo in neizdelanih programov prenove. Posledice neustrezne zemljiške politike, slabo

organiziranega trga nepremičnin in nacionalne gradnje vplivajo na razvrednotenje grajenega prostora.«. (SPRS, 2004: 15)

Cilji SPRS (2004) v razvoju policentričnega urbanega omrežja so:

- Spodbujanje razvoja središč nacionalnega in regionalnega pomena kot središč regionalnih območij.
- Spodbujanje funkcijske in infrastrukturne povezanosti mest in drugih naselij.
- Zagotavljanje povezanosti urbanih naselij in njihovih zaledij z učinkovitejšo mobilnostjo, podprto z javnim potniškim prometom.

Ostali cilji SPRS povezani z razvojem urbanega omrežja pa so še:

- večja konkurenčnost slovenskih mest v evropskem prostoru, ki se bo dosegla z razvojem regionalnih razvojnih con, učinkovitejšim razmeščanjem dejavnosti v naseljih in zagotavljanjem zadostnih bivanjskih enot v urbanih naseljih.
- Kvaliteten razvoj in privlačnost mest ter drugih naselij, kjer bodo le-ta varna, socialno pravična, vitalna, zdrava in urejena.
- Povezanost obmejnih urbanih območij z drugimi območji.
- Medsebojno dopolnjevanje funkcij podeželskih in urbanih območij z razvojem dopolnjujočih dejavnosti.
- Smotrna raba prostora za urbanizacijo in nadzor nad širjenjem urbanih območij.
- Usmerjanje prostorskega razvoja izven območij, ki jih ogrožajo naravne in druge nesreče.

Na področju poselitvenega/urbanega razvoja prihaja do zgoščevanja urbanizacije ob dveh primarnih nacionalnih razvojnih oseh: (Z-V) primorska konurbacija–Ljubljana–Maribor in (S–J) Kranj–Ljubljana–Novo mesto ter centrov ob regionalni razvojni osi.

Mesta in druga urbana naselja so v okviru regionalnih območij medsebojno povezana in z urbanim načinom življenja povezujejo urbana središča v enotno policentrično omrežje, ki pokriva celotno ozemlje države in je fleksibilno v odnosu do spreminjajočega se evropskega prostora. Pomanjkljivost slovenskih mest v primerjavi z evropskimi mesti, njihovo velikost, je potrebno obrniti v prednost. Poudarjati je potrebno višjo kakovost življenja, prepletanje urbanega in naravnega okolja, ki v taki meri ni dostopno v sosednjih državah in hkrati razvijati nove privlačne dejavnosti v mestih.

Policentrično urbano omrežje je zasnovano kot dvostopenjsko strukturirano omrežje, na prvi stopnji so središča nacionalnega in regionalnega pomena na katere se navezuje druga stopnja, kjer so druga središča; medobčinska, lokalna središča in središča posebnega pomena, navezovanje poteka s smotrnimi razdelitvami funkcij in medsebojno prometno povezanostjo.

Na nacionalni in regionalni ravni se z medsebojnimi usklajenimi projekti s področja organizacije, delovanja gospodarstva, javnih služb in drugih dejavnosti spodbuja sodelovanje posameznih naselij v urbanem omrežju in s tem krepi povezanost urbanega omrežja kot celote.

SPRS (2004, stran 21-23) je podrobno opredelila izbor posameznih središč v hierarhiji urbanega omrežja kot prikazujeta preglednica 14 in slika 69:

Preglednica 14: Policentrično urbano omrežje glede na SPRS:

Središča nacionalnega pomena	Nacionalna središča mednarodnega pomena in državno pomembna prometna vozlišča	Ljubljana, Maribor in somestje Koper–Izola–Piran
	Nacionalnega pomena in regionalno pomembna prometna vozlišča	Celje, Kranj, Murska Sobota, Nova Gorica in Novo mesto
	Druga središča nacionalnega pomena	Postojna, Ptuj in Velenje ter somestja Brežice–Krško–Sevnica, Jesenice–Radovljica, Slovenj Gradec–Ravne na Koroškem–Dravograd in Trbovlje–Hrastnik–Zagorje ob Savi.
Središča regionalnega pomena		Ajdovščina, Črnomelj, somestje Domžale–Kamnik, Gornja Radgona, Idrija, Ilirska Bistrica, Kočevje, Lendava, Ljutomer, Ormož, Sežana, Škofja Loka, somestje Šmarje pri Jelšah, Rogaška Slatina, Tolmin in Tržič z Bistrico pri Trziču
Medobčinska in druga središča		Bovec, Cerknica, Cerkno, Gornji Petrovci, Grosuplje, Laško, Lenart v Slovenskih goricah, Litija, Logatec, Metlika, Mozirje, Radlje ob Dravi, Ribnica, Ruše, Slovenska Bistrica, Slovenske Konjice, Šentjur, Trebnje, Vrhnika in Žalec

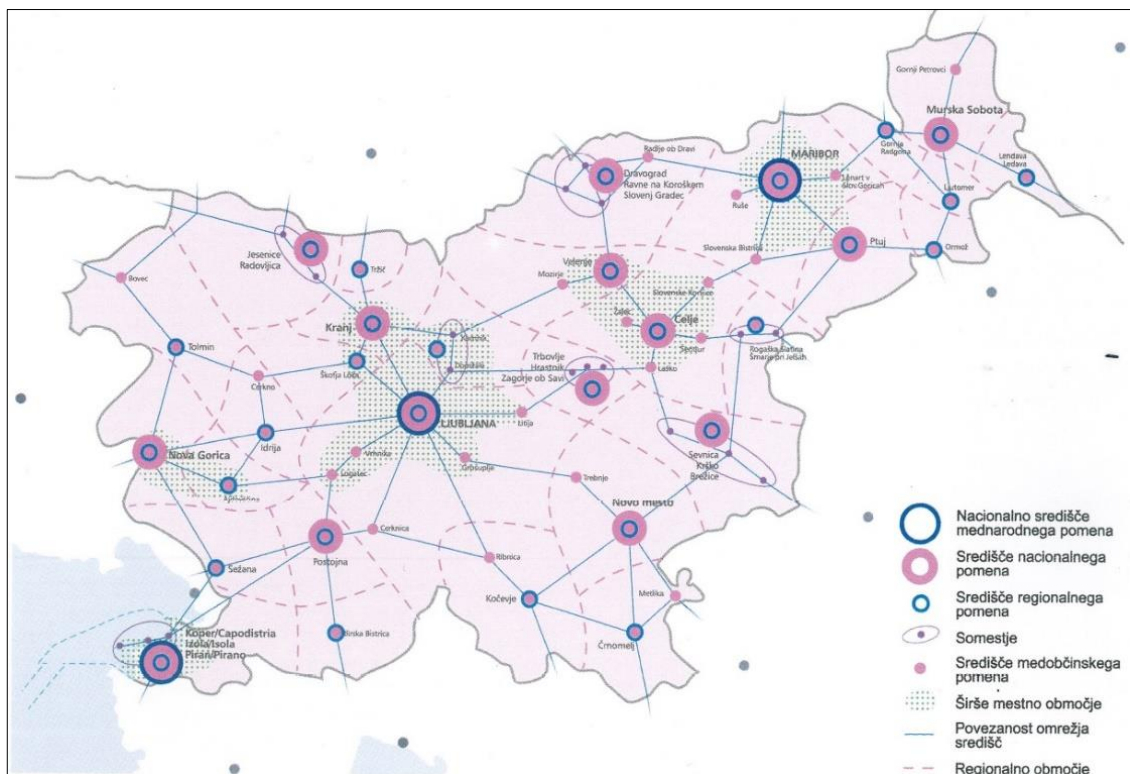
Mesta imajo kot najpomembnejši dejavnik urbanega razvoja, ključno vlogo pri evropski integraciji in razvojnih spremembah, ki jih pričakujemo. Zaradi tega se morajo mesta razvijati po načelu polifunkcionalnosti. Večja mesta pa se razvijajo kot urbane aglomeracije, saj imajo z vidika usklajenega prostorskega razvoja posebno vlogo v policentrični strukturi urbanega sistema. Za take aglomeracije so značilne velike vsakodnevne migracije, zato se spodbuja širitev in uporaba javnega potniškega prometa. Kjer obstajajo potenciali za razvoj novih središč se vzpodbuja urbani razvoj, še posebej to velja za središča na križiščih in vozliščih različnih prometnih koridorjev.

Slika 68: Zasnova poselitve (SPRS, 2004, str. 22)

SPRS podrobno opredeljuje tudi gravitacijska območja posameznih središč. Kot regionalna območja opredeli gravitacijska območja središč nacionalnega in regionalnega pomena, naselja v takem območju pa se v omrežje razvijajo uravnoteženo in povezano. V omrežju so smotrno in glede na pogostost uporabe in racionalnost delovanja, razmeščene dejavnosti zdravstvene oskrbe, izobraževanja, socialnega varstva, funkcije javnega značaja, družbene in storitvene dejavnosti.

Iz SPRS (2004) izhaja, da je prostor Slovenije členjen na 30 regionalnih območij, od tega 15 gravitacijskih območij središč nacionalnega pomena. Čeprav delitev Slovenije na 30 mezoregionalnih območij pomeni drobljenje regijskih potencialov, je ta utemeljena s pogoji administrativne členitve ozemlja države na občine. (Obrazložitev SPRS, 2004)

Slika 69: Zasnova policentričnega urbanega sistema in razvoj širših mestnih območij (SPRS, 2004, str. 24)

Podlaga za skladen regionalni prostorski razvoj je racionalna in učinkovita organizacija dejavnosti v prostoru. Pomembno vlogo pri tem igra uravnotežen razvoj omrežja urbanih naselij in njihova medsebojna povezanost ter določitev takih regionalnih središč, ki imajo sposobnost povezovanja prostora.

Na posameznem širšem območju se s polarizacijskimi silnicami vzpostavljajo odnosi v hierarhiji središč ter med središči in obrobjem. Načrtovanje in razmeščanje javne družbene in gospodarske infrastrukture v urbanem omrežju poteka v duhu izboljšanja infrastrukturnih, socialno-ekonomskih in ekoloških pogojev znotraj regionalnih območij.

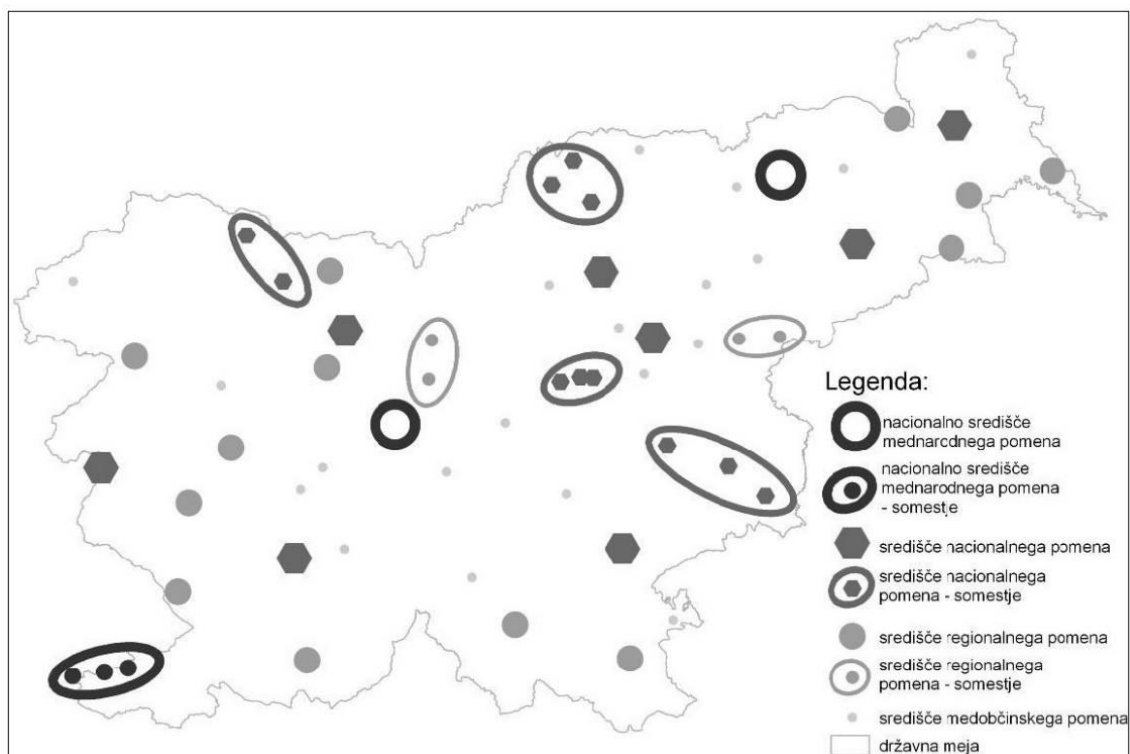
Kjer obstoječa poselitve ne omogoča racionalne in učinkovite ureditve javnega prometa in tudi ne racionalne razporeditve družbene infrastrukture je potrebno poselitve usmerjati v bolj strnjena naselja.

Gravitacijska območja večjih središč nacionalnega pomena obsegajo širša območja kot samo regionalno območje. V primerih, ko se vplivna območja središč prepletajo nastajajo t.i. funkcijske regije, ki naj bi obsegale 150.000 prebivalcev. Spodbujanje policentrične organiziranosti se izvaja tako na območju funkcijske regije kot tudi posameznega regionalnega območja. Takšno organiziranost se poskuša realizirati s koncentriranjem

razvojnih polov in urejeno decentralizacijo sistema središč, s čimer se posledično krepi urbani sistem. (Obrazložitev SPRS, 2004)

»Že danes je na ozemlju Slovenije vidnih 6 do 8 urbanih jeder, okoli katerih se oblikujejo večje funkcijske regije. V teh jedrih je skoncentrirana velika gospodarska moč (samo v Ljubljani je tretjina gospodarskih zmogljivosti Slovenije.« (Drozg, 2008: 43).

SPRS je torej opredelila urbano omrežje v Sloveniji kot omrežje 15 središč nacionalnega oziroma nadnacionalnega pomena, med njimi je 5 somestij, 15 središč regionalnega pomena, med njimi 3 somestja, in 20 medobčinskih središč ter 61 naselij medobčinskega pomena (slika 70). Prostorsko gledano je v SPRS skoraj celotno območje Slovenije enakomerno pokrito s središči nacionalnega pomena, izjema je le Kočevsko območje (SPRS 2004).

Slika 70: Policentrični urbani sistem s hierarhijo središč in somestij (Zavodnik Lamovšek et al., 2008, str. 269)

3.7 Po letu 2004

V letu 2007 je bil sprejet zakon o prostorskem načrtovanju (v nadaljevanju ZPNačrt) ki ureja prostorsko načrtovanje kot del urejanja prostora, tako da določa vrste prostorskih aktov, njihovo vsebino in medsebojna razmerja ter postopke za njihovo pripravo in sprejem. Poleg

tega zakon ureja tudi opremljanje stavbnih zemljišč ter vzpostavitev in delovanje prostorskega informacijskega sistema. Zakon tudi prenaša zahteve Direktive 2001/42/ES o presoji vplivov nekaterih načrtov in programov na okolje. Predhodno je prostorske akte in njihovo vsebino določal ZUreP1 (2003).

ZUreP-1, ki je začel veljati v začetku leta 2003, v praksi dejansko ni nikoli v celoti zaživel. Kajti zakon je določil nekajletno prehodno obdobje, v katerem je predviden postopni prehod na nove prostorske akte. Kljub deklariranim ciljem so se že kmalu po začetku izvajanja ZUreP-1 pokazale določene sistemske in praktične pomanjkljivosti, predvsem na področju prostorskega načrtovanja. Postopek je bil preveč nedoločen, kar pa je vodilo k razdrobljenosti tako državnega kot občinskega načrtovanja. Občine, ki so že pričele s pripravo novih prostorskih aktov, so pri tem naleteli na številne težave. Prvi in največji problem veljavne zakonodaje predstavljajo neusklajeni postopki priprave prostorskih aktov s predpisi o varstvu okolja in ohranjanju narave, kajti ti zahtevajo izvedbo celovite presoje vplivov prostorskih aktov na okolje. ZUreP-1 teh postopkov ne upošteva, posledica neusklajenih postopkov je bila tudi ta, da sta postopek priprave prostorskega akta in postopek celovite presoje vplivov na okolje potekala po dveh tirih, brez zadostne povezanosti. Drug razlog za spremembo ZUreP-1 oziroma sprejem ZPNačrt (2007) pa je bila sama razdrobljenost vsebin posameznih prostorskih aktov, nejasnih razmerij med njimi in tudi v neracionalnosti in pravni nedorečenosti postopka njihove priprave in sprejemanja (DZRS, 2007a in 2007b).

Parcialnost prostorskega načrtovanja v okviru prostorskih aktov po ZUreP-1 (2003) je na primer na državni ravni povzročala vodenje postopkov priprave državnih lokacijskih načrtov za vsako prostorsko ureditev posebej. In to je pomenilo veliko število dolgotrajnih postopkov. ZPNačrt (2007) predvideva, da bo v okviru državnih prostorskih načrtov mogoče načrtovati na določenem širšem območju več prostorskih ureditev državnega pomena, hkrati s tem pa bo zagotovljena tudi njihova celovita obravnava in medsebojna usklajenost in javna obravnava v okviru enega samega postopka (DZRS, 2007a in 2007b).

Na občinski ravni ZPNačrt (2007) predvideva en sam obvezen prostorski akt, ki ga imenujemo občinski prostorski načrt (v nadaljevanju OPN). Pripravlja in sprejema se enovit dokument, ki je hkrati strateški in izvedbeni prostorski akt. Sestavni del OPN pa je lahko tudi urbanistični načrt, ki je podlaga za celovito načrtovanje razvoja urbanih središč (določenih v Državnem prostorskem načrtu oz. v SPRS) in naselij, kjer je zaradi posebnosti razvoja in drugih razlogov izdelava urbanističnega načrta utemeljena, ravno tako pa se lahko urbanistični načrt izdelava za več funkcionalno med seboj povezani urbanih središč. Na

medobčinski ravni je zakon uvedel nov prostorski načrt, to je regionalni prostorski načrt, ki naj bi ga občine pripravljale za izvedbo regionalnih razvojnih programov.

Do konca leta 2014 je le 107 občin sprejelo občinske prostorske načrte (OPN), ki so bili pripravljani ob upoštevanju določil ZPNačrt (Miklavčič, 2015).

V letih po sprejetju SPRS (2004) je bilo izvedenih tudi kar nekaj raziskav in študij izvajanju le-te, saj se je že kaj kmalu pokazalo, da se predlagani koncept policentričnega razvoja ne bo udeležil v taki meri kot so se nadejali v SPRS.

Prosen in sodelavci so leta 2008 v raziskavi o pomenu majhnih in srednje velikih mest za razvoj ubranih območij ugotovili, da so nekatera izmed naselji medobčinskega pomena prešibka, da bi lahko opravljala nalogo samostojnega centralnega naselja v urbanem omrežju Slovenije, če pa jih primerjamo še s središči v sosednjih državah pa te naloge sploh niso sposobna opravljati. Raven centralnega naselja in s tem konkurenčnost v urbanem omrežju lahko dosežejo le z medsebojnim sodelovanjem z drugimi središči, bodisi z onimi na lokalni ali pa celo na regionalni ravni. »Takšno povezano urbano območje dveh ali več sosednjih mest pa že obravnavamo kot celoto oziroma somestje v nacionalnem urbanem omrežju« (Prosen et al., 2008: 8). Globalizacija, socialno-ekonomske razmere, rast terciarnega sektorja in vse strukturne spremembe, ki so se že zgodile ali pa se še bodo, močno vplivajo na vlogo malih in srednjih mest v urbanem omrežju. Ker je v slovenskem urbanem omrežju takih mest večina, in dejansko samo Ljubljana velja za veliko mesto v evropskem merilu, le-ta pa ne more prevzeti vseh dejavnosti za izvajanje policentričnega razvoja, moramo potencialne za uravnotežen policentrični razvoj urbanega omrežja iskati v teh mestih. Največja pomanjkljivost slovenskega urbanega omrežja je prav pomanjkanje srednje velikih mest, ki bi mu dala trdno ogrodje za razvoj policentričnega omrežja (Zavodnik Lamovšek et al., 2008). K krepitevi srednje velikih mest oziroma mest z njihovimi območji - mestno območje, ki bodo predstavljali ogrodje za razvoj policentričnega omrežja pozivajo že v evropski raziskavi ESPON 1.1.1. (2005), ki smo jo omenili v poglavju 2.3, tam območja teh mest imenujejo funkcionalna urbana območja (FUO).

Še vedno je zaslediti upadanje prebivalcev v mestih, še posebej to velja za večja mesta, npr. Ljubljana, Maribor, Celje, medtem ko število prebivalcev v območjih in okoliških naseljih prav teh istih mest in manjših mestih v bližnji okolici večjih mest, vseskozi narašča. Tako je največja rast v območjih naseljih Domžale, Grosuplje, Vir, Vrhnika in Trzin v okolici Ljubljane, v naseljih Ruše, Rače, Slovenska Bistrica v okolici Maribora, v naselju Šempeter pri Gorici pri Novi Gorici in v Šempetru v Savinjski dolini pri Celju. »Z natančnejšo analizo

Ljubljane kot mestne regije, ugotovimo, da sta Trzin in Grosuplje že skoraj sklenjeno povezana z mestom Ljubljana in da Ljubljani pripada velika mestna aglomeracija, ki se na vzhodu začneja s Kamnikom in Domžalami in se na zahodu končuje z Vrhniko.« (Prosen et al., 2008: 28).

Vsako urbano omrežje ima svoje izjeme, in slovensko ni nič drugačno, kvečjemu lahko rečemo, da je v urbanem omrežju Slovenije veliko izjem, kar se je izkazalo tudi pri analizi majhnih in srednjih mest, ki so jo Prosen in sodelavci izvedli v okviru že prej omenjene raziskave. Namreč pri analizi rezultatov določenih kazalnikov, se je izkazalo, da metodološko ne bodo mogli opredeliti spodnje meje za majhna mesta glede na srednjo vrednost izračunano na primeru 104 mest, saj bi pri tem izpadla nekatera mesta, ki imajo glede na nekatere kazalnike visoko število točk, v povprečju pa meje ne dosegajo. Izpostavili so npr. Trbovlje ali Zagorje ob Savi, ki pa imata, kot smo do sedaj že ugotovili, v zgodovinskem razvoju slovenskega urbanega omrežja kar precejšnjo vlogo.

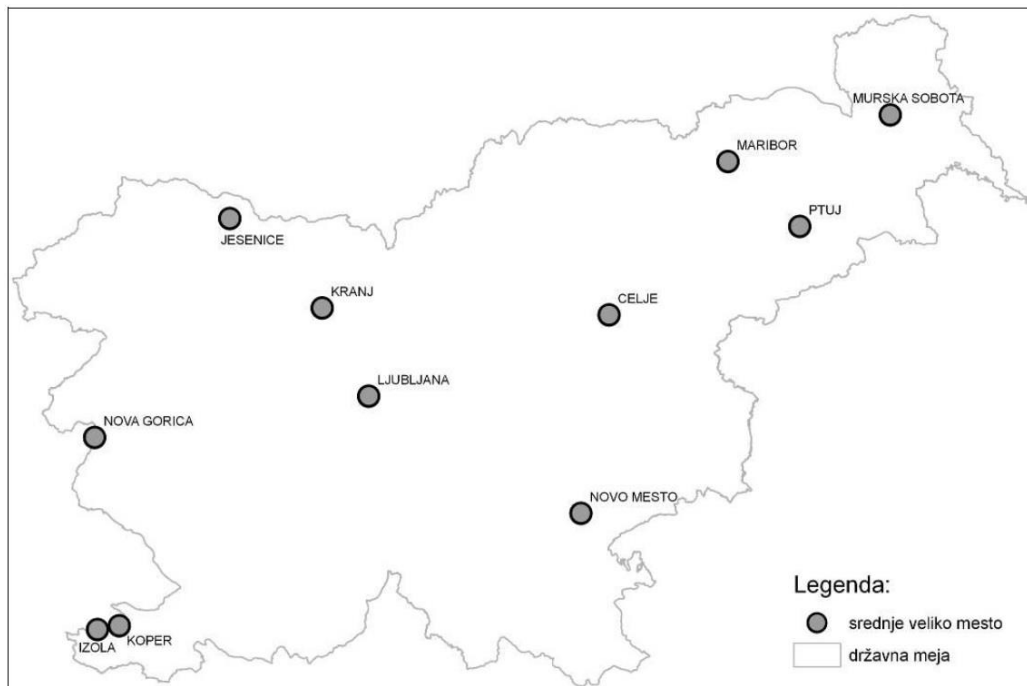
Med majhna mesta (slika 71), pa glede na izbrane kazalnike v raziskavi, padejo v ne zamerljivem številu tudi mesta, ki so v SPRS (2004) opredeljena kot druga središča nacionalnega pomena: Postojna, Velenje, Krško, Brežice, Sevnica, Radovljica, Slovenj Gradec, Ravne na Koroškem, Dravograd, Trbovlje in Zagorje ob Savi. Čeprav se naj bi nekatera sicer razvijala kot somestna središča (glej preglednico 14) pa je vseeno za vsa skupaj značilno, da še nimajo razvitih vseh dejavnosti, potrebnih da bi zadostila vlogi v urbanem omrežju, ki jim je bila dana s SPRS (slika 73), ali pa imajo določene gospodarske ali druge strukturne težave, ki jim onemogočajo potreben razvoj. V nekaterih primerih majhnih mest pa lahko vzrok najdemo tudi v bližini večjih mest, ki privablja negativni vpliv za razvoj majhnih mest. Ostala majhna mesta so središča regionalnega pomena ali pa predstavljajo medobčinska središča lokalnega pomena. (Prosen et al., 2008)

Vlogo malih mest v urbanem sistemu je težko določiti, predvsem iz razloga njihovega pospešenega razvoja in privlačnosti za nove prebivalce. Mala mesta večinoma predstavljajo lokalna središča za eno ali več lokalnih samoupravnih skupnosti, lahko pa so to tudi mesta z več kot 10.000 prebivalci in regionalno pomembnimi potezami pri čemer so ta mesta zaradi manjka funkcij nižje rangirana po kriteriju centralnosti. (Prosen et al., 2008)

Slika 71: Majhna mesta v Sloveniji (Prosen et al., 2008, str. 31)

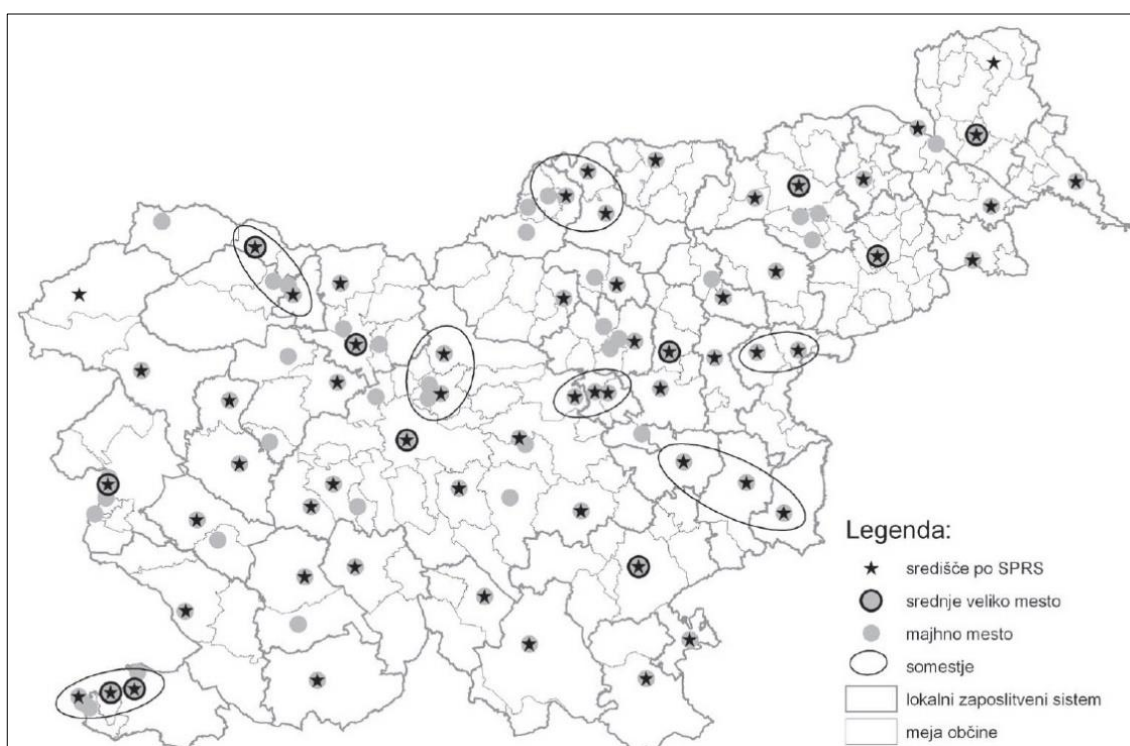
Prosen in sodelavci so v raziskavi s pomočjo določenih kazalnikov opredelili tudi srednje velika mesta (slika 72), katerih imamo v Sloveniji le 10, in še to pri razpolovitvi spodnje vrednosti kazalnika glede števila prebivalcev v takem mestu, ki je v evropskem merilu določena pri 40.000.

Slika 72: Srednje velika mesta v Sloveniji (Prosen et al., 2008, str. 33)

Tudi pri srednje velikih mestih so glede na rezultate, ki so jih dale analize izbranih kazalnikov, obstajale izjeme. Tako npr. Murska Sobota in Izola ne dosežeta že tako znižane meje glede števila prebivalcev, obe mesti imata namreč nekaj več kot 10.000 prebivalcev, a vendar je Murska Sobota uvrščena med srednje velika mesta zaradi dejstva, da je regionalno središče celotnega Pomurja, Izola pa zaradi dejstva, da ima splošno bolnišnico namenjeno vsem obalnim mestom in naseljem. Murska Sobota je bila že kot smo lahko do sedaj ugotovili vedno tretirana kot regionalno središče Pomurja, pa vendar se ni razvila po pričakovanjih, medtem ko se Izola skozi zgodovino razvija v somestju s Kopro in Piranom.

Kot lahko ugotovimo v Sloveniji na splošno primanjkuje več srednje velikih mest z več kot 30.000 prebivalci, ki bi tvorila ogrodje policentričnega urbanega omrežja. Imamo samo deset srednje velikih mest oziroma somestij: Celje, Izola-Koper, Maribor, Murska Sobota, Novo mesto in Nova Gorica, Jesenice, Kranj in Ptuj. Ta srednje velika mesta, oziroma v primeru Izole in Kopra se mesti povezujeta v somestje, kar je bilo prikazano že skozi zgodovinski pregled, so dejansko edina potencialna središča regij, ki v Sloveniji še vedno niso uveljavljene v meri, ki je bila pričakovana, poleg tega pa za enakomeren regionalen razvoj na celotnem ozemlju države, manjkata še močnejši središči na Koroškem in Kočevskem.

Slika 73: Središča izpostavljena v SPRS in majhna ter srednje velika mesta (Zavodnik Lamovšek et al., 2008, str.

Razvoj v regionalnem smislu postaja vse bolj pomemben, saj mesta v določeni regiji z medsebojnim povezovanjem pridobivajo na konkurenčnosti v odnosu do ostalih mest

predvsem v evropskem prostoru. Vse bolj v ospredje prihaja medregijsko tekmovanje in sodelovanje. Glede na razdrobljenost slovenskega omrežja in spricho dejstva, da naša mesta niso dovolj velika in razen Ljubljane in delno Maribora in Kopra v mednarodnem prostoru nekonkurenčna je v Sloveniji nujno povezovanje mest v regionalnem smislu.

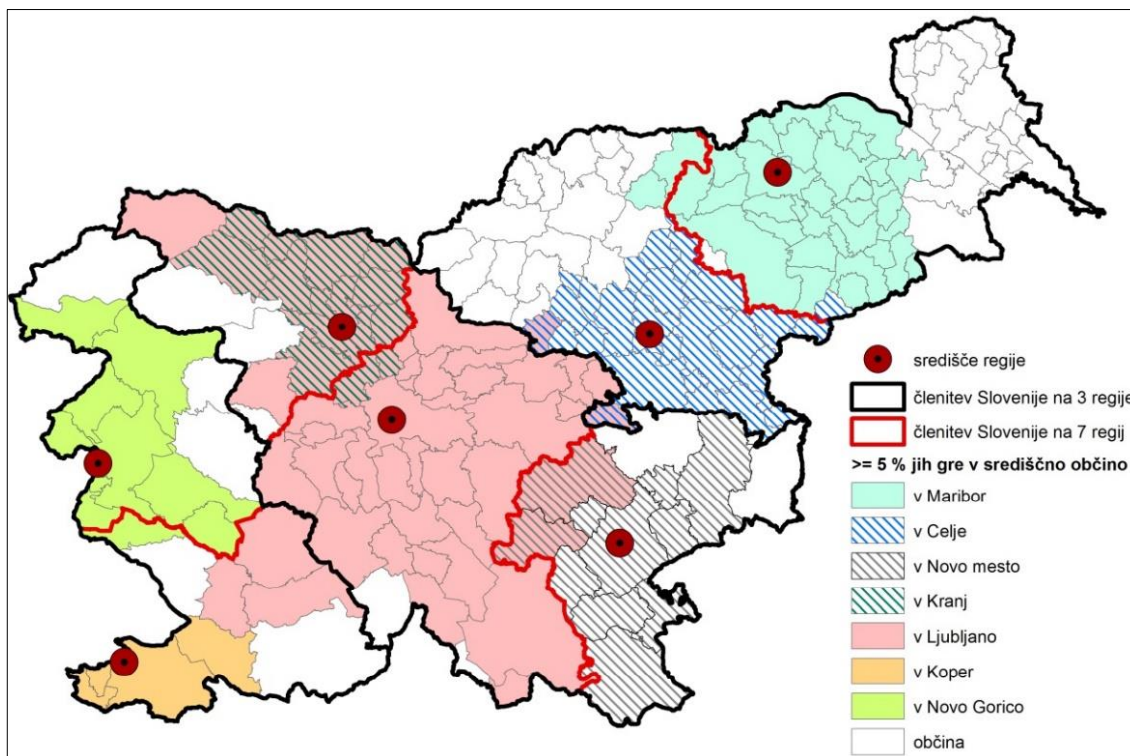
Že v Državnem razvojnem programu RS za obdobje 2007–2013, ki je bil sprejet 2008 je bilo opredeljeno, da je potrebno razvijati funkcionalna urbana območja, pri tem pa krepiti skupen razvoj komplementarnih dejavnosti v teh območjih, skupno načrtovanje javnega potniškega prometa, v povezavi z urbanističnim načrtovanjem urejati promet v naseljih in pa pripravljati celovite programe prenove urbanih območij (DRPRS, 2008)

Funkcionalne regije so nekaj o čemer bi bilo treba temeljito razmisliti in dati večji pomen tudi v nadaljnji prostorski politiki.

»Funkcionalne regije zaznamuje visoka frekvenca notranjih regionalnih gospodarskih interakcij, kot so regionalna trgovina dobrin in storitev, delovne migracije ter nakupovanje.« (Zavodnik Lamovšek, 2011: 14 cit. po Johansson, 1998).

»Funkcionalne regije Slovenije so v največji meri urbane regije. Tu mislimo na mestna središča regij, ki tvorijo okoli sebe povezan trg delovne sile, gravitacijo k izobraževalnim, nakupovalnim, upravnim, kulturnim, in vsem drugim funkcijam. Po drugi strani pa meje urbanih funkcionalnih regij določajo tudi radiji prostočasnih aktivnosti, t.j. rekreacije, izletništva, obmestnega vikendaštva itd« (Pogačnik et al. 2010: 38). »Funkcionalne regije Slovenije so v največji meri regije z urbanim središčem oz. večja mestna središča, ki so v SPRS 2004 opredeljena kot območja okoli središč nacionalnega pomena« (Pogačnik et al. 2010: 59).

Pogačnik in sodelavci so v študiji Analiza razvojnih virov in scenarijev za modeliranje funkcionalnih regij, opredelili tri modele oblikovanja funkcionalnih regij oziroma štiri, če v enem štejemo celotno Slovenijo kot eno funkcionalno regijo, vendar je ta model zgolj hipotetičen in ni sprejemljiv. Bolj so realni modeli s 3, 7 ali 12 funkcionalnimi regijami (slika 74). Za te modele v preglednici 15, na koncu tega poglavja, predstavljamo njihove prednosti in slabosti.

Slika 74: Členitev Slovenije na 3 in 7 funkcionalnih regij ter funkcionalna območja delavcev (dnevni) vozačev v središčno občino (Pogačnik et al., 2010, str.62)

Koncept urbanega razvoja Slovenije, ki sloni na policentričnem urbanem omrežju in na krepitvi središč ter je zasnovan tako da bi podpiral gospodarski, socialni in okoljski razvoj države, se ne uresničuje na predviden način. Strukturo urbanega sistema spreminja krepitev in povečevanje nekaterih funkcionalnih območij večjih središč, na kar vplivajo obsežne dnevne migracije v smeri avtocestnega križa ter močna suburbanizacija. Vsakodnevne migracije z osebnimi avtomobili iz suburbaniziranih področij v mestna področja in nazaj povečujejo ogljični odtis, poslabšujejo kakovost zraka in stopnjujejo pritiske na prostor, med drugim pa vse večji pritiski po povečanju zemljišč za gradnjo v obmestnih območjih prispevajo k zmanjševanju najbolj kakovostnih kmetijskih zemljišč.

Kot posledica navedenega se kaže koncentracija prebivalstva okoli večjih središč s tem pa prihaja do slabljenja bolj oddaljenih območij in njihovih središč. (SRS 2013)

V osrednjeslovenski regiji se formira metropolitanske zgoštevna regija, ki se koridorsko širi vzdolž avtocestnega križa proti Kranju, Logatcu, Trebnjem in Trojanam. Zаметki urbane zgoštevne regije v severno-vzhodni Sloveniji okoli Maribora se kažejo še od Šentilja do Ptuja in Slovenske Bistrice. Vse bolj pa se povečuje tudi koncentracija ob obalnih mestih, t.i. litoralizacija ali kopičenje prebivalstva in naselij v obalnem pasu, ki poteka od Ankarana preko Kopra, Izole in Pirana vse do Sečovelj.

Središči nacionalnega pomena Celje in Novo mesto, ki ležita ob avtocestah se razvijata in vitalizirata medtem ko se Nova Gorica, ki ne leži ob avtocesti razvija mnogo manj uspešno. Okoli vseh treh središč nacionalnega pomena pa se tvorijo obroči suburbanih naselij.

Drugo središče nacionalnega pomena Murska Sobota in regionalna središča, Ptuj in Velenje, ter somestja Brežice-Krško-Sevnica, Jesenice-Radovljica, Slovenj Gradec-Ravne na Koroškem-Dravograd in Trbovlje-Zagorje ob Savi-Hrastnik, se ne razvijajo po pričakovanjih, njihovo število prebivalcev upada, prav tako pa zaostajajo v razvoju. Somestja se funkcijsko niso povezala, vprašljiva pa je tudi samostojnost urbanih regij Kranja, Velenja in Krškega z Brežicami.

Prav tako kot pri središčih nacionalnega pomena in regionalnih središčih so se medobčinska središča, katera ležijo ob avtocestnem križu in tista, ki so središča vitalnih makroregij ali imajo ugodno obmejno lego, razvijala in lahko v marsikaterem primeru že konkurirajo slabše razvitim regionalnim središčem. Tak primer so npr. Sežana, Trebnje, Rogaška Slatina in Vipava.

V Prekmurju, Beli Krajini, Kočevskem, zgornjem Posočju, zgornji Savinjski dolini in Prlekiji prihaja do razvojnega zaostajanja regij in s tem do krčenja naselij, slabšo dostopnostjo in periferne lege.

Lokalna središča, ki so hkrati tudi občinska središča, tudi z državno pomočjo manj razvitim območjem, uspevajo zadrževati svojo populacijo, medtem ko lokalna središča, ki hkrati niso tudi občinska in imajo še težave s slabšo dostopnostjo in periferno lego, le-to izgubljajo.

Ključni cilji policentričnega razvoja so razvoj urbanih središč in njihovih aglomeracij na različnih ravneh centralnosti, zagotavljanje sodelovanja med mesti in podeželjem, razvoj sistema poselitve v celoti in varstvo kulturne dediščine. Na lokalni ravni pa še podrobno načrtovanje rabe površin, ubranih struktur v mestih in zagotavljanje ustreznih gradbenih ter drugih standardov. (Prosen et al., 2008)

Prosen in sodelavci menijo, da ni primerno iskati težav slovenskih mest zgolj v njih samih, ampak tudi v slabi politiki oblikovanja regij oziroma pokrajin v Sloveniji. »Mesta lahko razvijejo potrebno centralnost le, če je njihova vloga v prostoru dovolj natančno opredeljena.« (Prosen et al. 2008:115). V Sloveniji je Ljubljana deležna prevelike centralnosti, vsem ostalim mestom pa jo primanjkuje.

Preglednica 15: Prednosti in slabosti različnih modelov funkcionalnih regij (Povzeto po Pogačnik et al., 2010)

Model	Regije	+ Prednosti	- Slabosti
3 funkcionalne regije	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Zahodna Slovenija</i> (regionalno središče v Kopru) • <i>Osrednja Slovenija</i> (regionalno središče v Ljubljani) • <i>Vzhodna Slovenija</i> (regionalno središče v Mariboru) 	<ul style="list-style-type: none"> + bolj konkurenčno, enakovrednejše vključevanje v mednarodne integracije (na ravneh NUTS-1 in NUTS-2) - močne regije, ki so poleg notranje moči usmerjene tudi v mednarodno sodelovanje in prisotnost + možen razvoj kakovostnih, vrhunskih funkcij (npr. univerza, znanstveno raziskovalno središče, letališče, logistični terminal, profesionalna kulturna in športna ponudba, urbani turizem, nakupovalno mesto ...) in s tem racionalizacija javnih funkcij, + takšne regije lažje koordinirajo gospodarski razvoj, izrabljajo svoje priložnosti, so se sposobne organizirati za strateška razvojna vprašanja od varovanja ljudi do politike kulture in inovacij, na drugi strani pa lažje koncentrirajo sredstva saj so pri odločanju bolj suverene in tudi bolj toge, + odlična prometna lega na križiščih 5. in 10. koridorja oz. sečišča 5. koridorja z osjo Dunaj – Zagreb in Italija/Trst – Reka – Dalmacija, + model je relativno politično nevtralen in se izogne konfliktom o obstoju manjših regij in dovolj "psihološko" oddaljen od ravni 12-ih regij, + model v grobem sledi fizično-geografskim enotam Slovenije 	<ul style="list-style-type: none"> - zaničanje že obstoječih in uspešno formiranih funkcionalnih regij, kot so novomeška, celjska, novogoriška in gorenjska, - položaj slovenske Koroške, Velenjsko-Saleške, Ptujске in Pomurske regije je pri modelu treh regij manj sporen, ker se te mnogo lažje vidijo integrirane v model treh regij, kot pa da je zanikan njihov obstoj v primeru 6 do 8 regij, - model zanika izrazito bipolarnost zahodne Slovenije (Kopra in Nove Gorice) in slabi čezmejna mezo-regionalna sodelovanja (Novega mesta, Nove Gorice ...), - vsaj sedem regionalnih urbanih središč ima že razvite skoraj vse značilne regionalne funkcije (visoko šolstvo, bolnico, regionalno upravo, kulturne centre, vrhunske športne objekte, obsežna nakupovalna središča, industrijske cone, porajajoče se znanstveno tehnološke parke), v primeru treh velikih regij pa bi bile številne naštetje dejavnosti pod vprašanjem
	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Ljubljanska</i> (osrednjeslovenska) - <i>obalno kraška</i> (s Kopro kot središčem), - <i>Goriška s Posočjem</i> (z Novo Gorico kot središčem), - <i>Gorenjska</i> (s Kranjem in gornje- 	<ul style="list-style-type: none"> + doseganje še znosnega, čezmejno konkurenčnega in racionalnega spodnjega praga urbanih središč, ki lahko vzdržujejo vse potrebne regionalne funkcije in uspešno povezujejo oz. servisirajo ruralna 	<ul style="list-style-type: none"> - težje se organizirajo za mednarodne povezave in težje koncentrirano delujejo na strateških vsebinah od inovacij do kulture prav tako pa tudi finančno težje delujejo saj se njihove funkcije približajo lokalnim, kar onemogoči koncentracijo sredstev,

Model	Regije	+ Prednosti	- Slabosti
7 funkcionalnih regij	<ul style="list-style-type: none"> - gorenjskim somestjem), - Savinjska (s Celjem kot središčem), • jugovzhodna Slovenija (z Novim mestom kot središčem) • severovzhodna Slovenija (z Mariborom kot središčem) 	<p>zaledja: Novo mesto razvija in servisira Belo Krajino; Ljubljana razvija Zasavje, Kočevsko in Loško dolino; Koper Šavrine in Notranjsko; Nova Gorica gornje Posočje, breginjski kot, Baško grapo in Cerkljansko; Celje slovensko Koroško, Kozjansko in Obsotelsko; Maribor Pomurje, Haloze in Prlekijo,</p> <ul style="list-style-type: none"> + te regije se lažje odzivajo na hitreje spremembe in potrebe, so bolj fleksibilne in imajo manj funkcij države, + sedem urbanih središč ima dobro dostopnost in prometno lego. Vseh sedem je na 5. ali 10. koridorju ali na njihovih križiščih s 3. prometno osjo, z osjo Dunaj – Zagreb ali osjo Italija/Trst – Reka oz. Istra, + model je politično nevtralen, saj uravnoveša želje po številnih majhnih regijah (12 – 15 in več) in po velikih razvojnih regijah (2 do 3), + model še dovolj dobro odraža dejanske fizičnogeografske, regionalne funkcionalne odnose in historične delitve Slovenije in se izogiba provincialnemu in povsem neracionalnemu drobljenju funkcij + je strokovno argumentiran model združevanja uradnih 12-ih regij 	<ul style="list-style-type: none"> - zanikanje obstoječega in izrazitega regionalizma slovenske Koroške, Pomurja (z Mursko Soboto), Savinjsko-Šaleške mikroregije (z Velenjem); Ptuj in Notranjske (s Postojno), - umetna delitev med Ljubljano in Kranjem (ki sta funkcijsko močno povezana), - model ustvarja razmeroma majhne regije, ki so le deloma primerljive z NUTS-2 oz. NUTS-3 ravnmi v sosednjih državah (kot so tržaška, videmska, koroška, spodnještajerska, reška, zagrebška pokrajina, regija, županija)
	<ul style="list-style-type: none"> • Pomurska regija • Podravska regija • Koroška regija • Savinjska regija • Zasavska regija • Posavska regija • Jugovzhodna Slovenija • Osrednjeslovenska regija 	<ul style="list-style-type: none"> + So podlaga za razmejitvev na 7 funkcionalnih regij, pri čemer se ohrani meje 12-ih statističnih regij, vendar se teh 12 statističnih regij združi v 7 pokrajin: Osrednjeslovenski regiji se priključi Zasavje (Trbovlje – Zagorje – Hrastnik), Ribniško, Kočevsko, Obsotelsko, Jugovzhodni Sloveniji se priključi spodnje Posavje, 	<p>12 statističnih regij v največji meri ne predstavlja funkcionalnih pokrajin, ker:</p> <ul style="list-style-type: none"> - so v osnovi premajhne (populacijsko, površinsko, gospodarsko, glede naravnih virov...), da bi bile primerljive s sosednjimi oz. evropskimi regijami na ravni NUTS 3. - so večinoma gospodarsko prešibke in monofunkcionalne, kar bi jih (je) zlahka pahnilo v popolno socio-ekonomsko krizo.

Model	Regije	+ Prednosti	- Slabosti
12 funkcionalnih regij	<ul style="list-style-type: none"> • Gorenjska regija • Primorsko-notranjska regija • Goriška regija • Obalno-kraška regija 	Savinjski (Celjski) regiji se priključi slovenska Koroška, Severovzhodni (Mariborski) regiji se priključi šibko in razvojno zaostalo Pomurje, Obalno-kraški regiji (Kopru) se priključi Notranjska	Smisel regij je namreč da se s svojimi urbanih središči, infrastrukturo, naravnimi viri itd. "vlečejo naprej", ne pa da se formirajo kot teritoriji za pridobivanje družbenih pomoči, <ul style="list-style-type: none"> - z drobljenjem regij se drastično povečujejo razlike med njimi znotraj Slovenije v vseh ozirih. S tem se onemogoča ustvarjati gospodarsko polifunkcionalnost, grozdenje itd. Mnoge regije so daleč pod pragom, da bi lahko kdaj dobile nujne sodobne regionalne funkcije visokošolskega izobraževanja in resničnih (ne zgolj na papirju) znanstveno raziskovalnih parkov, npr. Notranjska, Spodnje-posavska, Slovensko-koroška in Pomursko regija, - ideja, da bi pomanjkanje večjega regionalnega središča nadomestili s funkcijskimi somestji, se ni uresničila (razen deloma na obalnem somestju). Bližnja mesta, občinska središča, si prej konkurirajo in se pripravljajo o pridobitvi kake funkcije, - lokalni (sub)regionalizmi še vedno močni, pri čemer gre za popolno nerazumevanje smisla regionalnega povezovanja, ki ima za cilj formiranje velikih, močnih, razvojno perspektivnih, funkcijsko raznolikih teritorijev s smiselno piramido funkcij

3.7.1 Od leta 2014 do danes

Zadnje formalno poročilo o stanju v prostoru je Ocena stanja in teženj v prostoru Republike Slovenije, ki je bila sprejeta leta 2001. Dandanes lahko rečemo, da se razmere v prostoru niso bistveno spremenile. Pa vendar realnega stanja v nekaterih primerih niti ne moremo oceniti, saj za posamezne vsebine v zadnjih letih ni bilo izdelanih ustreznih študij in raziskav (npr. prenova stanovanj, stopnja urbanizacije, opremljenost naselij z dejavnostmi javnega pomena, dejanska raba prostora). (Zavodnik Lamovšek et al., 2014)

S spremljanjem stanja prostorskega razvoja lahko ugotovimo stanje in trende v prostoru, sledimo lahko doseganju ciljev prostorske politike ter ugotavljamo vpliv drugih politik na razvoj dogajanja v prostoru. Poznavanje in upoštevanje preteklih, sedanjih razmer v prostoru in razmer v prihodnosti je osnova za določitev prioritet pri razvojnih ciljih, omogoča pa tudi oblikovanje načel za usmerjanje nadaljnjega razvoja ter razvoja poselitvenih in drugih sistemov. (Miklavčič, 2015)

V raziskavi Analiza izvajanja v Strategiji prostorskega razvoja predvidenih programov in ukrepov (Golobič et al., 2014) so s pomočjo anketnih vprašalnikov, ki so jih razdelili med slovenske občine in pa nosilce urejanja prostora na državni ravni, poizkušali ovrednotiti izvajanje SPRS v praksi, še posebej ukrepov za izvajanje prostorske strategije kot jih opredeljuje SPRS v svojem četrtem poglavju. V naslednjih alinejah povzemamo rezultate raziskave z vidika razvoja urbanega omrežja, ki so jih izpostavili tako uradniki nosilcev urejanja prostora kot tudi uradniki na občinski ravni:

- še vedno ni sprejetega programa na nacionalni ravni, ki bi urejal razvoj mest in njihovih širših območij ter drugih naselij s poudarkom na urejanju prometa, stanovanjskih območjih, gospodarskih con, itd.,
- ravno tako ni programa za intenziviranje rabe urbanih površin z usmerjanjem rabe na premalo izkoriščena zazidana, opuščena ali nezazidana, o za gradnjo predvidena zemljišča,
- manjka tudi program za razvoj urbane zemljiške politike in vzpostavljanje pravočasne ponudbe lokacij za gradnjo;
- zelo malo po 2004 sprejetih politik države ima poudarjenih cilj iz SPRS, kateri se nanaša na razvoj policentričnega omrežja mest in drugih naselij, torej na poselitev in razporeditev funkcij,
- občine vidijo svoj prispevek k razvoju policentričnega urbanega sistema in regionalnega prostorskega razvoja v določilih svojih OPN-jev, v okviru katerih

opredeljujejo omrežje naselij in določujejo glavna središča na prostoru občine. Regionalno pa preko zasnove prostorskega razvoja na območju regije, preko regionalnih razvojnih programov in v nekaterih primerih krepitvi somestij ter z izgradnjo in posodobitvijo medobčinskih cestnih povezav. Pri tem naj poudarimo dejstvo, da je Ministrstvo za infrastrukturo in prostor leta 2013 izdalo dokument v katerem poudarjajo, »da sistema središč v OPN ne gre zamenjevati s poselitvenim sistemom, saj v omrežje središč ne sodijo vasi, pa tudi določena urbana naselja ne. Marsikatero naselje lahko ostane izven sistema središč, ker pač ne dosega kriterijev, da postane središče določenega gravitacijskega območja.« (MZIP, 2013: 7);

- urbani razvoj je po mnenju nosilcev urejanja prostora integriran v regionalno politiko. Pri tem poudarjajo, da se pri policentričnem razvoju kaže problematika regionalizacije, ter da razpršena poselitev predstavlja problem v policentričnem razvoju zaradi njene posledice "razpršenosti infrastrukture", ki prinaša visoke stroške pri svojem zagotavljanju;
- ugotovljeno je, da so se sredstva namenjena za urbani razvoj do sedaj porabljala izrazito le za doseganje "materialnih učinkov", kot so prenova trgov, fasad, itd., premalo pa za celovite rešitve. Vzrok za to nosilci urejanja prostora vidijo tudi v integraciji urbane prenove v kohezijsko politiko s strani EU;
- oboji poudarjajo problem odsotnosti regionalne ravni, saj menijo, da se s smernicami in mnenji ne da usmerjati razvoja;
- prav tako pa je pereča odsotnost konkretnjših meril in smernic za določitev in preprečitev razpršene gradnje;
- izpostavljena je tudi potreba po večji politični podpori prostorskega razvoja, politika mora prostorsko načrtovanje predstaviti kot potrebno in koristno dejavnost in ne kot oviro za razvoj gospodarstva.

Kot rezultat raziskave je poudarjeno tudi dejstvo, da kljub temu, da je SPRS predvidela, da se bodo vsake 4 leta pripravljala poročila o njenem izvajanju, do sedaj ni bilo pripravljenega nobenega, »saj je bil s spremembo ZPNačrt ukinjen 155. člena ZUreP-1 in s tem posledično tudi podzakonski predpis, ki je določal vsebino poročila in minimalne enotne kazalnike« (Zavodnik Lamovšek et al., 2014: 11). Metodologija, minimalnih enotnih kazalnikov za analizo stanja in trendov prostorskega razvoja in izvajanja SPRS, je sicer bila pripravljena vendar se ni nikoli uporabila.

Nujna je prenova omrežja regionalnih središč. V raziskavi predlog za omrežje 6 do 8 središč in ne več 15, kot je bilo opredeljeno v SPRS, pri tem pa je potrebno posodobiti tudi tekstualni del glede nalog središč regionalnega pomena. Prav tako pa je potrebno jasno opredeliti in

nato krepi mesta in območja oziroma mestna območja nacionalnega pomena, glede na njihovo opredeljeno funkcijo, za kar pa je potrebno zagotoviti tudi finančne instrumente.

»Najbolj značilne ugotovitve o stanju v prostoru z vidika urbanega omrežja lahko strnemo v naslednje poudarke (Zavodnik Lamovšek et al., 2014 cit. po Zavodnik Lamovšek, 2013: 9-10):

- velike razlike v prostorskem razvoju regij, predvsem na račun krepitve Ljubljanskega urbanega območja (Osrednjeslovenska statistična regija) (Pogačnik et al., 2010),
- neenakomeren urbani razvoj, povezan s pomanjkanjem učinkovitih instrumentov zemljiške in stanovanjske politike (hkrati pa se ne izvajajo niti instrumenti, ki so že sprejeti),
- pritiski suburbanizacije ob avtocestnem križu ter hkratno praznjenje mestnih središč,
- stihijska in nenadzorovana razpršena gradnja, degradirana urbana in druga območja,
- nenačrtna in pomanjkljiva prenova mestnih jeder,
- slaba infrastrukturna opremljenost naselij, slabe prometne povezave ob sicer razvejanem cestnem omrežju,
- premajhen poudarek na železniškem prometu in nezadostna mreža javnih prevoznih sredstev,
- nespoštovanje in neupoštevanje predpisov o urejanju prostora,
- pomanjkanje regionalne ravni kot vmesnega člana med državno in lokalno upravno organiziranostjo.«

»Ugotavljanje sprememb med izhodiščnim stanjem in stanjem v času vrednotenja je mogoče le na podlagi nabora kazalnikov, ki omogočajo s konkretnimi podatki podprto primerjavo stanj v različnih časovnih obdobjih, vrednotenje sprememb pa je mogoče le na podlagi postavljenih meril« (Miklavčič, 2015: 3). Problem vseh dosedanjih raziskav je, da so vsaka po svoje obravnavale posamezne teme prostorskega razvoja, osredotočile so se na zelo ozko omejen nabor kazalnikov, za katere so bili podatki sploh dostopni, pri tem pa nobena ni podala kazalnikov, ki bi omogočali primerjavo podatkov v različnih časovnih obdobjih.

Zavodnik Lamovškova in sodelavci so v svoji raziskavi Priprava predloga sistema spremljanja prostorskega razvoja predlagali in podrobno opisali vrsto kazalnikov s pomočjo katerih bi se lahko sistematično spremljal prostorski razvoj v Sloveniji. V preglednici 16 povzemamo kazalnike, ki spremljajo razvoj urbanega omrežja.

V raziskavi pa je še posebej poudarjeno pomanjkanje ustreznih podatkov za izračun posameznih kazalnikov, saj ali podatki sploh niso na voljo, so na voljo vendar zahtevajo zelo

obsežno pred obdelavo, da so uporabni, na voljo so le za en časovni presek in ne sistematično, na voljo so podatki samo za kohezijski ali statistične regije ali pa so podatki pridobljeni z različnimi metodami in z različnimi kakovostmi in ne omogočajo medsebojne primerljivosti.

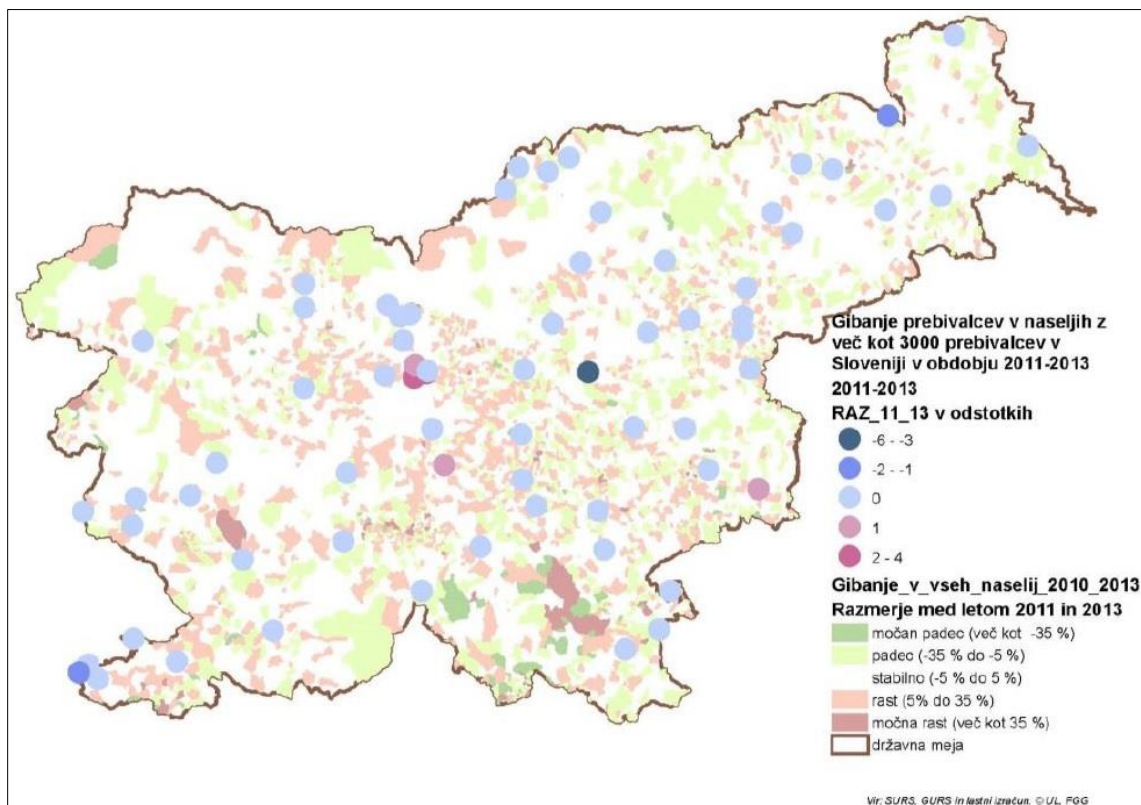
Število prebivalcev Slovenije se počasi povečuje. Od leta 2008 do prvega četrletja 2016 se je povečalo za 47.739 prebivalcev (SI-STAT, 2016a). V sedmih največjih naseljih (Ljubljana, Maribor, Celje, Kranj, Koper, Velenje in Novo mesto) je leta 2015 živela četrtnina vseh prebivalcev Slovenije (SURS, 2015). Predvsem na račun migracij (migracij s tujino in medobčinskih migracij) se prebivalstvo zgošča v okolici nekaterih večjih središč. Povečuje se pomen občin v funkcionalni regiji Ljubljane, obalnega somestja in nekaterih občin na Krasu, občin v okolici Maribora in Novega mesta. Na račun okoliških občin in pospešene suburbanizacije prebivalstvo še vedno izgublja mestna središča. Obsežna območja države se praznijo predvsem to velja za gospodarsko manj uspešna območja. (Miklavčič, 2015)

V vseh naseljih z več kot 3000 prebivalci je med leti 2011 in 2013 prisotno upadanje števila prebivalcev, izjema so le naselja osrednjeslovenske statistične regije, katera ležijo ob dobrih prometnih povezavah in so dobro opremljena z dejavnostmi javnega interesa ter predstavljajo večja zaposlitvena središča, kjer se kaže rast prebivalstva (Zavodnik Lamovšek, 2014). V vseh naseljih pa je rast največja na območju Ajdovščine in Novega Mesta (slika 75).

Preglednica 16: Kazalniki za spremljanje razvoja urbanega omrežja (Prirejeno po: Zavodnik Lamovšek et al., 2014)

Kazalnik	Opredelitev kazalnika	Raven opazovanja	Vir podatkov	Metodološka opomba
Število prebivalcev po posameznih vrstah naselij (mestna naselja, naselja mestnega značaja, podeželska naselja)	Prikaz števila prebivalcev po posameznih vrstah naselij. Sprememba prebivalstva se prikaže v različnih tipih naselij (mestna naselja, naselja mestnega značaja ter podeželska naselja).	naselje, občina	SURS, MzIP (tipologija naselij)	SURS ima dostopne podatke o številu prebivalcev po naseljih od leta 2011 naprej. Zaradi spremenjene definicije prebivalca, je mogoče spremljati podatke o številu prebivalcev v časovni vrsti od leta 2008 naprej in ločeno do leta 2008. Razvrstitev naselij v različne tipe še ni opravljena.
Stopnja opremljenosti naselij po številu in vrsti dejavnosti javnega značaja in njihova prostorska razporeditev	Prikaz dejavnosti javnega značaja v naseljih po hierarhiji storitev: - javna uprava (državna uprava, občinska uprava) - sodstvo: sodišča (ustavno sodišče, vrhovno sodišče, sodišče,...) - zdravstvo: specializirane inštitucije, specializirane bolnišnice, splošne bolnišnice, zdravstveni domovi, zdravstvene postaje, lekarnе,... - šolstvo: strokovne šole, srednje šole, osnovne šole, podružnične OŠ, glasbene šole - znanost: univerze, inštituti, znanstvene organizacije - kultura: muzeji, galerije, gledališča, knjižnice, kulturne dvorane, ... - sociala: centri za socialno delo, oskrbni centri za mladostnike, starejše, ipd. - verske inštitucije: škofije, uradi, ... - zaščita in reševanje: policija, gasilska društva, civilna zaščita,...	naselje, občina	Posamezni nosilci dejavnosti, MzIP	Podatki so v pristojnosti ministrstev in služb in so delno dostopni, neurejeni ter niso geolocirani. Za potrebe določitve stopnje opremljenosti naselij ter za potrebe spremljanja sprememb v dostopnosti do storitev javnega značaja je potrebno vzpostaviti permanentni in periodični sistem spremljanja opremljenosti naselij. Običajno so dostopni le podatki v tekočem letu, niso pa dostopni podatki v časovnih vrstah.
Stopnja opremljenosti naselij po številu in vrstah dejavnosti storitvenega (tercialnega) sektorja	Prikaz dejavnosti terciarnega sektorja v naseljih po hierarhiji storitev: - trgovina: trgovski centri, hiper in supermarketi, blagovnice, trgovine - banke: banke, podružnice, bankomati - pošta: poštna oskrba - zavarovalnice: sedeži zavarovalnic ter njihove poslovne enote - bencinski servisi	naselje, občina	Posamezni nosilci dejavnosti, MzIP	Podatki so v pristojnosti nosilcev dejavnosti in strokovnih služb in so delno dostopni, neurejeni ter niso geolocirani. Za potrebe določitve stopnje opremljenosti naselij ter za potrebe spremljanja sprememb v dostopnosti do tercialnih storitev je potrebno vzpostaviti permanentni in periodični sistem spremljanja opremljenosti naselij. Običajno so dostopni le podatki v tekočem letu, niso pa dostopni podatki v časovnih vrstah. Podatki trenutno niso popolni in tako niso primerni za spremljanje stanja.
Spremembe urbane rabe prostora	Spremembe dejanske urbane rabe prostora v določenih časovnih presekih.	naselje	MzIP	Potrebno vzpostaviti evidence dejanske urbane rabe. Edina evidenca dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč,

Kazalnik	Opredelitev kazalnika	Raven opazovanja	Vir podatkov	Metodološka opomba
	Osnovne urbane rabe prostora: območje za bivanje, območje za javne storitve, območje za trgovino in storitve, območje za industrijo, območje za rekreacijo in prosti čas, območje za transport in logistiko, območje za gospodarsko javno infrastrukturo, območje za obrambo, zaščito in reševanje			ki jo je vzpostavilo MKO in jo permanentno vzdržuje za lastne potrebe, vsebuje tudi kategorijo pozidana in sorodna zemljišča. Evidenca ni bila vzpostavljena za potrebe spremljanja urbane rabe, hkrati so se spreminjala tudi metodološka navodila za zajem vrst rabe prostora, tudi za zajem rabe pozidana in sorodna zemljišča, zato podatki iz evidence ne izkazujejo dejanskega obsega pozidave ter trenda spreminjanja urbane rabe.

Slika 75: Gibanje števila prebivalcev v naseljih od leta 2011-2013 (Zavodnik Lamovšek, 2014, str. 54)

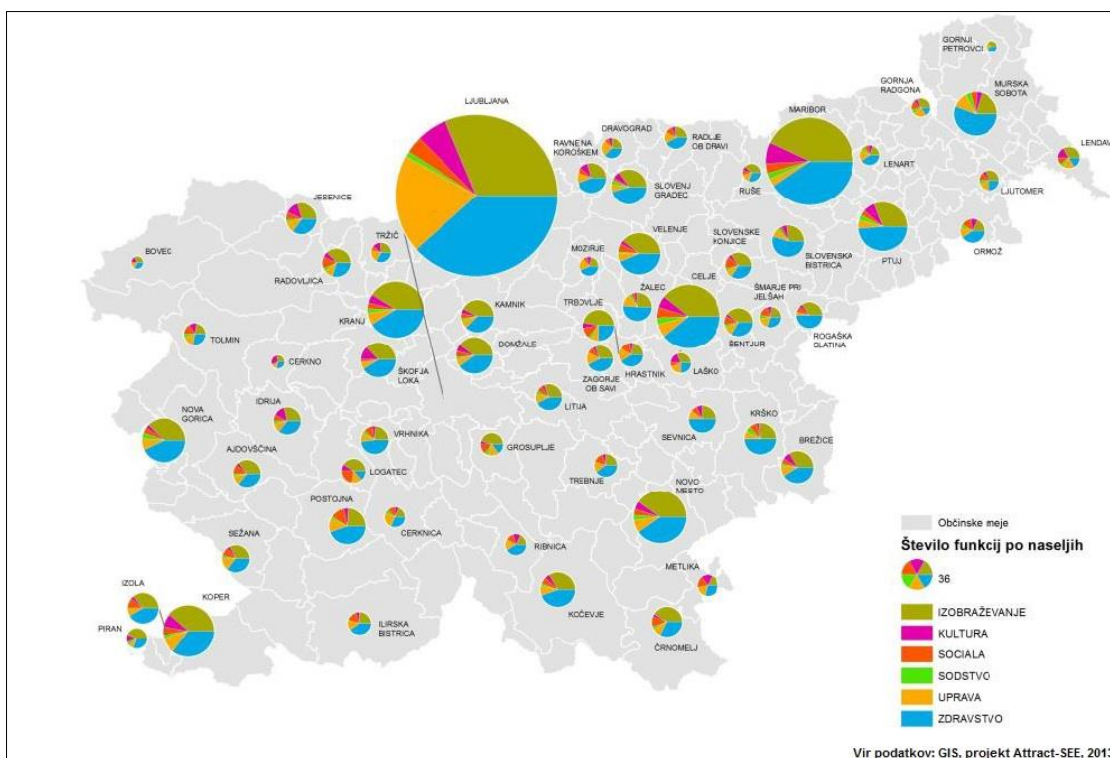
1. julija 2016 je bilo v Sloveniji 6.036 naselij (SURS, 2016a). Porazdelitev prebivalstva po vseh naseljih Slovenije in primerjava s celotnim prebivalstvom Slovenije je opisana v grafikonu 1 in spremnem besedilu na začetku 3. poglavja te diplomske naloge. Dodajamo še obrazložitev, da je za redkeje poseljena območja značilen vzorec razpršene poselitve, kjer se ohranja tudi gručasti tip poselitve, pa vendar se tudi na teh območjih pojavljajo suburbanizirana naselja.

Trend suburbanizacije se nadaljuje tudi v funkcionalnih urbanih območjih središč nacionalnega pomena. Tamkajšnja naselja se povezujejo v neprekinjene nize zaradi koridorske širitve ob glavnih prometnicah, kar se kaže tudi na morfološki analizi teh naselij.

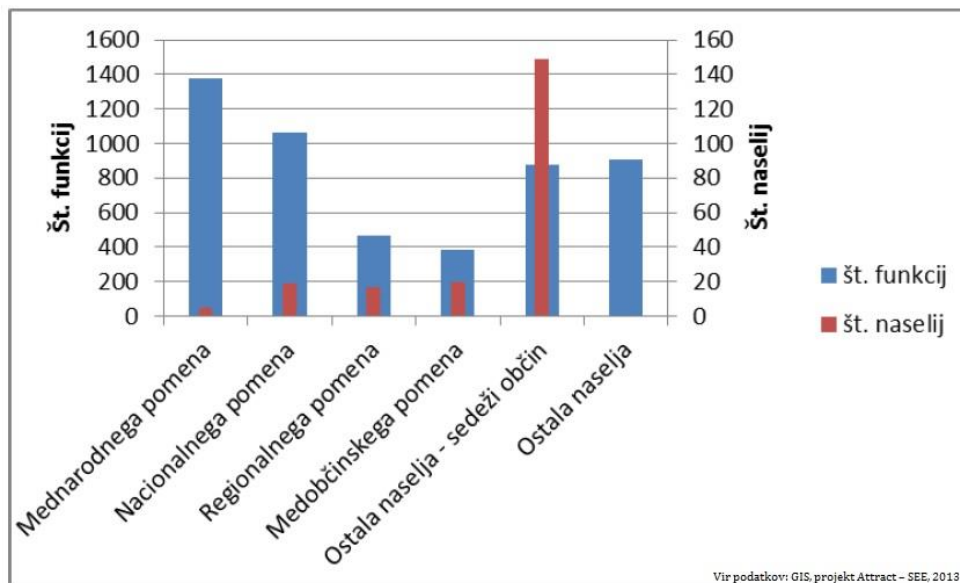
Po stopnji urbanizacije Slovenija še vedno sodi med najmanj urbanizirane evropske države s stopnjo urbanizacije le okoli 50%. Bolj kot v mestih, ki demografsko stagnirajo, se prebivalstvo koncentrira v manjših naseljih v širših mestnih območjih nacionalnih središč. (Miklavčič, 2015)

V hierarhiji centralnih naselij po obsegu javnih storitev najbolj izstopa Ljubljana (slika 76), sledijo središča nacionalnega pomena (Maribor, Celje, Kranj, Novo mesto in Koper). Med regionalnimi središči so s funkcijami najbolj opremljena naselja Domžale, Škofja Loka,

Kamnik, Kočevje in Črnomelj. Najbolje opremljena regionalna središča po številu funkcij presegajo slabše opremljena druga središča nacionalnega pomena kot sta Postojna in Slovenj Gradec. Slabše opremljena regionalna središča so Gornja Radgona, Tržič, Ljutomer in Šmarje pri Jelšah. Med medobčinskimi središči med bolje opremljene sodijo Slovenska Bistrica, Žalec, Šentjur in Vrhnika, slabše opremljena medobčinska središča pa so Gornji Petrovci, Bovec in Cerčno. Tudi s funkcijami bolje opremljena medobčinska središča presegajo slabše opremljena regionalna središča. Izvajanje javnih storitev je večinoma locirano v središčih policentričnega urbanega sistema, izven omrežja so umeščene predvsem storitve osnovnega šolstva in zdravstvene storitve na primarni ravni (grafikon 2). (Miklavčič, 2015) Pri tem pa naj poudarimo dejstvo da je število in raznovrstnost funkcij povezana predvsem z velikostjo naselja in ne od v SPRS (2004) določene vloge v omrežju naselij.

Slika 76: Število in raznovrstnost storitev splošnega pomena po naseljih, središča medobčinskega ali večjega pomena v zasnovi policentričnega urbanega sistema (Miklavčič, 2015, str. 20)

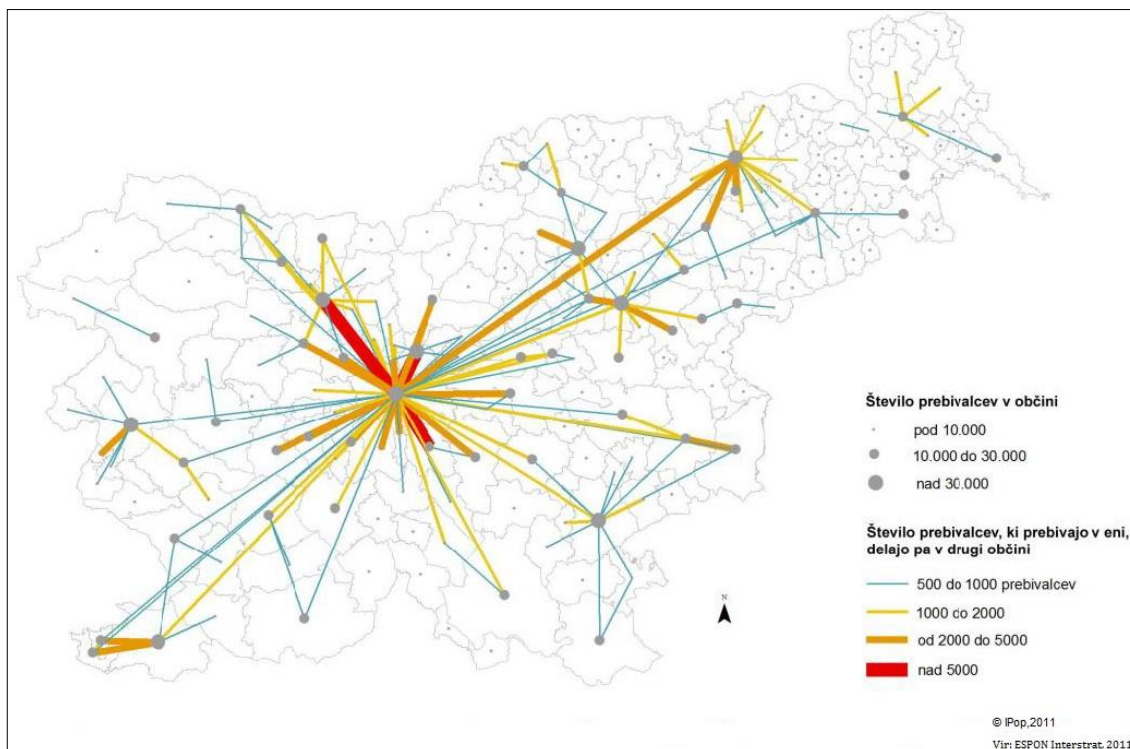

Grafikon 2: Število storitev splošnega pomena po vrstah središč (Miklavčič, 2015, str. 20)

Kljub temu, da središča nacionalnega in regionalnega pomena s funkcijami in delovnimi mesti oskrbujejo širše regionalno zaledje se zastavljeni cilj usmerjanja novih poselitev v poselitvena območja urbanih naselij, kot je to opredeljeno v SPRS (2004) ni realiziral.

Suburbana in periurbana območja v bližini večjih središč z dobrimi prometnimi povezavami z nacionalnimi in regionalnimi središči se še vedno krepijo, medtem ko rast prebivalstva v strnjeno grajenih večjih mestnih naseljih stagnira. Zaradi hitre in učinkovite osebne mobilnosti, ki jo omogoča avtocestni križ, ob njem pospešeno rastejo stanovanjska področja. Posledično se obseg dnevnih delovnih migracij v teh smereh vseskozi povečuje (slika 77). (Miklavčič, 2015)

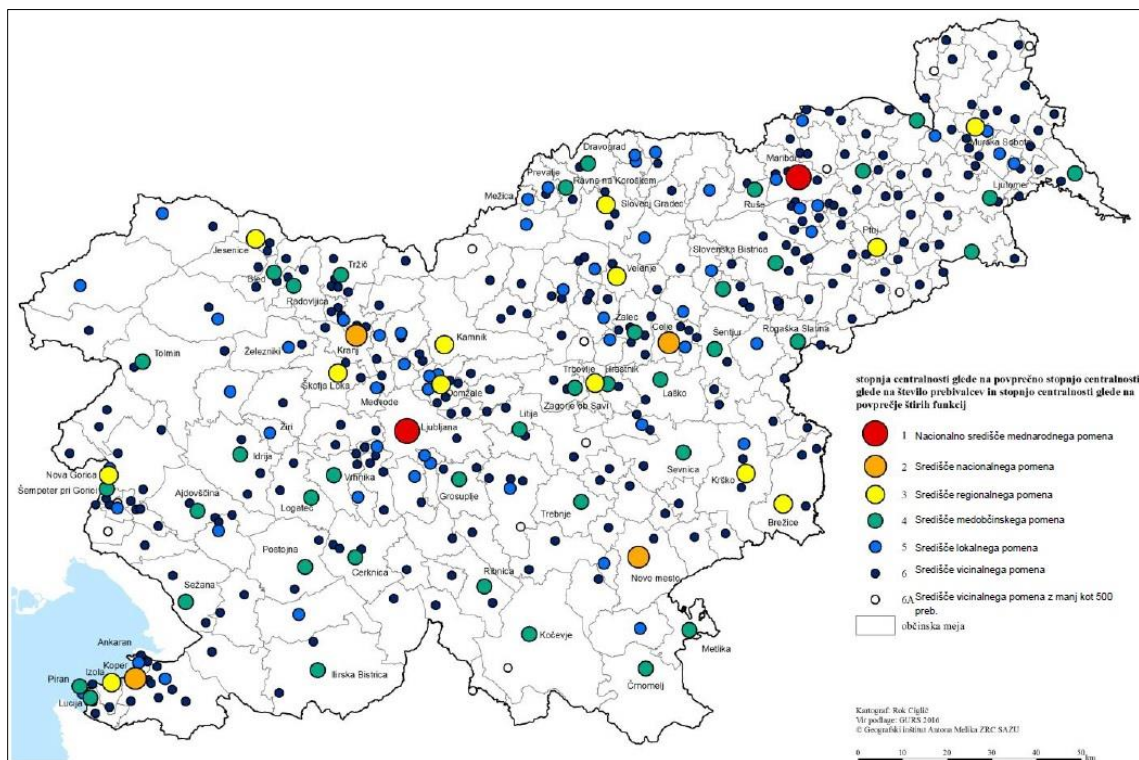
»Cilj koncentracije poselitve v urbanih naseljih je bil zmanjšati pritiske na prostor oziroma na rabo prostora, vendar kot rečeno ni bil dosežen. Na obrobje mest ter prometno dobro povezano zaledje se poleg prebivalcev selijo tudi oskrbne (predvsem trgovske) in storitvene dejavnosti.« (Miklavčič, 2015: 22)

Slika 77: Prikaz delovne mobilnosti med slovenskimi občinami leta 2010 (Miklavčič, 2015, str. 22)

Nared in sodelavci so v študiji, Policentrično omrežje središč in dostopnost prebivalstva do storitev splošnega in splošnega gospodarskega pomena, dokončani leta 2016, v Sloveniji opredelili 360 centralnih naselij (slika 78), od katerih sta dve naselji nacionalni središči mednarodnega pomena (Ljubljana, Maribor), pet središč nacionalnega pomena (Celje, Nova Gorica, Koper, Novo mesto, Kranj), 12 središč regionalnega pomena (Domžale-Kamnik, Ptuj, Velenje, Jesenice, Murska Sobota, Trbovlje, Piran, Slovenj Gradec, Izola, Škofja Loka, Brežice, Krško), 38 središč medobčinskega pomena, 55 središč lokalnega pomena, in 248 središč vicinalnega pomena, med katere so uvrstili tudi 49 središč z manj kot 500 prebivalci, a z vsaj dvema poveljnitvima funkcijama. Na prvi stopnji centralnosti naselij¹³ analiza kaže na velik upravni in gospodarski vpliv Ljubljane, ki postaja pomembno metropolitansko središče. Vpliv naselij na drugi in tretji stopnji centralnosti slabi, povečan vpliv pa je nato znova zaznaven na ravni občinskih središč. Slednje lahko pripišemo reformi lokalne samouprave in »lokalizaciji« regionalne politike, ko o regionalnih projektih odločajo župani, ki dajejo prednost lokalnim projektom. Nastanek številnih novih občin je močno vplival na število centralnih naselij šeste stopnje, zlasti tistih, ki ne dosegajo meje 500 prebivalcev. Skladno z velikostno sestavo slovenskih občin ta naselja prevladujejo v vzhodni Sloveniji.

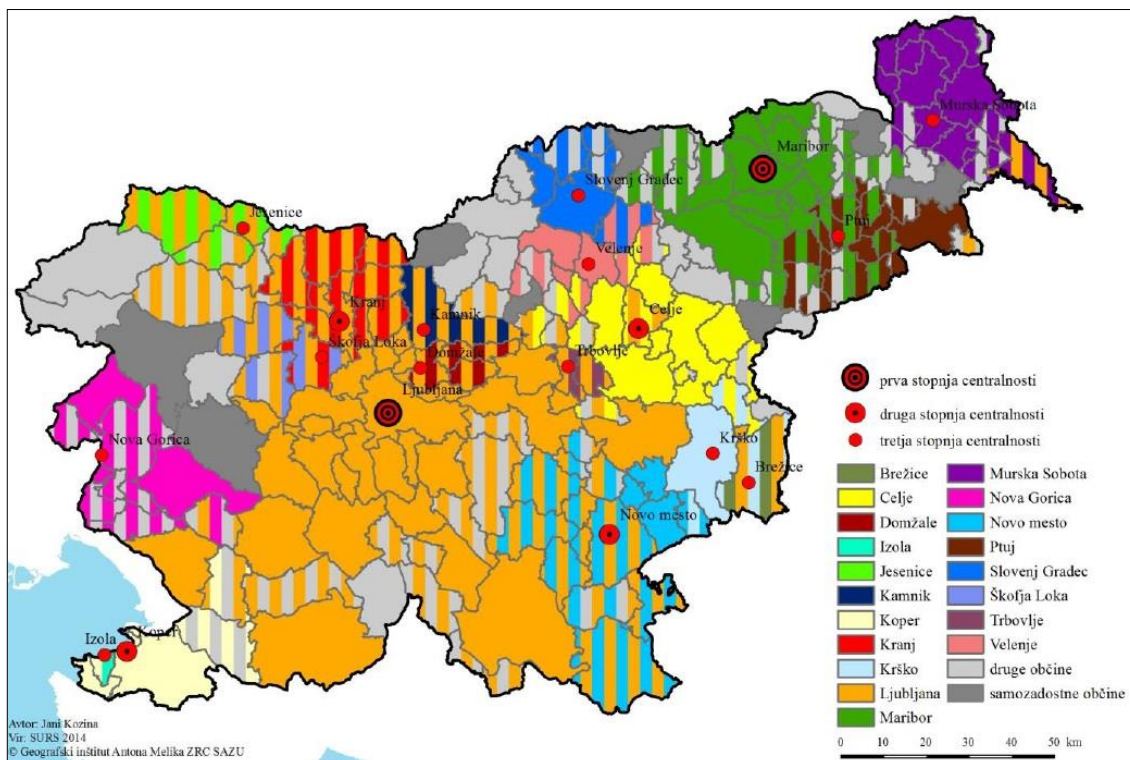
¹³ Preglednica 2 v poglavju 2.2.2 te diplomske naloge.

Slika 78: Centralna naselja glede na skupno stopnjo centralnosti (Nared et al., 2016, str. 63)

Gravitacijska zaledja prvih treh stopenj centralnih naselij v Sloveniji se širijo zelo različno (slika 79). Zaledje Ljubljane se širi hitro, zaledje Kopra nekoliko počasneje, zaledje Maribora in Celja stagnira v svoji rasti medtem pa zaledja Murske Sobote, Velenja, Kranja in Nove Gorice celo upadajo v rasti.

Urbano omrežje Slovenije še vedno izkazuje velika nesorazmerja. Ogradje še vedno predstavljata Ljubljanska in Mariborska mestna regija. Druga mesta so, glede na mednarodna priporočila, zanemarljivo majhna. Več kot 50.000 prebivalcev je le še v obalni, kranjski in celjski mestni regiji. Ostalo so "mala mesta", ki skupaj s svojimi neposrednimi obmestji štejejo med 20 in 50.000 prebivalci. Nosilno ogradje ekonomske moči predstavlja približno 13 mestnih regij, ki jih oblikuje 35 mest različnih velikosti in družbeno-gospodarskega pomena skupaj s svojimi obmestji in bližnjimi urbaniziranimi naselji. Te mestne regije zavzemajo $\frac{1}{5}$ ozemlja države, v njih pa živi $\frac{2}{3}$ prebivalstva. Za slovenske razmere ima visoko nadpovprečne razvojne potenciale le Ljubljana. V kategorijo nadpovprečno razvitih regionalnih središč pa lahko uvrstimo še obalna mesta, Novo Gorico, Celje, Maribor, Velenje, Kranj, Postojno in ob določenih pogojih še Novo mesto, ter ljubljanske "satelite": Domžale, Kamnik in Škofja Loka. Ta središča so sočasno tudi podlaga zasnovi policentričnega razvoja in s tem pa nosilci razvoja gospodarskih, izobraževalnih, oskrbnih in storitvenih in kulturnih dejavnosti in javnih funkcij. (Ravbar et al., 2000)

Slika 79: Gravitacijska zaledja centralnih naselij prve, druge in tretje stopnje na podlagi meja dnevne mobilnosti delavcev leta 2014 (Nared et al., 2016)

4 KRITIČNA OCENA STANJA

Poselitveni vzorec in omrežje naselij ima velik vpliv na gospodarske, socialne in prostorske vidike kakovosti življenja. »Mesta kot večja strnjena naselja so temeljni poselitveni preoblikovalci pokrajinske sestave in vir številnih okoljskih obremenitev. V mestih poselitveni in z njimi povezani drugi okoljski pritiski temeljno vplivajo na globalno, regionalno in lokalno obremenjevanje okolja.« (Ravbar e tal., 2000: 40)

»Mesta in druga urbana naselja predstavljajo ogrodje slovenskega poselitvenega sistema. Z urbanim načinom življenja prekrivajo večino slovenskega poseljenega prostora in povezujejo urbana središča v značilen policentrični sistem. So urbana središča svojih regij in so lahko tudi del somestij ali funkcionalnih urbanih območij ter so pomembno povezana s svojim zaledjem.« (MOP. 2016)

Prebivalstvo Slovenije je bilo že ob popisu prebivalstva, leta 1948 precej neenakomerno razporejeno, neenakomernost pa se je skozi desetletja le še večala. K temu so seveda pripomogle socialne, ekonomske in gospodarske razmere. Največ sprememb so naselja sicer doživela v prvih povojnih desetletjih zaradi industrializacije in koncentracije gospodarstva v mestih. S sprejetjem koncepta policentričnega razvoja in s tem razvojem več regionalnih središč se je prvotna koncentracija prebivalcev v državnem središču upočasnila. K enakomernejši razporejenosti poselitve je nato nekaj malega doprinesla še politika skladnega regionalnega razvoja in z njo prenos nekaterih funkcij iz posameznih regionalnih središč na občinska središča.

Koncept policentričnega razvoja se v Sloveniji uresničuje z alokacijo delovnih mest, javnih dejavnosti, regionalnih centrov (srednje velikih mest) in lokalnih centrov (majhna mesta), ki so pomembna za socialni in ekonomski razvoj v svojih gravitacijskih območjih. Ta območja so bila v 80-ih letih prejšnjega stoletja poznana kot planske regije in so predstavljala instrument za pomoč manj razvitimi območjem (politika uravnoteženega regionalnega razvoja). V letu 1991 je bila v Sloveniji sprejeta nova ustava, ki je ukinila dotedanji sistem planiranja ter v 90-ih letih, v obdobju tranzicije uvedla številne demokratične in makro ekonomske reforme. Hkrati je bila prednostna naloga institucionalni razvoj mlade države. Prejšnje tako imenovano integrirano planiranje je razpadlo, čeprav je vsebovalo vse elemente povezovanja med socialnim, ekonomskim in okoljskim vidikom prostorskega načrtovanja precej pred sprejetjem evropskega dokumenta Evropske prostorske razvojne perspektive (ESDP, 1999) in je prineslo dokaj uravnotežen in policentričen razvoj na

celotnem ozemlju Slovenije. Ne glede na ugotovljeno, Slovenija še vedno vodi politiko policentričnega prostorskega razvoja, ki se trenutno kaže v 51 urbanih središčih na različnih ravneh centralnosti (SPRS, 2004). Najpomembnejše je, da policentrični koncept še vedno vsebuje cilje in smotre kot so enakovreden dostop do javnih dejavnosti, delovnih mest, storitev, znanja in informacij. Prav tako je pomembno, da vseh 51 urbanih središč hkrati predstavlja prometna vozlišča tako v Sloveniji kot v regiji Alpe-Jadran (Prosen et al., 2008).

4.1 Število in izbor središč policentrične zasnove skozi glavne planske dokumente

Izbor regionalnih središč je bil skozi desetletja zasnov vsakič opravljen na podlagi drugačnih, čeprav podobnih kriterijev. Vsak koncept pa je bil zasnovan tudi na različnem številu stopenj (preglednica 17).

V prvi zasnovi leta 1968 (Gravitacijska območja slovenskih mest in centralnih krajev) je bila upoštevana velikost gravitacijskih območij in opremljenost krajev s centralnimi dejavnostmi. Naselja, katerih gravitacijska območja na ravni takratnih okrajev so skupaj pokrila celoten teritorij republike, so bila uvrščena med pomembnejša regionalna središča. Vsakemu okraju je pripadalo osrednje gravitacijsko središče (Ljubljana, Maribor, Celje, le koprski okraj je imel za naravno osrednje središče Trst v Italiji). Ta osrednja središča (lahko jim rečemo nacionalna središča) so nato s polarizacijskimi silnicami nase vezala še primarna gravitacijska središča (lahko jim rečemo tudi regionalna središča), ki jih je bilo v vseh okrajih skupaj 16. Opremljenost naselij s centralnimi dejavnostmi je na nek način služila kot korekcija kriteriju velikosti gravitacijskega območja. Ker je bil osnovni cilj policentrizma omogočiti enakomeren razvoj vseh delov države, so bila med primarna gravitacijska središča uvrščena tudi naselja v manj razvitih pokrajinah, npr. Murska Sobota, Radeče, Lendava, Ljutomer, itd. Koncept iz leta 1968 je imel 4 stopnje hierarhije središč.

Od začetka izvajanja politike policentričnega razvoja Slovenije je le-ta vplivala na razvoj poselitve, predvsem z vidika smiselne razporeditve prebivalcev, dejavnosti, funkcij in infrastrukture v omrežju naselij. Z varianto urbanega sistema, sprejeto leta 1973, naj bi z večjim številom mest dosegli enakomernjšo rast posameznih območij v okviru policentrične zasnove razvoja. To je bila tudi podlaga za pripravo zasnove urbanizacije v letu 1974. V tej drugi zasnovi je bilo opredeljenih 13 središč, ki so bila izbrana glede na opremljenost s centralnimi funkcijami in glede na število delovnih mest oziroma gospodarski pomen v urbanem omrežju. Pri tem so bila naselja z več centralnimi dejavnostmi in večjim številom delovnih mest rangirana v višjo stopnjo kot tista, ki so imela manj centralnih funkcij in manj

delovnih mest. Mesta so se že v višjih ravneh delila na 3 stopnje. Prva je bila Ljubljana kot republiško razvojno središče, sledila so 4 pomembnejša regionalna razvojna središča (Maribor, Celje, obalno somestje Koper-Izola-Piran in Novo mesto) in nato še 7 drugih pomembnejših razvojnih središč. Celoten koncept je imel 4 stopnje hierarhije središč.

Tudi DPSRS je določal koncept policentričnega razvoja na podlagi katerega so bila sprejeta obvezna izhodišča za pripravo srednjeročnih planov občin. S tem namenom so bila določena najpomembnejša (Celje, obalno somestje Koper-Izola-Piran, Kranj, Ljubljana, Maribor, Nova Gorica, Novo mesto in Murska Sobota) in pomembnejša (Postojna, Ptuj, Velenje, in somestja Jesenice–Radovljica, Krško– Brežice, Slovenj Gradec–Ravne na Koroškem–Dravograd in Trbovlje–Hrastnik–Zagorje ob Savi). Teh 15 mest in somestij (skupaj 21 naselij) je tvorilo policentrično zasnovan okvir urbanega sistema. Središča so bila izbrana glede na število prebivalcev, kar je sicer posredni kriterij s katerim pa je ravno tako mogoče opredeliti najvplivnejša mesta, z največjim številom centralnih funkcij. Tudi v tem konceptu so se mesta na višjih ravneh delila v tri stopnje, celoten koncept pa ima 6 stopenj hierarhije.

Ker ni bilo zadostnih instrumentov in ukrepov za izvajanje policentrične politike in ker so imele tedanje občine preveliko (politično) moč je bila realizacija uresničevanja politike policentrizma deloma neuspešno. Koncept policentrizma, s katerim naj bi se dosegal uravnotežen regionalni razvoj celotne države, je pomenil vsestranski razvoj večjega števila regionalno pomembnih središč kot nosilnega ogrodja urbanega sistema. Takratno razumevanje delovanja omrežja naselij in politika poselitvenega razvoja sta temeljili na teoriji centralnih krajev. (Obrazložitev SPRS, 2004)

S sprejetjem SPRS (2004) se je nadaljevalo z razvojem policentričnega urbanega sistema, vendar je SPRS (2004) redefinirala njegov pomen in vlogo v novih razvojnih in prostorskih načrtih, s tem da ga je opredelila kot omrežje središč na državni, regionalni in lokalni ravni ter podala usmeritve za stopnjo njihove opremljenosti in njihove povezave v okviru regionalnih območij.

Okvir urbanega sistema po SPRS (2004) predstavlja sistem središč nacionalnega in regionalnega pomena, nanj se nato navezuje omrežje pomembnejših medobčinskih in drugih lokalnih središč. Policentrično omrežje središč se medsebojno povezuje v različnih smereh, ki se prilagajajo namenu, funkciji, načinu povezanosti in razvojnim potencialom. Funkcijska povezanost omrežja naselij pa izhaja iz zasnove omrežja storitvenih, oskrbnih in drugih dejavnosti, delovnih mest ter prometnih in telekomunikacijskih povezav. Veliko pozornosti je potrebno posvetiti usklajeni razporeditvi gospodarske infrastrukture in gospodarskih javnih

služb, javnih služb na področju družbenih dejavnosti in drugih javnih služb. (Obrazložitev SPRS, 2004)

Koncept policentričnega urbanega omrežja je v SPRS (2004) opredeljen kot dvostopenjsko policentrično strukturirano omrežje središč nacionalnega in regionalnega pomena na katere se vežejo medobčinska in druga središča.

Danes, leta 2016, bo potrebno pri oblikovanju urbanega sistema v Sloveniji upoštevati dosedanje usmeritve države v spodbujanje policentričnega sistema poselitve, v katerem igrajo ključno vlogo centralna naselja na različnih ravneh. Tako Nared in sodelavci predlagajo ohranjanje kohezivnosti na nižji ravni in krepitev konkurenčnosti središč na višji ravni (vsaj prve tri stopnje). Ogradje sistema naj bi temeljilo na strukturi centralnih naselij glede na skupno stopnjo centralnosti, ki upošteva tako velikost naselij kot opremljenost s štirimi funkcijami. Pri opredelitvi ogrodka sistema je potrebno posebno pozornost nameniti stičnim centralnim naseljem, to so naselja, »ki se fizično stikajo in dejansko delujejo kot eno naselje, čeprav so v administrativnem smislu ločena na več prostorskih enot.« (Nared et al., 2016: 30). Taka naselja so npr. somestje Piran-Portorož-Lucija, kjer dejansko ni fizične meje med naselji, saj gre za sklenjeno pozidavo, in kjer si naselja delijo funkcije (npr. sedež upravne enote Piran se tako nahaja administrativno v naselju Lucija). Pri prenovi Strategije prostorskega razvoja Slovenije bi morala država zagotoviti ustrezno mrežo centralnih naselij do stopnje središč medobčinskega pomena, ki že doslej pokrivajo naloge iz državne pristojnosti. Za središča lokalnega in vicinalnega pomena, ki pokrivajo naloge v pristojnosti lokalne samouprave, pa bi država morala oblikovati usmeritve tako glede hierarhije in stopenj centralnih naselij kot glede njihove opremljenosti s funkcijami. Koncept policentrično zasnovanega urbanega omrežja v današnjem času, se pravi 2016, povzemamo po raziskavi, Policentrično omrežje središč in dostopnost prebivalstva do storitev splošnega in splošnega gospodarskega pomena, Nared-a in sodelavcev.

Preglednica 17: Primerjava izbora ogrodja policentričnega omrežja skozi posamezne planske dokumente od leta 1968 do 2016

Stopnja pomembnosti	Mesto				
	1968	1974	1986	2004	2016
Osrednje gravitacijsko središče/ republiško središče/središče republiškega pomena/nacionalno središče mednarodnega pomena	Glede na okraj: Trst; Ljubljana; Celje; Maribor	Ljubljana	Ljubljana	Ljubljana, Maribor, somestje Koper-Izola-Piran	Ljubljana, Maribor
Primarno središče/pomembnejše regionalno razvojno središče/središče širšega regionalnega pomena/središče nacionalnega pomena in regionalno pomembno središče	Glede na okraj: Koper, Nova Gorica; Jesenice, Kranj, Trbovlje, Novo mesto; Radeče, Krško, Brežice, Novo mesto; Murska Sobota, Lendava, Ljutomer, Gornja Radgona, Ptuj, Slovenska Bistrica, Slovenj Gradec	Maribor, Celje, somestje Koper-Izola-Piran, Novo mesto	Celje, Maribor, Novo mesto, Nova Gorica, somestje Koper-Izola-Piran	Celje, Kranj, Murska Sobota, Nova Gorica, Novo mesto	Celje, Nova Gorica, Koper-Piran-Izola, Novo mesto, Kranj
Sekundarno gravitacijsko središče oz. občinski centri/druga pomembnejša regionalna razvojna središča/središča ožjega regionalnega pomena/druga središča nacionalnega pomena	Glede na okraj: Tolmin, Idrija, Ajdovščina, Sežana, Postojna, Ilirska Bistrica; Radovljica, Škofja Loka, Kamnik, Domžale, Vrhnika, Cerknica, Kočevje, Grosuplje, Litija, Črnomelj; Velenje s Šoštanjem, Rogaška Slatina, Brestanica s Senovim, Mozirje, Žalec, Sevnica, Laško; Dravograd, Mežica, Radlje, Lenart, Poljčane	Nova Gorica, Kranj (v povezavi z Ljubljano in somestjem Jesenice-Radovljica-Bled, somestje Slovenj Gradec-Ravne-Dravograd, Murska Sobota, Ptuj (v povezavi z Mariborom), somestje Krško-Brežice,	Kranj, Murska Sobota, Ptuj, somestje Krško-Brežice, somestje Trbovlje-Zagorje-Hrastnik, somestje Slovenj Gradec-Ravne-Dravograd, somestje Jesenice-Radovljica-Bled	Postojna, Ptuj, Velenje, somestje Krško-Brežice-Sevnica, somestje Jesenice-Radovljica-Bled, somestje Slovenj Gradec-Ravne na Koroškem-Dravograd, somestje Trbovlje-Zagorje-Hrastnik	

Stopnja pomembnosti	Mesto				
		somesnje Trbovlje- Zagorje- Hrastnik			
-/druga mesta in urbana naselja (središča občin in drugih območij)/središče občinskega pomena/središče regionalnega pomena		Postojna, Kočevje, Črnomelj, Tolmin, Lendava,...	Ajdovščina, Cerknica, Črnomelj, Domžale, Gornja Radgona, Grosuplje, Idrija, Ilirska Bistrica, Kamnik, Kočevje, Laško, Lenart, Litija, Logatec, Ljutomer, Metlika, Mozirje, Ormož, Postojna, Radlje ob Dravi, Ribnica, Slovenska Bistrica, Slovenske Konjice, Sevnica, Sežana, Škofja Loka, Šentjur pri Celju, Šmarje pri Jelšah, Velenje, Vrhnika, Tolmin, Trebnje, Tržič, Žalec	Ajdovščina, Črnomelj, somestje Domžale–Kamnik, Gornja Radgona, Idrija, Ilirska Bistrica, Kočevje, Lendava, Ljutomer, Ormož, Sežana, Škofja Loka, somestje Šmarje pri Jelšah, Rogaška Slatina, Tolmin in Tržič z Bistrico pri Trziču	Domžale-Kamnik, Ptuj, Velenje, Jesenice, Murska Sobota, Trbovlje, Škofja Loka, Ravne na Koroškem–Dravograd–Slovenj Gradec; Sevnica–Krško–Brežice
Lokalni gravitacijski centri oz. centralne vasi/-pomembnejše lokalno središče/medobčinska in druga središča	Glede na okraj: Piran in Izola, Bovec, Kobarid, Cerknica, Kanal. Dobrovo v Brdih, Dornberg, Vipava, Komen, Hrpelje-Kozina, Pivka; Bohinjska Bistrica, Tržič, Železniki, Medvode, Žiri, Logatec, Stari trg-Lož, Ribnica, Trebnje, Metlika, Zagorje, Hrastnik, Bled, Mengeš; Vransko, Rogatec, Šmarje pri Jelšah, Vitanje, Kozje, Podčetrtek, Planina, Podsreda, Kostanjevica; Videm ob Ščavnici, Lovrenc na Pohorju,			Bovec, Cerknica, Cerkno, Gornji Petrovci, Grosuplje, Laško, Lenart v Slovenskih goricah, Litija, Logatec, Metlika, Mozirje, Radlje ob Dravi, Ribnica, Ruše, Slovenska Bistrica, Slovenske Konjice, Šentjur, Trebnje, Vrhnika in Žalec	Ravne na Koroškem, Sežana, Vrhnika, Idrija, Postojna, Ajdovščina, Črnomelj, Grosuplje, Ilirska Bistrica, Kočevje, Lendava, Litija, Ljutomer, Radovljica, Sevnica, Slovenska Bistrica, Slovenske Konjice, Šentjur, Tolmin, Tržič, Bled,

Stopnja pomembnosti	Mesto				
Beltinci, Središče, Majšperk, Oplotnica, Makole, Šentilj					Cerknica, Gornja Radgona, Laško, Lenart v Slovenskih goricah, Trebnje, Žalec, Ormož, Zagorje ob Savi, Ruše, Ankaran, Dravograd, Hrastnik, Logatec, Metlika, Muta, Rogaška Slatina in Ribnica, somestja Bled–Radovljica, Črnomelj–Metlika, Zagorje ob Savi–Trbovlje–Bled, Šmarje pri Jelšah–Rogaška Slatina ter Gornja Radgona–Radenci
Lokalno središče		glej sliko 53			74
Središče vicinalnega pomena					416

Iz preglednice 17 lahko razberemo, da se je kot smo že omenili, število stopenj v hierarhiji v posameznih letih spreminjalo. Prav tako pa se je v nekaterih primerih spreminjala tudi vloga posameznih središč, ki pa jih je prav zaradi različnih stopenj v posameznih obdobjih težko primerjati med seboj. Ljubljana je nesporno v vseh letih državno središče, dandanes pa tudi središče mednarodnega pomena. Prav tako sta Maribor in obalno somestje v nekaterih obdobjih smatrana kot nacionalni središči (2004), drugače pa vsaj kot zelo pomembni regionalni razvojni središči. Vloga regionalnega središča že od 1968 naprej pripada poleg Mariboru in somestju Koper-Izola-Piran še Celju in Novemu mestu, od leta 1986 Novi Gorici in od leta 2004 Kranju. Druga pomembnejša regionalna središča so v vseh obdobjih do danes somestje Jesenice-Radovljica-Bled, somestje Krško-Brežice in somestje Slovenj Gradec-Ravne na Koroškem-Dravograd ter mesti Murska Sobota in Ptuj. Vloga somestja Trbovlje-Zagorje-Hrastnik je od leta 1968, ko je bilo smatrano kot primarno središče ljubljanskega okraja v nadaljnjih letih nazadovala na raven drugih pomembnejših regionalnih središč, v današnjem času pa se le Trbovljam pripisana vloga regionalnega središča. Vloga Postojne in Velenja se je skozi obdobja menjala od sekundarnega gravitacijskega središča leta 1968 do občinskega središča leta 1974 in 1986 ter nato spet kot drugo središče nacionalnega pomena leta 2004, danes se Velenje smatra kot središče regionalnega pomena, Postojna pa kot medobčinsko središče. Večina središč, ki jih SPRS (2004) opredeljuje kot središča regionalnega pomena (Ajdovščina, somestje Domžale-Kamnik, Črnomelj, Gornja Radgona, Idrija, Kočevje, Škofja Loka, Lendava,...) so bila v preteklosti kot občinska središča, danes pa vlogo regionalnega središča prepisujejo Škofji Loki in somestju Domžale-Kamnik, ostala po imajo vlogo medobčinskih središč.

4.2 Vloga Centralnih naselij skozi razvoj urbanega omrežja

Funkcije naselij se s časom spreminjajo. Vrišer je s primerjavo centralnih naselij med obdobji 1967 in 1987 ugotovil, da se je število središč na najnižjih ravneh pomnožilo, nazadovale pa so nekatere t.i. centralne vasi. V centralnih krajih nižjih ravni se je izboljšala temeljna oskrba (gostejše omrežje trgovin, gostišč, bančnih izpostav ali vsaj bankomatov, bencinskih servisov,...), ker je pripomoglo k zmanjšanju razlik med mesti in podeželjem. Na srednji in višji ravni pa ni prišlo do pomembnejše preobrazbe omrežja centralnih naselij. Glede na prva preučevanja od leta 1967 (Vrišer) so se do 90-ih okrepila nekatera občinska središča (Sevnica, Zagorje, Lendava,...) in oslabilo nekatera tradicionalna središča srednje ravni, npr. Jesenice, Brežice, Trbovlje, Ptuj, Slovenj Gradec. (Ravbar et al., 1995).

V primerjavi s stanjem omrežja centralnih krajev leta 1987 (Vrišer, 1988; 1990) je do začetka novega tisočletja ponovno opaziti razlike in spremembe. Le-te lahko pripišemo političnim spremembam, različnemu razvoju posameznih krajev, spremembi pomena oziroma vloge posameznega kraja v omrežju in pa boljši dostopnosti (infrastrukturni in informacijski) ter razširjanju storitvenih in drugih dejavnosti na podeželje s tem pa zmanjševanju razlik med mestom in podeželjem, kar je vplivalo na spremenjene odnose med njima in s tem na spremembe v sistemu centralnih naselij. V primerjavi z ugotovitvami iz leta 1987 na makroregionalni ravni centrov ni prišlo do bistvenih sprememb, je pa okrepitev vloge Ljubljane kot prestolnice države, v kateri je skoncentrirano veliko število raznovrstnih dejavnosti, pomenila okrepitev njene vloge makroregionalnega središča. Slednje se zlasti odraža v večjem območju pod njenim delnim vplivom. Tudi na mezoregionalni ravni ni bistvenih sprememb glede na leto 1987. Še vedno lahko ugotovimo razmeroma šibka mezoregionalna središča, ki imajo posledično manjše vplivno območje (Postojna, Velenje, Trbovlje), prepletanje vpliva različnih središč, ki se dopolnjujejo (Krško-Brežice, Ravne na Koroškem-Slovenj Gradec) ter velik pomen središč, kot so Koper, Nova Gorica, Kranj, Novo mesto, Celje in Murska Sobota. Največje spremembe je opaziti v omrežju centralnih naselij na mikroregionalni ravni, kjer se je to omrežje zgostilo, kot posledica okrepitve števila manjših središč in večanja števila občin. Naraščujoča suburbanizacija in izboljševanje prometnih povezav pa prav tako pospešujeta širjenje določenih dejavnosti iz mest v suburbanizirana območja in krepitev tamkajšnjih centrov, pri tem pa mestna jedra stagnirajo ali celo upadajo. (Ravbar et al., 2000)

Čeprav se zdi opremljenost naselij s centralnimi funkcijami danes že precej zastarel pristop k opredeljevanju stopenj centralnosti, imajo centralna naselja, še posebej tista na nižjih stopnjah v hierarhiji, pglavitno nalogo pri izenačevanju življenjskih in delovnih pogojev. Razmestitev (in opremljenost) centralnih naselij je zato z vidika kohezije odločilnega pomena, saj zagotavlja oskrbo prebivalstva in hkrati omogoča skladen regionalni razvoj. (Nared, 2016)

Naselja so v strateških nacionalnih prostorskih dokumentih (SPRS 2004) opredeljena do ravni medobčinskih središč, naselja nižjih ravni pa so opredeljena v občinskih prostorskih dokumentih. Pri nižjih ravneh problem predstavljajo različni pristopi določanja centralnosti naselij, kar povzroča terminološko in konceptualno zmedo. »Preveliko število in raznovrstnost središč oz. centralnih naselij različnih lokalnih in sublokalnih ravni v občinskih prostorskih aktih je tudi posledica določil SPRS, ki določa, da se: »... poselitev – umeščanje dejavnosti, stanovanj in infrastrukture v omrežju naselij – prednostno usmerja v urbana središča, ki so v omrežju naselij opredeljena kot središča ali pa imajo zaradi svojih

značilnosti in potreb zaledja možnost razvoja v pomembnejša središča nacionalnega ali regionalnega pomena. V teh naseljih se skrbi za zadostno ponudbo stanovanj, delovnih mest in raznovrstnih dejavnosti ter za ustrezno infrastrukturno opremo.« (Miklavčič 2015:18)

4.3 Primerjava razvoja urbanega sistema z administrativnimi členitvami Slovenije

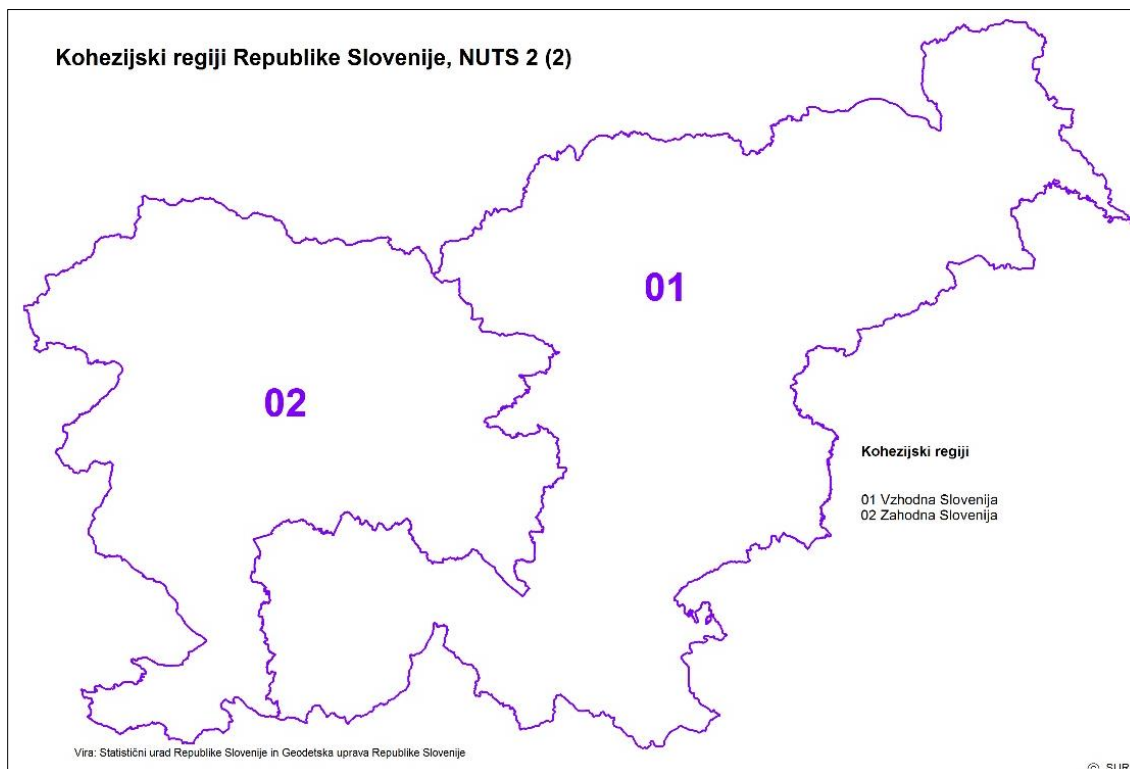
V večji meri je dandanes uveljavljena administrativna delitev ozemlja Slovenije. Najpogostejša je uporaba delitve na statistične regije in pa občine, v ospredje pa za potrebe evropskih integracij, vstopa tudi delitev na kohezijski regiji. Slovenije se je leta 1991 odločila še za delitev na upravne enote, ki naj bi predstavljale neko vez med državo in državljani.

4.3.1 Administrativne členitve Slovenije

Zaradi orisa kako je Slovenija ločena na več različnih administrativnih enot, bomo najpomembnejše posamezne enote opisali v naslednjih podpoglavjih. Te enote imajo tudi največ vpliva na urbano omrežje, saj spreminjanje njihovega števila in mej vpliva na razvoj urbanega omrežja, na njegovo zasnovu, število središč in tudi funkcij, ki jih ima posamezno središče.

Kohezijski regiji Slovenije

»Kohezijske regije ureja 6.a člen Zakona o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (ZSRR-2), ki določa, da se za izvajanje kohezijske politike EU in opravljanje drugih skupnih nalog, povezanih z razvojem, ki jih sporazumno določijo občine in država, razvojne regije povezujejo v kohezijske regije. Te se ujemajo z enotami na ravni NUTS 2, ki so določene po postopku iz uredbe EU o statistični klasifikaciji NUTS. Za Slovenijo uredba o NUTS določa dve teritorialni enoti NUTS 2: vzhodno Slovenijo in zahodno Slovenijo.« (MGRT, 3.7.2016) (slika 80). Pri delitvi Slovenije na kohezijski regiji gre za izrazito asimetričnost z mnogo močnejšo zahodno regijo, ki vključuje Ljubljano in šibkejšo vzhodno Slovenijo z Mariborom.

Slika 80: Kohezijski regiji Slovenije (SURS, 2016)

Statistične regije Slovenije

Statistične regije Slovenije (slika 81) so ena izmed teritorialnih ravni, za katere Statistični urad RS (v nadaljevanju SURS) zbira in izkazuje statistične podatke. Pojem statistična regija se v slovenski strokovni javnosti uporablja šele od leta 1995. Tedaj so bile velike občine, nekdanje komune, preoblikovane v manjše, imenovane samoupravne lokalne skupnosti. Raziskovalne ustanove, občasno pa tudi SURS so sicer že od sedemdesetih let prejšnjega stoletja za analitične potrebe združevali tedanje občinske podatke na ravni t. i. 12 funkcionalnih regij oziroma 12 območij medobčinskega sodelovanja. Že takrat so obstajale težnje po združevanju manjših teritorialnih enot v večja interesna območja; zaradi potreb regionalnega načrtovanja in pa sodelovanja na različnih področjih. Prvotna regionalna členitev, v letu 1974 so opredelili t.i. "študijske regije", je izhajala iz preučevanj Vrišerja in Kokoleta in je bila izdelana na podlagi analize gravitacijskih območij (zaposlitev, oskrba, šolanje). Členitev se je izkazala za razmeroma stabilno zato je leta 1995 SURS to regionalno členitev prevzel, enote te členitve pa poimenoval statistične regije. (Pojasnila o teritorialnih spremembah statističnih regij. 2016)

Vlada RS je nato leta 2000 sprejela Uredbo o standardni klasifikaciji teritorialnih enot – SKTE (Uradni list RS, št. 28/00). S to uredbo so statistične regije postale enote na ravni SKTE 3. Uredba o SKTE je potek meja statističnih regij uskladila s potekom meja občin. Tako so bila odpravljena neskladja med mejami občin in mejami statističnih regij. Statistične regije so postale del hierarhične členitve ozemlja Slovenije. S to uredbo pa se je znatno spremenil obseg dveh statističnih regij: iz dotedanje osrednjeslovenske statistične regije je bil izločen njen južni del (občine Ribnica, Kočevje, Kostel, Sodražica, Loški Potok, Osilnica) in bil pripojen dotedanji dolenjski statistični regiji; ta se je zato povečala in je dobila novo ime – jugovzhodna Slovenija. (Pojasnila o teritorialnih spremembah statističnih regij. 2016)

Leta 2005 je bila kot orodje za izkazovanje evropsko primerljivih podatkov sprejeta in uveljavljena Uredba (ES) št. 1888/2005. Uredba NUTS ureja teritorialno členitev držav na ravneh od NUTS 1 do NUTS 3.

Z sprejetjem uredbe, Evropskega parlamenta in Sveta o oblikovanju skupne klasifikacije statističnih teritorialnih enot – NUTS (Common classification of territorial units for statistics), 1059/2003/ES prevzamemo na ravneh NUTS 1, NUTS 2 in NUTS 3 to uredbo in sprejmemo leta 2007 novo uredbo SKTE, ki ureja le ravni od SKTE 4; to je od upravnih enot navzdol. Statistične regije tako predstavljajo raven NUTS 3. Meje upravnih enot in meje statističnih regij se še vedno ne ujemajo popolnoma. (Pojasnila o teritorialnih spremembah statističnih regij. 2016)

Večje spreminjanje obsega in števila statističnih regij je v skladu z Uredbo NUTS mogoče le vsaka tri leta – ob upoštevanju meril, ki določajo, koliko prebivalcev morajo imeti enote na posamezni ravni NUTS.

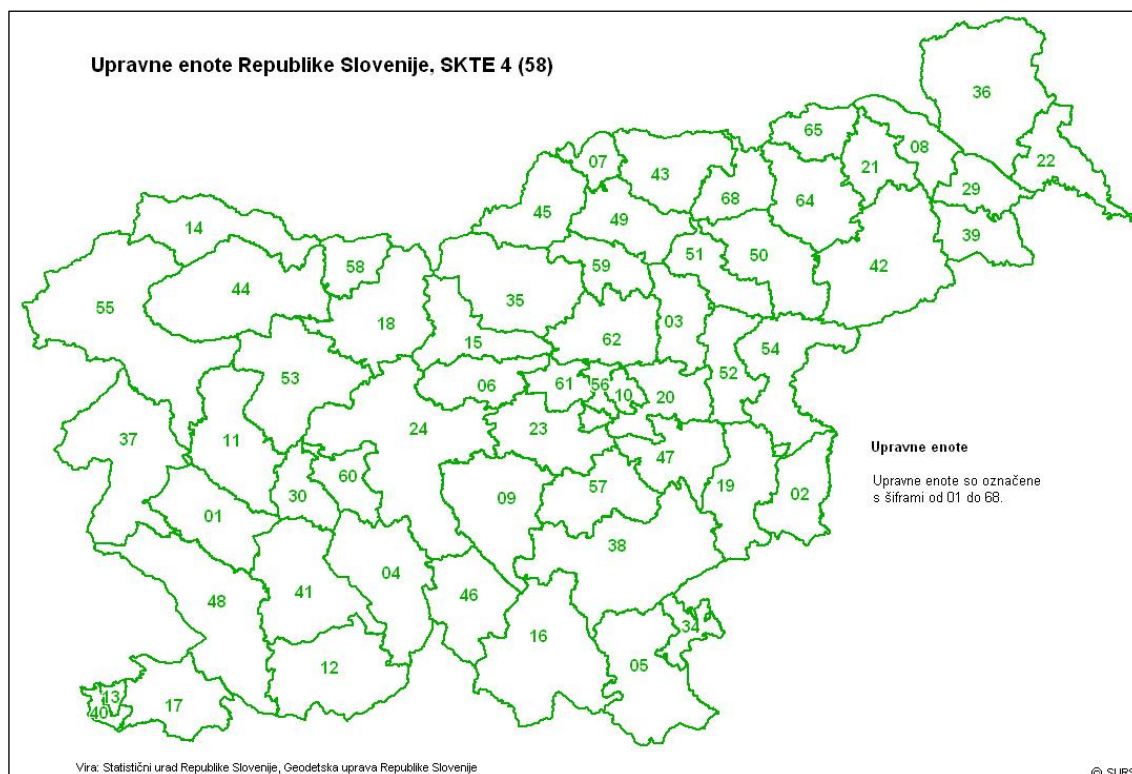
2013 je bila objavljena Uredba (ES) št. 1319/2013. S to uredbo se spremenita imen dveh statističnih regij, notranjsko-kraška statistična regija se preimenuje v primorskonotranjsko, spodnjeposavska statistična regija pa v posavsko. Spremenijo pa se tudi meje savinjske, spodnjeposavske (posavske), osrednjeslovenske in zasavske statistične regije. (Pojasnila o teritorialnih spremembah statističnih regij. 2016)

Slika 81: Statistične regije Slovenije (Statistične regije Slovenije. 2016)

Upravne enote Slovenije

Uredba o teritorialnem obsegu upravnih enot v RS določa upravne enote Slovenije in naselja, ki jih te upravne enote obsegajo. Upravne enote, ki jih je trenutno v Sloveniji 58, predstavljajo izpostavo države in so namenjene izvajanju vseh upravnih nalog, ki niso v pristojnosti lokalne samouprave ali posebnih organov ministrstev (npr. FURS). Upravne enote (slika 82) so bile ustanovljene leta 1991 ob popolni ločitvi državne uprave od lokalne samouprave.

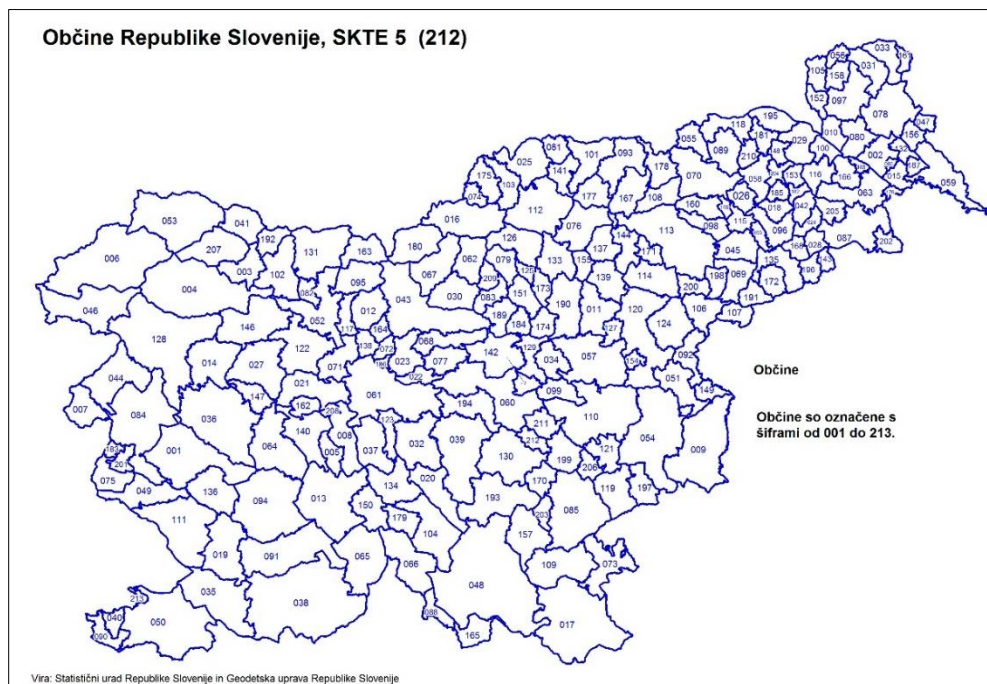

Slika 82: Upravne enote Slovenije (SUR.S. 2016)

Delitev slovenskega ozemlja na občine

Občine v Sloveniji so oblika lokalne samouprave, ki je v ustavi RS določena s člani 138. do 144. Občine so po Ustavi RS obvezna oblika lokalne skupnosti. (Piry I. in Orožen Adamič M., 998), ki zagotavljajo osnovne javne storitve (osnovno šolstvo, zdravstvena oskrba na primarni ravni, komunalne in ostale storitve). Danes imamo v Sloveniji, kljub zakonskemu pragu 5.000 občanov, 212 občin (slika 83), od katerih jih kar 111 ne izpolnjuje tega osnovnega zakonskega pogoja (SUR.S, 2014), 11 občin pa ima status mestnih občin, to so: Celje, Koper, Kranj, Ljubljana, Maribor, Murska Sobota, Nova Gorica, Novo mesto, Ptuj, Slovenj Gradec in Velenje.

Leta 1991 je bilo, kot smo že omenili, 62 občin, leta 1995 je bilo ob preoblikovanju občinskega omrežja že 147 občin. 46 novih občin je nastalo leta 1998, skupaj imamo torej že 192 občin. Leta 2002 se je ustanovila še občina Šmartno pri Litiji, skupaj torej 193 občin. 2006 se je na podlagi izida dveh referendumov ustanovilo še 17 občin (12 + 5), skupaj torej že 210 občin. 2011 sta bili nato ustanovljeni še občini Mirna in Ankaran, tako imamo sedaj 212 občin. (Pregled nastanka slovenskih občin, 2016).

Slika 83: Občine v Sloveniji 2014 (SURS. 2016)

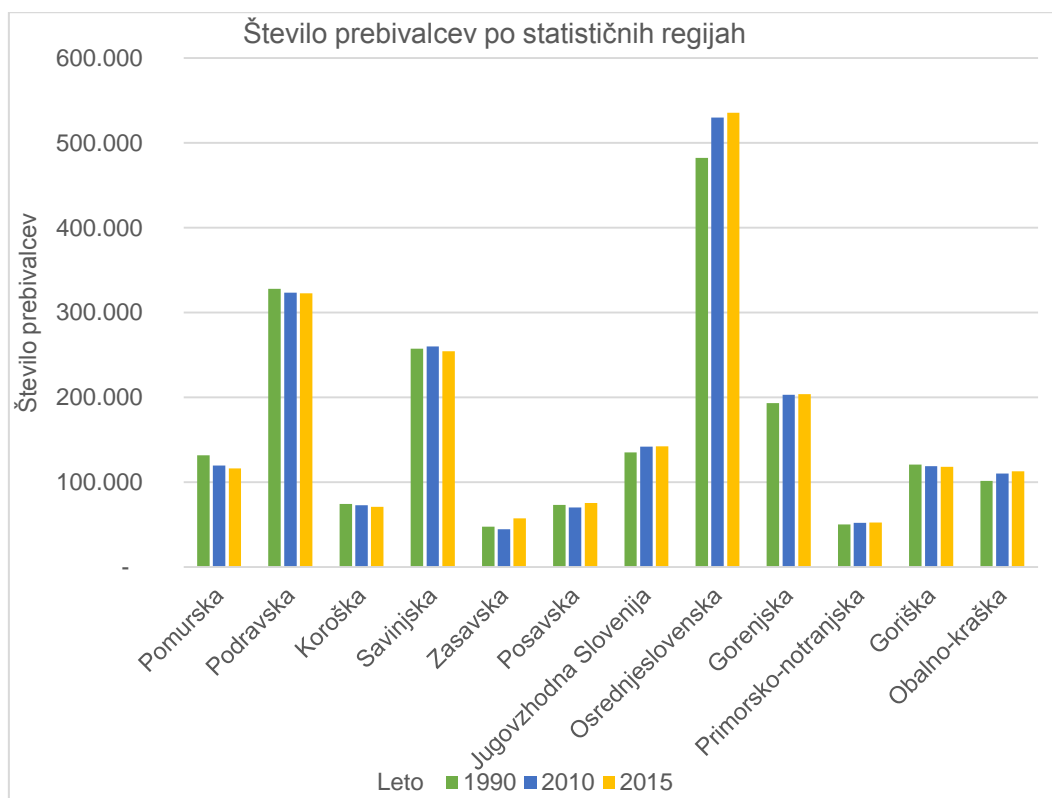
4.3.2 Ugotovitve glede na urbani sistem

V večji meri je dandanes uveljavljena delitev Slovenije na 12 statističnih regij, ki imajo vsaka svoje bolj ali manj uspešno razvito regionalno središče, pa vendar v svetovnem merilu nekatera središča močno zaostajajo za primerljivimi središči oziroma za središči, ki opravljajo funkcijo regionalnih središč v Evropi in svetu. Tudi regionalni razvojni programi in dogovori za razvoj regij temeljijo na razdelitvi na statistične regije .

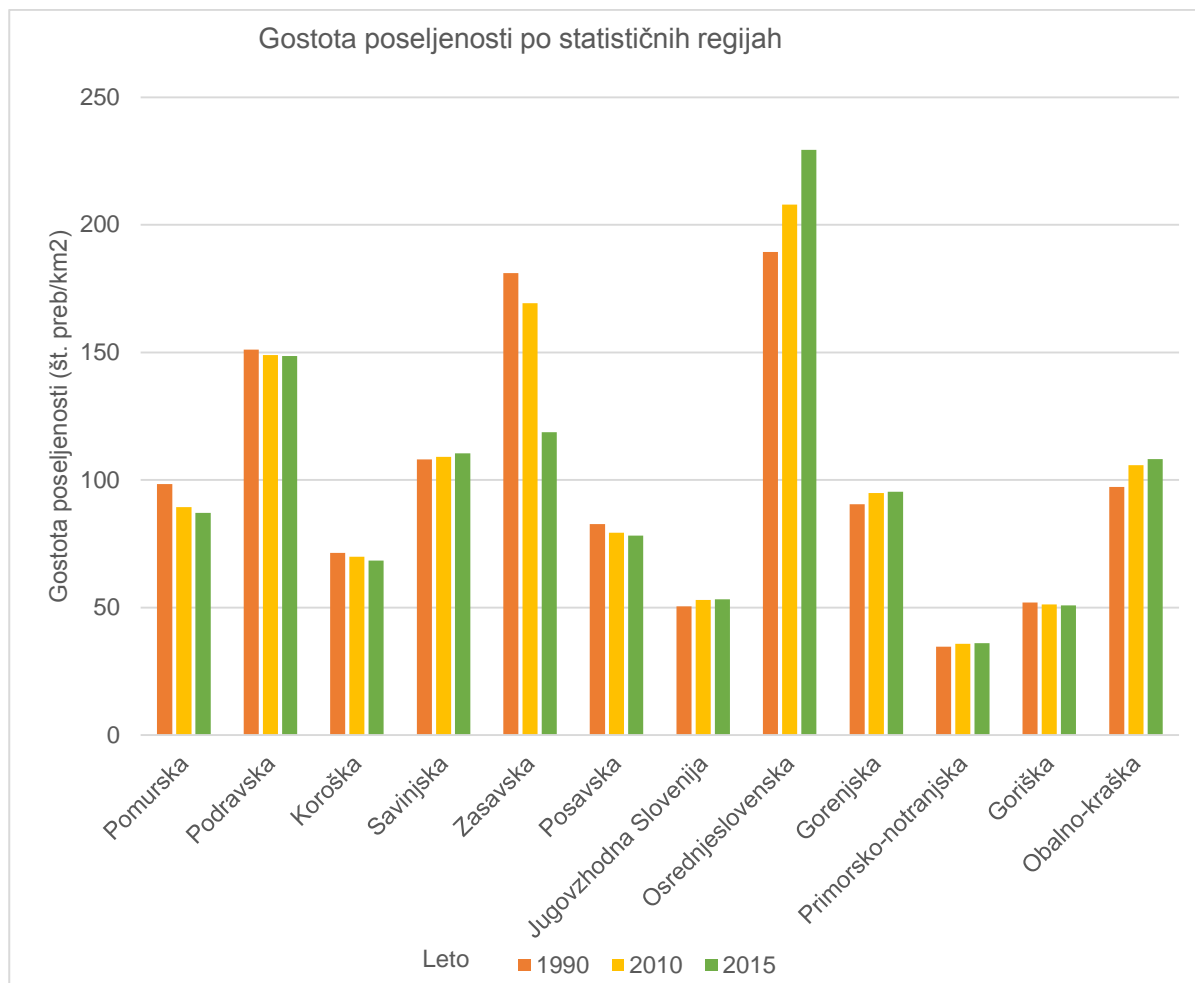
Na osnovi statističnih regij je najpogosteje uporabljena analiza glede gospodarskega razvoja posameznih regij in pa glede rasti oziroma upadanja prebivalcev in gostote naseljenosti v posamezni statistični regiji. Ker se do danes še vedno ne zbira podatkov o urbaniziranosti posameznih naselij, občin in regij, oziroma razvrstitev naselij v različne tipe še ni opravljena in tako ne moremo spremljati razvoja naselij po tipih, je podatek o gostoti prebivalcev po posamezni regiji približek s katerim lahko delno spremljamo urbani razvoj v Sloveniji (preglednica 18).

Preglednica 18: Število prebivalcev in gostota poseljenosti po statističnih regijah (Pogačnik et al., 2011 in SI-STAT, 2016d)

	Število prebivalcev	Gostota poseljenosti (št. preb/km ²)	Število prebivalcev	Gostota poseljenosti (št. preb/ km ²)	Število prebivalcev	Gostota poseljenosti (št. preb/ km ²)
Regija	1990	1990	2010	2010	2015	2015
Pomurska	131.646	98,46	119.548	89,42	116.434	87,1
Podravska	327.846	151,08	323.343	149,01	322.545	148,6
Koroška	74.325	71,4	72.812	69,94	71.218	68,4
Savinjska	257.591	108,05	260.025	109,07	254.237	110,5
Zasavska	47.807	181,09	44.706	169,34	57.567	118,7
Posavska	73.198	82,71	70.192	79,31	75.727	78,2
Jugovzhodna Slovenija	135.367	50,45	142.092	52,96	142.356	53,2
Osrednjeslovenska	482.315	189,37	529.646	207,95	535.375	229,4
Gorenjska	193.365	90,48	202.903	94,95	203.929	95,4
Primorsko-notranjska	50.436	34,64	52.217	35,86	52.551	36,1
Goriška	120.924	52,01	119.080	51,22	118.196	50,8
Obalno-kraška	101.554	97,27	110.412	105,76	112.942	108,2
SLOVENIJA	1.996.377	98,47	2.046.976	100,97	2.063.077	101,8

Grafikon 3: Prikaz števila prebivalcev po statističnih regijah (SI-STAT, 2016d)

Grafikon 4: Prikaz števila prebivalcev po statističnih regijah (SI-STAT, 2016d)

Iz preglednice 18 in grafikonov 3 in 4 lahko razberemo, da se je število prebivalcev v zadnjih 25 letih najbolj povečalo v osrednjeslovenski statistični regiji, sledita ji zasavska in obalno-kraška statistična regija. Nekaj povečanja v številu prebivalcev je zaslutiti še v primeru jugovzhodne in gorenjske statistične regije. Rašel porast prebivalstva kaže še primorsko-notranjska statistična regija, medtem ko v posavski statistični regiji po upadu prebivalstva v vmesnem obdobju, številu prebivalcev očitno spet raste. Drastičen upad števila prebivalcev izkazuje pomurska statistična regija. Število prebivalcev pa se je prav tako zmanjšalo tudi v podravske, koroške, savinjske in nekoliko tudi v gorški statistični regiji. Gostota prebivalstva se je ravno tako najbolj povečala v osrednjeslovenski statistični regiji. Nekoliko večjo gostoto poselitve je zaslediti še v obalno-kraški in gorenjski regiji. Drastično je padla gostota poselitve v zasavski statistični regiji, kar lahko pripišemo spremembi mej občin leta 2005 in 2013. Ravno tako pa je zaznavna zmanjšana gostota poselitve v primeru pomurske statistične regije, ki je posledica upada prebivalstva. Ostale regije imajo približno enako gostoto poselitve skozi celotno obdobje. V preglednici 19, za primerjavo uspešnosti razvoja

in demografskega razvoja, podajamo še spremembo števila prebivalcev v posameznih regionalnih središčih statističnih regij v zadnjih 5 letih.

V obdobju 1990–1994 je bilo v Sloveniji 62 občin, ki so bile povezane v 12 medobčinskih skupnosti. Ob preoblikovanju lokalne samouprave konec leta 1994, ko je bilo ustanovljenih 147 občin, so se za statistične regije, ki so bile uvedene na novo, določile meje na obstoječih mejah medobčinskih skupnostih in enako tudi njihovo poimenovanje, notranja členitev pa je bila prilagojena 147 občinam. Naslednje spremembe območij občin so se zgodile konec leta 1998: ko je nastalo 46 novih občin. Te spremembe niso vplivale na število in obseg statističnih regij. Sprememba območij občin junija 2002 ni vplivala na spremembe v obsegu, številu ali imenu statističnih regij. Ob ustanavljanju novih občin, je prihajalo do reklasifikacije posameznih naselij, saj je lahko takšno naselje s prehodom v novo občino dejansko prešlo tudi v novo statistično regijo. (Pojasnila o teritorialnih spremembah statističnih regij. 2016)

Podobna reklasifikacija naselij se je zgodila januarja 2005, ko sta se spremenili meji občin Prebold in Trbovlje, ki sta pripadali različnima statističnima regijama. Enako se je zgodilo decembra 2011, ko sta se spremenili meji občin Idrija in Žiri, ki sta pripadali različnima statističnima regijama. Naslednja takšna sprememba se je zgodila aprila 2013, ko sta se spremenili meji občin Šmartno pri Litiji in Trebnje, ki sta pripadali različnima statističnima regijama. Vse omenjene spremembe so hkrati povzročile tudi manjšo spremembo meja omenjenih statističnih regij in spremembo v obsegu njunih območij. Spremembe območij občin v letih 2006 in 2011 na obseg, število in imena statističnih regij niso vplivale. (Pojasnila o teritorialnih spremembah statističnih regij. 2016)

Preglednica 19: Sprememba števila prebivalcev v regionalnih središčih statističnih regij (Zavodnik Lamovšek et al., 2014 in SI-STAT, 2016c)

Ime regionalnega središča	Prebivalci 2011	Prebivalci 2013	Prebivalci 2016 (prvo polletje)
Ljubljana	272.770	282.741	288.307
Maribor	111.490	111.115	111.832
Celje	48.569	48.773	49.077
Kranj	53.795	55.552	56.115
Koper	50.708	53.637	51.045
Novo mesto	35.436	36.320	36.503
Trbovlje	17.571	16.814	16.339
Nova Gorica	31.799	31.797	31.798
Murska Sobota	19.498	19.114	18.924

Ime regionalnega središča	Prebivalci 2011	Prebivalci 2013	Prebivalci 2016 (prvo polletje)
Postojna	15.423	15.821	16.068
Slovenj Gradec	16.678	16.947	16.720
Krško	25.565	26.049	25.884

Čeprav so se občinske meje spreminjale lahko še vedno zaznamo vpliv "tradicionalnih" povezav, ki imajo v večini primerov, poleg tradicije, tudi druge, pomembnejše temelje, na primer prostorsko bližino ali časovno dostopnost (Ravbar et al., 2000).

Središča, ki so sedeži upravnih enot, so zadržala svojo vlogo v urbanem omrežju. Prav tako pa so se z večanjem števila občin okrepila občinska središča, nekatera izmed njih bi, sploh v manjših podeželskih občinah, v kolikor ne bi bila središča občin zagotovo močno nazadovala. »Urbani sistem v grobem teži k shemi 1-5-206, v bolj podrobni razdelitvi pa k shemi 1-6-7-51-147, pri tem moramo kot druga središča nacionalnega pomena upoštevati somestja.« (Pogačnik et al., 2011: 17)

4.4 Stanje urbanega sistema danes

Vitalna in urejena mesta so nosilci gospodarskega, kulturnega, okoljskega in vsakršnega drugega razvoja. Prestolnica države, mesta, ki predstavljajo pomembne vstopne točke ter večja obmejna mesta predstavljajo nosilce mednarodne konkurenčnosti države. Problem v Sloveniji je ta, da so nekatera mesta izgubila to pomembno vlogo, predvsem zaradi zastarele industrije oziroma industrije, ki temelji na poceni delovni sili in nizki dodani vrednosti na zaposlenega. Taka mesta se niso uspeli pravočasno preusmeriti v nove, perspektivne panoge, posledično pa niso uspela zagotoviti novi delovnih mest z visoko dodano vrednostjo. Ker so ta mesta stagnirala, je zastala tudi stanovanjska gradnja, saj ni bilo dodatnih potreb oziroma povpraševanja po stanovanjih, enako se je dogodilo tudi prenovi, kakovost javnih storitev pa je ostala na osnovni ravni. Takšni dogodki so predvsem značilni za zasavska, belokranjska, notranjska mesta, mesta na Koroškem, v Pomurju, na Cerkljanskem in v zgornjem Posočju. Ta mesta zato še komaj opravičujejo svojo vlogo v urbanem sistemu. Mesta v teh degradiranih regija, ki so tudi turistična središča ali pa so uspeli razviti novo, uspešno industrijo, so lahko ohranila svojo vitalnost. V Sloveniji praviloma prevladuje nazadovanje urbanih središč, beg iz mest in izrazita suburbanizacija, izjema so Ljubljana, Koper in deloma tudi Maribor. V Sloveniji nam ni uspelo razviti in uresničiti temeljnega načela pri razvoju bolj strnjjenih, kompaktnih mest kratkih razdalj. Robovi mest so neizraziti,

degradirani sta tako krajina kot tudi mestna silhueta. Znotraj urbanega obrisa ostajajo nepozidane številne parcele kot posledica neučinkovite zemljiške in davčne politike, pa tudi špekulacij. (Miklavčič, 2015)

»Slovenija se razvija kot izrazito policentrična država in je v tem pogledu bolj decentralizirana od večine evropskih, kaj šele svetovnih držav« (Miklavčič, 2015: 48).

Poleg prestolnice so se sicer v manjšem obsegu vendar še vedno v smislu policentrizma razvijala središča nacionalnega pomena, Maribor, Celje, Novo mesto, Koper z obalnim somestjem, v nekoliko manjši meri pa še Kranj, Nova Gorica, Velenje, Ptuj, medtem ko se Postojna in zlasti Murska Sobota nista razvili v pričakovani meri. Somestja (Krško-Brežice-Sevnica, Jesenice-Radovljica, Dravograd, Ravne na Koroškem-Slovenj Gradec, Hrastnik-Trbovlje–Zagorje ob Savi), ki naj bi glede na SPRS (2004) nadomestila pomanjkanje večjega mesta kot središča posameznih regij se niso dovolj razvila ali funkcionalno povezala, da bi lahko prevzela to vlogo. Urbani sistem se racionalizira in tudi koncentrira kar se odraža v razvoju mest osrednje Slovenije in mest ob avtocestnem križu. Mesta izven glavnih dveh prostorsko-razvojnih osi (to so zasavska mesta, mesta na Kočevskem, Koroškem, Beli krajini, na Notranjskem, Zgornjem Posočju) pa so zaostala v razvoju. (Miklavčič, 2015)

Različni projekti o mednarodni vlogi slovenskih mest kažejo, da imajo pomembnejšo vlogo Ljubljana, Koper in deloma Maribor. Ljubljana je kljub manjši velikosti je vseskozi omenjena kot metropolitansko urbano območje in globalno relevantno središče. Velik del njene centralnosti seveda predstavlja dejstvo, da je upravno in kulturno središče celotne države, kar pomembno okrepi njene funkcije. Z nacionalnega vidika je pomembno omeniti, da metropolitansko območje Ljubljane obsega tudi centralne kraje, ki prispevajo k njeni mednarodni relevantnosti – to so predvsem zaposlitvena središča, kot so Škofja Loka, Trzin, Domžale–Kamnik, Grosuplje, Vrhnika, Logatec, Litija, Kranj.

Koper in Maribor sta edini drugi mesti, ki se v raziskavah pojavljata z oznako »urbani območji mednarodnega pomena«. Konkurenčnost obeh mest je izboljšana zaradi prisotnosti večjih javnih univerz in prometne funkcije (pristanišče, mednarodno letališče). Prednost Maribora je dodatno še v velikosti, ki ga uvršča med večja urbana območja Evrope, čeprav po drugih funkcijah zaostaja. Obratno je Koper prebivalstveno šibek, a njegova prometna funkcija nadoknadi to pomanjkljivost.

Ostala slovenska mesta Celje, Nova Gorica, Novo mesto in še dodatno Kranj, Velenje, Murska Sobota, Ptuj imajo prepoznan nacionalen oziroma regionalen pomen. Čeprav so

nekatera od njih pomembna industrijska in izvozna središča, zlasti Novo mesto in Velenje, jim manjka prebivalstvena velikost, prometna funkcija ter funkciji znanja in turizma.

Tudi razvoj prometnega sistema je potekal neusklajeno. Spodbujal se je razvoj avtocestnega križa, zanemarilo pa se je preostalo cestno in železniško infrastrukturo. Pomembno dejstvo je, da se je hkrati z vlaganji v cestno infrastrukturo močno povečal osebni motorni promet v obliki dnevnih delovnih migracij, zelo pa je narastel tudi tranzit. V nasprotju s pričakovanji iz SPRS (2004) je urbanizacija sledila tej dostopnosti in ne obratno. Tudi povezave med razvojem poselitve in razvojem omrežij javnega potniškega prometa ni mogoče govoriti. Zaradi zanemarjanja železniške infrastrukture se ni razvija potniški železniški promet, kar se odraža v tem, da se tudi urbani razvoj ni koncentriral okoli železniških vozlišč (kot marsikje v EU), temveč kot rečeno, le okoli cestno prometnih priključkov (Miklavčič, 2015).

»Prenos ciljev na področju policentričnega urbanega razvoja in poselitve v lokalne prostorske akte se na državni ravni zagotavlja s pregledom osnutkov in predlogov OPN. Tako se npr. preverja spoštovanje hierarhije naselij ter utemeljenost pobud zunaj naselij, npr. novih industrijskih con. Preverjajo pa se tudi druga načela usmerjanja poselitve, npr. določila glede tipologije objektov, združljivost različnih namenskih rab, zadostnosti površin za rabe.« (Miklavčič, 2015: 57)

»Hierarhičnost centralnih krajev in poenostavljen policentrizem niso več ustrezna ogrodja za organizacijo dejavnosti v prostoru. Vse bolj so to urbane mreže s specializacijo posameznih urbanih jeder. Znotraj teh urbanih sistemov velikost mest ni več odločilno pomembna, pač pa stopajo v ospredje specializacija, dostopnost, dopolnjevanje funkcij.« (Pogačnik et al., 1997: 104).

Opremljenost s temeljnimi funkcijami je v centralnih naseljih nižjih stopenj razmeroma dobra, kar pripomore k boljši kohezivnosti območij in jo je treba ohranjati tudi v bodoče. Med naselji višjih stopenj centralnosti je pomanjkljiva zlasti njihova konkurenčnost, njihova gospodarska moč namreč ne sledi hierarhiji centralnih naselij, ampak ima pri tem svojo logiko, ki deloma temelji na zapuščini preteklega planskega obdobja z večjo vlogo komunalnih središč, deloma pa je prepuščena trgu, zlasti z vidika največjih izvoznikov. Odsotnost regionalne ravni načrtovanja, ki bi lahko usmerjala njihovo konkurenčnost in med regijami ustvarjala »uravnoteženo tekmovalnost«, še nadalje povzroča to neravnovesje urbanega sistema Slovenije (Nared, 2016).

Hierarhično urejeno mrežo centralnih naselij v nižjih ravneh zamenjuje mreža različnih, medsebojno tekmujočih, deloma tudi specializiranih večjih ali manjših urbanih centrov, ki

oskrbujejo prostor. Pri tem se njihova vplivna območja medsebojno prekrivajo in nudijo posamezniku večjo možnost izbire kraja za delo, šolanjem razne urbane usluge, rekreacijo, itd. (Pogačnik et al., 1997).

5 ZAKLJUČEK

Koncept policentrizma se je z leti spreminjal, vseskozi pa je bil njegov cilj razvoj večih enakomerno razporejenih središč, ki bi pokrivala celotno ozemlje države in tako omogočala uravnotežen prostorski, gospodarski in družbeni razvoj. Postavlja se vprašanje ali je koncept policentrizma sledil spremembam zakonodaje in ciljem strategij ali pa se je razvijal v toku z dejanskimi razmerami. V odgovor lahko kritično rečemo, da je bil koncept policentrizma v osnovi strokovno zasnovan, zaradi raznovrstnih pritiskov pa se je njihovo število začelo povečevati. Iz prvotnih leta 1974 določenih 13 pomembnejših razvojnih in drugih pomembnejših regionalnih središč, ki so zagotavljala uravnoteženo ogrodje urbanega sistema, se je do SPRS (2004) njihovo število povečalo na 15 pomembnejših nacionalnih središč in še 15 regionalnih središč.

Isti cilji razvoja policentričnega urbanega sistema ostajajo že 50 let. Slovenija je zašla v preveliko disperzijo policentričnega sistema ali če si sposodimo izraz podan v eni izmed obravnavanih raziskav, zašli smo v "neskončnocentričen" (Golobič et al., 2014) policentrični razvoj. Čeprav je to mogoče z vidika prebivalcev, bolj zadovoljujoče, saj so oskrbni centri višjih stopenj bližje skupaj in si njihova gravitacijska vplivna območja konkurirajo, je z vidika državne in prostorske ureditve taka disperzija slaba. Povečani so pritiski za gradnjo močnejše infrastrukture do vseh naselij z višjo ravno oskrbe. Kljub temu pa še vedno na relativno majhnem teritoriju, ki ga obsega naša država prihaja do manj razvitih območij, v nekaterih primerih celotnih regij (pomurska, posoška, koroška in kočevska regija, ...) in pa do območij degradacije, praznjenja in stagnacije.

Največji vpliv na sedanji prostorski razvoj naselij ima implementacija koncepta policentrizma iz leta 1974, ko so s sprejetjem ustave SFRJ gospodarsko in družbeno razvijali 64 lokalnih središč (občinskih središč), namesto 5 oziroma 13 regionalnih središč, kolikor jih je bilo omenjeno v prvotnih načrtih iz šestdesetih let. Ta koncept je izjemno vplival na sedanji naselbinski sistem, ki je v primerjavi z ostalo Evropo značilno 'podurbaniziran'. (Nared, 2016)

Potrebna bo prenova in konkretizacija koncepta policentričnosti, ki ga želimo doseči. Glede na to, da je Slovenija članica EU in kot taka del evropskih integracij, bi bilo smiselno upoštevati izsledke raziskave projekta ESPON 1.1.1., ki je v naši državi identificiral 6 funkcionalnih urbanih območij, Ljubljano, Maribor s Ptujem, Celje z Velenjem, obalno somestje Koper-Izola-Piran, Novo mesto in Novo Gorico.

Mestom, ki so se izkazala kot središčna mesta in ki v današnjem času tvorijo ogrodje urbanega sistema je potrebno dati možnost, da se bodo še naprej uspešno razvijala in bila tako konkurenčna v evropskem prostoru. Ostala mesta, ki se jim je skozi leta razvoja vseskozi dajalo večji pomen in le-tega niso upravičila, pa bi si morala svoje mesto v hierarhiji urbanega sistema priboriti po načelu tekmujočih mest.

Za boljšo evropsko integracijo je potrebna tudi razčlenitev Slovenije na pokrajine oziroma regije, ki ne bi temeljile na statističnih regijah, tako bi dobili osnovne gradnike za razvoj policentričnosti v evropskem smislu. Določitev manjšega števila pokrajin ali (funkcionalnih) regij bi bila v Sloveniji nujna, da bi se s tem upočasnila centralizacija države, do katere prihaja s krepitvijo in rastjo osrednjeslovenske statistične regije (Pogačnik et al., 2010). To bi pripomoglo tudi k učinkovitejšem uresničevanju koncepta policentrične zasnove in s tem enakomernejšemu razvoju celotnega ozemlja Slovenije.

V zaključku naj še enkrat poudarimo, da Slovenija nima uradno sprejete politike urbanega razvoja oziroma razvoja urbanega sistema. Urbani sistem je le sestavni del koncepta policentričnega razvoja (SPRS, 2004), ta pa je že sam le del prostorskega načrtovanja in drugih razvojnih dokumentov in politik.

Prosen in sodelavci so. že v letu 2008 v svoji študiji zapisali: »Odgovornost za urbani razvoj tako nosi Ministrstvo za okolje in prostor, deloma tudi Urad za makroekonomske analize in razvoj, ki pa deluje bolj v smeri odpravljanja regionalnih strukturnih razlik. Na državni ravni je sicer sprejet Državni razvojni program (2008), ki predstavlja krovni razvojni dokument. Koncept policentričnega razvoja pa se odraža tudi v številnih sektorskih aktih, ki so usklajeni s politiko EU o zagotavljanju učinkovitega in uravnoteženega prostorskega razvoja (ESDP 1999).«.

Čeprav so Prosen in sodelavci do takega zaključka prišli že pred 8 leti pa je njihova ugotovitev aktualna še danes.

6 VIRI IN LITERATURA

- Bole, D. 2008. Ekonomska preobrazba slovenskih mest, Geografija Slovenije 19, Ljubljana, Založba ZRC, str. 43
https://books.google.si/books?id=q2vXdJRZhzoC&pg=PA64&lpg=PA64&dq=christallerjeva+teorija+centralnih+krajev&source=bl&ots=V5L_p_bJUe&sig=ujb_alooKmEpNs_oB9y7P-KBmXYI&hl=sl&sa=X&ved=0ahUKEwiznu6oiJbNAhUErRoKHfjdD9QQ6AEIHzAB#v=onepage&q=christallerjeva%20teorija%20centralnih%20krajev&f=false (pridobljeno 8. 6. 2016.)
- Burkeljca, M. (ur.) 2003. Strokovne podlage na področju usmerjanja poselitve, Povzetek strokovnih posvetov na temo problematika priprave in sprejemanja prostorskih planskih aktov občin v letu 2002, Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor, Urad za prostorsko planiranje. 116 str.
- Christallerjeva teorija centralnih krajev. 2016
<http://uprav.ff.cuni.cz/?q=system/files/christaller.pdf> (pridobljeno 8. 6. 2016.)
- Christallerjeva teorija, heksagonalna razporeditev. 2016
http://cronodon.com/PlanetTech/Earth_cities.html (pridobljeno 25. 6. 2016.)
- Cigale, D. 2002. Centralna naselja v Sloveniji in njihova vplivna območja v letu 1999. Geografski vestnik 74-1, 2002: 43–56.
http://zgs.zrc-sazu.si/Portals/8/Geografski_vestnik/gv74-1-cigale.pdf (Pridobljeno 10. 6. 2016.)
- Černe, A. 2001. Analiza prostorskih razvojnih možnosti Slovenije. Ljubljana. MOP, Urad RS za prostorsko planiranje.
http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/prostorski_razvoj/prostor2020/1_3_dokument.pdf (pridobljeno 8. 6. 2016.)
- Dekleva, J., Kumer, A., Štravs, L., Prelog, M., Konečnik Kunst, M., Lončar, M., Solomun, J., Fatur, M., Ivanič, L., Koselj, N. 2011. Urejanje prostora na občinski ravni. Ljubljana, Uradni list Republike Slovenije: 460 str.

- Dimitrovska Andrews K., Mušič V.B., Ogrin D., Golobič M., Ploštajner Z. 2000. Globalna vizija prostorskega razvoja Slovenije. Ljubljana. Urbanistični inštitut Republike Slovenije. 48 str.
http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/prostorski_razvoj/prostor2020/1_7_dokument.pdf (pridobljeno 4. 5. 2016.)
- Dimitrovska Andrews K., Golobič M., Gulič A., Mušič V.B, Ogrin D., Pichler - Milanović N., Plevnik A., Praper S., Ravbar M. 2001. Koncept prostorskega razvoja Slovenije - končno poročilo. Ljubljana. Urbanistični inštitut Republike Slovenije.
http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/prostorski_razvoj/prostor2020/1_8_dokument.pdf (pridobljeno 18. 4. 2016.)
- Drozg V. Deu Ž., Konečnik-Kunst M., Lobnik U., Premzl V. 2001. Poselitvena območja ter usmeritve in merila za razvoj in urejanje naselij. Maribor.
http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/prostorski_razvoj/prostor2020/2_3_dokument.pdf (pridobljeno 8. 6. 2016.)
- Drozg, V. 2005, Koncept policentrične ureditve Slovenije, Ljubljana, Dela - publikacija Oddelka za geografijo 24: 147-158.
- Drozg, V. 2008. Scenarij urbanega razvoja Slovenije. V: Sitar, M. (ur.) 2008. Urbane prihodnosti, Urban futures, Maribor, Fakulteta za gradbeništvo: str. 41-54.
- DPSRS (1985) Dolgoročni družbeni plan SRS za obdobje od leta 1986 do leta 2000 in spremembe. Uradni list SRS, št. 1/86, 41/87, 12/89, 36/90, 27/91 in Uradni list RS 72/95, 11/99. Ljubljana
- DPSRS - kartografski del. 1997. Dolgoročni družbeni plan RS za obdobje od leta 1986 do leta 2000 - kartografski del. Inštitut za geodezijo in fotogrametrijo. Ljubljana. GURS. Urad RS za prostorsko planiranje. (CD)
- DRPRS (2008). Državni razvojni program Republike Slovenije za obdobje 2007–2013
<http://www.sentjur.si/f/docs/Drzavni-programski-dokumenti/DRP2007-2013.pdf>
(pridobljeno 15. 7. 2016.)

- DZRS. 2007a. Razprava ob obravnavi ZPNačrt v Državnem zboru RS, 25. redna seja, 7. 3. 2007
<http://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/deloDZ/seje/evidenca?mandat=IV&type=sz&uid=82D49AECB0FA2677C12572A400312A29> (pridobljeno 8. 7. 2016.)
- DZRS. 2007b. Razprava ob obravnavi ZPNačrt v Državnem zboru RS, 26. redna seja, 29. 3. 2007
<http://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/deloDZ/seje/evidenca?mandat=IV&type=sz&uid=0E01A3EB814A0F3FC12572B500301C1C> (pridobljeno 8. 7. 2016.)
- ESPON 1.1.1. Potentials for polycentric development in Europe, 2005, Bruselj
https://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/ESPON2006Projects/ThematicProjects/Polycentricity/fr-1.1.1_revised-full.pdf (pridobljeno 14. 3. 2016.)
- Gravitacijska jedra v Sloveniji, 1965. RSU - Republiški sekretariat za urbanizem, Ljubljana
- Golobič, M., Marot., N., Cof, A., Bantan, M., Hudoklin., J. , Hočevar., I. 2014. SPRS 2030 - Analiza izvajanja v Strategiji prostorskega razvoja predvidenih programov in ukrepov, Sklepno poročilo, MzIP, UL BF, Oddelek za krajinsko arhitekturo in Acer d.o.o., Ljubljana, Novo mesto
http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/prostorski_razvoj/BF_ACER_Drugo_porocilo_SPRS.pdf (pridobljeno 8. 6. 2016.)
- Haček, M. 2005. Zgodovinski kontekst nastajanja občin na Slovenskem. V: Brezovšek, M. (ur.). 2008. Lokalna demokracija II. Uresničevanje lokalne samouprave na Slovenskem. Ljubljana. Fakulteta za družbene vede: str. 43-67.
- Jakoš, A. 1993. Demografske spremembe in mesta v Sloveniji. Urbani izziv 23, 24, 25/1993: 29-31.
<http://urbani-izziv.uirs.si/Portals/uizziv/papers/urbani-izziv-1993-23-25-005.pdf>
(pridobljeno 5. 7. 2016.)

- Jančič, M. (ur.). 2000. Evropske prostorsko razvojne perspektive: V smeri uravnoteženega in trajnostnega razvoja Evropske unije. Ministrstvo za okolje in prostor. Urad RS za prostorsko planiranje. Ljubljana. 82 str.
- Jančič, M. (ur.). 2000. Vodilna načela za trajnostni prostorski razvoj evropske celine, Evropska konferenca ministrov odgovornih za regionalno planiranje (CEMAT). Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor, Urad RS za prostorsko planiranje http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/zakonodaja/mednarodni_dokumenti/CEMAT_vsebina.pdf (pridobljeno 14. 3. 2016.)
- Kerpan, N. 2012. Analiza sprememb namenske rabe prostora glede na izbrane kazalnike na primeru občin Idrija in Postojna v izbranem časovnem obdobju. Diplomatska naloga. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, (samozaložba N. Kerpan): 125 f. http://drugg.fgg.uni-lj.si/4000/1/GEU907_Kerpan.pdf (pridobljeno 20. 4. 2016.)
- Klemenčič, V. et al. 1965. Nekateri elementi urbanizacije in regionalnega razvoja Slovenije, Republiški sekretariat za urbanizem, Ljubljana
- Kohezijske regije Slovenije. 2016 http://www.mgrt.gov.si/si/delovna_podrocja/regionalni_razvoj/delovanje_razvojnih_svetov_kohezijskih_regij/ (pridobljeno 3. 7. 2016.)
- Kokole, V. 1968a. Gravitacijska območja slovenskih mest in centralnih krajev, Urbanistični inštitut SRS, Ljubljana
- Kokole, V. 1968b, Funkcije naselij in omrežje centralnih krajev v Sloveniji, Urbanistični inštitut SRS, Ljubljana
- Kokole, V. 1971. Centralni kraji v SR Sloveniji. Geografski zbornik XXII: str. 7-131. http://giam.zrc-sazu.si/sites/default/files/zbornik/GZ_1201_005-112.pdf (pridobljeno 15. 6. 2016.)
- Kozina, J. 2008. Prometna dostopnost kot kriterij regionalizacije Slovenije. Diplomatska naloga. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, (samozaložba J. Kozina): 97 f.

- http://geo.ff.uni-lj.si/pisnadela/pdfs/dipl_200807_jani_kozina.pdf (pridobljeno 20. 4. 2016.)
- Lah, A. 1999. Mesta so zgodovina in prihodnost V: Premzl, V., Lobnik F., Drozg V., et al. 1999. Mesta in urbanizacija. Ljubljana, Svet za varstvo okolja Republike Slovenije. Zbirka Usklajeno in sonaravno štev. 3/1999: str. 12-15.
 - Lokalna samouprava v Sloveniji. 2016
http://www.mju.gov.si/si/lokalna_samouprava/o_lokalni_samoupravi/ (pridobljeno 3. 7. 2016.)
 - Miklavčič, T. (ur). 2015. Poročilo o prostorskem razvoju. Ljubljana. Ministrstvo za okolje in prostor, Direktorat za prostor, graditev in stanovanja.
http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/prostorski_razvoj/proocilo_o_prostorskem_razvoju.pdf (pridobljeno 10. 6. 2016.)
 - MOP. 2016
http://www.mop.gov.si/si/delovna_podrocja/urbani_razvoj/mesta_in_urbana_obmocja/ (pridobljeno 14. 5. 2015.)
 - Mušič, V. 1999. Urbanizacija kot družbeni pojav V: Premzl, V., Lobnik F., Drozg V., et al. 1999. Mesta in urbanizacija. Ljubljana. Svet za varstvo okolja Republike Slovenije. Zbirka Usklajeno in sonaravno štev. 3/1999: str. 8-11.
 - MzIP. 2013. Splošne smernice s področja razvoja poselitve. Ministrstvo za infrastrukturo in prostor. Ljubljana.
http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/dpn/smernice/usmerjanje_poselitve.pdf (pridobljeno 18. 6. 2016.)
 - Nared, J. (vod. proj.). 2016. Policentrično omrežje središč in dostopnost prebivalstva do storitev splošnega in splošnega gospodarskega pomena - končno poročilo. Ljubljana. ZRC SAZU. Osebna komunikacija. (6. 7. 2016.)
 - Občine v Sloveniji. 2016
https://sl.wikipedia.org/wiki/Ob%C4%8Dine_v_Sloveniji (pridobljeno 3. 7. 2016.)

- Obrazložitev SPRS. 2004. Obrazložitev in utemeljitev Strategije prostorskega razvoja Slovenije.
http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/prostorski_razvoj/sprs_obrazlozitev.pdf (pridobljeno 8. 4. 2016.)
- Ocena stanja in teženj v prostoru Republike Slovenije. 2002. Ljubljana. Ministrstvo za okolje, prostor in energijo, Urad RS za prostorsko planiranje.
<http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/publikacije/ocena-stanja.pdf> (pridobljeno 5. 7. 2016.)
- OdPSDP (1995) in spremembe 1999 ter 2003. Odlok o spremembah in dopolnitvah prostorskih sestavin dolgoročnega in srednjeročnega družbenega plana Republike Slovenije. Uradni list RS 72-3329/1995, 11-509/1999, 4-93/2003. Ljubljana.
- Pavlin, B., Milenkovič, A., Klasinc, S., et al. (2003). Mestna naselja v Republiki Sloveniji. Ljubljana. Statistični urad Republike Slovenije.
https://www.stat.si/doc/pub/mestna_naselja_slo_03.pdf (pridobljeno 5. 7. 2016.)
- Pichler - Milanović, N. 2008. Konkurenčnost in razpoznavnost slovenskih mest v omrežju evropskih mest V: Sitar, M. (ur.) 2008. Urbane prihodnosti, Urban futures, Maribor, Fakulteta za gradbeništvo: str. 55-73
- Piry I., Orožen Adamič M., 1998. Upravna razdelitev V: Fridl, J. et al. (ur.). Geografski atlas Slovenije - Država v prostoru in času. 1998. Ljubljana. Državna založba Slovenije: str. 31-35.
- Pojasnila o teritorialnih spremembah statističnih regij. 2016
<http://www.stat.si/dokument/5449/Pojasnila-spremembah-statisticnih-regij.pdf>
(Pridobljeno 3. 7. 2016.)
- Policentrizem. 2016
<http://ipop.si/urejanje-prostora/izrazje/policentrizem/> (Pridobljeno 25. 6. 2016.)
- Policentričnost. 2016
<http://ipop.si/urejanje-prostora/izrazje/policentricnost/> (Pridobljeno 25. 6. 2016.)

- Pogačnik, A. 1992. Urejanje prostora in varstvo okolja. Ljubljana, Založba Mladinska knjiga: 180 str.
- Pogačnik, A., Soss K., Foški, M., Šetina, M., Prosen, A., Čerpes, I., Zavodnik, A. 1997. Variante možnega prostorskega razvoja države Slovenije in njihovo iz vrednotenje. Raziskovalno razvojni projekt. Ljubljana. Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo.
- Pogačnik, A. 1999. Urbanistično planiranje. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo: 252 str.
- Pogačnik, A. 2001. Usmeritve in kriteriji za načrtovanje slovenskih naselij. Urbani izziv 12 - 2/01: 70-79.
<http://urbani-izziv.uirs.si/Portals/uizziv/papers/urbani-izziv-2001-12-02-009.pdf>
(pridobljeno 30. 5. 2016.)
- Pogačnik, A., Gabrijelčič, P., Zavodnik, A. 2001, Mednarodna izhodišča in prostorski razvoj Slovenije. Ljubljana. Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo. 44 str.
http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/prostorski_razvoj/prostor2020/1_4_dokument.pdf (Pridobljeno 31. 3. 2016.)
- Pogačnik, A., Sitar, M., Lavrač, I., Kobal, J., Peterlin, M., Zavodnik Lamovšek, A., Drobne, S., Žaucer, T., Konjar, M., Trobec, B., Soss, K., Pichler-milanović, N. 2010. Analiza razvojnih virov in scenarijev za modeliranje funkcionalnih regij: CRP program "konkurenčnost Slovenije 2006-2013" v letu 2008 - zaključno poročilo. Ljubljana. Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo
<http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-9SOJIVV3> (pridobljeno 20. 6. 2016.)
- Pogačnik, A., Foški, M., Drobne, S., Konjar, M., Soss, K., Lipar, P., et al. 2011. Analiza stanja, razvojnih teženj ter usmeritev za strateški prostorski razvoj Slovenije, CRP »Konkurenčnost Slovenije 2006-2013« v letu 2010. Ljubljana. Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo.
http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/prostorski_razvoj/FGG_analiza_stanja_sprs.pdf (pridobljeno 15. 4. 2016.)

- Pogačnik, A. 2013, Predlog za spremembo urbanega sistema Slovenije, Geodetski vestnik 57/2013 - 1: 97-111.
http://geodetski-vestnik.com/cms/images/57/1/gv57-1_pogacnik.pdf (pridobljeno 8. 5. 2016.)
- Politika urejanja prostora Republike Slovenije. 2002. Ljubljana. Ministrstvo za okolje, prostor in energijo, Urad RS za prostorsko planiranje.
<http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/publikacije/politika-upro.pdf> (pridobljeno 5. 7. 2016.)
- Polyce: Metropolisation and Polycentric Development in Central Europe, 2012, Bruselj
http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/TargetedAnalyses/POLYCE/FR/POLYCE_FINAL_MAINREPORT.pdf in
http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/TargetedAnalyses/POLYCE/FR/POLYCE_FINAL_SCIENTIFICREPORT.pdf (pridobljeno 20. 3. 2016.)
- Portal upravnih enot Slovenije. 2016
http://www.upravneenote.gov.si/o_portalu/ (pridobljeno 3. 7. 2016.)
- Prometni in upravni princip v teoriji centralnih krajev. 2016
https://en.wikipedia.org/wiki/Central_place_theory (pridobljeno 8. 6. 2016.)
- Prosen, A., Zavodnik Lamovšek, A., Žaucer, T., Drobne, S., Soss, K. 2008. Pomen majhnih in srednje velikih mest za razvoj urbanih območij: CRP »Konkurenčnost Slovenije 2006–2013« - končno poročilo. Ljubljana, Maribor. Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo.
- PRS (2004). Prostorski red Slovenije. Uradni list RS, št. 122/2004:14702-14725. Ljubljana.
<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2004-01-5064> (pridobljeno 8. 6. 2016.)
- Ravbar, M., Drozg, V., Perko, D., Plut, D., Skobir, M., Hočevar, M., Sajko, I. 1995. Zasnova poselitve v Sloveniji. Ljubljana. Inštitut za geografijo v Ljubljani: 152 str.

- Ravbar, M., Vrišer, I., Plut, D., Šircelj, V., Cigale, D. 2000. Omrežje naselij in Prostorski razvoj Slovenije. Ljubljana. Inštitut za geografijo. 144 str.
http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/prostorski_razvoj/prostor2020/2_2_dokument.pdf (Pridobljeno 31. 3. 2016.)
- Ravbar, M., Drozg, V., Mušič, V., Koželj, J., Lobnik, U. 2001. Zasnova poselitve in prostorski razvoj Slovenije. Ljubljana. Inštitut za geografijo. 77 str.
http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/prostorski_razvoj/prostor2020/2_1_dokument.pdf (pridobljeno 5. 5. 2016.)
- Ravbar, M. 2004. Razpotja naselbinskega omrežja v Sloveniji: težnje, razvojne dileme in možni scenariji. IB revija 4/2004: 41-51.
<https://www.google.si/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=Razpotja+naselbinskega+omre%C5%BEja+v+Sloveniji%3A+te%C5%BEnje%2C+razvojne+dileme+in+mo%C5%BEni+scenariji> (pridobljeno 5. 7. 2016.)
- Sendi, R., Černič, Mali B., Jakoš, A., Kuzmin, F., Mandič, S., Pust, V., et al. 2000. Stanovanja, kvaliteta bivanja in razvoj poselitve. Ljubljana. Urbanistični inštitut RS.
http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/prostorski_razvoj/prostor2020/2_4_dokument.pdf (pridobljeno 8. 6. 2016.)
- SI-STAT podatkovni portal. 2016a. Osnovne skupine prebivalstva po spolu, Slovenija, četrletno.
http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=05A1002S&ti=&path=../Database/Dem_soc/05_prebivalstvo/05_osnovni_podatki_preb/05_05A10_prebivalstvo_cetr/&lang=2 (pridobljeno 20. 7. 2016.)
- SI-STAT podatkovni portal. 2016b. Prebivalstvo po velikih in petletnih starostnih skupinah in spolu, naselja, Slovenija, letno.
http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=05C5002S&ti=&path=../Database/Dem_soc/05_prebivalstvo/10_stevilo_preb/25_05C50_prebivalstvo_naselja/&lang=2 (pridobljeno 20. 7. 2016.)
- SI-STAT podatkovni portal. 2016c. Gostota naseljenosti in indeks feminitete, naselja, Slovenija, letno.

http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=05C5006S&ti=&path=../Database/Dem_soc/05_prebivalstvo/10_stevilo_preb/25_05C50_prebivalstvo_naselja/&lang=2

(pridobljeno 20. 7. 2016.)

- SI-STAT podatkovni portal. 2016d. Gostota naseljenosti in indeks feminitete, statistične regije, Slovenija, polletno
http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=05C2010S&ti=&path=../Database/Dem_soc/05_prebivalstvo/10_stevilo_preb/10_05C20_prebivalstvo_stat_regije/&lang=2 (Pridobljeno 21. 7. 2016.)
- SPRS (2004). Strategija prostorskega razvoja Slovenije. Uradni list RS št. 76/2004: 9217-9277. Ljubljana.
<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200476&stevilka=3397> (pridobljeno 15. 3. 2016.)
- SrPSRS (1985) Srednjeročni družbeni plan SRS za obdobje od leta 1986 do leta 1990 in spremembe. Uradni list SRS, št. 2/86, 23/89, 41/89, 36/90, 27/91 in Uradni list RS 72/95, 11/99. Ljubljana
- SrPSRS - kartografski del. 1997. Srednjeročni družbeni plan SRS za obdobje od leta 1986 do leta 1990 - kartografski del Inštitut za geodezijo in fotogrametrijo. Ljubljana. GURS. Urad RS za prostorsko planiranje. (CD)
- SRS (2013). Strategija razvoja Slovenije 2014 - 2020, osnutek
http://www.mgrt.gov.si/fileadmin/mgrt.gov.si/pageuploads/EKP/Drugi_dokumenti/SRS_09_08_2013.pdf (pridobljeno 15. 7. 2016.)
- Standardna klasifikacija teritorialnih enot Slovenije (SKTE), 31. 3. 2000
http://www.stat.si/dokument/5475/SKTE-uredba_pojasnilo.pdf (pridobljeno 3.7.2016)
- Statistične regije Slovenije. 2016
https://sl.wikipedia.org/wiki/Statisti%C4%8Dne_regije_Slovenije (pridobljeno, 3. 7. 2016.)
- SURS. 2015.

<http://www.stat.si/StatWeb/Common/PrikaziDokument.ashx?IdDatoteke=8732>

(pridobljeno 20. 7. 2016.)

- SURS. 2016.

<http://www.stat.si/statweb/glavnanavigacija/metode-in-klasifikacije/klasifikacije>

(Pridobljeno 3. 7. 2016.)

- SURS. 2016a

<http://www.stat.si/StatWeb/prikazi-novico?id=6085&idp=14&headerbar=12>

(pridobljeno 20. 7. 2016.)

- Šinkovec, J. 1986. Planiranje prostora in varstvo okolja. V: Gegorič, J., Kocjan, S., Sajovic, B., Šinkovec, J., Zorman, I. 1986. Prostor in okolje (pravni problemi), Ljubljana, ČGP Delo - Tozd gospodarski vestnik: str. 49

- Šarec, A. 2004. Petnajstsrediščna Slovenija, Policentrični razvoj in regionalizacija Slovenije. Urbani izziv 15 - 1/04: 28-32.

<http://urbani-izziv.uirs.si/Portals/uizziv/papers/urbani-izziv-2004-15-01-004.pdf>

(pridobljeno 24. 5. 2016.)

- Teorija centralnih krajev. 2016

[https://www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiznu6oiJbNAhUErRoKHfjdD9QQFggiMAI&url=http%3A%2F%2Fweb.bf.uni-lj.si%2Fika%2FSLO%2FPODATKI%2FPS_2005-06\(04\)CPT.ppt&usq=AFQjCNElqDH86f6uUgw31OEhhmyKPtxX6Q&sig2=MT9pyUKetOKcSkF2c0iJfQ&bvm=bv.123664746.bs.1.d.d24](https://www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiznu6oiJbNAhUErRoKHfjdD9QQFggiMAI&url=http%3A%2F%2Fweb.bf.uni-lj.si%2Fika%2FSLO%2FPODATKI%2FPS_2005-06(04)CPT.ppt&usq=AFQjCNElqDH86f6uUgw31OEhhmyKPtxX6Q&sig2=MT9pyUKetOKcSkF2c0iJfQ&bvm=bv.123664746.bs.1.d.d24) (pridobljeno 8. 6. 2016.)

- Upravne enote Slovenije. 2016

https://sl.wikipedia.org/wiki/Upravna_delitev_Slovenije#Upravne_enote (pridobljeno 3. 7. 2016.)

- Urban networks. 2016a

<http://www.lboro.ac.uk/gawc/rb/rb420.html> (pridobljeno 5. 7. 2016.)

- Urban networks. 2016b

<https://imzhongchen.wordpress.com/2014/02/> (pridobljeno 5. 7. 2016.)

- Uredba o teritorialnem obsegu upravnih enot v Republiki Sloveniji
<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=URED941> (pridobljeno 3. 7. 2016.)
- Volk, J. 2006. Funkcionalna urbana območja in njihova vloga v policentričnem prostorskem razvoju Slovenije. Diplomsko naloga. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, (samozaložba J. Volk): 96 f.
http://drugg.fgg.uni-lj.si/890/1/GRU_2898_Volk.pdf (pridobljeno 20. 4. 2016.)
- Vrišer, I. 1967. Razgledi o centralnih naseljih. Geografski zbornik XXXIX: str. 143-154.
http://zgs.zrc-sazu.si/Portals/8/Geografski_vestnik/Pred1999/GV_3901_143_155.pdf
(Pridobljeno 8. 6. 2016.)
- Vrišer, I. 1978. Regionalno planiranje. Ljubljana. Založba Mladinska knjiga: 367 str.
- Vrišer, I. Slovensko urbano omrežje in policentrični razvoj. 2016
http://giam.zrc-sazu.si/sites/default/files/gs_clanki/GS_0701_065-076.pdf (pridobljeno 8. 6. 2016.)
- Vrišer, I. 1988. Centralna naselja v SR Sloveniji. Geografski zbornik XXVIII: str. 129-147.
http://giam.zrc-sazu.si/sites/default/files/zbornik/GZ_2801_129-151.pdf (pridobljeno 16. 5. 2016.)
- Vrišer, I. 1995, Opredelitev mest in mestnih občin v Republiki Sloveniji, Ljubljana, Dela - publikacija Oddelka za geografijo 11: 77-112.
<http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-WJQ6WYJN> (pridobljeno 4. 5. 2016.)
- Warf, and Warf, B. (2010). Central place theory. V: B. Warf (ur.), Encyclopedia of geography. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
http://search.credoreference.com/content/topic/central_place_theory (pridobljeno 23. 6. 2016.)
- Zavodnik, A. 1998. Razvoj sistemov poselitve: Od ideje centralnosti do disperzije. Urbani izziv 9 - 1/98: 17-30.

<http://urbani-izziv.uirs.si/Portals/uizziv/papers/urbani-izziv-1998-09-01-002.pdf>

(pridobljeno 15. 6. 2016.)

- Zavodnik Lamovšek, A. 2003. Vzdržen prostorski razvoj v Sloveniji. Ljubljana. Ministrstvo za okolje prostor in energijo. Urad RS za prostorsko planiranje. 38 str.
- Zavodnik Lamovšek, A., Žaucer, T., Drobne, S., Soss, K. 2008. Majhna in srednje velika mesta kot ogrodje policentričnega urbanega razvoja. Geodetski vestnik 52/2008 - 2: 267-289.
http://www.geodetski-vestnik.com/52/2/gv52-2_267-289.pdf (pridobljeno 8. 6. 2016.)
- Zavodnik Lamovšek, A. (ur.). 2011. Funkcionalne regije izziv prihodnjega razvoja Slovenije. Ljubljana. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, IPoP in OIKOS: 101 str.
- Zavodnik Lamovšek, A., Foški, M., Drobne, S., Kmetič, N., Soss, K. 2014. Priprava predloga sistema spremljanja prostorskega razvoja. Aktivnosti v projektu Attract-SEE- Zaključno poročilo. Ljubljana. Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo: 149 str.
http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/prostorski_razvoj/predlog_sistema_spremljanja_prostorskega_razvoja.pdf (pridobljeno 8. 6. 2016.)
- Zavod SRS za RPP (1972). Zavod SR Slovenije za regionalno prostorsko planiranje, 1972. Regionalni prostorski plan za območje SR Slovenije, Izhodišča, poglavitni smotri in smernice za urejanje prostora. Ljubljana
- Zavod SRS za RPP (1974a). Zavod SR Slovenije za regionalno prostorsko planiranje, 1974. Poglavitni smotri in smernice za urejanje prostora. Ljubljana
- Zavod SRS za RPP (1974b). Zavod SR Slovenije za regionalno prostorsko planiranje, 1974. Zasnova urbanizacije. Ljubljana
- ZPNačrt (2007). Zakon o prostorskem načrtovanju. Uradni list RS št. 33/2007: 4585-4602. Ljubljana.
<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200733&stevilka=1761> (pridobljeno 20. 5. 2016.)

- ZPNačrt-A (2009). Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o prostorskem načrtovanju. Uradni list RS št. 108/2009: 14789-14792. Ljubljana.
http://www.uradni-list.si/_pdf/2009/Ur/u2009108.pdf (pridobljeno 20. 5. 2016.)
- ZPUP (1990). Zakon o planiranju in urejanju prostora v prehodnem obdobju. Uradni list RS 48-2309/1990. Ljubljana.
- ZRPP (1967). Zakon o regionalnem prostorskem planiranju. Uradni list SRS 16-119/1967. Ljubljana
- ZUN (1984). Zakon o urejanju naselji in drugih posegov v prostor. Uradni list SRS 18/1984. Ljubljana.
- Zupančič, J. 2001. Družba in prostorski razvoj Slovenije. Ljubljana. Inštitut za geografijo.
http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/prostorski_razvoj/prostor2020/1_6_dokument.pdf (pridobljeno 8. 6. 2016.)
- ZUPI (1967). Zakon o urbanističnem planiranju. Uradni list SRS 16-119/1967. Ljubljana
- ZUreP (1984). Zakon o urejanju prostora. Uradni list SRS 18/1984: 1127-1133. Ljubljana.
- ZUreP-1 (2002). Zakon o urejanju prostora. Uradni list RS št. 110/2002: 13057-13083. Ljubljana.
<http://www.uradni-list.si/1/content?id=39920> (pridobljeno 20. 5. 2016.)